

SPIS TREŚCI – CONTENTS

1. Wojciech NIEBRZYDOWSKI – Architektura brutalistyczna a kontekst historycznego miasta	5
<i>Brutalist architecture and the context of a historic city</i>	
2. Adam NADOLNY, John LEE, Filip PELCZAR, Tymon KUPCZYK – Continuity in cities. The next generation of post-industrial history. A case study of an old gasworks workshop in Poznan	21
<i>Następna generacja postprzemysłowej historii. Warsztaty projektowe w starej gazowni w Poznaniu</i>	
3. Karolina MISIUK – Rewitalizacja zespołów przemysłowych z przełomu XIX i XX w. na przykładzie fabryki Beckera w Białymstoku	39
<i>Revitalization of industrial complexes from the turn of the 19th and 20th centuries: the case of Becker factory in Białystok</i>	
4. Adrianna BRECHELKE – Między historyzmem a modułem. Powojenna architektura modernistyczna w przestrzeni Kołobrzegu	53
<i>Between historicism and modularism. Postwar modernist architecture in the space of Kołobrzeg</i>	
5. Mieczysław KOZACZKO – Mity w strukturze miasta totalnego	67
<i>Myths in the structure of the total city</i>	
6. Ling QI, Jiameng XIE, Jiayi SUN, Mo ZHOU, Jinchen LI – Integration and Connection: Investigating Modern Architecture in the Revitalization of Ancient Beijing	77
<i>Integracja i połączenie: badanie nowoczesnej architektury w rewitalizacji starożytnego Pekinu</i>	
7. Tomasz JASTRZĄB – Architektura miejsca. Działania inwestycyjne w strefach ochrony konserwatorskiej na przykładzie doświadczeń projektowych autora	91
<i>Architecture of the place. Investment activities in conservation protection zones based on the author's design experience</i>	
8. Adam NADOLNY, Marcin GIEDROWICZ – Adaptacja i rozbudowa modernistycznej willi na przedpolu dzielnicy „Abisynia” w Poznaniu. Zagadnienia kontekstualne, konserwatorskie i budowlane w ujęciu współczesnym	107
<i>Adaptation and expansion of a modern villa in the foreign of the “Abissinia” district in Poznań. A contemporary approach to contextual, conservation, and construction issues</i>	

-
9. Quan WEN, Mo ZHOU, Awais SHAH – Contemporary Architecture Desing in Mountain City Walkways – a case study from Chong Qing city in China 123
Współczesne architektoniczne pasaże miejskie jako element krajobrazu kulturowego górskiego miasta Chong Qing w Chinach
 10. Izabela PIKLIKIEWICZ-CZARNECKA – Współczesna funkcja biurowa w obiekcie naznaczonym historią miasta 137
Modern office function in building marked by history of the city
 11. Michał CHODOROWSKI – Kultura dialogu jako punkt wyjściowy do tworzenia współczesnej architektury w mieście historycznym 153
A culture of dialogue as starting point for creating contemporary architecture in historic city
 12. Katarzyna SŁUCHOCKA, Borys SIEWCZYŃSKI – Graficzny przekaz idei architektonicznej w procesach projektowania w kontekście historycznym 163
Graphical transmission of the architectural ideas in designing processes in a historical context
 13. Mieczysław KOZACZKO, Koło Naukowe Historii Architektury i Urbanistyki – Duch minionych czasów w miastach współczesnych 177
The spirit of past times in contemporary cities
 14. Katarzyna SŁUCHOCKA, Adrian CHRUSCZEWSKI – Kontrast i kontekst – tradycyjne i nowoczesne formy w przestrzeni miasta. Wybrane przypadki 191
Contrast and context – traditional and modern forms in the city space. Selected cases
 15. Julia KOPAŃSKA, Mikołaj MARCINIAK – Adaptacja centrów handlowych do nowych funkcji na przykładzie Galerii Malta w Poznaniu 211
Adaptation of shopping centers to new functions on the example of Galeria Malta in Poznan
 16. Xia WEI – Modern architecture in a historic Chinese city: opportunities, challenges and strategies 225
Nowoczesna architektura w historycznym mieście chińskim: możliwości, wyzwania i strategie
 17. Joanna BOGAJEWSKA-DANEK – Wielkopolskie modernistyczne ośrodki wypoczynkowe w (historycznej) tkance miasta na przykładzie Wągrowca 243
Modernist resorts in Wielkopolska in the (historical) fabric of the city on the example of Wągrowiec

Wojciech NIEBRZYDOWSKI*

ARCHITEKTURA BRUTALISTYCZNA A KONTEKST HISTORYCZNEGO MIASTA

Architekturę brutalistyczną uznaje się za nurt, w którym nie przywiązywano wagi do kontekstu urbanistycznego i architektonicznego. Architektom brutalistycznym zarzuca się, że wznosili budynki nieprzystające do sąsiedztwa i dominujące nad nim. Celem badań przedstawionych w artykule jest zaprzeczenie tej tezie i wskazanie idei, postaw twórczych oraz realizacji, które świadczą o uwzględnianiu zastanej sytuacji i miejsca projektowego w brutalizmie. Aspekt ten jest widoczny zwłaszcza w przypadku budynków brutalistycznych usytuowanych w strukturze historycznych miast. Ich projektanci za swoje priorytetowe zadanie uważali osiągnięcie określonych relacji pomiędzy nowym budynkiem a jego otoczeniem, choć relacje te mogły mieć zróżnicowany charakter – od zgodności, poprzez pokrewieństwo, aż po kontrast i przeciwieństwo. W artykule przeanalizowano doktrynę nurtu brutalistycznego, a zwłaszcza ideę *As Found* i imperatyw obiektywnego postrzegania rzeczywistości. Zbadano i porównano budynki zaprojektowane przez prekursorów brutalizmu, a także obiekty wzniesione w USA, Europie i Polsce. Jednym z rezultatów pracy jest wskazanie działań i rozwiązań projektowych, które służyły powiązaniu budynków brutalistycznych z historyczną tkanką miejską, takich jak: kontynuacja pierzejowej zabudowy, uzupełnianie historycznych zespołów zabudowy, zgodność wysokości budynków, harmonizowanie rytmów, zachowanie relikwów zabytkowej zabudowy, przetwarzanie historycznych detali.

Słowa kluczowe: architektura brutalistyczna, historyczne miasto, Nowy Brutalizm, kontekst architektoniczny

1. WPROWADZENIE

Pierwsze symptomy narodzin nurtu brutalistycznego można zaobserwować już w architekturze międzywojennej. Jednak właściwy rozwój brutalizmu nastąpił w latach 50. XX w. i trwał przez trzy kolejne dekady. Architektura brutalistyczna roz-

* Politechnika Białostocka, Wydział Architektury, Katedra Architektury Mieszkaniowej.
ORCID: 0000-0002-5966-4333.

przeźreńia się na cały świat i zaowocowała budynkami o różnorodnych funkcjach. Obiekty brutalistyczne powstawały w środowisku przyrodniczym, w niewielkich miejscowościach, nowych dzielnicach miast, ale także w zabytkowych częściach historycznych miast.

Brutalizm uważany jest za nurt, który z założenia ignorował zastany kontekst przestrzenny [Stark 2013: 97], a architektom brutalistycznym przypisuje się projektowanie wyłącznie budynków przytłaczających swoje sąsiedztwo. Tymczasem idee nurtu wskazują na brak takich założeń, a wręcz duże znaczenie kontekstu nie tylko przestrzennego, ale najszerzej pojętego. Większość budynków brutalistycznych rzeczywiście w wyrazisty sposób oddziałuje na swoje otoczenie, jednak w sposób daleki od agresywnego i destrukcyjnego. Przyznać należy, że relacje pomiędzy nowymi obiektami a ich sąsiedztwem, zwłaszcza historycznym, rzadko opierały się na bezpośrednim podobieństwie form czy też na prostych powiązaniach kompozycyjnych, dlatego też są trudne do interpretacji dla postronnego obserwatora.

Rozważania podjęte w artykule mają zaprzeczyć tezie o ignorowaniu kontekstu miejskiego przez architektów brutalistycznych i wskazać idee oraz realizacje potwierdzające, jak duże znaczenie miały dla nich relacje pomiędzy projektowanym budynkiem a jego historycznym otoczeniem. W artykule zbadano najważniejsze założenia programowe nurtu dotyczące tego problemu. Ponadto przeanalizowano wybrane budynki brutalistyczne z lat 1950-1980, a mianowicie dzieła prekursorów brutalizmu (Alison i Peter Smithsonowie) oraz obiekty zaprojektowane przez architektów związanych z nurtem wzniesione w miastach amerykańskich (Paul Rudolph, Marcel Breuer) i europejskich (Jacques Kalisz, Francis Pym), w tym polskich (Szczepan Baum, Krystyna Różyska-Tołłoczko).

2. ZAŁOŻENIA IDEOWE BRUTALIZMU W KWESTII KONTEKSTU

Ideowe podstawy nurtu brutalistycznego sformułowało małżeństwo angielskich architektów Alison i Peter Smithsonowie, tworząc na początku lat 50. zeszłego stulecia program architektoniczny określony mianem Nowego Brutalizmu (*New Brutalism*). Jego głównymi komponentami były cztery idee: idea szczerości, idea *As Found*, idea *Image*, idea powiązania życia i architektury. Spośród nich największy wpływ na określenie roli kontekstu w architekturze brutalistycznej miała idea *As Found*.

Ideę *As Found* często utożsamia się wyłącznie ze stosowaniem surowych materiałów „jak znalezionych”, bez jakiegokolwiek obróbki i prób estetyzowania [Jencks 1987: 284]. Tymczasem miała ona znacznie szersze znaczenie i określała ogólne podejście do sposobu projektowania. Architekci podczas rozwiązywania problemu projektowego mieli przyjmować obiektywną postawę, odrzucać utarte wzorce

i stylistyczne naleciałości. Niezwykle ważna stawała się analiza sytuacji projektowej i wszelkich, nawet pozaarchitektonicznych uwarunkowań, w tym historycznych, społecznych, przyrodniczych. Brutaliści, o czym pisał w 1957 r. John Voelcker, dążyli do zastąpienia architekta-specjalisty kreującego przestrzeń według z góry określonego i zaplanowanego porządku człowiekiem-architektem, który prawie biernie rozpatruje sytuację projektową w całej jej złożoności. „Staje się on rodzajem rezonatora, którego projekt jest obiektywną odpowiedzią na złożone, różnorodne warunki” [Voelcker 1957]. Kierujący się takimi założeniami i obiektywną recepcją rzeczywistości projektanci powinni określać prawdziwy charakter lokalizacji i ukazywać go w nowym obiekcie. Zgodnie z ideami Nowego Brutalizmu każdy przedmiot, budynek czy miejsce projektowe są ważne, gdyż odzwierciedlają to, jaki jest świat. Peter Smithson w następujący sposób podkreślał swoje holistyczne podejście do projektowania: „[...] przez *As Found* rozumieliśmy nie tylko sąsiednie budynki, ale także wszystkie znaki stanowiące swoiste relikty miejsca, które można było odczytać poprzez odkrywanie, w jaki sposób istniejąca zbudowana struktura miejsca stała się taką, jaką jest” [Lichtenstein, Schregenberger 2001: 40].

Wydaje się, że to specyficzne, w założeniach obiektywne, podejście do kwestii kontekstu i miejsca projektowego powinno zawsze dawać rezultaty w postaci obiektów wpasowujących się w zastane otoczenie i estetycznie zbliżonych do już istniejących budynków. Należy jednak stwierdzić, że tak się nie stało. Kompleksowa analiza sytuacji służyła nie tylko określeniu cech miejsca i jego istotnych elementów, ale także skonfrontowaniu ich z różnorodnymi uwarunkowaniami. Celem brutalistów nie było łagodne wkomponowanie swoich projektów w otoczenie, ale uzyskanie pewnych relacji pomiędzy nowym budynkiem a istniejącymi elementami miejsca. W założeniach projektowych nie określano z góry rodzaju tych relacji. Byłoby to niezgodne zarówno z koncepcją architekta jako rezonatora rzeczywistości, jak też postrzeganiem każdego miejsca jako unikalnego. Przekonanie brutalistów o unikalności różnych lokalizacji wynikało z tego, że obiektywnie i wnikliwie oceniane cechy każdego miejsca są właściwie niepowtarzalne. Architekci próbujący odzwierciedlić w projekcie ten wyjątkowy zestaw cech za każdym razem powinni siłą rzeczy otrzymywać różne rezultaty. W związku z tym wynikiem pracy architekta jest zawsze, jak to określił Banham, „unikalne rozwiązanie dla unikalnej sytuacji” [Banham 1966: 72].

Zatem architektura brutalistyczna tworzyła rozmaite związki z otoczeniem, wchodząc z nim w interakcje „czasem w surowy, a czasem w poetycki sposób” [Williams 2009: 136]. Analiza budynków brutalistycznych wzniesionych w kontekście historycznym pokazuje, że relacje pomiędzy nimi a wcześniejszymi obiektami rzeczywiście były kluczowym zagadnieniem projektowym. Zaprezentowane w tekście przykłady wskazują natomiast na zróżnicowany charakter tych związków.

3. REALIZACJE PETERA I ALISON SMITHSONÓW – PREKURSORÓW BRUTALIZMU

Smithsonowie teoretyczne założenia doktryny Nowego Brutalizmu starali się wprowadzić w swoich realizacjach, których zwłaszcza w początkowym okresie ich twórczości nie było wiele. Osiągali przy tym wielorakie relacje z miejskim otoczeniem, co było podyktowane jego zróżnicowanym charakterem. Zespół zabudowy mieszkaniowej Robin Hood Gardens wzniesiony w dzielnicy Poplar we wschodnim Londynie (1969-1972) odcinał się od swojego sąsiedztwa. Taka decyzja projektowa była jak najbardziej zrozumiała, gdyż najbliższe otoczenie kompleksu stanowiły ruchliwe arterie komunikacyjne, a ponadto okoliczna, w większości powojenna zabudowa nie była wysokiej jakości. Smithsonowie stworzyli zatem układ o dośrodkowym charakterze z wewnętrznym, obszernym dziedzińcem o funkcji rekreacyjnej i integracyjnej [McLeod (red.) 2018: 202].

Rys. 1. Alison Smithson i Peter Smithson, Sugden House w Watford, 1955-1956
[fot. Joshua Abbott]

Inne związki z otoczeniem osiągnęli w jednej z pierwszych realizacji – wolnostojącym domu Sugden House wybudowanym w latach 1955-1956 w leżącym nieopodal Londynu Watford (rys. 1). To miasto zdominowane było przez jednorodziną zabudowę mieszkaniową, a Smithsonowie wzniesli swój budynek w dzielnicy wiktoriańskich domów z czerwonej cegły nakrytych stromymi dachami, z których jednym z najbardziej reprezentacyjnych był Harmonia Court (1897). Ukryty na końcu zaułka Devereux Drive, Sugden House jest równie niewielki i niepozorny jak sąsiednie tradycyjne budynki. Na pierwszy rzut oka jest również bardzo do nich

podobny. Dopiero po dokładniejszej analizie okazuje się, że cegła, z której wymurowano ściany, jest wielobarwna i pośledniego gatunku, stromy dach jest niesymetryczny, a układ otworów okiennych w fasadach pozbawiony geometrycznego uporządkowania. Smithsonowie potraktowali Sugden House jako manifest idei Nowego Brutalizmu. W jego formie odzwierciedlenie znalazło zamiłowanie do zwyczajności, wykorzystywanie surowych i prozaicznych materiałów czy też odrzucenie obowiązujących wzorców kompozycyjnych. Dom jest także świadectwem metody projektowej Smithsonów, która składała się z trzech etapów – „picking up, turning over and putting with” (podnoszenia, odwracania i wstawiania) [Smithson, Smithson 1990: 201] i pozwalała osiągnąć odpowiednie relacje nowego obiektu z otoczeniem.

Kolejną realizacją Smithsonów, tym razem w historycznym centrum Londynu, jest Economist Complex (1959-1964). Kompleks składa się z trzech budynków usytuowanych pomiędzy zabytkowymi ulicami St James's Street i Bury Street. Każdy z nich stanowi w pewnym stopniu uzupełnienie pierzei, choć są one wolnostojącymi obiektami odseparowanymi od sąsiednich kamienic. Najniższy z budynków koresponduje swoją wysokością z zabytkową zabudową, a także współgra z nią podziałem elewacji odzwierciedlającym poszczególne kondygnacje (rys. 2). Przyziemie i I piętro są wyższe, a dwie kolejne kondygnacje niższe, tak jak w sąsiednich kamienicach. Natomiast stylistyka nowych fasad jest odległa od historycznej – charakteryzuje ją surowość, prostokątna geometryzacja i powtarzalność elementów. Jedynym nawiązaniem do tradycji architektonicznej Londynu są ścięte narożniki i zastosowany jako okładzina elewacji portlandzki wapień z wtopionymi muszlami.

Rys. 2. Alison Smithson i Peter Smithson, The Economist Complex w Londynie, 1959-1964
[fot. autor]

Pozostałe dwa budynki kompleksu są zdecydowanie wyższe i tworzą wyraźny akcent w strukturze kwartału. Pewne urozmaicenie układu urbanistycznego wprowadza także przestrzeń pomiędzy nowymi budynkami Economist Complex tworząca jednocześnie meandrujący plac i przejście pomiędzy St James's Street i Bury Street.

4. BUDYNKI BRUTALISTYCZNE W MIASTACH AMERYKAŃSKICH

W trakcie rozwoju architektury brutalistycznej wymienione wcześniej idee Nowego Brutalizmu były w znacznym stopniu przekształcane, a nawet odrzucane przez poszczególnych projektantów związanych z tym nurtem [Niebrzydowski 2018]. W ten sposób zwyczajność zmieniała się w niezwykłość, prostota form w złożoność, a surowość materiału w pieczołowicie kształtowane powierzchnie. Zmiany dotyczyły także idei *As Found* i obiektywnego podejścia do projektowania. Nurt stawał się coraz bardziej zróżnicowany, a charakter dzieł był w większej mierze determinowany indywidualizmem architektów niż doktryną brutalizmu. Tym niemniej relacje nowych obiektów z zastanym kontekstem pozostawały w centrum uwagi wielu projektantów. W dalszej części pracy przeanalizowane zostaną budynki brutalistyczne wznoszone w USA i Europie. Taki podział obszaru badawczego wynika z różnic pomiędzy miastami europejskimi, o tradycyjnej strukturze i znacznie starszymi, i miastami amerykańskimi, powstałymi stosunkowo niedawno i rozwijającymi się w oparciu o inne wzorce.

Architektem, który jako jeden z pierwszych rozpoczął w Stanach Zjednoczonych dyskusję na temat problemu kontekstu we współczesnej architekturze i urbanistyce, był Paul Rudolph. Jednak jest on w mniejszym stopniu znany z teoretycznych polemik i publikacji niż z wielu realizacji utrzymanych w duchu brutalizmu, które to ukazują jego poglądy w tej kwestii. W jednym z wczesnych dzieł Jewett Center w Wellesley College (1955-1958) nie tylko zastosował detale i materiały inspirowane sąsiednimi neogotyckimi obiektami, ale także potraktował nowy budynek jak skrzydło „domykające” historyczny dziedziniec [Rohan 2014: 43]. W budynku Blue Cross Building w Bostonie (1957-1960) uzupełniającym pierzeję historycznej ulicy Federal Street wykluczył zastosowanie gładkiej, szklanej fasady charakterystycznej dla biurowców wznoszonych w tym okresie. Zaprojektował natomiast elewacje stworzone z mocno artykułowanych betonowych słupów i pilastrów, które miały korespondować z historycznymi kamiennie-ceglanymi fasadami, zwłaszcza z położonym naprzeciwko budynkiem 160 Federal Street (1930), który jest jednym z najlepszych przykładów stylu art deco w Bostonie. Blue Cross Building nawiązuje do zabytkowego sąsiada podziałami fasady, rytmem pilastrów, wielkością okien i kolorystyką materiałów (choć odmiennych).

Rys. 3. Paul Rudolph, Boston Government Service Center, 1962-1971
[fot. autor]

Bardzo ciekawe było postępowanie Rudolpha podczas projektowania Boston Government Service Center (rys. 3). Kompleks powstał w latach 1962-1971 na terenie wyburzonego fragmentu śródmieścia Bostonu. Mimo że historyczny kontekst przestał istnieć, Rudolph zdecydował się podporządkować układ nowej zabudowy przebiegowi dawnych ulic, organizując budynki w ciągle pierzeje. Z drugiej strony, gdy amerykański architekt uznawał środowisko za pozbawione szczególnych wartości, podejmował bardziej radykalne decyzje projektowe i wprowadzał silne, ekspresyjne formy stanowiące „kontrastujący element w anonimowym miejskim krajobrazie” [Moholy-Nagy, Rudolph, Schwab 1970: 18]. Powołać się tu można na Art & Architecture Building wzniesiony w latach 1958-1964 w centrum New Haven (rys. 4). Pomimo niezbyt dużych rozmiarów ten nowatorski budynek stanowi dominantę w swojej lokalizacji, będąc jednocześnie, co może zaskakiwać, przykładem tradycyjnego sposobu akcentowania ważnego dla układu urbanistycznego narożnika.

Oryginalny sposób akcentowania narożników w amerykańskich miastach można zaobserwować, analizując projekty Marcela Breuera. Na nowojorskim Manhattanie na rogu Madison Avenue i 75th Street wznosił w latach 1964-1966 Whitney Museum of American Art, obecnie The Met Breuer (rys. 5). Wysokość muzeum stanowi kompromis pomiędzy kilkukondygnacyjnymi kamienicami przy 75th Street a wysokimi budynkami i wieżowcami przy Madison Avenue. Fasada sąsiadująca z niską zabudową jest też spokojniejsza. Stanowi ją płaska kamienna ściana z wystającymi punktowo trapezoidalnymi wykuszami okiennymi. Zdecydowanie mocniejszą ekspresję prezentuje elewacja od strony reprezentacyjnej Madison Avenue. Trzykrotnie wspornikowo nadwieszona fasada pozwala konkurować siłą wyrazu stosunkowo

niskiemu budynkowi z pobliskimi wieżowcami. Należy podkreślić, że Breuer nie zamierzał całkowicie zintegrować budynku z otoczeniem. Wskazuje na to nie tylko sposób rozwiązywania fasad, ale także masywne poprzeczne ściany z surowego betonu wyznaczające wyraźną granicę pomiędzy muzeum a przylegającymi doń budynkami.

Rys. 4. Paul Rudolph, Art & Architecture Building w New Haven, 1958-1964
[fot. autor]

Rys. 5. Marcel Breuer, Whitney Museum w Nowym Jorku, 1964-1966
[fot. autor]

Z kolei wzniesiony przez Breuera w Cleveland wieżowiec Ameritrust Tower (1968-1971) uznawany jest za nieprzystający do wcześniejszej zabudowy, a zwłaszcza przytłaczający sąsiednią, stojącą na narożniku ulic zabytkową rotundę Cleveland Trust [Vieira, Levine 2013: 57]. Żeby zrozumieć właściwe intencje architekta, trzeba jednakże przeanalizować pierwotny projekt, który nie został w pełni zrealizowany. W rzeczywistości Breuer zaplanował dwa wieżowce okalające rotundę, a ich elewacje miały uzupełniać pierzeje obu ulic. Kompozycja fasad bliźniaczych wieżowców była spokojna, tak by ortogonalna betonowa struktura stanowiła tło dla ozdobnej formy rotundy. W ten sposób nawet pusta przestrzeń nad historycznym budynkiem i pomiędzy wieżami nabierała dużego znaczenia i stawała się immanentnym elementem tej nieszablonowej kompozycji narożnika.

5. BUDYNKI BRUTALISTYCZNE W MIASTACH EUROPEJSKICH

W miastach europejskich architekci projektujący brutalistyczne budynki mieli zdecydowanie częściej kontakt z kontekstem historycznym niż w USA. Jeśli weźmie się pod uwagę Paryż, to należy jednak stwierdzić, że większość obiektów brutalistycznych powstała w nowych (La Défense) lub peryferyjnych (Créteil) dzielnicach. Na tym tle wyróżnia się budynek Centre National de la Danse (pierwotnie centrum administracyjne Pantin) zaprojektowany przez Jacquesa Kalisza i zrealizowany w latach 1968-1972. Lokalizacja budynku jest specyficzna – od strony południowej tworzy pierzeję ul. Rue Victor Hugo, a od strony północnej biegnie równoległe do kanału Canal de l'Ourcq-Pantin. Fasady o długości blisko 180 m są rozrzeźbione i rytmicznie podzielone przestrzennymi modułami strukturalnymi, które można określić mianem wykuszy. Podziały otrzymane na elewacji południowej stanowią echo rytmu naprzeciwległych kamienic, a drobne betonowe elementy i szczeliny „wycięte” w zewnętrznych ścianach nawiązują do historycznych detali i zdobień (rys. 6). Budynek swoją wysokością także odpowiada kamienicom. Jego narożnik wychodzący w stronę mostu Ponte de la Mairie został podkreślony wykuszem, podobnie jak w przypadku sąsiedniego zabytkowego budynku.

Pod koniec lat 60. XX w. rozpoczęła się rozbudowa Ulster Museum w Belfaście. To jedno z najważniejszych muzeów Irlandii Północnej położone jest w historycznej części miasta i w sąsiedztwie zabytkowego parku botanicznego. Francis Pym, architekt wyłoniony w drodze konkursu, uzupełnił istniejący klasycystyczny budynek muzeum o skrzydło zamykające wewnętrzny dziedziniec, a inwestycja została ukończona w 1972 r. [McLeod (red.) 2018: 182]. Nowa część utrzymana jest w surowej brutalistycznej estetyce, lecz zaskakująco zgodnie współgra z historycznym budynkiem (rys. 7).

Rys. 6. Jacques Kalisz, Centre National de la Danse w Paryżu, 1968-1972
[fot. autor]

Rys. 7. Francis Pym, Ulster Museum w Belfaście, 1969-1972
[fot. Creative Commons – CC BY-SA 3.0 DEED]

Pym osiągnął to dzięki kontynuacji w betonowych elewacjach elementów takich jak gzyms, fryz, attyka i przede wszystkim boniowanie. Elementami kontrastującymi i nadającymi nowej części ekspresji są natomiast nadwieszane, masywne żelbetowe prostopadłościany, których położenie odzwierciedla układ wewnętrznych galerii. Alexander Clement pisze: „Wizją Pyma była ekstrapolacja boniowania w taki sposób, aby stare dosłownie wtapiało się w nowe, w betonowy blok rozrzeźbiony połączonymi ze sobą bryłami wystającymi w przypadkowy sposób, jakby cała konstrukcja została zamrożona podczas eksplozji na zewnątrz” [Clement 2011: 31].

W Polsce warto zwrócić uwagę na budynki, które powstały na starówkach Krakowa i Gdańska, czyli w miejscach o najwyższej w skali kraju wartości zabytkowej. Budynek gdańskiego Miastoprojektu został wzniesiony według projektu Szczepana Bauma w latach 1962-1965 na rogu ulic Elżbietańskiej i Bielańskiej na Starym Mieście. Przylega on bezpośrednio do Domu Opatów Pelplińskich – kamienicy w stylu renesansu niderlandzkiego (rys. 8), a od strony północnej sąsiaduje z gotyckim kościołem św. Józefa.

Rys. 8. Szczepan Baum, budynek Miastoprojektu w Gdańsku, 1962-1965
[fot. autor]

Budynek składa się z dwóch prostopadłościennych brył tworzących dwa równoległe do ulic skrzydła. Są one w całości nadwieszane nad kondygnacją przyziemia, w wyniku czego powstał podcień biegnący przez całą długość budynku. Jest on przerywany jedynie na narożniku w miejscu „przebijania się” brył. Można powiedzieć, że podobnie jak w Ameritrust Tower, choć oczywiście w mniejszej skali, pustka pomiędzy bryłami stanowi akcent narożnika ulic. Materiałem dominującym na elewacjach jest ceramiczna, czerwona cegła będąca klarownym nawiązaniem do zabytkowych budynków. Ponadto została ona ułożona w niebanalny sposób, co budzi skojarzenia ze sztuką murarską dawnych rzemieślników. W fasadach pojawiają się także żelbetowe obramowania ciągów okien. Są one dość cienkie i delikatne jak na estetykę brutalizmu, jednak dzięki temu dobrze korespondują z wyrafinowanymi detalami i zdobieniami sąsiednich obiektów. W ich skośnych kształtach można nawet doszukać się dalekiego echa gotyckich ostrych łuków. Monotonny rytm żelbetowych elementów i powściągliwość formalna powodują, że budynek jest spokojny i nie przyćmiewa Domu Opatów, mimo że jest od niego znacznie większy.

Rys. 9. Krystyna Różyska-Tołłoczko, Miejski Pawilon Wystawowy „Bunkier Sztuki” w Krakowie, 1959-1965 [fot. autor]

Krakowski Miejski Pawilon Wystawowy „Bunkier Sztuki” został wzniesiony według projektu Krystyny Różyskiej-Tołłoczko w latach 1959-1965. Powstał jako uzupełnienie pierzei ciągnącej się wzdłuż Plant, a jego krótsza ściana wychodzi na plac Szczepański i secesyjny gmach Pałacu Sztuki (rys. 9). Formę budynku stanowi właściwie jedna horyzontalna prostopadłościenna bryła. Od strony Plant można jednak dostrzec, że w jej strukturę została „wtopiona” niewielka XVIII-wieczna

kamienica z mansardowym dachem pokrytym tradycyjną czerwoną dachówką. Nowy obiekt wieńczy uproszczony gzyms stanowiący kontynuację gzymsów sąsiednich budynków. Pod nim ciągnie się wąski pas przeszklenia, którego zewnętrzny parapet także wykonano z dachówki. Elewacja poniżej jest praktycznie bezokienna i całkowicie wykonana z betonu. O wartości architektonicznej budynku decyduje niepowtarzalna reliefowa faktura fasady, którą odlano w szalunku z desek ułożonych według projektu rzeźbiarza Antoniego Hajdeckiego. Wejścia do budynku zaakcentowane są dwoma portalami, z których jeden ma formę wklęsłą, a drugi wypukłą w kształcie wygiętej betonowej wstęgi. Dzięki wyrafinowanym rozwiązaniom architektonicznym i odpowiednim relacjom z historycznym sąsiedztwem jest to budowla, która, jak twierdzi Dariusz Kozłowski: „[...] niezależnie od nastawienia widza, mieszkańca miasta, czy zwiedzającego miasto i wystawy – wrosła w krajobraz krakowskiej metropolii i uzyskała statut zabytku kultury” [Kozłowski (red.) 2006: 10].

6. PODSUMOWANIE

Architektura brutalistyczna jest nurtem złożonym i wielowątkowym. Ponadto jej awangardowe założenia teoretyczne, przekształcane w trakcie rozwoju nurtu, a także indywidualizm poszczególnych twórców utrudniają formułowanie jednoznacznych wniosków. Tym niemniej analizy przeprowadzone w niniejszym artykule potwierdzają dużą rolę, jaką podczas projektowania odgrywała ewaluacja zastanej sytuacji i jej interpretacja. Doktryna Nowego Brutalizmu wymagała, by był to proces jak najbardziej obiektywny. Praktyka architektury brutalistycznej wskazuje natomiast na pojawienie się w tym procesie wątków subiektywnych. Niezależnie od tej kwestii głównym zadaniem architektów pozostawało poszukiwanie specyficznych cech miejsca i odnoszenie się do rzeczywistych uwarunkowań. Podstawowym celem było wytworzenie odpowiednich relacji pomiędzy nowym obiektem a jego otoczeniem. Relacje te mogły mieć różny charakter, od zgodności, poprzez pokrewieństwo, aż po przeciwieństwo i skrajny kontrast. Nowy budynek nie musiał w spolegliwy sposób kontynuować wizualnych cech swojej lokalizacji i niezwykle rzadko tak się działo. Architektura brutalistyczna miała w swoich założeniach awangardowy charakter, a twórcy w myśl hasła „new ordering” poszukiwali nowatorskich sposobów kształtowania form i zazwyczaj odrzucali lub przekształcali tradycyjne wzorce kompozycyjne.

Projektując w strukturze historycznego miasta, architekci niewątpliwie częściej kierowali się ku bardziej zgodnym relacjom pomiędzy jej zastanymi a nowymi elementami. W takich sytuacjach pojawiały się nawet działania ukierunkowane na pewne podobieństwa i analogie. W wyniku przeprowadzonych analiz zidentyfikowano szereg tego typu rozwiązań.

1) Architekci decydowali się na kontynuację ciągłej pierzejowej zabudowy, mimo że ówczesne koncepcje urbanistyczne sprzyjały zabudowie złożonej z wolnostojących budynków. Przykładem jest Boston Government Service Center tworzący nowe pierzeje w oparciu o układ dawnych ulic czy też uzupełniający historyczną pierzeję Bunkier Sztuki.

2) Uzupełniano także historyczne zespoły zabudowy nowymi budynkami (Jewett Center) lub skrzydłami (Ulster Museum), tworząc w ten sposób dziedzińce. Przestrzenie służące nawiązywaniu kontaktów społecznych, takie jak dziedzińce, miały w brutalizmie dodatkowe znaczenie wynikające z idei powiązania życia i architektury.

3) W przypadku szczególnie cennego historycznego sąsiedztwa architekci brutalistyczni wybierali mniej ekspresyjne, stonowane rozwiązania formalne, aby ich budynki nie konkurowały z zabytkowymi, a raczej stanowiły dla nich tło, co najlepiej pokazuje projekt Ameritrust Tower.

4) Rozwiązaniem widocznym w większości analizowanych przykładów (poza wieżowcami) jest dostosowywanie wysokości nowego budynku do otoczenia. Dotyczy to zarówno obiektów wolnostojących, jak i wkomponowanych w pierzeje.

5) O ile zaobserwować można zgodność, jeśli chodzi o wysokość, to pozostałe wymiary nowych budynków często były znacznie większe niż istniejących. Starano się wówczas rozdrobnić formę i wprowadzić podziały elewacji, które korespondowałyby z historycznymi budynkami. Przykładem jest długa fasada Centre National de la Danse, której fragmentacja nawiązuje do rytmu pobliskich kamienic.

6) Kompozycja fasad także stanowiła środek poszukiwania zgodnych relacji z historycznymi budynkami. Istotne było zwłaszcza zharmonizowanie pionowych i poziomych rytmów elementów kształtujących elewacje, co ukazuje Blue Cross Building i sposób, w jaki koresponduje z budynkiem 160 Federal Street.

7) Na elewacjach stosowano materiały podobne do użytych w sąsiednich budynkach historycznych. Najczęściej była to cegła (Sugden House) i kamień (Economist Complex). Wiodącym materiałem brutalizmu był jednak współczesny beton, który dzięki odpowiedniej kolorystyce i fakturze także mógł współgrać z kamiennymi fasadami (Ulster Museum).

8) W przeciwieństwie do budynków historycznych większość budynków brutalistycznych pozbawiona była detali i ornamentów. Rolę ornamentu przejęły jednakże wyrafinowane faktury. Różne rodzaje betonowych powierzchni (*béton brut*, beton żłobkowany, beton młotkowany) stosował Rudolph, a nawiązanie do historycznej murarki widać w elewacjach gdańskiego Miastoprojektu.

9) Pojawiały się nieliczne przypadki przetwarzania historycznych elementów i detali, takich jak wykusze, gzymsy czy też pilastry, czego przykładem są Ulster Museum i Blue Cross Building.

10) Specyficznym rozwiązaniem pokazującym poszanowanie historycznego kontekstu było zachowanie zabytkowych relikwów i włączenie ich w formę nowego budynku, jak w przypadku Bunkra Sztuki.

Podkreślić należy, że architekci brutalistyczni decydowali się na budynki dominujące nad otoczeniem w przypadku szczególnych uwarunkowań, np. gdy chodziło o monumentalne gmachy o symbolicznym znaczeniu. Rozwiązania takie częstsze były w miastach amerykańskich, w których kontekst historyczny nie był tak silny jak w Europie. Gerhard Kallmann mówił o swoim ratuszu w Bostonie (1963-1968): „Budynek nie miał być przyjemny i zgrabny, lecz musiał wzbudzać respekt” [de Monchaux 2012]. Problem ten może być tematem kolejnych badań dotyczących architektury brutalistycznej i urbanistycznego kontekstu.

LITERATURA

- Banham R., 1966, *The New Brutalism: Ethic or Aesthetic?*, Reinhold Publishing Corporation, New York.
- Clement A., 2011, *Brutalism: Post-war British Architecture*, The Crowood Press, Ramsbury.
- de Monchaux T., 2012, *The Other Modernism*, <https://nplusonemag.com/online-only/online-only/the-other-modernism/> (dostęp: 25.04.2017).
- Jencks Ch., 1987, *Ruch nowoczesny w architekturze*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa.
- Kozłowski D. (red.), 2006, *Architektura betonowa*, Polski Cement, Kraków.
- Lichtenstein C., Schregenberger T., 2001, *As Found: The Discovery of the Ordinary*, Lars Müller Publishers, Zürich.
- McLeod V. (ed.), 2018, *Atlas of Brutalist Architecture*, Phaidon, New York.
- Moholy-Nagy S., Rudolph P., Schwab G., 1970, *The Architecture of Paul Rudolph*, Praeger Publishers, New York–Washington.
- Niebrzydowski W., 2018, *Architektura brutalistyczna a idee Nowego Brutalizmu*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Rohan T.M., 2014, *The Architecture of Paul Rudolph*, Yale University Press, New Haven–London.
- Smithson A., Smithson P., 1990, *The “As Found” and the “Found”*, w: *The Independent Group: Postwar Britain and the Aesthetics of Plenty*, ed. D. Robbins, MIT Press, Cambridge.
- Stark B., 2013, *Brutalism in the Mountains*, “CLOG”, vol. 1, pp. 96-97.
- Vieira D., Levine S., 2013, *Breuer’s Brut Sensitivity*, “CLOG”, vol. 1, pp. 56-57.
- Voelcker J., 1957, *Letter*, “Architectural Design”, vol. 6, p. 184.
- Williams R.J., 2009, *Brazil: Modern Architectures in History*, Reaktion Books.

BRUTALIST ARCHITECTURE AND THE CONTEXT OF A HISTORIC CITY

Summary

Brutalist architecture is considered a trend in which the urban and architectural context was ignored. Brutalist architects are also accused of erecting buildings that do not fit the neighbourhood and dominate it. The aim of the research presented in the article is to refute this thesis and to indicate ideas, creative assumptions and buildings that prove a thorough consideration of the objective conditions and the site of the project in brutalism. This aspect is especially visible in the case of brutalist buildings located in the structure of historic cities. Architects considered their priority task to be achieving specific relationships between the new building and its surroundings, although these relationships could be of a different nature – from compatibility, through relatedness, to contrast and opposition. The author of the article analyzed the doctrine of the brutalist trend, especially the idea of As Found and the imperative of objective perception of reality. He examined and compared buildings designed by the precursors of Brutalism, as well as buildings erected in the USA, Europe and Poland. One of the results of the work is the identification of design solutions that served to connect brutalist buildings with the historical urban fabric, such as continuation of street frontages, filling in historical building complexes, similar building heights, harmonized rhythms on facades, preserved relics of historic buildings, and transformation of historical details.

Keywords: brutalist architecture, historic city, New Brutalism, architectural context

Adam NADOLNY*, John LEE**, Filip PELCZAR***, Tymon KUPCZYK***

CONTINUITY IN CITIES. THE NEXT GENERATION OF POST-INDUSTRIAL HISTORY. A CASE STUDY OF AN OLD GASWORKS WORKSHOP IN POZNAN

This text presents the outcomes of the Continuity in Cities workshop, which took place at Poznań University of Technology, with a primary focus on the sustainable adaptive reuse of the Old Gasworks in 2023. The workshop aimed to generate innovative ideas and strategies for transforming this closed industrial heritage site into a vibrant public space. With a strong emphasis on collaboration and excellence in design, the workshop presented an opportunity to explore the immense potential of the site. One of the key aspects of the project was the development of strategies to address the challenges posed by the site's closure. The students proposed solutions such as increasing greenery, implementing sustainable technologies, demolishing barriers, and fostering connectivity with the university campus. These strategies aimed to create a revitalized and inclusive space that would benefit the city and its residents. The Continuity in Cities workshop showcased exceptional design, demonstrating our ability to maximize the potential of the Old Gasworks. This successful event highlighted the significance of historical contexts in sustainable architecture and fostered a collaborative pursuit of excellence.

Keywords: Continuity, City of Poznan, New Architecture

1. INTRODUCTION

The industrial revolution of the 18th and 19th centuries marked a profound transformation in Europe, reshaping societies, economies, and landscapes. During this era, technological advancements and innovations led to the rapid growth of industries, factories, and urban centers, giving birth to a new era of production and

* Poznan University of Technology, Faculty of Architecture. ORCID: 0000-0003-3766-7020.

** Manchester School of Architecture, Manchester Metropolitan University, United Kingdom.

*** Poznan University of Technology, Faculty of Architecture, Student in years 2023-2024.

urbanization. The remnants of this transformative period, often referred to as industrial heritage, are scattered across European cities and serve as a tangible link to the past. These remnants include factories, warehouses, machinery, canals, and other structures that played pivotal roles in shaping Europe's modern identity [Kodym-Kozaczko 2005].

The importance of industrial heritage in European cities cannot be overstated. It serves as a poignant reminder of the remarkable progress and challenges that defined the industrial age. Beyond being mere relics of the past, these remnants provide insights into the social, economic, and cultural aspects of bygone eras. As cities continue to evolve and modernize, the preservation and interpretation of industrial heritage becomes crucial not only for historical understanding but also for urban planning, tourism, and fostering a sense of identity and continuity, see Fig. 1.

Fig. 1. The air view of an old gasworks in Poznań, first half of the 21st century.
[Source: <https://cyryl.poznan.pl>]

The significance of industrial heritage in European cities goes together with exploring the reasons why these remnants are cherished and preserved. From the economic impacts of industrialization to the narratives of labour struggles and technological breakthroughs, we will examine how industrial heritage enriches our understanding of the past and informs our approach to the future [Hayden 1988]. By recognizing the value of these often overlooked sites, we can better appreciate

the complexity of Europe's urban history and the enduring influence of its industrial roots, see Fig. 2.

Fig 2. Workshops' site location together with the context. [Source: prepared by the authors]

2. THE ROLE OF THE WORKSHOP IN ARCHITECTURAL EDUCATION

Architectural education is a dynamic blend of theoretical learning and practical application¹, where students acquire the skills and knowledge needed to design and shape the built environment. While lectures, studio sessions and research play pivotal roles, the workshop experience stands out as a hands-on and experiential component that bridges the gap between theory and practice. Workshops in architectural education provide students with a unique platform to engage with materials, tools, and real-world challenges, fostering creativity, critical thinking, and a deeper understanding of the complexities of architectural design.

¹ Design Studio Workshop, 17th–20th of April 2023 entitled “Continuity in Cities”. Tutors: Prof. John Lee, Guest Professor, Manchester School of Architecture, Manchester Metropolitan University, UK, Atelier Continuity in Architecture, Prof. Adam Nadolny, PUT Architecture, Prof. Tatsuyoshi Saijo, Kochi University of Technology, Japan, Future Design Laboratory. Teaching Assistants: Arch. Mohammad Mahdi Mohammadi, PUT Architecture, PUT Doctoral School. Arch. Sahar Movafagh, PUT Architecture, PUT Doctoral School, Arch. Farzaneh Gharaati, Erasmus K-107, visiting PhD scholar, Tarbiat Mo-dares University.

One of the primary roles of workshops is to offer students a space for experimentation and innovation. In a workshop environment, students can test their design ideas in a tangible and immediate manner. This hands-on engagement allows them to explore the materiality of architecture, understand structural systems, and grasp the nuances of construction techniques. Whether it's crafting physical models, prototyping with various materials, or even participating in collaborative build projects, workshops provide an avenue for students to translate their theoretical concepts into tangible forms. Fig. 3.

Fig. 3. Prof John Lee and arch. Farzaneh Gharaati during students' projects consultations.
[Source: photo authors]

Workshops also emphasize practical skills that are often overlooked in traditional classroom settings. Learning to work with tools, understanding the properties of different materials, and gaining insights into construction processes are essential aspects of architectural practice that workshops can effectively address. These practical skills not only enhance students' competence in design but also prepare them to communicate effectively with contractors, engineers, and other stakeholders during the implementation of their designs, see Fig. 3.

Furthermore, workshops encourage interdisciplinary collaboration and holistic thinking. Architectural projects are rarely standalone endeavors; they involve interactions with various disciplines such as engineering, environmental science, and urban planning. Workshops that bring together students from different backgrounds encourage a diversity of perspectives and solutions, reflecting the collaborative nature of real-world architectural projects. This interdisciplinary exposure fosters an adaptable mindset, helping students become well-rounded architects who can address complex and multifaceted challenges.

Fig. 4. Student visit at the Poznań Gasworks site. [Source: photo authors]

Site visits play a crucial role in architectural workshops for students. These visits offer several benefits and are an integral part of the architectural education process. Here's an overview of the role of site visits in student architectural workshops: contextual understanding of site visits provides students with an opportunity to understand the physical context in which their future architectural projects will be situated. They can observe the site's topography, climate, surroundings, and existing structures. This firsthand experience helps them design in harmony with the environment and community. Inspiration and creativity being on-site can be highly inspiring for students. They can draw inspiration from the site's unique features,

history and culture [Rodriguez, Hudson, Niblock 2018]. This inspiration often leads to more creative and contextually relevant design solutions. Site visits bridge the gap between theoretical knowledge and practical application. Students can apply what they've learned in the classroom to a real-world context. This hands-on experience is invaluable in understanding how architectural principles translate into actual construction, see Fig. 4.

Students learn how to conduct a thorough site analysis, which includes assessing site conditions, climate, sun path, wind patterns, and any constraints or opportunities the site presents. This analysis informs their design decisions. Site visits often involve group discussions and collaborative activities. Students can work together to analyze the site and develop initial design ideas. This promotes teamwork and enhances their ability to communicate and share ideas effectively. Analyzing a site in person encourages critical thinking and problem-solving skills. Students learn to identify challenges and opportunities as well as develop creative solutions [Smith, Hein 2018].

To sum up, site visits are a crucial component of architectural workshops for students. They offer a holistic learning experience, combining theory with practice, and help students develop the skills and knowledge needed to become well-rounded architects who can design in harmony with both the environment and community. The workshop environment also promotes a culture of iteration and resilience. Designing and building prototypes often involve failures and setbacks, which are invaluable learning experiences. Students learn to adapt, refine their ideas, and overcome obstacles – all skills that are crucial in the architectural profession where design solutions are refined through multiple iterations and feedback loops.

In conclusion, workshops in architectural education play [Taneri, Dogan, 2021] a pivotal role in bridging the gap between theoretical knowledge and practical application. By offering students opportunities for hands-on experimentation, skill development, interdisciplinary collaboration, and iterative problem-solving, workshops enrich their educational journey and prepare them for the multifaceted challenges of the architectural profession. As architecture continues to evolve in response to societal and environmental needs. Therefore, the role of workshops remains indispensable in nurturing the next generation of innovative and capable architects.

3. THE OLD GASWORKS IN POZNAŃ. A CASE STUDY

The City Council of Poznań decided to build a gasworks facility in 1853 [Ostrowska-Kęłowska 1982]. The site was chosen not only because it was close to the city centre, but also because it had access to water from Warta River and the ability to import raw materials from England. To carry out this project, the council enlisted

the help of an industrial architecture specialist, an English engineer named John Moor, who had previously worked in Berlin. Moor oversaw the preparation of the engineering plans and supervision of the construction of the Poznań Municipal Gasworks, see Fig. 5.

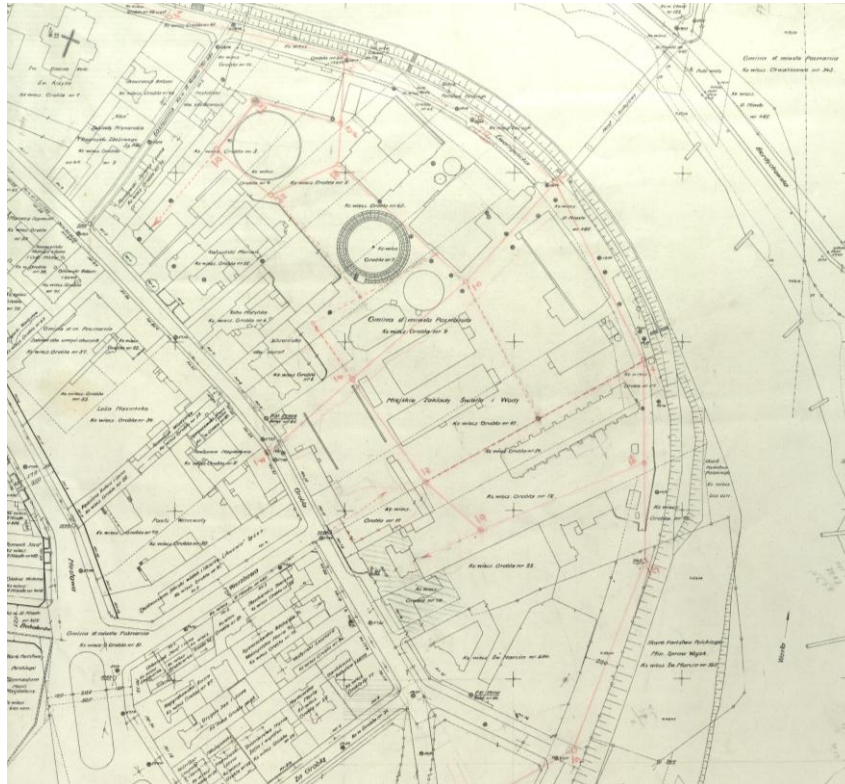

Fig. 5. The historical plan of an old gasworks site in Poznań, first half of the 20th century.
[Source: <https://cyryl.poznan.pl>]

The main structures included a furnace room, an apparatus house and two gas tanks. The Tacony railway station cut the river. There were railway tracks along the river's bank, and one section of the railway has been preserved. Finally, on November 14, 1856, Poznań residents were treated to the most spectacular results. A steel petrol tank was built in 1917, exploded in 1926 [Skuratowicz 1991], and was replaced by a concrete tank, the foundation of which is still in place today. Grobla Street's gas production ceased in 1973, and some of the structures, including the furnace room and gas holders, were demolished. Poznań Gasworks eventually was shut down in 1986. As a result, after 130 years, the Poznań Gasworks was no longer a gas production plant, but rather a centre for natural gas distribution and sale.

The most distinctive architectural features of the buildings are decorative ceiling on wooden beams with plaster infill, red brick chimneys and terracotta decorative elements. The roof structures are made of flat trusses. Most of the window openings are finished with a full semi-circular arch with ceramic bricks (terracotta), giving the overall façade appearance of a distinctive “Rundbogenstil” (Romanesque) style. Some buildings have already been subject to renovation.

4. THE OLD GASWORKS, A CASE STUDY

4.1. Project evaluation

In connection with the very rich design and didactic material, which was obtained during the workshops, we elected to show just one of the projects in more detail – one which in our opinion engaged in particularly interesting discussions with the existing historical spatial context, see Fig. 6.

Fig. 6. Master plan of the final project. [Source: prepared by the authors]

The Old Gasworks site was built in the 1850s as a town gas supply and storage station and served as such for many years with the buildings’ distinctive architecture with magnificent details on it. Today, the Gasworks is no longer in use as part

of the utilities infrastructure and is under consideration for repurposing into a public museum or revitalised urban space. While the buildings face challenges such as an irregular plan and lack of greenery, it also has immense potential due to its prime location in the city center and its unique architectural features, see Fig. 7.

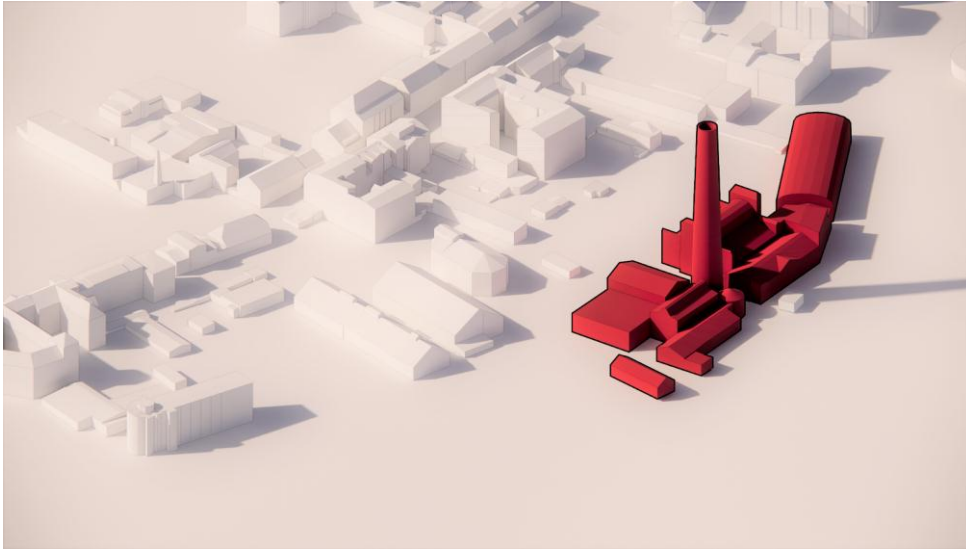

Fig. 7. An axonometric view on the existing building complex.
[Source: prepared by the authors]

Amidst the urban landscape of Poznań, the old gasworks site emerges as a fascinating confluence of historical significance and untapped potential. Its magnificent architectural heritage, its strategic position between the river and the city center, along with its latent possibilities as a museum, render it an invaluable urban asset. Nevertheless, a host of formidable challenges loom large over this previously industrial cornerstone. An irregular layout, a dearth of green spaces, an urban grid characterized by chaos, an industrial enclave encroaching upon the city's heart and limited accommodation options form the intricate context against which we sought to unravel a transformative scientific narrative.

In this scientific endeavor, we embarked on a comprehensive exploration of the site's latent prospects. Central to our strategy was the augmentation of green spaces, the integration of sustainable technologies, the removal of pre-industrial urban morphology isolating the site from its surroundings, and in its place the establishment of improved connectivity between the university campus and the industrial heritage. These meticulously designed interventions aimed to unlock the site's dormant potential, enhancing its functionality while preserving its historical essence.

Notably, the site once thrived as a hub for concerts and communal events. However, the outbreak of the conflict in Ukraine and the subsequent shift in the nation's energy policy precipitated its closure. Now, our mission unfolds – to envision a future where this hallowed ground is accessible to the public, fostering a sense of community and shared purpose.

As we navigate the intricacies of redevelopment, it became evident that the old gasworks in Poznań stands as an emblematic case study, exemplary of historical sites which are rich in promise. Realizing this potential necessitates a judicious orchestration of strategies and a meticulous execution plan. In the nexus of history, urban dynamics, and scientific innovation, we endeavor to breathe new life into Poznań's old gasworks, forging a sustainable, vibrant future for both the city and its inhabitants.

4.2. The initial concept

The Initial Concept was a blend of artistry, sustainability, and functionality to reinvigorate the old gas station in Poznan. It was a dynamic exploration where innovation met tradition, resulting in a vision that aimed to honor the site's history while embracing a promising future.

In our design philosophy, architectural forms played a pivotal role as both aesthetic marvels and functional elements with a deeper collective purpose. We understood that these forms could transcend mere structures; they could become catalysts for engagement, guideposts for exploration, and vessels for storytelling. The next element was guiding the visitors. Architectural forms were strategically positioned to act as guides within the site. Just as lighthouses steer ships through turbulent waters, our forms directed visitors to key attractions and points of interest. The entrance, conceived as a grand gate, not only welcomed visitors but also marked the commencement of their immersive journey. As visitors traversed the site, these forms ensured that their exploration was intuitive and rewarding, offering a sense of discovery and wonder. Furthermore, our architectural forms served a fundamental role in spatial organization. By introducing pavilions, we extended the existing site grid, creating well-defined zones for various activities.

These pavilions doubled as hubs for exhibitions and events, fostering community engagement and interaction. The central triangular green space, another architectural element, functioned as a natural gathering point, intuitively directing people towards specific buildings and creating a dynamic flow within the site. It was a design choice that encouraged both serendipitous encounters and structured events. The next point of considerations was reflecting history and culture. Each architectural form was a canvas upon which history and culture were artfully etched. These forms paid homage to the site's rich heritage, serving as living tributes to the past. For instance, the arch-like structures were a nod to the arches and curves present on

several nearby buildings, establishing a visual connection with the surrounding district and harmonizing with its historical rhythm. These architectural echoes resonated with visitors, fostering a sense of timelessness and continuity within the space. In essence, our architectural forms were not static monuments but active participants in the site's transformation. They functioned as storytellers, guiding lights, and cultural ambassadors, enriching the visitor experience and connecting the past, present, and future in a harmonious architectural tapestry. Through their purposeful design, they breathed new life into the old gas station in Poznan, infusing it with vitality, character, and a profound sense of place, see Fig. 8.

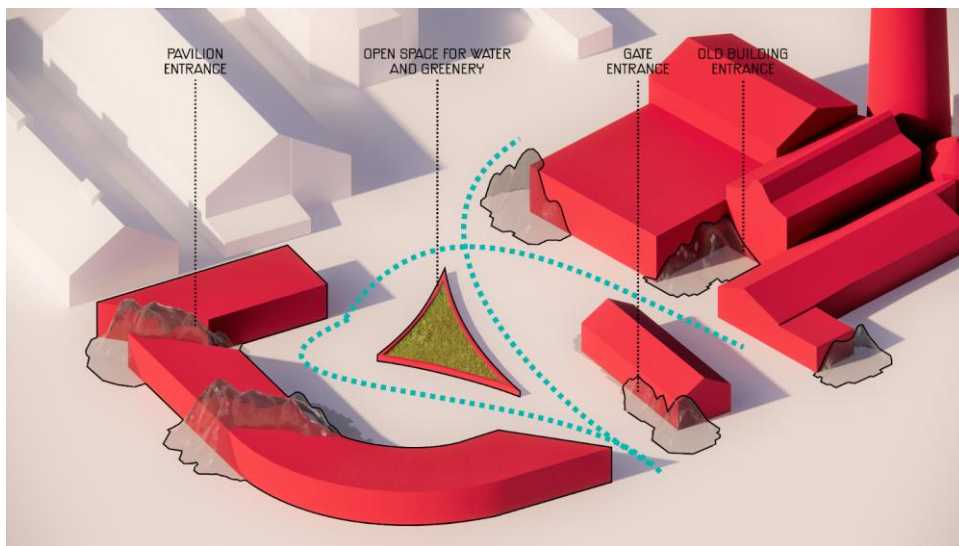

Fig. 8. An axonometric illustration of the initial concept. [Source: prepared by the authors]

Sustainability was not just an aspect of our design; it was the very essence around which our project revolved. We were resolute in our commitment to pushing the boundaries of material innovation to create a space that seamlessly intertwined the past with a sustainable future. That is why the foundation of our material innovation lay in the deliberate choice of recycled iron and glass. These materials were not selected by chance but were meticulously curated for their exceptional qualities. The incorporation of recycled iron paid homage to the site's rich industrial history. It was a way of honoring the sweat and toil of those who had once worked tirelessly at the gas station, ensuring that their legacy lived on in the very fabric of the revitalized space.

Glass, with its transparency and ability to let natural light flood in, provided a symbolic bridge between the site's historic past and its sustainable future. Its timeless appeal was not just aesthetic but a metaphorical representation of our design philo-

sophy – that sustainability should be enduring and always relevant. Transparent Solar Panels: The inclusion of transparent solar panels within the glass surfaces marked a groundbreaking leap in our design innovation. These panels not only enhanced the aesthetic value of our architectural forms by introducing a dynamic interplay of light and energy but also symbolized our unwavering commitment to a brighter, greener future. Harnessing the power of the sun to illuminate our designs was a tangible representation of our sustainable ethos. With this material innovation, we were not merely designing structures; we were crafting a narrative. Our use of recycled iron and glass, paired with transparent solar panels, transformed these materials into storytellers. They whispered tales of history and progress, of heritage and sustainability, creating a living testament to the power of design to inspire change. In every reflection off the glass and every glint of sunlight, the site's past and its future converged, beautifully and sustainably.

4.3. The contrasts and sustainability

The use of contrasts was a recurring theme in our design process. Contrasting forms, materials, and textures created visual intrigue and brought a dynamic quality to the space. Sustainability was not an afterthought but an integral part of our design. Transparent solar panels integrated into the glass surfaces, combined with the use of recycled materials, ensured that our project not only stood as a work of art but also contributed to the preservation of our planet.

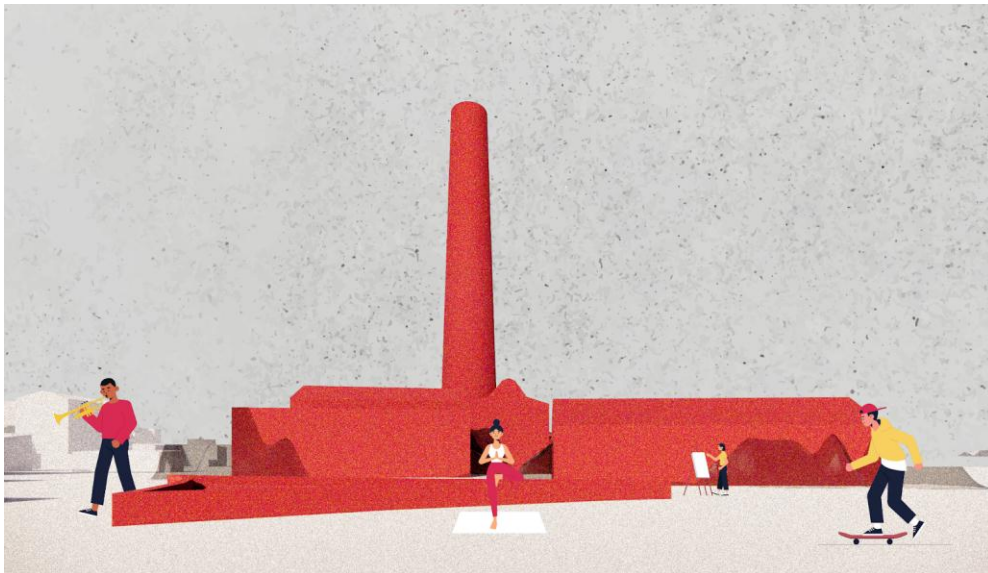

Fig. 9. Initial design visualization. [Source: prepared by the authors]

In conclusion, our creative design process was an intricate dance between artistry and sustainability. It was about crafting a narrative that honored the past while embracing the future, creating a space that would resonate with the public and inspire future generations. As we move forward with this project, we are excited to witness these creative concepts materialize into a living, breathing testament to the power of design and innovation, see Fig. 9.

4.4. The Final Design

After a site visit, insightful analysis, workshops and initial concept, we have decided to develop the project by getting the most out of the magnificent urban complex. The survey based on assigning the project's potential categories was based on the book of Muck Petzet *Reduce, Reuse, Recycle* which directed us to enlisting necessary new strategies [Petzet, Heilmeyer 2012]. Developing the initial concept demanded from us the implementation of the mentioned strategies such as prominent indicators, creative ideas and existing solutions. We had to take into account preserving heritage values of the site, provide renewable resources, use recycled materials and digital technology, which were crucial to meet the stopping the climate changes needs, as well as to ensure that the construction will not be harmful to the environment.

Other aspects we had to take into consideration were political and financial indicators, which are the project basis for functioning, but also educational aspects of the site, to make sure that the architecture will have a positive cultural impact on the city. Proper financing, general political agreement and faultless education will make the project useful for future generations. Creative ideas that were taken into account during first design attempts were focused on contrasting, but welcoming forms that are supposed to pull attention and invite the public inside. The use of renewable resources and recycled materials such as flexible transparent solar panels, 3D printing, recycling iron and other materials from the site which did not stand the test of time, was the idea based on previously mentioned strategies intended for environmental issues. Fig. 10.

All of those solutions were taken into account and implemented during the design process for the final project. The last interpretation of the new view on the site assumes massive implementation of greenery and pavilions that came out of the new, orderly urban grid. The new urban grid was based on extending the existing, chaotic lines defining the site, and made great use of the seemingly hopeless situation.

Extended lines provided new paths and greenery areas, but also dictated the location of the pavilions. Apart from the obvious ones, the most important point is the curved and rounded pavilion, which soothes the urban feeling in the area, but also welcomes the flow of people coming from the opposite side of the river. Apart from the existing location of the site, the aspect that was taken into the account,

was the upcoming construction of the Kładka Berdychowska Bridge placed in the close neighborhood of our project, designed by Bartosz Gurawski and Błażej Szurkowski, which will turn up the circulation of citizens in the area and ease the transition of people from the other side of Warta River, see Fig. 11 and 12.

Fig. 10. An axonometric illustration of the final project. Source: prepared by the authors

Fig. 11. Visualization of the internal courtyard of the old gasworks area. [Source: prepared by the authors]

Fig. 12. Visualization of the internal courtyard of the old gasworks area. [Source: prepared by the authors]

To balance the urban composition, it was decided to create a lawn area divided by a sidewalk in the middle. The curved area is situated by the city center closure and opposite the rounded and curved pavilion. It is finished with a round stage and creates a space for concerts and other open-space cultural events. Empty spaces were filled with food trucks and trading stands that brought life into the site.

The final adjustment to the project is the roof extension of the building located in the middle which exists today without any roof. The reused place will be repurposed as the cultural center of the complex. Other pavilions are going to serve as the exhibition spaces or conference halls (the rounded pavilion).

They were all covered in black steel vertical beams, which is a universal material and perfectly matches the existing brick facades. Thanks to that, the space makes it feel orderly and in contrast to the existing, chaotic urban grid. After many attempts, our approach led us to the final design, which consists of a massive amount of greenery, culturally useful new pavilions and reused existing buildings.

5. THE OLD GASWORKS, SUMMARY

'The name of a city's streets and squares, the gaps in its very plan and physical form, its local monuments and celebrations, remain as traces and ruins of their former selves. They are tokens or hieroglyphs from the past to be literally re-read,

re-analysed, and re-worked over time.' [Boyer 1994]. The intention of this workshop was to explore the notion of continuity in all its forms through interventions in one of Poznań's prominent industrial artefacts. Whilst functionally redundant its totemic forms retain considerable mimetic power, through the medium of a 'collective memory' [Rossi 1982]. The city's structures carry this meaning because of the traces of past lives that they continue to preserve – traces which are in some measure still commemorated by its citizens.

Architecture and design can facilitate the exploration of identity through the examination of the specificity of the context in which it is embedded. Charged with narrative, perhaps even theatrical content [Boyer 1994] the constructed environment presents certain elements to the fore; others may recede, though they are no less important, no less carefully considered. The background context acts as a theatrical backdrop to the city's figural urban fragments enabling them to tell stories, engage the imagination, and eventually, through the construction of space, time and sequence, enable the development of new forms and places.

To do this, the city we observe that the must become our classroom. Colin Rowe and Fred Koetter introduced the notion of '*the city as a didactic instrument*' [Rowe, Koetter 1984] – that is, a place in which learning can be formulated – and it is through discourse that the evidence for the argument of interpretation is collected. A reading and understanding of the message of the city or of the individual building provides the basis for contextual discussions.

So, by framing the Continuity in Cities Workshop as an act of 'research-by-design' students were given the tools to encounter, evaluate, engage, explain and extrapolate from their experiences. This methodology offers some basis of hope in recovering memories and reviving spaces in our cherished industrial heritage.

LITERATURE

- Boyer M.C., 1994, *The city of collective memory: its historical imagery and architectural entertainments*, MIT Press, Cambridge, Mass., London.
- Hayden D., 1988, *Placemaking, Preservation and Urban History*, "Journal of Architectural Education", 41(3), pp. 45-51.
- Kodym-Kozaczko G., 2005, *Rozwój Poznania w planowaniu urbanistycznym w latach 1900-1990*, in: *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, red. T. Jakimowicz, Wydawnictwo Miejskie, Poznań.
- Ostrowska-Kęłbowska Z., 1982, *Architektura i Budownictwo Poznania w latach 1780-1880*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Poznań.
- Petzet M., Heilmeyer F., 2012, *Reduce, Reuse. Recycle. Architecture as Resource*, Hatje Cantz Verlag, Berlin.
- Rodriguez C., Hudson R., Niblock C.H., 2018, *Collaborative learning in architectural education: Benefits of combining conventional studio, virtual design studio and live*

- projects: Collaborative Learning in Architectural Education*, "British Journal of Educational Technology", 49 (3), pp. 337-353.
- Skuratowicz J., 1991, *Architektura Poznania 1890-1918*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Rossi A., Eisenman P., 1982, *The architecture of the city*. Published by [i.e. for] the Graham Foundation for Advanced Studies in the Fine Arts and the Institute for Architecture and Urban Studies by MIT, Cambridge, Mass. London.
- Rowe C., Koetter F., 1978, *Collage city*, MIT Press, Cambridge, Mass., London.
- Smith M.E., Hein C., 2018, *The ancient past in the urban present: The use of early models in urban design*, Routledge handbook of planning history, ed. C. Hein, Routledge, New York–London.
- Taneri B.F., Dogan F., 2021, *How to learn to be creative in design: Architecture students' perceptions of design, design process, design learning, and their transformations throughout their education*, "Thinking Skills and Creativity", 39(2), p. 100781.

NASTĘPNA GENERACJA POSTPRZEMYSŁOWEJ HISTORII. WARSZTATY PROJEKTOWE W STAREJ GAZOWNI W POZNANIU

Streszczenie

W niniejszym tekście przedstawiono wyniki prac w ramach warsztatów pt. „Continuity in Cities”, które odbyły się na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej w marcu 2023 r., z naciskiem na zrównoważone, adaptacyjne wykorzystanie Starej Gazowni. Celem warsztatów było stworzenie innowacyjnych pomysłów i strategii transformacji dziedzictwa przemysłowego w tętniącą życiem przestrzeń publiczną. Położono nacisk na współpracę i w projektowaniu. Warsztaty stały się okazją do zbadania ogromnego potencjału analizowanego terenu. Jednym z kluczowych aspektów projektu było opracowanie strategii rozwiązywania wyzwań wynikających z zamknięcia obiektu dla społeczności miasta. Studenci zaproponowali rozwiązania, takie jak zwiększenie ilości zieleni, wdrożenie zrównoważonych technologii, usunięcie barier przestrzennych oraz wspieranie łączności z kampusem uniwersyteckim. Warsztaty „Continuity in Cities” zaprezentowały wyjątkową formę demonstrującą zdolność studentów do zwrócenia uwagi na maksymalizację potencjału Starej Gazowni w Poznaniu. To udane wydarzenie dydaktyczno-badawcze podkreśliło znaczenie kontekstów historycznych w zrównoważonej architekturze oraz wsparło wspólne dążenie do doskonałości.

Słowa kluczowe: kontynuacja, miasto Poznań, nowa architektura

Karolina MISIUK*

REWITALIZACJA ZESPOŁÓW PRZEMYSŁOWYCH Z PRZEŁOMU XIX I XX W. NA PRZYKŁADZIE FABRYKI BECKERA W BIAŁYMSTOKU

Rewitalizacja historycznych budynków i zespołów zabudowy ma na celu przywrócenie im dawnej świetności oraz wykorzystanie ich potencjału w odpowiedzi na współczesne potrzeby lokalnych społeczności. Przykładem takich działań jest Centrum Handlowe Alfa w Białymstoku, powstałe w wyniku transformacji dawnej fabryki Beckera położonej przy ul. Świętojańskiej. Obiekt ten uznawany jest nie tylko za pozytywny przykład rewitalizacji, ale także architektury współczesnej w mieście. Badania przedstawione w artykule dotyczą problematyki zespołów przemysłowych z przełomu XIX i XX w. oraz ich przekształceń. Podstawowym celem badań jest charakterystyka rewitalizacji fabryki Beckera i jej rezultatów. Szczególną uwagę poświęcono zakresowi zachowania zabytkowych obiektów i elementów, przyjętemu sposobowi adaptacji historycznych budynków do nowych funkcji, relacjom pomiędzy istniejącą, historyczną i nową tkanką, a także estetyce współczesnych form i wnętrz. Przeprowadzone badania pozwoliły na głębsze zrozumienie procesu rewitalizacji budynków poprzemysłowych jako istotnego elementu współczesnej architektury w historycznych miastach. Jako metodę badań obrano studia literaturowe, analizę porównawczą, wywiady z projektantami oraz badania *in situ*.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, adaptacja, fabryka, architektura przemysłowa, centrum handlowe

1. WPROWADZENIE

Rewitalizacja, rozumiana jako przywrócenie dawnej świetności lub wykorzystanie potencjału historycznych budynków i zespołów zabudowy w odpowiedzi na współczesne potrzeby lokalnych społeczności, często staje się elementem praktyki odnowy terenów poprzemysłowych.

* Politechnika Białostocka, Wydział Architektury, Katedra Architektury Mieszkaniowej.
ORCID: 0009-0004-6038-6416.

Od końca lat 90. XX w. Polska doświadcza intensywnych procesów deindustrializacji, które doprowadziły do powstania licznych nieużywanych i zaniedbanych przestrzeni przemysłowych. Wobec tego problemu praktyka rewitalizacji zaczęła odgrywać ważną rolę i stała się jednym z elementów strategii regeneracji terenów poprzemysłowych w Polsce. Proces obejmujący m.in. przekształcenie tych przestrzeni w celu nadania im nowej funkcji ma na celu zarówno ochronę dziedzictwa architektury przemysłowej, jak i stworzenie nowych możliwości dla społeczności miejskich.

Jednym z najbardziej znaczących przykładów wykorzystania potencjału architektury przemysłowej w Polsce jest Manufaktura w Łodzi. Dawna fabryka Izraela Kalmanowicza Poznańskiego została przekształcona w kompleks handlowo-kulturalny, stając się jednym z najpopularniejszych centrów kultury i rekreacji w regionie [Piątek 2006]. Podobne procesy obserwuje się w wielu innych miastach, a kolejnym ciekawym przykładem jest Stary Browar w Poznaniu. Kompleks, który powstał w odnowionym Browarze Huggerów, stał się pierwszym średnio-wiecznym centrum handlowym w Polsce [Ożmina 2018]. Zagadnienie to dotyczy także Białegostoku, w którym większość przemysłowej tkanki została zniszczona, a jedynie nieliczne obszary uległy przekształceniu i adaptacji, jak np. Osiedle Tytoniówka (dawna Fabryka Wyrobów Tytoniowych Fajwela Janowskiego) lub Atrium Biała (dawna Fabryka Sukna Nowik i Synowie) [Dąbrowska-Milewska 2011]. Przykładem działań rewitalizacyjnych w Białymstoku jest również Centrum Handlowe Alfa położone przy ul. Świętojańskiej, powstałe w wyniku transformacji dawnej fabryki Eugeniusza Beckera (w literaturze występują dwa zapisy: E. Becker oraz E. Bekker i dotyczą one tej samej osoby. Dla ujednoczenia tekstu przyjęto zapis E. Becker).

Badania przedstawione w artykule dotyczą problematyki zespołów przemysłowych z przełomu XIX i XX w. i ich przekształceń. Podstawowym celem badań jest charakterystyka rewitalizacji fabryki Beckera i jej rezultatów. Szczególną uwagę poświęcono zakresowi zachowania zabytkowych obiektów i elementów, sposobowi adaptacji historycznych budynków do nowych funkcji, relacjom pomiędzy istniejącą a nową tkanką, a także estetyce współczesnych form i wnętrz. Przeprowadzone badania pozwoliły na głębsze zrozumienie procesu rewitalizacji budynków poprzemysłowych jako istotnego elementu współczesnej architektury w historycznych miastach.

Jako metodę badań obrano studia literaturowe, analizę porównawczą, wywiady z projektantami oraz badania *in situ* Centrum Handlowego Alfa w Białymstoku, powstałego po zaadaptowaniu części dawnej fabryki Beckera z XIX w. Obiekt ten uznawany jest nie tylko za pozytywny przykład rewitalizacji, ale także architektury współczesnej w mieście [Dąbrowska-Milewska 2011]. Buduje ponadto tożsamość mieszkańców Białegostoku:

Świętojańska 15 jest reliktem czasów, w których nasze miasto nazywano Manchesterem Północy, a jednocześnie jednym z tych miejsc, w których przeszłość jest nieroz-

rwalnie spleciona z terażniejszością, a życie minionych pokoleń przenika się z naszą codziennością. Zrewitalizowana fabryka to przestrzeń „wielokrotnego zapisu”, w której nawarstwiają się dekady dziejów jednego z największych zakładów w mieście, a wraz z nimi historia Białegostoku i koleje losów jego mieszkańców [Wróbel 2018: 121].

W skład kompleksu fabryki Beckera w Białymstoku wchodziło wiele budynków o różnym charakterze i historii. Nie wszystkie z nich miały status zabytku, co wpłynęło na decyzje dotyczące zachowania ich. Badania skupiają się na odrestaurowanej i zaadaptowanej zabudowie historycznej wzdłuż ul. Świętojańskiej w Białymstoku, która weszła w skład Centrum Handlowego Alfa. Ograniczenie zakresu badań szczegółowych umożliwiło bardziej wnikliwą analizę wpływu przekształcenia zabytkowego obiektu na współczesną tkankę miejską.

2. REWITALIZACJA FABRYKI BECKERA

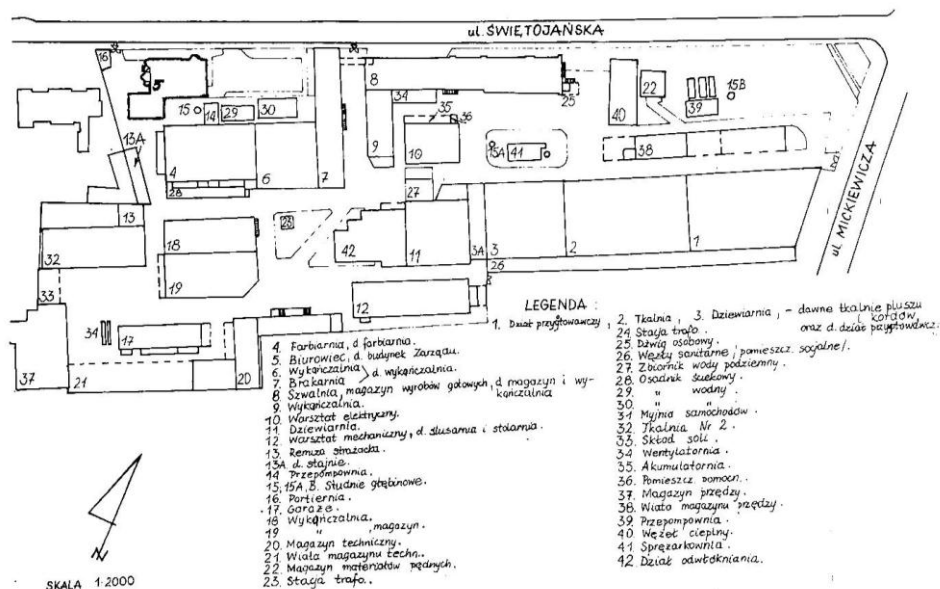
W 1883 r. Eugeniusz Becker, przedsiębiorca pochodzenia niemieckiego, założył w Białymstoku Fabrykę Pluszów Jedwabnych, która szybko stała się jednym z największych i najnowocześniejszych zakładów włókienniczych w regionie. Już na początku w obiekcie miejsce pracy znalazło ponad 100 robotników [Werwicki 1957: 123]. Przyjmowano najnowsze technologie przemysłowe, co umożliwiło zwiększenie wydajności i jakości produkowanych tkanin. W ciągu kolejnych dziesięcioleci fabryka Beckera rozwijała się prężnie – modernizowano linie produkcyjne i poszerzano asortyment wyrobów [Wasiluk 1998].

I wojna światowa nie spowodowała istotnych strat materialnych dla fabryki Beckera, która kontynuowała swoją działalność w okresie międzywojennym. W latach 1939-1941 władze radzieckie przejęły kontrolę nad zakładem, który wówczas funkcjonował pod nazwą „Państwowa Fabryka Pluszu BSSR”. Od 1941 r. fabryka była pod nadzorem niemieckim jako „Plusch Fabrik Werk nr 31 Białystok”. W lipcu 1944 r., podczas odwrotu, wojska niemieckie zniszczyły halę produkcyjną i magazyny składowe z surowcami. Pozostałe budynki fabryczne przetrwały w różnym stanie. Jeszcze w tym samym roku rozpoczęto odbudowę zakładu, który następnie został przejęty na własność państwa. Na skutek przemian ustrojowo-gospodarczych w 1989 r. zakład został sprywatyzowany i na ul. Świętojańskiej działał do 2006 r. pod nazwą Fabryka Wyrobów Runowych „Biruna” S.A. [Fiedorowicz 2023].

2.1. Analiza formy architektonicznej zabytkowego kompleksu fabryki Beckera

Pierwotnie fabryka zlokalizowana była na niewielkim, prostokątnym terenie przy dawnej ul. Rudzkiej (obecnie Świętojańskiej), na skrzyżowaniu z ul. Sadową (obecnie nieistniejącą), w południowo-centralnej części miasta.

Główną strukturę zespołu tworzyły budynki wybudowane w latach 1883-1913. Do 2006 r. ze składu kompleksu fabrycznego dotrwały dwie tkalnie, dwie farbiarnie, wykańczalnia, magazyn wyrobów gotowych (tzw. Merkury), ślusarnia i stajnia (tzw. wozownia) [Górska 2019].

Rys. 1. Plan Fabryki Wyrobów Runowych „Biruna” S.A. Budynki zrewitalizowane przy projekcie CH Alfa oznaczone są numerami 5, 8 oraz 13 A.

[Wkładka do karty ewidencyjnej zabytków architektury i budownictwa, *Magazyn /nr 8/ w zespole TBM „E. Becker i S-KA” 1995, WUOZ Białystok*]

Rys. 2. Fabryka Towarzystwa Białostockiej Manufaktury „Eugeniusz Becker i Spółka” [Biruna 2019]. Rycina winiety reklamowej wykonanej po 1911 r. Widok od ul. Świętojańskiej. Od lewej: Budynek Merkury, do którego poprzecznie ustawione są budynki wykańczalni, następnie Pałacyk Zarządu Towarzystwa. Z prawej, w głębi, widoczny jest budynek stajni [Wróbel 2018]

Do nowej funkcji centrum handlowego zostały włączone dwa z dawnych budynków fabryki. Jednym z nich jest budynek z charakterystyczną figurą Hermesa (Merkurego) na szczycie elewacji frontowej, który pełnił funkcję magazynu wyrobów gotowych. Drugi to budynek stajni, nazywany również wozownią. Oba budynki wybudowano około 1895 r., rozbudowano je w 1911 r. Na terenie kompleksu odrestaurowano jeszcze jeden obiekt – Pałacyk Zarządu Towarzystwa, wybudowany w latach 1902-1905. Obecnie należy do właściciela prywatnego i nie jest użytkowany.

Rys. 3. Elewacja budynku Merkurego od strony ul. Świętojańskiej charakteryzuje się bogatym detalem architektonicznym [fot. Karolina Misiuk]

Budynek Merkury to obiekt trzykondygnacyjny, murowany z pełnej cegły ceramicznej w kolorze żółtym i czerwonym. Znajdują się tu gzymsy pośrednie, łukowe gzymsy nad oknami, okna zamknięte łukami odcinkowymi o trzech rodzajach krzywizn, pilastry z opaskami, rozbudowany gzyms dachowy. Tylne elewacja ma gzymsy pośrednie między kondygnacjami. Okna są przesklepione łukowo. Elewacja szczytowa to pełna ściana z drzwiami wejściowymi w przyziemiu i widocznym gzymsem pośrednim.

Stajnia wymurowana została z żółtej cegły z podkreślającym gzymsy detalem z cegły czerwonej. Charakterystycznym elementem budynku są flankujące wejście dwa medaliony z płaskorzeźbami przedstawiającymi końskie łby. Po odbudowie, która miała miejsce po 1944 r., budynek zmienił swoją funkcję i stał się miejscem ochotniczej straży pożarnej, później bufetu, stołówki zakładowej, następnie magazynu.

Rys. 4. Budynek stajni został włączony w skład centrum handlowego i obecnie pełni funkcję gastronomiczną [fot. Karolina Misiuk]

2.2. Przygotowania do rewitalizacji i adaptacji budynków przy ul. Świętojańskiej

W 2005 r. inwestor JWK Invest S.A. nosił się z zamiarem wybudowania śródmiejskiej galerii handlowej, choć początkowo nie miał określonej lokalizacji dla tego przedsięwzięcia. Architekt Maciej Kuryłowicz, działający w imieniu inwestora, dowiedział się o możliwości zakupu fabryki Bison-Bial S.A. w Białymstoku, ale rozmowy nie zakończyły się sukcesem. Następnie zwrócił uwagę na dawną fabrykę Beckera. Miejsce nie przystawało już do współczesnych wymogów produkcji na rynku tekstylnym. Spółka płaciła też kary za zanieczyszczenia powietrza w centrum miasta. Gdy pojawiła się oferta ze strony JWK Invest S.A., właściciele „Biruny” postanowili sprzedać tereny przy ul. Świętojańskiej i przenieść produkcję do obiektu, który odpowiadałby potrzebom nowoczesnego zakładu produkcyjnego. Zakup fabryki miał zostać sfinalizowany dopiero po uzyskaniu pozytywnej opinii od lokalnych władz.

Architekt Maciej Kuryłowicz wspomina: „Zanim doszło do faktycznego projektowania, trzeba było przekonać władze miasta, że galeria śródmiejska ma sens. W tamtym czasie (rok 2005), myślenie o obiektach galerii handlowych było zgoła inne od współczesnego postrzegania. Pomysł galerii usytuowanej w tej lokalizacji budził kontrowersje i wydawał się być niemożliwy do zrealizowania. W Polsce na tamten moment istniała jedna galeria położona w zabytkowym budynku, w śródmiejskiej tkance i był to Stary Browar w Poznaniu. Same rozmowy przed przystąpieniem do prac nad koncepcją trwały osiem miesięcy” [Kuryłowicz, rozmowa przeprowadzona przez Karolinę Misiuk, 2023].

Głównym zarzutem ze strony władz miasta był brak odpowiedniej infrastruktury komunikacyjnej. W ówczesnym układzie drogowym komunikacja wokół galerii

handlowej nie mogła funkcjonować prawidłowo. Problemem było zwłaszcza skrzyżowanie ulic Świętojańskiej i Mickiewicza, a także zbyt wąska szerokość traktów. Władze miasta obawiały się wzmożonego ruchu, generowanego przez wjazdy do galerii usytuowane przy tych ulicach. Jedynym rozwiązaniem było poszerzenie skrzyżowania. Przed rozpoczęciem prac projektowych inwestor wraz z architektem przygotowali szczegółowe analizy dla całego obszaru objętego opracowaniem oraz modele komunikacji Białegostoku z uwzględnieniem obu wjazdów do przyszłej galerii. Poszerzone skrzyżowanie miało przebiegać przez działkę wykupioną przez inwestora, dzięki czemu możliwa była przebudowa komunikacji [Protokół z posiedzenia MKUA z dnia 30.05.2006 r.]. To przekonało władze miasta i radnych, że korki nie są już dłużej argumentem przeciw [Kuryłowicz 2023]. Rozwiązania okazały się odpowiednie, ponieważ nie ma znaczących problemów z komunikacją w tym rejonie.

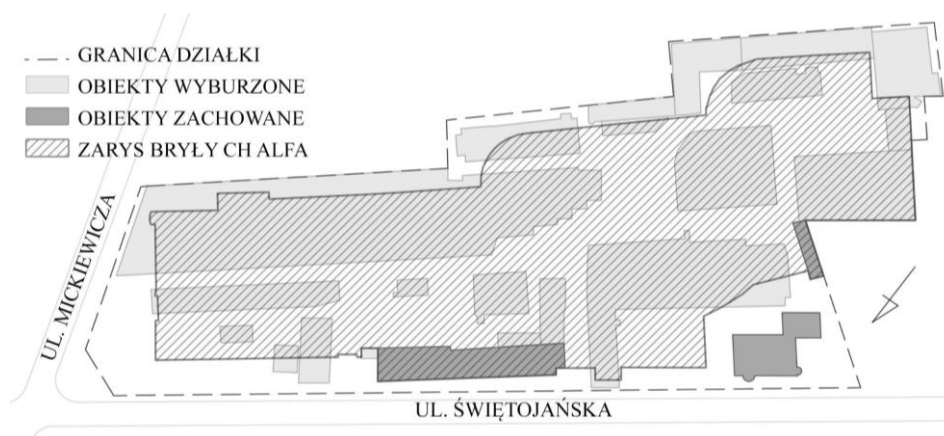
2.3. Rewitalizacja fabryki Beckera i powstanie śródmiejskiej galerii handlowej

Znaczenie historyczne obiektów podlegających ochronie konserwatorskiej wymagało szczególnego uwzględnienia w procesie projektowania. Zastosowane rozwiązania architektoniczne musiały respektować historyczną tkankę budynków, jednocześnie wprowadzając nowoczesne elementy funkcjonalne. Budynki zostały przekształcone zgodnie z wytycznymi Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków, co dotyczyło zarówno interakcji z otoczeniem, jak i estetyki nowych elementów architektonicznych. Dzięki tej inwestycji centralne partie Białegostoku zostały odciążone od funkcji produkcyjnych, co pozwoliło na harmonijną reintegrację dotychczas izolowanej przestrzeni przemysłowej ze śródmiejską tkanką urbanistyczną. Kluczowym elementem przedsięwzięcia była reorganizacja infrastruktury technicznej, obejmująca modernizację układu komunikacyjnego w rejonie skrzyżowania ulic Świętojańskiej i Mickiewicza oraz przeniesienie istniejącego uzbrojenia.

Plan rewitalizacji zakładał gruntowną modernizację budynków objętych ochroną konserwatorską. Zasadniczym celem było nie tylko zachowanie historycznej wartości obiektu, ale również jego adaptacja do nowoczesnych standardów funkcjonalnych. Konieczne było przystosowanie jego wnętrza do potrzeb przyszłych użytkowników, w tym spełnienie wymagań dotyczących bezpieczeństwa pożarowego oraz ogólnego standardu i bezpieczeństwa użytkownika. Proces ten obejmował kompleksowe prace, takie jak renowacja pokrycia dachowego, odnowienie detali architektonicznych, wymiana stolarki, wzmocnienie konstrukcji fundamentowej oraz wykonanie nowych instalacji technicznych [Kuryłowicz 2006].

Proces adaptacji stanowił kompromis między zachowaniem dziedzictwa architektonicznego a wymogami ekonomicznymi. Architekt dążący do zachowania licznych zabytkowych elementów napotkał opór ze strony inwestora, dla którego istot-

nym czynnikiem były ograniczenia budżetowe. Pomimo początkowych wątpliwości ze strony inwestora, który sugerował tradycyjne podejście projektowe (typowy dla dużych podmiejskich centrów handlowych układ szkieletowy z osłoną z systemowych płyt warstwowych), architekt podkreślał unikalność miejsca i kontekstu, argumentując, że standardowe rozwiązania nie będą adekwatne [Kuryłowicz 2023]. Ostateczne uznanie wartości projektu przyszło wraz z licznie zdobywanymi nagrodami, które potwierdziły trafność decyzji architektonicznych [Apakuryłowicz 2023].

Rys. 5. Uproszczony schemat zagospodarowania terenu (na podstawie projektu rozbiórki). Kolorem jasnoszarym zaznaczono budynki poddane rozbiórcie. Oznaczenia I, II, III przedstawiają kolejno zachowane budynki zabytkowe: budynek Merkury, stajnia oraz Pałacyk Zarządu [Kuryłowicz 2006]

Architekt Maciej Kuryłowicz podkreślał, że ważnym elementem sukcesu projektu była interdyscyplinarna współpraca między różnymi interesariuszami, w tym z konserwatorem zabytków, władzami miasta, architektem i inwestorem. Wspomina o szczególnej przychylności dla inwestycji ówczesnego prezydenta Białegostoku. Ład przestrzenny oraz ochrona dziedzictwa architektonicznego potraktowane zostały jako wspólne dobro, o które każda ze stron chciała zadbać. Dzięki temu możliwe było wypracowanie szczegółowego dokumentu Warunków Zabudowy, co pozytywnie wpłynęło na możliwości architekta w zakresie projektowania.

Starannie dobrana nowa funkcja rewitalizowanego obiektu również stanowi ważny czynnik determinujący sukces inwestycji. W wielu przypadkach zabytkowe obiekty są możliwe do uratowania przed degradacją wyłącznie dzięki nadaniu odpowiedniej funkcji. Projekt CH Alfa zakładał zachowanie historycznej elewacji jako „obudowy świątyni handlu”, co gwarantowało przetrwanie XIX-wiecznym budynkom przemysłowym. Funkcje produkcyjno-magazynowe obiektów fabryki Beckera zostały zastąpione funkcją handlowo-biurową. Zmiany te wiązały się z dostosowaniem do współczesnych wymogów i potrzeb użytkowników, lecz nie wpłynęły znacząco na strukturę zabytkowych obiektów.

Rys. 6. Wejście do galerii od ul. Mickiewicza. Z prawej strony widoczny budynek Merkury [fot. Karolina Misiuk]

Zewnętrzna skromność budynku była świadomym wyborem, mającym na celu stworzenie kontrastu z bogactwem jego wnętrza. Początkowo planowano absencję reklam, a nowo zaprojektowana fasada, w swojej minimalistycznej, lecz nowoczesnej formie, miała funkcjonować jako tło dla zabytkowych elewacji, podkreślając ich historyczną wartość i elegancję. Podkreślenie to zostało wzmocnione poprzez wykończenie kompleksu czerwoną cegłą klinkierową oraz żelbetowym gzymsem wieńczącym część drugiego piętra. Intencją autora było zaprojektowanie elewacji od strony ul. Mickiewicza w nawiązaniu do stylu modernizmu i uproszczonego art déco. Styki budynków adaptowanych z nowo projektowanymi, a także strefę wejściową od strony ul. Mickiewicza rozwiązano, stosując wielkogabarytowe fasady szklane.

Centrum handlowe zostało zaprojektowane jako trzykondygnacyjny budynek, o całkowitej powierzchni ponad 86 tys. m², z czego 4745 m² przeznaczono dla odrestaurowanych budynków historycznych. Mimo niewielkiej powierzchni historycznej tkanki, którą udało się zachować (ok. 5,3% całkowitej powierzchni galerii), obiekt cechuje się industrialnym charakterem. Zabytkowe elementy są eksponowane zarówno od zewnątrz, jak i wewnątrz obiektu, co dodatkowo wzbogaca doświadczenie przestrzenne użytkowników.

Rys. 7. Budynek Merkury tworzy ścianę pasażu we wnętrzu centrum handlowego. Widoczny kontrast między historyczną elewacją a współczesnym wnętrzem galerii [fot. Karolina Misiuk]

Rys. 8. Zestawienie pierzei ul. Świętojańskiej z roku 2006 [fot. Kuryłowicz 2023] i 2023 [fot. Karolina Misiuk]

Budynek dawnej wykańczalni rozebrano ze względu na kolizję z przebudową układu drogowego. Został on jednak fragmentarycznie odbudowany w nowym zarysie i upamiętniony w postaci symbolicznego odtworzenia „negatywu” bryły obiektu w hallu wejściowym galerii od strony ul. Świętojańskiej.

Rys. 9. Hall wejściowy CH Alfa. Symboliczna replika dawnego budynku wykańczalni
[fot. Karolina Misiuk]

3. PODSUMOWANIE

Znaczenie historyczne kompleksu wymagało szczególnego uwzględnienia w procesie projektowania. Zastosowane rozwiązania architektoniczne musiały respektować historyczną tkankę budynków, jednocześnie wprowadzając nowoczesne elementy funkcjonalne. Projekt Centrum Handlowego Alfa stał się wyrazem tej syntezy. Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie wniosków w czterech istotnych obszarach:

- Rewitalizacja jako narzędzie ochrony dziedzictwa
Proces rewitalizacji, poprzez nadanie obiektom historycznym nowych funkcji, pomaga nie tylko ochronić je przed degradacją lub zniszczeniem, ale umożliwia zachowanie i podkreślenie ich wartości architektonicznej. Dzięki zmianie funkcji obiektów historycznych unikalna w skali miasta architektura zyskała nowe znaczenie.
- Zachowanie tożsamości miejsca
Rewitalizacja kompleksu fabryki Beckera w Białymstoku i przekształcenie go w Centrum Handlowe Alfa potwierdziły, że pomimo niewielkiej liczby zachowanych obiektów i niedużej powierzchni w skali kompleksu udało się utrzymać industrialną tożsamość miejsca. Nowa architektura, choć współczesna w swojej formie, nawiązuje do charakteru i przemysłowej estetyki dawnej zabudowy, tworząc z nią spójną całość.

- Spójność estetyczna
Współczesna estetyka i ogólna wizja Centrum Handlowego Alfa prowadzi dialog z formami historycznymi, nie kopiując bezpośrednio dawnych rozwiązań, lecz stanowiąc ich kreatywne przetworzenie i uzupełnienie. Nowe elementy architektoniczne, choć współczesne w formie, zostały zaprojektowane tak, aby nie dominować nad zabytkową tkanką.
- Proces projektowy i inwestycyjny
Efektywna współpraca między różnymi interesariuszami może prowadzić do znaczących osiągnięć w dziedzinie zachowania dziedzictwa architektury przemysłowej. Dzięki zaangażowaniu wszystkich stron możliwe jest kreowanie wartościowej i funkcjonalnej przestrzeni w mieście, czego przykładem jest projekt Centrum Handlowego Alfa.
Przedstawiony proces rewitalizacji stanowi przykład holistycznego podejścia do zachowania dziedzictwa architektonicznego, przy jednoczesnym wprowadzeniu nowoczesnych standardów.

LITERATURA

- Dąbrowska-Milewska G., 2011, *Nowe życie dawnej architektury przemysłowej – przykłady z „Manchesteru Północy”*, „Czasopismo Techniczne”, z. 14, s. 92-96.
- Demianiuk M., Narolewska E., 1995, Budynek Zarządu Towarzystwa Białostockiej Manufaktury „E. Becker i s-ka” w Zespole Fabryki Jedwabnych Pluszów, Karta ewidencyjna zabytków architektury, WUOZ Białystok.
- Demianiuk M., Narolewska E., 1995, *Magazyn i wykańczalnia w Zespole Fabryki Jedwabnych Pluszów Towarzystwa Białostockiej Manufaktury „E. Becker i s-ka”*, Karta ewidencyjna zabytków architektury, WUOZ Białystok.
- Demianiuk M., Narolewska E., 1995, *Zespół Fabryki Jedwabnych Pluszów Towarzystwa Białostockiej Manufaktury „E. Becker i s-ka”*, Karta ewidencyjna zabytków architektury, WUOZ Białystok.
- Dolistowska M., 1996, *Rozwój zabudowy ulicy Świętojańskiej w 2. poł. XIX wieku i w 1. poł. wieku XX*, w: *Ochrona reliktyw urbanistycznych Białegostoku*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej”, nr 16.
- Dolistowska M., 2008, *Fabryka Towarzystwa Białostockiej Manufaktury „Eugeniusz Becker i Spółka”*. *Dzieje zespołu i jego współczesne przeobrażenia*, w: *Z badań Katedry Historii Architektury*, z. 6, Wyd. Politechniki Białostockiej, Białystok, s. 8-10.
- Dolistowska M., 2009, *W poszukiwaniu tożsamości miasta. Architektura i urbanistyka Białegostoku w latach 1795-1939*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok.
- Górska I., 2019, *Architektura ceglana w Białymstoku*, Urząd Miejski w Białymstoku. Departament Kultury, Promocji i Sportu, Białystok, s. 95-96.
- Hanzl M., 2008, *Manufaktura Łódź – genius loci a komercyjna wartość przestrzeni publicznej*, Komercjalizacja Przestrzeni–Charakterystyka Zjawiska, Towarzystwo Urbanistów Polskich, Warszawa.

- Kuryłowicz M., 2006, *Projekt architektoniczno-budowlany, Centrum handlowo-usługowe w Białymstoku przy ul. Świętojańskiej 15*.
- Kuryłowicz M., 2023, Wywiad z architektem, autorem projektu CH Alfa, przeprowadzony w formie rozmowy telefonicznej przez Karolinę Misiuk 10.07.2023 r.
- Piątek G., 2006, *Manufaktura w Łodzi Adaptacja XIX-wiecznej fabryki na centrum handlowe*, „Architektura Murator”, nr 10/(145), s. 46-55.
- Protokół z posiedzenia MKUA z dnia 30.05.2006 r. *Zaopiniowanie projektu koncepcyjnego obiektu o funkcji kulturalno-handlowo-usługowej położonego przy ul. Świętojańskiej 15, Białystok*.
- Wasiluk H., 1998, *Oddziaływanie przemysłu włókienniczego na architektoniczno-urbanistyczny obraz Białegostoku w XIX i XX wieku*, maszynopis, Politechnika Warszawska, s. 24-42.
- Werwicki A., 1957, *Białostocki okręg przemysłu włókienniczego do 1945 roku, Czynniki rozwoju i zagadnienia lokalizacyjne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 59, 123.
- Wróbel W., 2018, *Świętojańska. Historia jednej ulicy*, Międzynarodowe Stowarzyszenie Białostoczan, Białystok, s. 121-150.

Źródła internetowe

- Fiedorowicz T., 2023, https://www.bialystok.ap.gov.pl/arch/kalendarium/30_06.htm/ (dostęp: 21.08.2023).
- Filonowicz B., 2019, <https://www.biruna.com.pl/firma/> (dostęp: 21.08.2023).
- Kaczyński J., 2023, <https://kaczynskiispolka.pl/zespol-zabudowy-mieszkaniowej-tytoniowka-w-bialymstoku/> (dostęp: 21.08.2023).
- Kuryłowicz M., 2023, <http://apakurylowicz.pl/nagrody/> (dostęp: 21.08.2023).
- Oźmina P., 2018, <https://cityevent-poznan.pl/zwiedzanie/stary-browar/> (dostęp: 21.08.2023).

REVITALIZATION OF INDUSTRIAL COMPLEXES FROM THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES: THE CASE OF BECKER FACTORY IN BIAŁYSTOK

Summary

The revitalization of historical buildings and architectural complexes aims to restore their former glory and utilize their potential in response to the contemporary needs of local communities. An example of such efforts is the Alfa Shopping Center in Białystok, created as a result of transforming the former Becker factory located on Świętojańska Street. This object is not only considered a positive example of revitalization but also of modern architecture in the city. The research presented in the article deals with the issues of industrial complexes from the turn of the 19th and 20th centuries and their transformations. The primary goal of the research is to characterize the revitalization of the Becker factory and its

results. Special attention was given to the extent of preserving historic objects and elements, the chosen method of adapting historical buildings for new functions, relations between the existing, historical, and new urban fabric, as well as the aesthetics of contemporary forms and interiors. The conducted research allowed for a deeper understanding of the revitalization process of post-industrial buildings as an essential element of modern architecture in historical cities. The research methods included literature studies, comparative analysis, interviews with designers, and in situ investigations.

Keywords: Industrial Revitalization, Revitalization, Adaptive Reuse, Factory Building, Industrial Architecture, Shopping Centre

Adrianna BRECHELKE*

MIEDZY HISTORYZMEM A MODUŁEM. POWOJENNA ARCHITEKTURA MODERNISTYCZNA W PRZESTRZENI KOŁOBRZEGU

Kołobrzeg jest nadmorskim kurortem o niezwykle bogatej i burzliwej historii. Dotknięty zniszczeniami wojennymi utracił znaczną część swojej ilustracji architektonicznej i spójności struktury przestrzennej swój dawny, uzdrowski charakter. Uwarunkowania polityczne i skomplikowana sytuacja tzw. Ziemi Odzyskanych opóźniły proces odbudowy miasta. W konsekwencji prace nad zagospodarowaniem zniszczonych kwartałów ruszyły dopiero w latach 60. XX w. wraz z ukierunkowaniem rozwoju Kołobrzegu na ośrodek uzdrowsko-wypoczynkowy. Stopniowo wzrastająca ranga miasta oraz międzynarodowe kontakty zaowocowały licznymi realizacjami architektonicznymi o wysokiej jakości, odbiegającymi od stypizowanej architektury modułowej socjalistycznego modernizmu. W artykule przedstawiono unikalne rozwiązania architektoniczne w kontekście kształtowania tkanki miejskiej Kołobrzegu oraz dokonano ich krytycznej analizy.

Słowa kluczowe: planowanie przestrzenne, Kołobrzeg, historyczna struktura urbanistyczna, powojenny modernizm

1. WPROWADZENIE

Opóźniona ze względów polityczno-gospodarczych powojenna odbudowa Kołobrzegu stanowi jeden z wielu przykładów przemiany przedwojennej struktury urbanistycznej, jakie miały miejsce na terenie tzw. Ziemi Odzyskanych. Na początku lat 60. XX w. w wyniku odwilży gomulkowskiej nastąpiły duże zmiany w kształtowaniu zabudowy miasta. W artykule przedstawione zostaną przykłady dzieł architektonicznych powojennego Kołobrzegu stanowiące dziedzictwo przestrzenne minionej epoki świadczące o dynamicznym rozwoju lat 60. i 70. XX w.

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0002-3921-6277.

Celem badań jest identyfikacja i analiza budynków w Kołobrzegu stanowiących przykład niestypizowanej architektury wyróżniającej się stylistycznie na tle modułowych bloków z wielkiej płyty. W obliczu rosnącej świadomości na temat dziedzictwa powojennych modernistycznych obiektów prezentowane budynki stanowią istotny element kształtowania charakteru zarówno śródmieścia, jak i dzielnicy uzdrowskiej Kołobrzegu oraz posiadają znaczącą wartość i jakość architektoniczną oraz urbanistyczną. Zestawienie tych budynków z niezachowanymi obiektami uzdrowskimi sprzed II wojny światowej pokaże nie tylko przemiany stylistyczne, ale również funkcjonowania kurortu.

2. POWOJENNA ODBUDOWA

Do 1957 r. działania w Kołobrzegu skupione były na odbudowie życia gospodarczego. Ogromna skala zniszczeń wraz z powojenną akcją rozbiórkową na terenie tzw. Ziemi Odzyskanych wpływała dodatkowo na spowolnienie tego procesu [Uchwała nr 12]. Po 1945 r. uwagę skupiono głównie na odbudowie dużych ośrodków miejskich w duchu historyzmu oraz socrealizmu [Marciniak 2018]. Z powodu trudnej sytuacji ekonomicznej proces odbudowy według planów Zachwatowicza rozpoczął się w miastach takich jak Warszawa, Poznań, Gdańsk czy Wrocław. Brak zainteresowania władz oraz dostatecznych środków na odbudowę tzw. Ziemi Odzyskanych uniemożliwiały rozpoczęcie jakichkolwiek działań przestrzennych. W pierwszym dziesięcioleciu po wojnie w Kołobrzegu skupiono się więc na porządkowaniu ulic i dawnych, zniszczonych parceli, dając podkład pod przyszłe inwestycje. Rozpoczęcie działań zmierzających do odbudowy zrujnowanej działaniami wojennymi tkanki urbanistycznej Kołobrzegu miało więc miejsce dopiero pod koniec lat 50. XX w. i wynikało z decyzji politycznych Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów [Uchwała nr 450/57].

Rozpoczęto wówczas intensywny proces rozbudowy Kołobrzegu zgodny z założeniami nowo powstałego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego i uchwał KERM. Mimo planowanych zmian w strukturze funkcjonalnej miasta dominującą formą architektury były wielorodzinne budynki mieszkalne. Spowodowane było to panującym powszechnie na tzw. Ziemiach Odzyskanych głodem mieszkaniowym, wynikającym z powojennych procesów urbanizacyjnych. Jednocześnie władze centralne doceniły wówczas przyrodnicze i uzdrowskie walory miasta, stanowiącego przed II wojną światową kurort pierwszej klasy. „Perła Bałtyku” mimo zniszczeń wciąż odznaczała się wyjątkowym mikroklimatem, zachowanym systemem parków i czynnymi źródłami solankowymi. Wspomniana decyzja nakazywała przywrócenie do stanu używalności źródeł leczniczych, obiektów uzdrowskich i urządzeń portowych w Kołobrzegu [Brechelke 2022]. Uchwała doprowadziła do dynamicznego rozwoju miasta na początku lat 60. XX w.

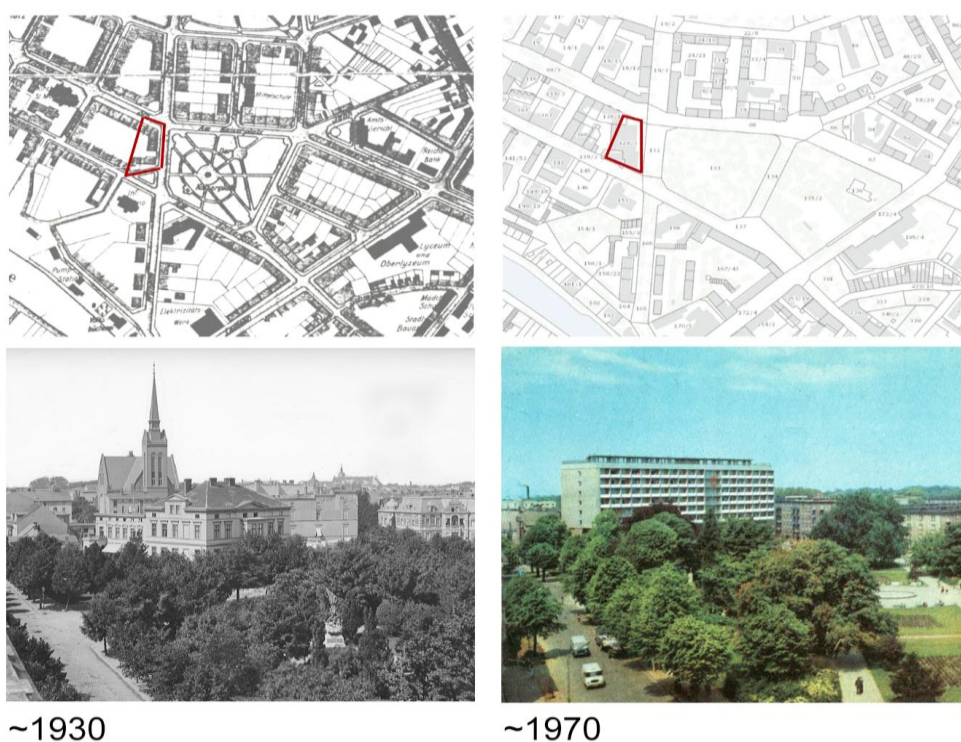
3. LATA 60. XX W.

Wdrożenie powstałego w 1960 r. planu zagospodarowania przestrzennego przebiegało dwubiegunowo. Z jednej strony realizowano program budownictwa mieszkaniowego przewidzianego w rejonie śródmieścia Kołobrzegu. Jednocześnie rozpoczęto odbudowę uzdrowiska skoncentrowaną początkowo na zakładach przyrodolecznicych. Uznano wówczas, że koncentracja na funkcji uzdrowskiej i wypoczynkowo-turystycznej powinna stanowić nowy czynnik miastotwórczy [Sekula, Orlińska 1965]. Intensywny proces rozbudowy miasta szedł w parze z ogromnymi potrzebami mieszkaniowymi. W 1961 r. w Kołobrzegu założono Przedsiębiorstwo Budownictwa Miejskiego, przekształcone później w Kombinat Budowlany [Dziemba 2020]. Powstające w latach 60. XX w. pięciokondygnacyjne bloki wielomieszkanie zdominowały krajobraz północno-wschodniej części śródmieścia. Ich prosta, stypizowana forma wynikała w znacznej mierze z zastosowania elementów prefabrykowanych narzucających modularność i rytmikę. Przekładało się to na znacząco obniżone koszty produkcji, co przy budowie całych kwartałów miało duże znaczenie w kontekście trudnej sytuacji ekonomicznej zrujnowanych wojną tzw. Ziemi Odzyskanych [Uchwała nr 285]. Obok projektów typowych powstawały również wyjątkowe pod względem architektonicznym i konstrukcyjnym realizacje.

3.1. Skanpol

W latach 60. XX w. sukcesywnie rozwijany ruch turystyczny w Polsce wymusił konieczność stworzenia odpowiedniej infrastruktury hotelowej w miejscowościach o potencjale podróznym. Wynikające z odwilży gomulkowskijskiej otwarcie na turystów zagranicznych, a także liczne służbowe wyjazdy przedstawicieli władz komunistycznych doprowadziły do budowy nowych obiektów stanowiących symbol luksusu i otwarcia na świat [Marciniak 2018]. Nie dziwi więc nazwa hotelu SKANPOL ukierunkowanego poprzez wysoki standard wykończenia na zagranicznych gości. Jednym z pierwszych powojennych modernistycznych budynków w Kołobrzegu odznaczających się unikalną formą architektoniczną jest właśnie hotel SKANPOL, którego budowę rozpoczęto w 1960 r. Budynek zlokalizowany jest przy Placu 18 Marca stanowiącym przed II wojną światową i po jej zakończeniu reprezentacyjny obszar w przestrzeni miejskiej Kołobrzegu łączący stare miasto z uzdrowskiem i dzielnicą portową. Na miejscu hotelu istniał przed II wojną zwarty ciąg kamienic, z których część powstała jeszcze przed zakończeniem prac rozbiórkowych fortyfikacji oraz wytyczeniem placu. Ukazuje to plan miasta z 1880 r. [Plan miasta]. Tworzyły one zachodnią pierzeję dawnego Kaiser Platz, który został wytyczony tuż po objęciu przez Heinricha Martensa stanowiska ogrodnika miejskiego w 1901 r. [Kroczyński 2020]. W konsekwencji linia zabudowy zachodniej

pierzei znacząco odbiegała od pozostałych, uzupełnionych na początku XX w. zwartym ciągiem kamienic. W miejscu hotelu SKANPOL znajdował się wolnostojący budynek na planie kwadratu, z przedłużoną w kierunku dzisiejszej alei I Armii Wojska Polskiego częścią oficynową. Prosta, klasyczna i elegancka forma budynku wyróżniała się na tle sąsiadującej zabudowy poprzez zastosowanie czterospadawego dachu urozmaiconego ozdobnymi tympanonami. W tle znajdowała się ściana szczytowa kamienicy przylegającej do dzisiejszej ul. Zwycięzców. W 1945 r. w wyniku działań wojennych oba budynki uległy zniszczeniu. Zdjęcia lotnicze z 1951 r. ukazują pusty plac pozbawiony dawnej zabudowy [WBH].

~1930

~1970

Rys. 1. Porównanie zabudowy w rejonie Placu 18 Marca [fotopolska, mapster]

Dzięki turystyczno-uzdrowiskowemu charakterowi miasta Kołobrzeg miał szansę na realizację prestiżowych budynków projektowanych przez warszawskich architektów [Bał 2022]. Budowa reprezentacyjnego hotelu autorstwa Jerzego Góreckiego i Jana Zarębskiego rozpoczęła się wiosną 1960 r. Z uwagi na nietypowe rozwiązania konstrukcyjne i trudność z pozyskaniem materiałów budowa trwała siedem lat. Początkowo budynek miał mieć 10 pięter, jednak prace zakończono na ósmej kondygnacji, zwieńczając ją częściowo zadaszonym tarasem. Hotel mieścił 188 pokoi jednoosobowych, 74 dwuosobowe i cztery apartamenty [Skanpol].

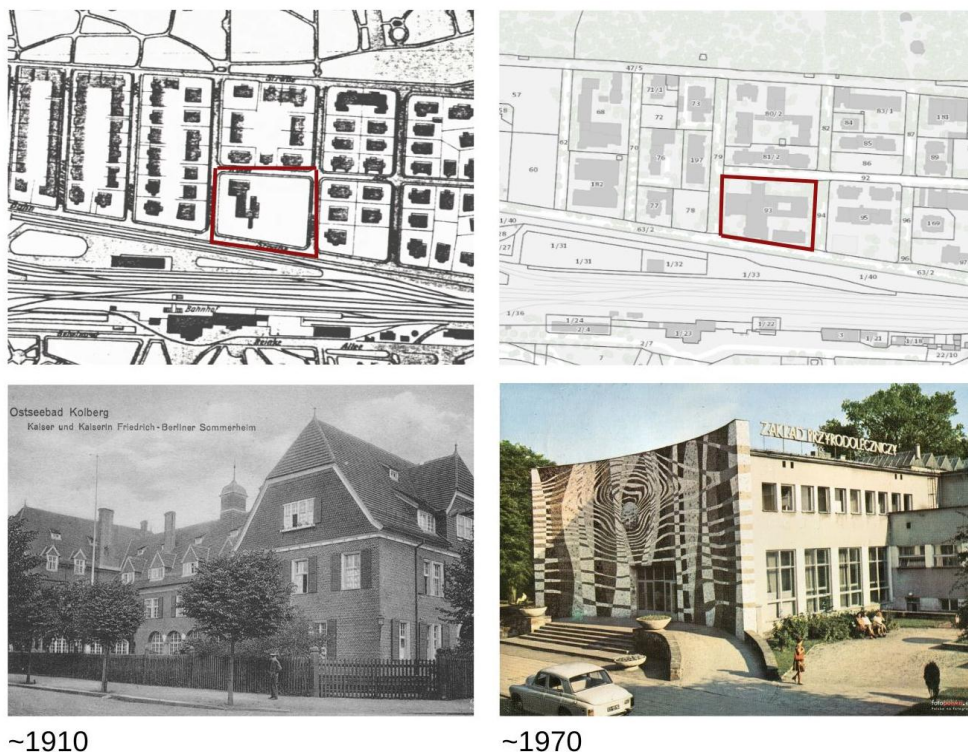
Rys. 2. Budowa hotelu Skanpol, 1964 r. [NAC]

Budynek charakteryzuje się nietypową konstrukcją, w sposób bezpośredni odwołującą się do modernistycznych postulatów Le Corbusiera [Jearnerett 1925]. Przede wszystkim architekci wynieśli przysadzisty budynek ponad poziom terenu, a całość oparta została na masywnych ukośnych podporach. W ten sposób nadano lekkość kubicznej i prostej bryle oraz „uwolniono” dolne kondygnacje. *Pilotis* stanowią więc główny element budynku i zarazem jego dominantę. Część restauracyjno-recepcyjna pomiędzy słupami urozmaica przyziemie, nadając, poprzez przeszklenia, wrażenie lekkości. Podobieństwa z założeniami Le Corbusiera występują również w ukształtowaniu płaskiego dachu uzupełnionego o taras przeznaczony dla gości hotelowych. Silne podziały horyzontalne i wertykalne zastosowane w budynku budzą skojarzenia z *Unité d’Habitation*. Mimo śmiałego odejścia od przedwojennej formy budynek harmonijnie wkomponował się w przestrzeń Placu 18 Marca, stanowiąc kontrast wobec sąsiadującego parku. Dominująca i górująca nad sąsiadującą zabudową bryła urozmaica przestrzeń, nadając śródmieściu cechy nowoczesnej dzielnicy. Jest to zdecydowanie niekonwencjonalna realizacja, o dużej jakości architektonicznej niespotykanej na obszarze Pomorza Zachodniego w latach 60. XX w. [Bal 2022]. W latach 60. XX stulecia w większych miastach, takich jak Kraków, Warszawa i Poznań, zrealizowano budynki o podobnych założeniach architekto-

nicznych, włączając w to hotel Cracovia w Krakowie, Victoria w Warszawie oraz Merkury w Poznaniu [Marciniak 2018]. Wśród nich szczególnie wyróżnia się kołobrzeski hotel, który charakteryzuje się wyjątkowo zaawansowaną i unikatową konstrukcją. Czyni to SKANPOL wyjątkową realizacją na tle dużych miast. W ostatnich latach budynek przeszedł prace modernizacyjne, które uwydatniły jego potencjał i ponadczasowość.

3.2. Zakład przyrodolecznicy

Innym znaczącym budynkiem jest zakład przyrodolecznicy, który powstał w miejscu dawnego *Kaiser und Kaiserin Friedrich Berliner Sommerheim*, stanowiącego dziecięcy ośrodek wypoczynkowy fundacji pary cesarskiej. Powstał on w 1895 r., a jego forma znacznie odbiegała od sytuowanych w sąsiedztwie willi. Wyróżniały go zarówno nieregularny plan, jak i architektura. Sąsiadująca zabudowa składała się głównie z wolnostojących budynków willowych o jednakowej linii zabudowy z towarzyszącymi przedogódkami.

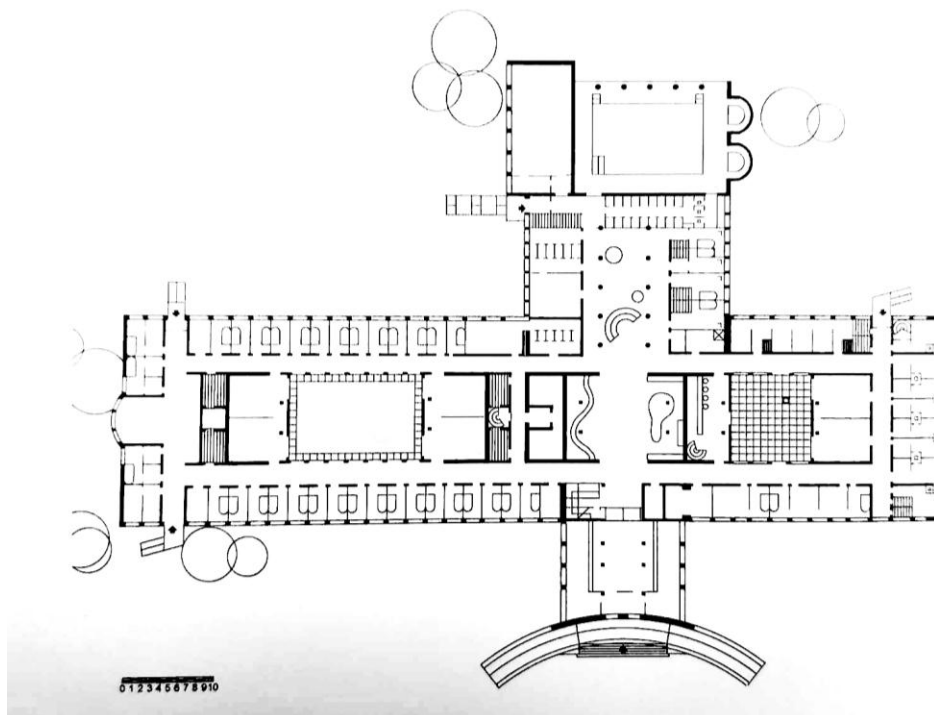

Rys. 3. Porównanie zabudowy w rejonie ul. Zdrojowej [fotopolska, mapster]

Okalające działkę kwartały zabudowane były w całości budynkami o stosunkowo niewielkich ogrodach zlokalizowanych po ich wewnętrznej stronie. Ośrodek wyróżniał się na tle istniejącej zabudowy luźną, nieregularną formą w otoczeniu dużego, zajmującego ponad połowę kwartału ogrodu. Zaprojektowany przez radcę dworu Ihne ośrodek nawiązywał stylistycznie do angielskiej architektury wiejskiej XVIII w. [Kroczyński 2020]. Budynek powstał na planie zbliżonym do litery U, uzupełnionym o prostokątną część pełniącą prawdopodobnie funkcję głównego wejścia. Od strony zachodniej znajdowała się również przeszklona, parterowa weranda urozmaicająca bryłę. Budynek posiadał również wewnętrzny dziedziniec. Forma budynku też znacząco odbiegała od sąsiadującej zabudowy. Elewacje różnicowały liczne wystąpienia z muru w formie ryzalitów i parterowych dobudówek oraz stromy, wielospadowy dach, kryty gontem. Całość kompozycji uzupełniały liczne lukarny i wieżyczki. Dekoracyjność budynku wyrażona została poprzez zastosowanie ceglanej elewacji i zróżnicowanych okien ozdobionych drewnianymi okiennicami dającymi poczucie sielskości. Ośrodek wypoczynkowy funkcjonował do 1939 r., a na czas obu wojen został przekształcony w wojskowy lazaret. Budynek uległ zniszczeniu w czasie walk o Kołobrzeg w marcu 1945 r., a działka pozostała niezagospodarowana aż do lat 60. XX w.

Decyzją Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów w 1958 r. przywrócono zniszczonemu miastu walory uzdrowiskowe. W programie odbudowy Kołobrzegu na pierwszym miejscu znalazło się: „utworzenie zaplecza zabiegowego uzdrowiska poprzez budowę zakładu przyrodoleczniczego, a do momentu jego otwarcia, uruchomienia w istniejącym budynku pensjonatowym zastępczego zespołu zabiegowego” [Załącznik nr 2]. Na miejscu dawnego ośrodka wypoczynkowego powstał Zakład Przyrodoleczniczy jako część kompleksu Centralnej Rady Związków Zawodowych ośrodka wczasowo-profilaktycznego obejmującego również w sąsiedztwie część mieszkalną, kino i gastronomię [Sekula, Orlińska 1965].

Budowę zakładu przyrodoleczniczego rozpoczętą w połowie lat 60. XX w. ukończono w 1968 r. Architekci Tadeusz Cwierdziński i Zofia Eldringowa zaprojektowali prostą formę składającą się z dwóch prostopadłościennych bloków przecinających się w 1/3 długości. Dłuższy blok na osi wschód–zachód posiada jedną kondygnację, a krótszy na osi północ–południe jest dwupoziomowy. Wejście do budynku znajduje się w jego północnej części. Bryła budynku z wyjątkiem dekoracyjnego portyku jest dość minimalistyczna. Wschodnia i zachodnia elewacja urozmaicona została łukowymi formami nawiązującymi do głównego wejścia. Horyzontalność bryły potęgują rzędy stosunkowo wąskich okien ciągnące się wzdłuż każdej z elewacji. Budynek posiada dwa wewnętrzne dziedzińce. Gabinety zlokalizowano wzdłuż linii okien. Środkowa część budynku służy komunikacji i została częściowo zaadaptowana na przestrzeń wspólną służącą rekreacji i wypoczynkowi. Portyk ozdobiony jest wygiętą i wysoką na dwie kondygnacje mozaiką autorstwa Ireny Zahorskiej i Olgierda Szerłaga.

Rys. 4. Rzut parteru zakładu przyrodolecniczego [Bal 2022]

Nowoczesna stylistyka zakładu przyrodolecniczego mieści się w gabarytach dzielnicy. Poprzez cofnięcie dziedzińca i wysunięcie portyku obiekt nawiązuje do przedwojennej zabudowy. Forma i gabaryty budynku sprawiają, że wpisuje się w przestrzeń ulicy i wyróżnia geometryczną mozaiką. Zakład przyrodolecniczy nie podlega ochronie konserwatorskiej. Ochronę zyskał jedynie ozdobny portyk stanowiący dziedzictwo i spuściznę modernistycznego wzornictwa lat 60. i 70. XX w. [WKZ]

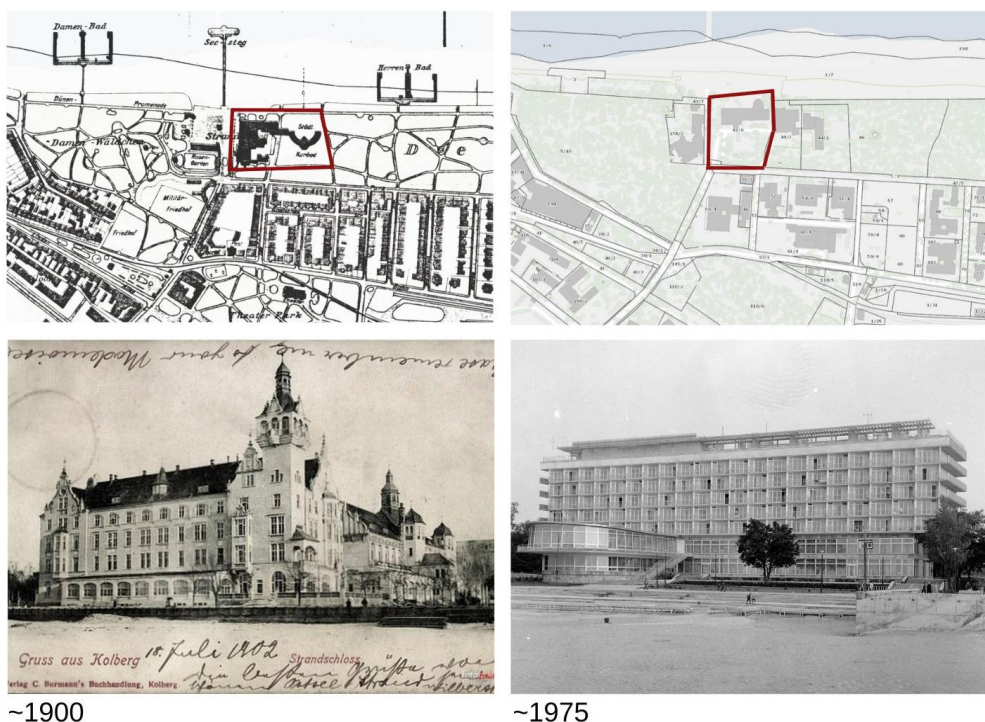
3.3. Bałtyk

Największe wyzwanie zarówno urbanistyczno-architektoniczne, jak i ekonomiczne czy społeczne stanowiła budowa domu zdrojowego Bałtyk. Budynek powstał w miejscu dawnego *Strandschloss* będącego przed II wojną światową najbardziej charakterystycznym elementem kołobrzeskiego uzdrowiska, w którym skupiało się życie towarzyskie i kulturalne. Pałac nadbrzeżny powstał na początku XX w. na miejscu wcześniejszej restauracji. Budynek stanowił element kompleksu obejmującego ogród różany, pijalnię wód, muszlę koncertową i molo spacerowe

[Kroczyński 2020]. Decyzję o jego budowie podjęto po nominacji Kołobrzegu na kurort I klasy. Centrum uzdrowiska musiało więc posiadać adekwatny do swojej rangi budynek. Zaprojektowany przez berlińskich architektów Hoenigera i Sedelmeyera [Kroczyński 2020] stanowił wizytówkę miasta. Był to niezwykle okazały budynek w imperialnym stylu architektury wilhelmińskiej. Zaprojektowany został na narożnej działce, w kształcie zbliżonym do litery L, od północnej strony graniczył z plażą, a od zachodniej z reprezentacyjnym deptakiem. Monumentalna bryła budynku stanowiła dominantę w przestrzeni dawnej Schill Str. Frontowa elewacja zwrócona ku morzu zakończona była dwoma pseudoryzalitami z ozdobnymi szczytami. Naroże budynku stanowiło dominantę, zaakcentowaną poprzez wysoką, bogato zdobioną wieżę widokową z latarnią. Elewacja zachodnia była znacznie bardziej zróżnicowana i asymetryczna. Jej wygląd determinowała funkcja. Skrzydło to mieściło dwie sale koncertowe oraz jadalnię. Niejednorodna i asymetryczna forma wzbogacona była licznymi dobudówkami oraz wieżyczkami. Dekoracyjność budynku wyrażono przez delikatne, eleganckie akcenty – prostokątne przyczółki i obramienia okien, płaskorzeźby oraz pilastry. Dodatkowo przyziemie budynku otoczono lekką w formie galerią z widokiem na morze.

W 1945 r. w wyniku działań wojennych, podobnie jak poprzednie obiekty, został całkowicie zniszczony. Z rozbiórką budynku zwlekano aż do 1963 r. Budynek sanatorium Bałtyk miał być usytuowany w jednym z najbardziej prestiżowych obszarów w Kołobrzegu, stanowiąc ważny symbol dla miasta oraz będąc propagandowym nośnikiem idei postępu w kraju. Zdecydowano się na nowoczesny, modernistyczny projekt, który wyróżniałby się spośród przedwojennej architektury poprzez wyraźny kontrast stylistyczny odcinający się od przeszłości. W tym samym czasie rozpoczęto budowę nowego ośrodka, stylistycznie odbiegającego od przedwojennej formy. Dom zdrojowy Bałtyk oddano do użytku już w 1964 r. Stanowił on ośrodek sanatoryjno-wypoczynkowy dla członków Centralnej Rady Związków zawodowych. Z uwagi na rangę budowy jest to drugi z warszawskich projektów, tym razem pracowni projektowej Bohdana Pniewskiego. Zaprojektowany został przez dwójkę architektów – Halinę Gurjanową i Edmunda Goldzamtę [Bal 2022b].

Budynek pierwotnie zaprojektowano na planie nawiązującym do przedwojennej zabudowy pałacu nadbrzeżnego. Obiekt, podobnie jak Strandschloss, miał posiadać dwa skrzydła – równoległe do morza mieszczące apartamenty hotelowe oraz prostopadłe skrzydło z kinem i przestrzenią kuracyjną. Budowę ograniczono do frontowej części na planie wydłużonego czworoboku ustawionego równoległe do linii brzegowej. Nowoczesna i lekka forma budynku stanowi kontrast w stosunku do przysadzistego monumentalnego pałacu z przełomu XIX i XX w. Silny akcent budynku położony został na ułożonym prostopadle do linii zabudowy, półkuliście zakończonym pawilonie. Przełamuje on powtarzalny układ pionowych i poziomych podziałów, nadając budynkowi unikalny charakter. Fasada została również dynamizowana poprzez zastosowanie ukośnych balkonów i przeszkleń.

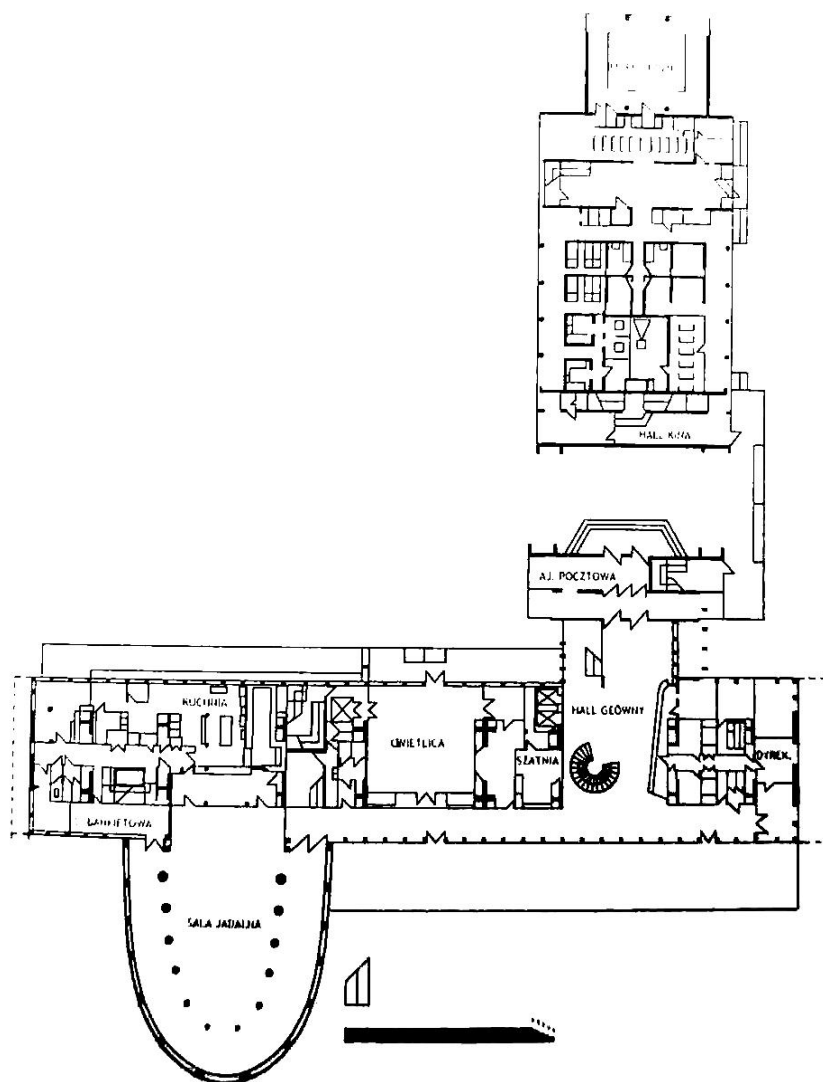

~1900

~1975

Rys. 5. Porównanie zabudowy w rejonie plaży [fotopolska, mapster]

Podobnie jak w przypadku hotelu SKANPOL forma budynku nawiązuje do pięciu zasad nowoczesnej architektury Le Corbusiera. Przysadzisty trzon budynku mieszczący 169 pokoi i apartamentów został wyniesiony, poprzez wykorzystanie konstrukcji opartej na filarach, na wysokość trzeciej kondygnacji. Zabieg ten dodał budynkowi lekkości. Całkowicie przeszklone przyziemie przeznaczone było na część restauracyjno-usługową. Połączone z półkolistym pawilonem daje wrażenie swojego rodzaju płynności fasady, delikatnie przechodzącej w stronę morza. Ostatnią kondygnację przeznaczono na zadaszone tarasy, co również odnosi się do idei Le Corbusiera. Elewacja budynku jest niezwykle lekka i płynna. Jej horyzontalność podkreślają rytmiczne poprowadzone linie okien i przeszklone balkony. Przełamują ją pionowe podziały okien balkonowych ułożonych pod kątem ok. 30 stopni. Utworzony w ten sposób motyw geometryczny w postaci linii łamanej nadaje budynkowi dynamiczną formę. Mimo prostoty zróżnicowana diagonalami elewacja jest niezwykle dekoracyjna. Dom zdrojowy Bałtyk mimo znaczących różnic wpisał się pozytywnie w krajobraz centralnej części uzdrowiska dzięki swojej nowoczesnej i eleganckiej formie.

Rys. 6. Rzut parteru domu zdrojowego Bałtyk [Bal 2022b]

4. OCHRONA KONSERWATORSKA

Modernistyczne budynki stanowią ważny element miast, świadcząc o ich historii i doświadczeniach urbanistyczno-architektonicznych. Analiza ewidencji zabytków miasta Kołobrzegu pokazała, że spośród obiektów powstałych po 1945 r. [GOV.pl] w spisie widnieją jedynie trzy pozycje:

- nabrzeże rz. Parsęty, odcinek od mostu na ul. Młyńskiej do mostu na ul. Solnej, przy ul. Rzeczej i ul. Szpitalnej, ZN.K.5140.1.2013.AF,
- portyk Zakładu Przyrodoleczniczego nr 1, portyk Sanatorium Mewa V, DZ.K.5135.11.2017.AT,
- pomnik Zaślubin Polski z Morzem UA.4120.1.2018.VII.

Pierwszą z nich jest przebudowa nabrzeża, która miała miejsce w 1945 r. Pozostałe dwa wpisy nie dotyczą budynków i dokumentują pomnik oraz mozaikę. W kontekście coraz większej świadomości dotyczącej dziedzictwa powojennych obiektów o charakterze modernistycznym warto rozważyć uwzględnienie analizowanych budynków. Mają one istotne znaczenie w kształtowaniu zarówno tożsamości śródmieścia, jak i dzielnicy uzdrowiskowej w Kołobrzegu. Posiadają one również znaczącą wartość i jakość w kontekście architektonicznym, jak i urbanistycznym. W oparciu o określone przez SARP kryteria oceny wartościowych budynków i zespołów pochodzących z XX w. można wnioskować, że badane przykłady modernistycznych obiektów w Kołobrzegu spełniają wymogi konieczne do objęcia ich ochroną konserwatorską przez SARP.

5. PODSUMOWANIE

Analiza przytoczonych w artykule budynków pochodzących z lat 60. XX w. w Kołobrzegu wskazuje na ich dużą jakość architektoniczną. Obiekty odznaczają się indywidualną formą, a także nietypowymi rozwiązaniami konstrukcyjnymi i architektonicznymi. Indywidualne formy oraz dbałość o kontekst urbanistyczny przywołanych przykładów świadczą o ich dużej jakości. Nowoczesna stylistyka budynków, choć różna od wcześniejszej zabudowy, bardzo harmonijnie wpisała się w otaczającą przestrzeń, tworząc nową wartość. Należy także zwrócić uwagę na nietypowe cechy strukturalne i architektoniczne rozwiązania tych projektów. Zarówno hotel SKANPOL, jak i Bałtyk posiadają unikalne na Pomorzu Zachodnim rozwiązania konstrukcyjne opierające trzon budynku na masywnych przyporach. Również w przypadku rozwiązań architektonicznych można dostrzec wyjątkowość. Warto zwrócić uwagę przede wszystkim na nietypową artykulację fasady oraz charakterystyczny, półkolisty pawilon w hotelu Bałtyk. Wyjątkowym elementem dekoracyjnym jest również mozaika zakładu przyrodoleczniczego łącząca elementy geometryczne z organicznymi. Realizacja odbudowy nie była pozbawiona ideologicznego kontekstu [Marciniak 2018]. Budowa nowoczesnych budynków miała ukazywać osiągnięcia technologiczne władzy ludowej. Analizowane obiekty są więc świadkami historii minionego ustroju politycznego.

Przytoczone w artykule przykłady trwale wpisały się w krajobraz Kołobrzegu, stanowiąc wizytówkę miasta. Ich strategiczne i reprezentacyjne lokalizacje, takie jak Plac 18 marca czy główny deptak i promenada, nadają im jeszcze większe zna-

czenie. Ze względu na niewielką liczbę zachowanych obiektów zabytkowych w Kołobrzegu analizowane budynki mają szansę stać się symbolami jakościowej architektury okresu powojennego. Prowadzone dotychczas prace remontowe i modernizacyjne potwierdziły ponadczasowość ich formy. Zostało to docenione m.in. poprzez typowanie budynków na listę dóbr kultury współczesnej w opracowaniach dla planu zagospodarowania województwa zachodniopomorskiego [Kozłowska, Rek-Lipczyńska 2017].

LITERATURA

- Bal W., Dawidowski R., Raczyński M., Sietnicki M., Szymski A., 2022a, *Architektura polska lat 1945-1960 na obszarze Pomorza Zachodniego*, Wydawnictwo Księży Młyn, Łódź.
- Bal W., Dawidowski R., Raczyński M., Sietnicki M., Szymski A., 2022b, *Architektura polska lat 1961-1975 na obszarze Pomorza Zachodniego*, Wydawnictwo Księży Młyn, Łódź.
- Brechelke A., 2022, *Powojenne kształtowanie arterii komunikacyjnych w odbudowywanym Kołobrzegu*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej”, nr 11, s. 121-134.
- Dziemba R., 2020, *Historia Kołobrzegu dla średniozaawansowanych*, Wydawnictwo Kamera, Kołobrzeg.
- Kozłowska I., Rek-Lipczyńska A., 2017, *Protection of architectural assets of modern culture in the West Pomerania*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation”, nr 49, s. 63-78.
- Kroczyński H., 2020, *Jedenaście wieków Kołobrzegu. Zapiski kronikarskie*, Wydawnictwo Kamera, Kołobrzeg.
- Marciniak P., 2018, *Konteksty i modernizacje. Studia z dziejów architektury i urbanistyki w PRL*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Plan miasta około 1880 r. AP Szczecin ZB. Kart., sygn. 521.
- Portyk Zakładu Przyrodoleczniczego nr 1, portyk Sanatorium Mewa V, Wojewódzka Ewidencja Zabytków DZ.K.5135.11.2017.AT z dnia 21 czerwca 2017 r.
- Rybicki H., 1965, *Początki życia polskiego w Kołobrzegu*, w: *Dzieje Kołobrzegu*, red. H. Lesiński, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- SARP, *Dobra kultury współczesnej w Stolicy i zasady ich ochrony w polityce przestrzennej m.st. Warszawy oraz ich realizacja w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, Seminarium z 13 czerwca 2005
- Sekula B., Orlińska H., 1965, *Charakterystyka rozwoju przestrzennego Kołobrzegu (1945-1965)*, w: *Dzieje Kołobrzegu*, red. H. Lesiński, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Uchwała nr 12 w sprawie kontynuowania akcji rozbiórkowych w celu uzyskania cegły rozbiórkowej na pokrycie potrzeb państwowego planu inwestycyjnego obejmującego głównie odbudowę Warszawy.
- Uchwała nr 285 Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1959 w sprawie przyjęcia tez dotyczących typizacji w budownictwie. Uchwała nr 450/57 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 13 listopada 1957 r. o odbudowie miasta Kołobrzegu. Uchwała nr 221/58 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 1958 r. w sprawie kierunków i środków związanych z odbudową Miasta Kołobrzegu.

Wojskowe Biuro Historyczne, mapa lotnicza N33068-1951-21000-003-8244, N33068-1957-10000-015-3751

Załącznik nr 2 do uchwały 450/57 KERM z dnia listopada 1957 r.

Źródła internetowe

https://fotopolska.eu/Hotel_Strandschloss_Kolobrzeg?map_z=18&f=362758-foto (dostęp: 28.08.2023).

https://fotopolska.eu/4317,obiekt.html?map_z=18&f=1100005-foto (dostęp: 28.08.2023).

https://fotopolska.eu/30045,obiekt.html?map_z=18 (dostęp: 28.08.2023).

https://fotopolska.eu/92361,obiekt.html?map_z=18 (dostęp: 28.08.2023).

https://fotopolska.eu/4313,obiekt.html?map_z=18 (dostęp: 28.08.2023).

https://fotopolska.eu/279251,obiekt.html?map_z=18 (dostęp: 28.08.2023).

[mapster] GOV.pl, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2508,gminna-ewidencja-zabytkow-miasta-kolobrzeg> (dostęp: 28.08.2023).

Igrek, <http://igrek.amzp.pl/result.php?cmd=pt&locsys=1&uni=723916&box=0.0001&hideempty=on> (dostęp: 28.08.2023).

NAC, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/10861709> (dostęp: 28.08.2023).

SJP, <https://mapy.gis.kolobrzeg.pl/imapclient/?gpmmap=gpPlanyHistoryczne> (dostęp: 28.08.2023).

BETWEEN HISTORICISM AND MODULARSIM. POSTWAR MODERNIST ARCHITECTURE IN THE SPACE OF KOŁOBRZEG

Summary

Kolobrzeg is a seaside resort with an extremely rich and turbulent history. Affected by the destruction of war, it has lost much of its architectural illustration and the coherence of its spatial structure. Its former resort character. Political conditions and the complicated situation of the so-called Recovered Territories delayed the process of rebuilding the city. As a result, work on the development of the destroyed quarters did not begin until the 1960s with the orientation of Kolobrzeg's development as a spa and resort center. The city's gradually increasing prominence and international contacts resulted in numerous architectural realizations of high quality, deviating from the stylized modular architecture of socialist modernism. The article presents unique architectural solutions in the context of shaping the urban fabric of Kolobrzeg and critically analyzes them.

Keywords: urban planning, Kolobrzeg, historical urban structure, post-war modernism

Mieczysław KOZACZKO*

MITY W STRUKTURZE MIASTA TOTALNEGO

Mapa poznawcza – mentalny obraz środowiska życia – pozwala nam osadzić realizowane czynności w konkretnej przestrzeni. Pełni podobną funkcję do logiki, w której w zrozumiały sposób osadzamy komunikowane treści. Reguły myślenia i reguły działania są do siebie symetryczne: struktura języka przestrzeni jest odbiciem struktury języka potocznego. Miasto jest więc zbiorem szyfrów, opowieści i mitów, które zostały zapisane, spetryfikowane w materii miejskich ukształtowań. Parafrazując słynną formułę Wittgensteina, czy może zawężając ją nieco: „granice mego języka są granicami mego miasta”.

Konstrukcja przestrzeni, podobnie jak konstrukcja języka, może organizować ludzkie odczucia i działania. Struktura miasta zawiera *implicite* treści kształtujące jego mieszkańców. Ten psychologiczny mechanizm był programowo wykorzystywany przez niegdysiejsze totalitarne reżimy. Pamiątki totalizmów, obecne w strukturach wielu miast, straciły już – na szczęście – swój mroczny wydźwięk, lecz sny o złowrogich potęgach tkwią w dalszym ciągu w konstrukcji wielu miast europejskich, stanowiąc ich ciemną materię.

Współczesne metody przetwarzania informacji pozwalają sięgnąć w głąb języka przestrzeni. Stąd już tylko krok do zdemaskowania miejskich mitów. W artykule omówiono niektóre z nich, wszczepione w tkankę urbanistycznych struktur w czasach narodowego socjalizmu. Matematyka stosowana dysponuje efektywnymi narzędziami służącymi do unieszkodliwiania i konwersji tych mitów, otwierając skażone przestrzenie miast na nowoczesność.

Słowa kluczowe: niezmienniki struktury, miejskie mity, mapa poznawcza

1. WPROWADZENIE. JĘZYK PRZESTRZENI

Ekspansywność ludzkiego gatunku spowodowała, że stosunkowo wcześniej w toku dziejów człowiek zaczął żyć w dużym populacyjnym zagęszczeniu. Wynikająca stąd ograniczona dostępność zasobów i konieczność ich konsensualnego używania spowodowała nasz gatunkowy system zachowań terytorialnych do kodu regulującego

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0003-1252-8796.

użytkowanie przestrzeni. Takim kodem jest struktura tradycyjnego miasta. Zawiera ona zbiór odpowiednich znaków-regulatorów. Sankcjonują one zarówno najprostsze ustalenia (np. przebieg płotu między sąsiadami), jak i umowy złożone (np. prawo lokacyjne). Ten fundamentalny dla społecznego ładu kod składa się z sygnałów powtarzających się na tyle często, że opłaca się je „spetryfikować” wprost w materii miasta. Jego mieszkaniec podświadomie odczytuje „skamieniałe” treści, konstruując obraz otoczenia – tzw. mapę poznawczą [Tolman 1948: 189-208]. Ekonomia procesów ewolucji sprawiła, że struktura języka miasta jest lustrzanym odbiciem struktury języka potocznego. Kod przestrzenny wykracza poza proste, techniczno-budowlane treści. Promieniuje więc zwrotnie na mieszkańców: *genius loci* ewokuje uniwersalne odczucia, zakorzenione głębiej w kulturze: „najpierw my tworzymy budynki, a potem one kształtują nas” – by przywołać tu powiedzenie Winstona Churchilla. Uformowanie miasta podąża za historią jego mieszkańców i staje się nośnikiem wspólnotowych mitów i narracji. Tę nośność można wykorzystać instrumentalnie, wpajając mieszkańcom odpowiednie wyobrażenia o sobie jako uczestniku mitycznej społeczności. Aby posiadać moc mitotwórczą, mapy poznawcze użytkowników określonej przestrzeni muszą być do siebie podobne. Istotę podobieństwa – osnowę przestrzennych mitologii stanowią szczególne konstrukty, tzw. niezmienniki. Aparat matematyki stosowanej umożliwia ich rozszyfrowanie [Salingaros 2000: 291-316; Pun-Cheng 2000; 47-56].

1.1. Niezmienniki języka przestrzeni

Według teorii Piageta sens słowa jest niezmiennikiem, niezależnym od wypowiadającej je osoby [Wadsworth 1998]¹. Słowa łączą się w zdania dzięki regułom syntaktycznym. Krystalizują one niezmiennik wyższego rzędu: sens zdania. Dalej zdania można łączyć w niezmienniki jeszcze wyższego poziomu: mity, stanowiące sens zdań składających się w opowieści.

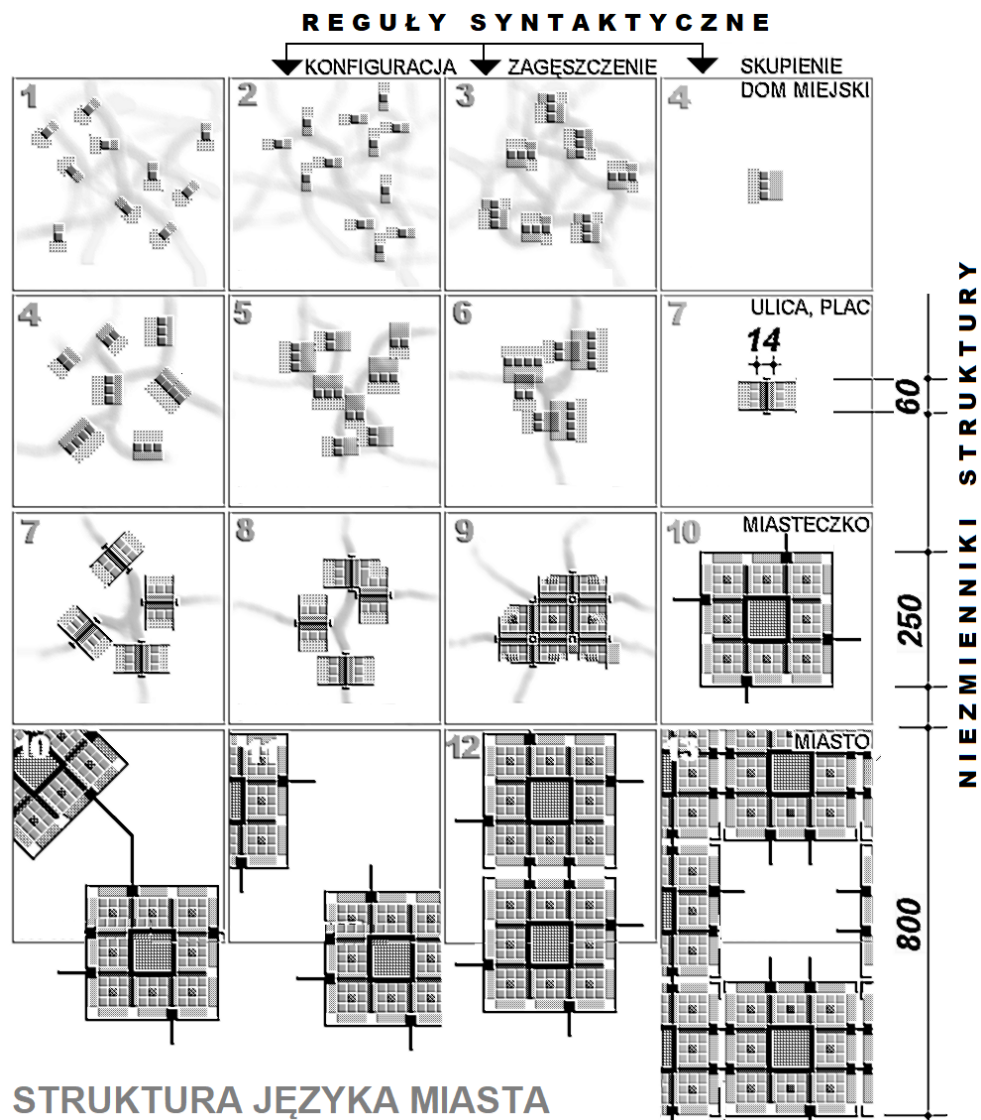
Analogicznie do niezmienników lingwistycznych rozpoznawalne części miasta – dom czy ulica – są niezmiennikami urbanistycznymi. Mają one swój sens, który nie zmienia się przy ich przekształcaniu (dom jest domem – niezależnie od wielkości, liczby okien czy rodzaju dachu, ulica pozostaje ulicą nawet wówczas, gdy skrócimy ją np. o połowę lub jej przebieg wygniemy łukowato itd.).

Język miasta operuje trzema regułami syntaktycznymi: konfiguracją (*alignment*)², zagęszczeniem (*cohesion*) i skupieniem (*polarization*). Na rys. 1 ukazano, jak urbanistyczne „słowa” tworzą „zdanie”: jak więc niezmienniki-domy składają się w niezmiennik-miasto. Odbywa się to na czterech poziomach (wierszach). Nie-

¹ Oczywiście chodzi tu o sens pierwotny (powszechny), a nie wtórny – wywołany np. w trakcie poetyckiej zabawy lingwistycznej.

² Nazewnictwo anglojęzyczne, ujęte w nawiasy, bazuje na standardach ISO (1996), ISO 15046-4 (European Committee for Standardization 1995).

zmienniki niższego rzędu (z początku każdego wiersza) tworzą niezmiennik rzędu wyższego (na końcu każdego wiersza).

Rys. 1. Powstawanie niezmienników struktury urbanistycznej [opracowanie własne]

Pierwszy wiersz (grafy 1-2-3-4) ukazuje powstawanie najprostszego niezmiennika: miejskiego domu (*terraced house*). Pojedyncze budynki, dotąd wolnostojące, są poddane pierwszej porządkującej regule: konfiguracji (polegającej np. na wzajemnym dopasowaniu ortogonalnym). Skonfigurowane budynki można bez funkcjonal-

nej szkody poddać zagęszczeniu, a nawet „skleić” ze sobą. Przed sklejeniem budynki można skupić – spolaryzować, zwracając ich główne wejścia ku wspólnej odtąd przestrzeni komunikacyjnej. Tak powstały dom typu miejskiego ma wejścia wzdłuż swej fasady. Z kolei tylna ściana zabudowy staje się wyciszona od miejskich uciążliwości transportowych.

Ulica lub plac – niezmiennik wyższego rzędu (wiersz drugi) – powstaje w wyniku konfiguracji ciągów domów miejskich. Zagęszczenie struktury, polegające na zbliżeniu do siebie sąsiadujących łańcuchów zabudowy, pozwala na redukcję dublujących się powierzchni transportowych i tworzy wnętrza urbanistyczne. Skupianie wyrównuje długość ścian wnętrza, a powstałe w ten sposób uliczne wloty hierarchizują budynki, nadając im rangę – kolejność w tym wnętrzu.

Kolejnym niezmiennikiem jest małe, monocentryczne miasto (wiersz trzeci). Powstaje ono przez łączenie wnętrz urbanistycznych w tkankę. Konfiguracja formuje wnętrza urbanistyczne tak, by mogły się połączyć w sieć ulic, co następuje w trakcie zagęszczania. Powoduje ono „sklejanie się” ulicznych wlotów w węzły-skrzyżowania. Skupienie hierarchizuje sieć, ogniskując ją wokół środka struktury, zazwyczaj rynku. Układ urbanistyczny staje się małym miasteczkiem lub dzielnicą. Największy niezmiennik to forma dużego miasta, powstająca (grafy 10-13) przez konfigurację, łączenie i skupienie „miejskich dzielnic” w dużą całość o charakterze policentrycznym.

1.2. Ludzka skala języka przestrzeni

Począwszy od monosylab po zdania złożone, komunikowane treści muszą spełniać warunek czytelności. Zbyt długi wykrzyknik przestaje być adekwatny do sytuacji wymagającej szybkiej reakcji. Z kolei zbyt długie słowo jest podświadomie dzielone i niejednoznacznie odbierane. Słowa muszą się mieścić w utartym module. Podobnie czytelne, jasne zdanie: ono także musi mieć odpowiednią długość. Tę antropomorficzną zasadę opisuje m.in. prawo Zipha. Mianowicie złożoność stworzonej przez człowieka formy musi być współmierna do swej wielkości. Miasto harmonijne jest więc „odlewem” ludzkiej skali: możliwości percepcyjnych, orientacji w przestrzeni, zasięgów itp. Wyważone z biegiem dziejów ludzkie skale niezmienników pokazano na prawym marginesie rys. 1. Odchylenia od ludzkiej skali są również znaczące.

2. MITY ROZSZYFROWANE

2.1. Mít wspólnoty

Samoorganizacja struktur społecznych [Domański 1984: 142] znalazła swój wyraz w regułach lokacji, wypracowanych w wielusetletniej tradycji *homo urbanus*. Dzięki tym regułom „językopodobny” obraz miasta stał się zarazem nośnikiem

wspólnotowego mitu. Wraz ze wspólną nazwą (np. Garbary, Złotniki) niósł przestrzenne wyobrażenie pojęcia „my-miasto”. Mieszkaniec (np. garbarz skór lub złotnik) odczuwał, że jest czynną częścią społeczności obywatelskiej, współprzeżywając tworzone mity pośród niepisanych słów w zamieszkiwanej przestrzeni. Sąsiedzka empatia i – dalej – patriotyzm rozwijają się stopniowo w małej ojczyźnie. Dopiero z czasem sublimują się jako uczucie żywione wobec „narodu” – skądinąd pojęcia nader abstrakcyjnego. Ten prosty mechanizm wyzwala uczuć za pomocą niezmienników można łatwo wykorzystać i obrócić w spak. Przez podmianę niezmienników „wspólnota ku” może zostać wdrukowana do podświadomości jako „wspólnota przeciwko”.

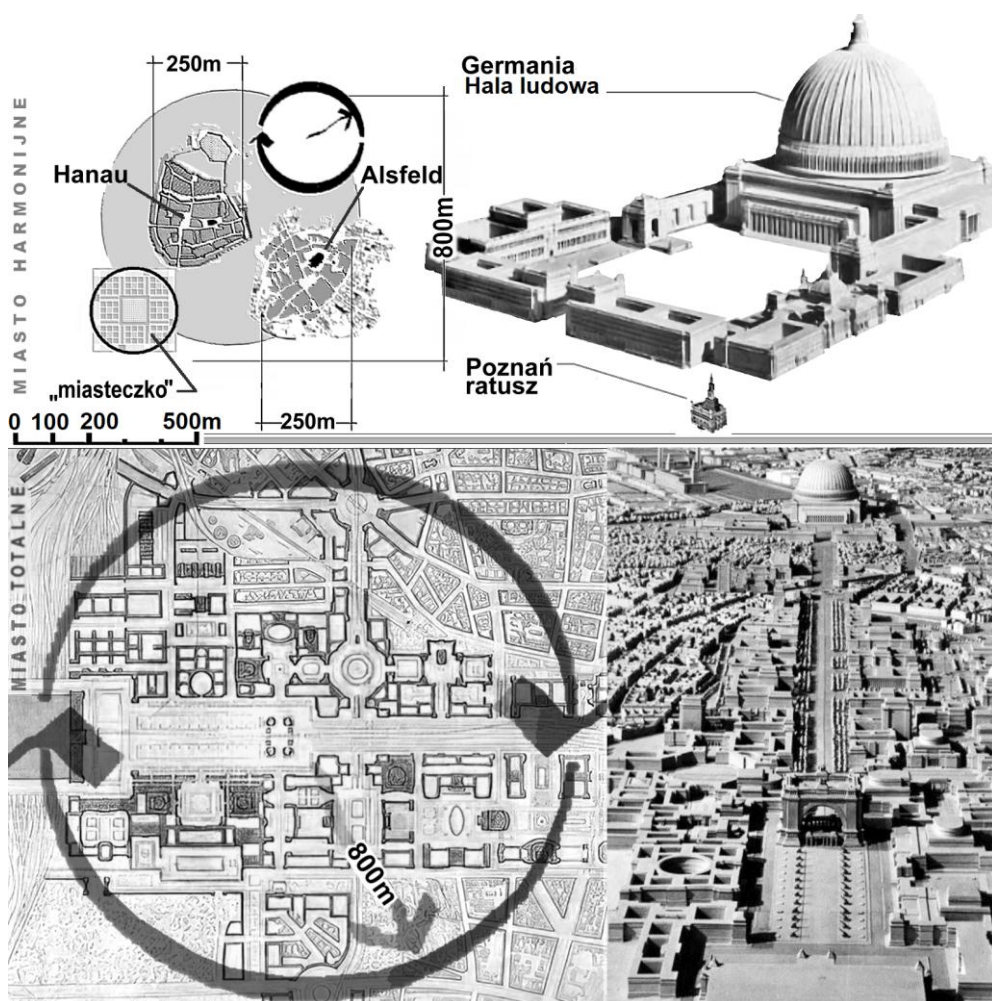
2.2. Mit wspólnoty a „wspólny” mit

W górnej lewej części rys. 2 ukazano schemat budowy miasta tradycyjnego. Z biegiem czasu, o ile impulsy miastotwórcze były silne, małe początkowo miasteczka mogły się duplikować i łączyć w wielośrodkowy organizm, o teoretycznej średnicy do ok. 800 m – wg wymiarów z rys. 1 (naturalnie w sprzyjających warunkach mogły powstawać układy jeszcze większe). Lewa część rys. 2 uwidacznia cechy miasta, tu złożonego z dwóch małych, przykładowych miasteczek Hanau i Alsfeld (w rzeczywistości dość odległych od siebie). Do nich dodano miasteczko wirtualne z rys. 1 (z grafu 10). W tym modelu miasta jest też miejsce na nową dzielnicę, która według tradycyjnych reguł zmieściłaby się w polu o wielkości ok. 250 m. Ostatecznie więc miasto składa się tu z czterech dzielnic (miasteczek), skupionych ze sobą na powierzchni koła o przybliżonej średnicy 800 m. Struktura urbanistyczna o takiej wielkości może unieść mit miejskiej jedności w wielości. Kreuje u swych mieszkańców świadomość zróżnicowania równorzędnych społeczności, z których każda ma podobne, choć swoiste cechy, wpisane w przestrzeń. Dzięki opisanym wyżej niezmiennikom urbanistycznym człowiek odczytuje swoje miejsce w przestrzeni, kształtuje swoje poczucie przynależności grupowej, pojęcie społecznej różnorodności i przyjaznej konkurencji [Yi-Fu 1987: 113-152; Eibl-Eibesfeldt 1987].

Zdecentralizowanie struktury społecznej, harmonijna jedność w wielości, naturalnie uzewnętrzniona w strukturze tradycyjnego miasta to „zatruty owoc indywidualistycznej anarchii” w systemie totalnym (rys. 2). Zogniskowanie wokół wielkiej narodowej idei znajduje swe odzwierciedlenie w strukturze miasta.

Miasto narodowego socjalizmu musiało mieć monocentryczną przestrzeń, by wpajać swym mieszkańcom koncentrację wokół wspólnej idei, która – w domyśle, czy raczej w przeczuciu – „musi być wielka, nadludzka, skoro potrzebuje ponadludzkiej przestrzeni”. Jej modułem nie jest skala pojedynczego człowieka, a skoncentrowana i uporządkowana ludzka masa [Grzeszczuk-Brendel 2020: 361-371]. Ten zabieg przeskalowania wykorzystuje prosty psychologiczny mechanizm: społeczność zamieszkująca miasto nie może inaczej przeżywać swej wspólnoty, jak poprzez wspólny obraz przestrzeni. Centralizacja i przeskalowanie struktury miasta niszczą tożsamość lokalnych grup społecznych, a tracący swą nośność mit lokalnego patrio-

tyzmu jest podmieniany na ideę patriotyzmu narodowego: fałszywy mit ponadlokalnej, abstrakcyjnej wspólnoty³.

Rys. 2. Tradycyjne miasto (górną lewą część rysunku) mieści się na powierzchni o wymiarze ok. 800 m. Tymczasem w koło o promieniu odpowiadającym wielkości całego miasta policentrycznego można wpisać ledwie część centralnej przestrzeni Germanii – miasta totalnego A. Speera. W górnej prawej części rysunku ukazano – tej samej skali – „ośrodki władzy” w tradycyjnym mieście europejskim oraz w mieście totalnym [opracowanie własne]

³ Reakcje utrzymujące grupę w spójności można wywołać wyłącznie znakami zakorzenionymi w świadomości lub podświadomości członków grupy [Lorenz 1986: 130].

2.3. Mit jedynie słusznej idei, czyli tortura dla indywidualisty

Językiem cybernetyki: przestrzeń miasta totalnego uporczywie indoktrynuje swoich mieszkańców, dostarczając im niemal 90% nadmiarowej informacji wizualnej, informacji redundantnej [Kozaczko 2007]. Miasto o totalnej strukturze stosuje wobec swych mieszkańców tzw. informacyjną torturę [Porębski 1986: 16]. W przestrzeni powtarzają się ciągle te same wizualne bodźce, od których nie ma ucieczki, a jedyną możliwością jest przystosowawcza zgoda na ich obecność, wymuszająca tłumienie własnej indywidualności. Miasto narodowego socjalizmu ma charakter postaciowy: zawiera czytelne, choć bardzo przeskalowane niezmienniki tradycyjnej urbanistyki. Opowiada więc znanym językiem fałszywe mity o wielkości i supremacji masy nad jednostką. Rozciągnięte ponad miarę „słowa” powodują, że mieszkaniec interpretuje swe najbliższe otoczenie jako zaledwie fragment całości, przeznaczonej nie dla nic nieznaczącej jednostki, lecz dla ludzkiej masy. Mieszkańcy nie mogą „uzgodnić” swych strukturalnie nieadekwatnych map poznawczych inaczej, jak pojmując siebie jako znikomą cząstkę narodu. Narzucone, podmienione mity fałszują zaspokajanie potrzeby społecznej przynależności. Lecz poczucie braku wpływu na bieg wydarzeń na tyle skutecznie odbiera poczucie podmiotowości jednostce, że ta poddaje się wpajanej podświadomie podmiotowości zbiorowej.

2.4. Mit ludzkiej jedności a mit ludowej jednolitości. Skala ludzka a skala ludu

Wszelkie strefy międzyludzkich spotkań (tzw. kontaktów interpersonalnych) mieszczą się we wnętrzu urbanistycznym o szerokości do 14 m (oczywiście bez urządzeń nagłaśniających) [Hall 2001: 131-165]. Niemal cała przestrzeń publiczna tradycyjnego miasta jest zbudowana z takich wnętrz (pomijając place lub skwery, symultanicznie służące wielu publicznym funkcjom). Taka konstrukcja przestrzeni sprzyja kształtowaniu poczucia podmiotowości i obywatelskiej równości (na gruncie „rozmów bez władztwa” [Habermas 2002]). Granice sfery publicznej są wyposażone w ciągi fasad zamykających przestrzeń prywatną. Fasady są przejawem indywidualności właścicieli. Ta ekspresja społecznej różnorodności realizuje opisywaną przez psychologię potrzebę tzw. jaźni fasadowej (każdy człowiek na potrzeby społecznej komunikacji uzewnętrznia takie cechy swej osobowości, które uważa za swą „idealną” reprezentację). Granicę „publiczne–prywatne” tworzą ciągi fasad-podarunków dla ulicy (*gifts to the street*), kreując rzeczywistość idealną. Równość, duma obywatelska i szlachetne współzawodnictwo są wprost odwzorowywane w ustawionych „ramię w ramię” fasadach, reprezentujących swych właścicieli.

W mieście totalnym długie ciągi ulicznych elewacji przekazują mit nie równości a zrównania, nie demokratycznego współzawodnictwa, a zdyscyplinowanego ludu, konkurującego z obcymi o istniejącą gdzieś i nienależną im idealną życiową prze-

strzeń, po którą maszeruje się w rytm marszowego kroku: jednostajnej artykulacji ścian ulic i placów. Zamiast synkopowego rytmu fasad „zastępujących” facjaty właścicieli mamy tu marszowy rytm jednolitych kolumnad ścian ulic i placów – wielkich pojemników dla anonimowego tłumu.

2.5. Mit ducha obiektywnego

W mieście narodowego socjalizmu długość i szerokość osi urbanistycznych musiała odpowiadać ideom miasta dla masy. Tymczasem przestrzenie o wymiarze większym niż 100-120 m wykraczają poza ludzką skalę, określoną przez Wejcherta [1974: 155]. Monumentalizacja urbanistyki daje mieszkańcom odczuć, że miasto totalne nie jest produktem społecznej samoorganizacji, a organizacji narzuconej – wytworem giganta o nieludzkiej skali. Budzi to poczucie własnej znikomości, wrażenie bycia używanym do realizacji wielkich – bynajmniej nie własnych – celów, których nie da się pojąć pojedynczym umysłem.

Nad totalnym miastem niewątpliwie unosiła się myśl Hegla i wymyślona przezeń idea ducha obiektywnego. Duch obiektywny – swego rodzaju zjednoczenie, spójnia ludzkich dusz – realizuje cele, których niepodobna sformułować ani objąć pojedynczym umysłem człowieka (co usprawiedliwia zgodę na działania sprzeczne z indywidualistyczną etyką cywilizacji zachodniej). Stąd już tylko krok do idei ducha narodowego, który objawia się i przemawia w nadludzkich przestrzeniach.

LITERATURA

- Domański R., 1984, *Przestrzenna samoorganizacja gospodarki. Podstawa ladu przestrzennego*, „Przegląd Geograficzny”, z. 1-2.
- Eibl-Eibesfeldt I., 1987, *Miłość i nienawiść*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Grzeszczuk-Brendel H., 2020, *Ciało ludzkie – ciało ludu w przestrzeni nazistowskiej*, „Porta Aurea”, t. 19.
- Habermas J., 2002, *Teoria działania komunikacyjnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Hall E.T., 2001, *Ukryty wymiar*, Muza, Warszawa.
- Kozaczko M., 2005, *Przestrzeń publiczna a systematyka urbanistyczna*, w: *Przestrzeń publiczna współczesnego miasta*, „Czasopismo Techniczne”, nr 9-A.
- Kozaczko M., 2007, *Przestrzenne mity miast komunizmu*, w: *Obóz 48. Miasta nowych ludzi. Architektoniczna i urbanistyczna spuścizna komunizmu*, „Przegląd Wschodni”, Warszawa.
- Lorenz K., 1986, *Regres człowieczeństwa*, PIW, Warszawa.
- Porębski M., 1986, *Sztuka a informacja*, Wydawnictwo Literackie, Kraków–Warszawa.
- Pun-Cheng L., 2000, *A New Face-entity Concept for Modeling Urban Morphology*, „URISA Journal”, vol. 12, no. 3.
- Salingeros N., 2000, *Complexity and Urban Coherence*, „Journal of Urban Design”, vol. 5.

- Szpyra-Kozłowska J., 2002, *Wprowadzenie do współczesnej fonologii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Tolman E.C., 1948, *Cognitive Maps in Rats and Men*, "Psychological Review", vol. 55.
- Wadsworth B.J., 1998, *Teoria Piageta. Poznawczy i emocjonalny rozwój dziecka*, WSiP, Warszawa.
- Wejchert K., 1974, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa.
- Yi-Fu T., 1987, *Przestrzeń i miejsce*, PIW, Warszawa.
- Ziph G.H., 1949, *Human Behaviour and the Principle of the Least Effort*, MA: Addison – Wesley, Cambridge.

MYTHS IN THE STRUCTURE OF THE TOTAL CITY

Summary

The cognitive map – a mental synthesis of the living environment – allows to embed activities in a specific time and specific space. The cognitive map plays a similar role to the logic by means of which we organize meanings in an understandable way. The rules of thinking and the rules of action are symmetrical to each other: the structure of the language of space is a mirror image of the structure of everyday language. The city is therefore a collection of codes, stories and myths that have been recorded, petrified in the matter of urban formations. Paraphrasing Wittgenstein's famous formula, or perhaps narrowing it down a bit: "the limits of my language are the limits of my city." Space, like language, can organize human feelings and actions. The structure of the city implicitly contains the content shaping its inhabitants. This psychological mechanism was used programmatically by former totalitarian regimes. Mementos of totalitarianism, present in the structures of many cities, have - fortunately - lost their dark overtones, but dreams of ominous powers are still embedded in the construction of many European cities. constituting their dark matter. Modern methods of information processing allow us to reach deep into the urban language. From here it is only a step to unmasking urban myths. The article discusses some of them, implanted in the fabric of urban structures implemented in the times of national socialism. Applied mathematics has effective tools to neutralize and convert these myths, opening old spaces of cities to modernity.

Keywords: urban structure invariants, urban myths, cognitive map

Ling QI*, Jiameng XIE*, Jiayi SUN*, Mo ZHOU**, Jinchen LI*

INTEGRATION AND CONNECTION: INVESTIGATING MODERN ARCHITECTURE IN THE REVITALIZATION OF ANCIENT BEIJING

The city of Beijing took the lead in promoting revitalization of ancient cities, to be aligned with its high level of urbanization and the guidance of “combination of protection and innovation”. The revitalization is not to “repair the old as it is”; instead, it integrates modern architectural design elements into the buildings and uses innovative strategies through the spatial forms of historic blocks. This paper uses literature review and case studies to investigate relationships between the “ancient blocks” and “modern buildings” in Beijing. Various forms of newly-innovated traditional buildings (e.g., in Nanlouguxiang, Hu’er Hutong and Beijing Square in Dashilar) and modern new buildings (e.g., in China Grand Theatre and China Zun) were investigated and classified. In particular, this paper focusses on predicting the next-stage revitalization by analyzing the different roles played by both traditional and modern buildings in the ancient blocks and their innovative modern designs. The case study of Beijing can be used to understand the cultural connotation of modern architecture to promote innovation and revitalization.

Keywords: city revitalization, modern architecture, traditional type, modern type, cultural fusion

1. RESEARCH BACKGROUND

The Old Town has a long history and a rich cultural heritage. The architectural and spatial environment left by the historical development of the city is the unique charm of the old city, and it also records the development process of the city in a certain period of time. The unique historical buildings and environment of the old

* School of Architecture and Civil Engineering, Beijing University of Technology, China.

** Faculty of Architecture, Poznan University of Technology, Poland. ORCID: 0000-0002-2903-6379.

city are precious non-renewable resources for mankind, and are the embodiment of the characteristics and charm of the old city. However, the current situation of urban construction in China is not optimistic: urban construction conflicts with historical environmental protection, a large number of historical architectural environments are seriously damaged, and there is widespread incongruity between new buildings and historical environments in cities [1]. The existing academic literature mainly stays on the macro protection planning of the old city and the repair of the ancient buildings in the old city, and with the development of the times, the number of new buildings in the old city is increasing, and the new architectural design also needs certain theoretical research. Therefore, the study of new architectural designs in the old city is of great historical significance.

1.1. Old city revitalization theory

1.1.1. Policies related to the revitalization of old cities abroad

In the middle of the 20th century, European and American countries gradually showed signs of urban decay, and the phenomenon of urban decadence and architectural decay was serious, and many social problems arose. In the 80s of the 20th century, the West emerged a wave of revival led by “culture”, and the United Kingdom proposed the revival of the old city as an urban plan in the 70s of the 20th century, advocating the revival of the old city based on the development of urban culture, protecting the existing architectural cultural heritage, protecting the overall urban environment of the old city, shaping the image of the city, and finally building a comprehensive rejuvenation of space, environment, culture and economy.

1.1.2. Policies related to the revitalization of old cities in China

The theory of urban regeneration has always existed with the emergence and development of cities. The state has always adhered to the theory of urban revitalization, comprehensively considered various natural and human elements, including the integration of multi-dimensional composite spatial environment including ecological environment, history and culture, social economy, etc., to promote the sustainable development of urban environment construction, so as to ultimately realize the improvement of urban vitality and the rejuvenation of urban economy.

In April 2020, in order to strengthen the management of urban and architectural styles, strict control was carried out on buildings in key historical urban areas, and the process of protecting and utilizing historical buildings in the revitalization of old cities was promoted. In July 2023, the state issued the Notice on Solidly and Orderly Promoting Urban Renewal, focusing on retaining and upgrading old cities, encouraging small-scale and gradual organic renewal and micro-renovation to prevent

large-scale demolition and construction. A number of policies have been introduced one after another, reflecting the country's great attention to the traditional architectural pattern in the old city, and advocating architectural micro-renewal, combining protection and innovation, and continuing the architectural culture of the old city.

1.2. Architectural design methods

1.2.1. Foreign new architectural design methods

In 1950, the research on new architectural design methodology gradually increased, first proposed Jones' system theory, Jones believed that the design methodology theory of architecture is a whole, composed of interrelated elements, that is, the stage of analysis-synthesis-decision-making; Subsequently, in 1960, Weber et al. proposed architectural design based on planning methods, and incorporated the experience of participants in the thinking of architectural design, that is, the structure-tendency, design-cumulative scientific results of the problem.

1.2.2. Domestic new architectural design methods

Yu Jian mentioned in "The Application of Chinese Architectural Traditional Theory in New Architectural Design" that during the architectural design, design engineers should grasp the characteristics of traditional architectural architecture, start from the three aspects of Chinese architectural traditional theory: permanent change, moderate thinking and pragmatic spirit, and actively exert their own independent creativity, and naturally integrate China's traditional cultural ideas in the design process [2]; At this stage, the methodology of architectural design has been gradually improved and supplemented, among which the more common basic methodologies are morphological design, functional design, manual design, environmental design and computer-aided design.

2. ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION OF NEW BUILDINGS IN THE OLD CITY OF BEIJING

2.1. Classification of new buildings

In the context of the revival of Beijing's old city, buildings with modern characteristics continue to emerge in the old town, which contain both traditional architectural elements and modern style characteristics. In the old town, these new buildings with modern characteristics can also be called modern buildings, mainly including

newer traditional buildings and new buildings, which belong to the traditional and modern two types of new buildings with different characteristics. Traditional new buildings refer to new buildings with traditional style characteristics formed by new or renovated, mainly including the following two categories: new buildings that imitate traditional architectural forms, imitate traditional buildings in terms of appearance and materials, or transform functions and other aspects on the basis of traditional buildings to meet the needs of the times; New buildings that use traditional architectural elements, which fully extract elements of traditional architecture and apply them to new buildings, so that the new buildings have traditional characteristics, show traditional culture and harmonize with the historic district. Modern new architecture is completely different from traditional architecture, it does not rely on traditional architecture, but absorbs Western culture, uses new concepts and modern technology through innovative means to build a building that is quite different from traditional architecture, with a strong modern style [4].

2.1.1. Distribution of new buildings in Beijing

After the successful bid for the Olympic Games in 2001, the construction of new buildings in Beijing reached a climax, and the focus on new buildings also extended from the design of hotels, hotels, residences and other buildings to the renewal and protection of buildings in the historic urban area. Most of the new buildings in this period show a “T” shape trend along Chang’an Avenue and the extension and both sides of the north central axis. These new buildings have improved the functions of Beijing to a certain extent, and also enhanced the image of the city to a certain extent.

2.1.2. Overview of new building information in Beijing

In recent years, Beijing has issued a number of policies to vigorously promote the overall protection and revitalization plan of the old city, and various types of renewal or construction projects have been completed, such as traditional historical areas: Ju’er Hutong, Dashilar Area and Nanluoguxiang, etc., always taking the preservation of the tradition of architecture as the core, and carrying out corresponding renovation and renewal of the historical area, continuing the historical context of Beijing’s old city. At the same time, a large number of new buildings have gradually emerged, injecting a steady stream of vitality into Beijing’s old city.

Distribution map of new buildings in Beijing

Update / Build time	Name	Related information
1987/12	Ju'er Hutong	The transformation of Ju'er Hutong absorbs the characteristics of the southern residential "Lilong" and Beijing's "fishbone" hutong, with the passage as the skeleton, develops to the north and south to form a number of "courtyards", and expands different "cross-courtyards" to the east and west.
2010/10	Dashilar Area	Make the most of the air space in the courtyard. The gaps between the protruding masses look like alleys in the courtyard, hence the name "micro-alleys".
2015/8	Nanhuoguxiang	Adhere to restorative construction, advocate the reuse of old objects and materials, restore the traditional style of hutongs, courtyards and neighborhoods, and retain the nostalgia and memories of old Beijing.
2015/9	White Pagoda Temple	Restore the hutong culture of Beijing's old city with micro-renewal of hutongs, demonstration of courtyard building repair, cultural memory mining, and residents' participation in innovative neighborhood governance.
2017/9	Beijing fang	Beijing Square is different from the original old commercial street like Dashilar, but has been transformed into a modern commercial and cultural district.
2007/9	China grand theatre	The NCPA building has a semi-oval roof, covered in metal with a killing tone and luster, and two triangular-like glass curtain wall sections on the front and back sides, and the whole building floats above the artificial water surface.
2012/12	CCTV headquarters building	The two towers of the main building of the CCTV headquarters building are inclined 6 degrees in both directions, and are connected by an "L" shaped suspension structure above 163 meters, and the glass curtain wall on the outer surface of the building is composed of strong irregular geometric patterns, with unique shape, novel structure and large high-tech content.
2015/11	China World Trade Center	The overall appearance of Block B of the International Trade Building is like a towering bamboo, but also like an ancient tower, standing downstairs and looking up, the glass curtain wall composed of the "bamboo" layer looks atmospheric, the shape of this building is like bamboo growth, each floor must be accurately positioned and measured to ensure the overall safety.
2017/8	China Zun	The exterior of the building naturally shrinks from bottom to top, and gradually enlarges when extended to the top, and finally forms a hyperbolic architectural shape with a slight convergence in the middle, like a statue like a sacrifice of heaven and earth, quite oriental charm.

2.2. New architectural design methods in the old city

2.2.1. Adopt a traditional approach

a) Imitate traditional architectural forms

By using the appearance, materials and color elements of traditional buildings in the historic city, directly imitating the form of traditional buildings, as an imitation of the new buildings of the historic district, the new buildings can be better integrated into the entire historic district. This approach is often applied to historic Old Town districts with significant impact.

b) Extract traditional architectural symbols

Traditional Chinese architecture has obvious symbolic features, such as sloping roof forms, colonnades and bucket arches and other typical symbols, and the use of these architectural elements in the design process of new buildings will play a decorative role in making the new buildings harmonious with traditional buildings in appearance.

2.2.2. Adopt innovative architectural design

Innovative design in architectural style. Using a completely different design method from the traditional architectural style and imitation of ancient buildings, the

innovative design of new architectural images with special forms, materials and colors contrasts with historical buildings, but to a certain extent, it can further strengthen the main position of historical buildings, so as to achieve coordination.

2.3. The role of new buildings in the old town

The historical district accommodates people's behavior activities, records people's behavior and habits, is the carrier of all people's actions, and is constantly updated with the development of the times. The new buildings contain many elements of the period and play an important role in the historic district, especially in Beijing's historic old town. Its main role is mainly divided into the following aspects:

a) Historical role

The new building of the old city is the product of a specific period, which is a reflection of modern life and a supplement to historical buildings. It witnesses the change of old elements and the emergence of new elements, is a reflection of the clash of old and new cultures and the changes of the times, and is an important tool for studying the past and future.

b) Social role

Due to the increasing needs of people's lives, the functions of traditional buildings are gradually unable to meet these needs, and the emergence of new buildings makes up for this problem to a certain extent.

c) The role of the times

As a product of modern society, the new building uses many modern elements and embodies new concepts and technologies, and there are certain differences between this new building and traditional architecture, thereby contrasting, highlighting the strong characteristics of the times, and bringing vitality and development potential to the surrounding environment.

3. RESEARCH ON THE ADAPTABILITY OF NEW BUILDINGS IN THE OLD CITY OF BEIJING

3.1. Reasons for the existence of new buildings in the old town

3.1.1. The background of the revival of Beijing's old city stimulates the development of new buildings

With the rapid development of urbanization, all aspects of the city are changing accordingly. Urban renewal and renovation have gradually attracted people's attention, and related theories have been continuously proposed. Then, from urban renewal to urban rejuvenation, driven by relevant concepts and social needs, Beijing

took the lead in carrying out the old city revitalization plan, integrating modern elements into the historic district, expressing the characteristics of the historic district in innovative ways, and new buildings are constantly emerging in the context of the old city rejuvenation.

3.1.2. Intervention in human behavior promotes the creation of new buildings

Human behavior activities act on the historic district and have a corresponding impact on the buildings in it, and people's various needs will also be reflected in the architecture. The traditional buildings in the old city of Beijing are mainly in the form of courtyard courtyards, mostly in the form of tiles, which occupy a relatively large amount of ground. However, with the continuous increase of population and the development of urbanization, it is necessary to improve the utilization of space, so the construction design should focus on the use of land. At the same time, people's demand for a better and convenient life is increasing, and traditional buildings cannot fully meet them, which makes some of these designs seem to have certain deficiencies in modern society. In this case, the existence of new buildings is necessary. At the same time, with the advancement of science and technology, new technologies and materials continue to emerge, and these technologies and materials have begun to be widely used in new buildings, bringing people new experiences and promoting the further development of new buildings.

3.1.3. The development of the times requires the continuous addition of modern elements

The Beijing Charter, issued at the 20th World Congress of Architects, proposed that the trend of world architecture is the regionalization of new buildings and the modernization of regional buildings [4]. This also lays the main tone for the development of modern architecture, that is, new buildings play local traditional characteristics and traditional architecture inject the connotation of the times. For the new buildings in the old city of Beijing, it is necessary to show their unique traditional values and protect traditional culture, but also to adapt to the development of the times, insert modern elements, and show the spirit of the times. The old town should be a pluralistic concept, in which the architecture should contain both traditional elements of historical culture and new elements arising from the development of the times [5].

3.2. Adaptive strategies for new buildings in the old city of Beijing

New buildings exist in the historic district, and are set against the background of the entire old city of Beijing and its surroundings, adapting to the overall environment, integrating into the historic district and transmitting traditional culture are indispensable conditions for new buildings in the old city. At the same time, the development of the times constantly requires new buildings to make changes, so that they are gradually improved in function and constantly updated in technology, so as to adapt to the times.

Therefore, new buildings in the old town need to preserve traditional culture while taking into account innovation. On the one hand, it should be traditional, take the protection of traditional culture as the premise, and reflect the unique culture of the architecture of the area through materials, forms and other ways, so as to better integrate into the background of the old city; On the other hand, it is necessary to update and innovate on the basis of traditional architecture, and use new concepts, methods and technologies to make the traditional new buildings in the old city gradually take the ancient into the new, and constantly innovate on the basis of inheritance, while the modern new buildings absorb multiple cultures and gradually demonstrate the self-confidence of Chinese culture. Finally, through the strategy of combining conservation and innovation, the new buildings in the historic district are fully integrated into the old part of Beijing, and dialogue with the times and the future provides experience for the treatment of new buildings in the old city.

4. CASE STUDY OF NEW BUILDINGS IN BEIJING'S OLD CITY

The following will analyze four typical cases of traditional new buildings and two modern new buildings through these different renewal and construction methods, pay attention to traditional new buildings from the perspective of protection and innovation, analyze modern new buildings from the perspective of architectural design, and study the renewal and construction methods of these buildings, so that we can deeply understand the cultural connotation of new buildings in the old city of Beijing and experience the spirit of new architectural culture.

4.1. The continuation of the urban spatial fabric by the renewal of traditional buildings in the old city

The urban spatial fabric is formed according to the continuous evolution of the urban structure and the stimulation of the behavior mode of the internal crowd, which is the intuitive embodiment of the external characteristics of the city, reflects the

cultural characteristics of the regional environment in which the city is located, reflects the traces of historical changes of the city, and is very important for a city with a strong cultural heritage. To a certain extent, the advancement of modernization will affect or even damage the urban spatial fabric, so the new buildings in the old city need to assume the role of continuing the urban spatial fabric. This requires that the new building be fully integrated into the old town and look harmonious throughout the urban fabric. It is necessary to put the new building in the context of the whole city, fully consider the coordination between the building and the surrounding buildings, and pay attention to the complementary role of the building to the urban function, so that the new building can be better integrated into the entire urban context, and play a positive role in the continuation of the urban spatial fabric and the inheritance of the urban cultural context.

4.2. The replacement of building functions by the renewal of traditional buildings in the old city

The traditional buildings of the historical old city have rich historical and cultural heritage, with their own unique functional attributes, and their internal space forms also have obvious regional characteristics, and the internal functional space is diversified. With the gradual development of modern society, the functional attributes of some traditional buildings can no longer meet the living needs of local residents, some functional space attributes are ignored or even no longer needed by society, resulting in a certain functional space idle, at the same time, after a certain period of time and changes in the local climate, the original structure of traditional buildings will also change, many residents move out of residential areas, a large number of traditional buildings are demolished and rebuilt, which has a serious impact on the local architectural culture. Therefore, for buildings with vacant spaces, functional updates are necessary [6].

4.2.1. Beijing Dashilar Historical Area

As the gateway area of the old Beijing commercial culture since the Ming and Qing Dynasties, Beijing's Dashilar Historical Area has a history of more than 600 years, and in the long history of Dashilar, it not only brings together visitors from all over the world, but also brings together a variety of architectural styles from the East and the West, creating a hutong story full of local market atmosphere. Due to the large area, rich spatial hierarchy and historical characteristics of the Dashilar historical area, the types of users of the space are also rich and diverse, including tourists, local residents, merchants and managers. The functional space corresponding to each type is different, which causes the situation of mixed func-

tions and functional route fights. Therefore, according to the needs of different groups of people, different functional spaces, and classifications, the planning of streets and alleys and the design and transformation of buildings are carried out. The main behavioral activities of Dashilar can be divided into commercial activities and residential activities, aiming at the contradiction and conflict relationship between business and residence (that is, tourists and residents), and can update and replace functions and protect and update buildings according to different buildings and street styles.

a) Beijing's Dashilar ways to protect traditional culture

For commercial areas dominated by commercial functions, such as commercial streets such as jewelry market streets, mainly for tourists and merchants, the main behavioral activities correspond to retail, cultural and creative and other commercial activities, therefore, the traditional building use and protection of the commercial area is required to focus on architectural design methods, protection and repair as the mainstay, in line with the overall historical architectural and cultural atmosphere of the Dashilar area. At the same time, we will increase efforts to protect time-honored shop buildings, infiltrate idle low-end and homogeneous commercial functions, encourage the integration of characteristic functions, build a functional structure that matches traditional culture and modern consumption, and promote the common development of commercial areas by catalyst.

b) Beijing's Dashilar innovative means

For residential function-dominated commercial areas, such as Yanshou Street and other residential streets, mainly for the population for local residents, the main behavioral activities are biased towards life, Dashilar area is not lacking in some commercial and residential mixed areas, the problems of such areas are often reflected in the conflict between tourists' tour routes and residents' daily life routes, so street environmental congestion occurs from time to time, in solving such problems, should be distinguished from the building material and façade and residential buildings.

Through the classification of building functions, the adjustment, update and replacement of corresponding functions and architectural design, different streets and alleys and traditional buildings can maintain their complete external space structure while updating their internal functional spaces to meet the needs of different groups of people in Dashilar area, and inject a steady stream of vitality into the traditional buildings and the entire historical district in the area.

4.3. The integration of traditional buildings in the old city to the surrounding landscape resources

The renewal and protection of traditional building blocks should follow the principle of holistic protection, not only requiring the protection of the building itself, but also including the building and its surrounding environment, so in the

renewal and protection of traditional buildings in the old city, the effective use of the surrounding environment of the building and the reasonable integration of the surrounding landscape resources of the building play an important role in the renewal and protection of traditional buildings [7].

Located on Fuchengmennei Street in Beijing, the White Pagoda stands majestically against the high-rise buildings of the modern metropolis, playing a role as a medium connecting traditional buildings and new buildings, and has become a unique scenery echoing the traditional buildings and new buildings in Beijing's old city. As a marker of the area, the White Pagoda Temple has a height of 51.38 m, which is more obvious in the traditional building area.

4.3.1. The way to protect traditional culture in the White Pagoda Temple area

When renovating the traditional buildings in the area of the White Pagoda Temple, the height and volume of the traditional buildings are first controlled to ensure the main position of the White Pagoda Temple, and secondly, when the architectural design is carried out, the traditional buildings are linked with the sight corridor of the White Pagoda Temple, while ensuring that the overall appearance of the traditional buildings is not damaged, the corresponding sunset terrace is appropriately added as a resting place for local residents and tourists, while enjoying the scenery of the White Pagoda and listening to the story of the hutong.

4.3.2. Innovative means in the White Pagoda Temple area

The School of Architecture of Tsinghua University proposed the concept of "shared city" in response to the renewal of the Baita Temple courtyard, adding a pedestrian bridge to the courtyard, connecting reading rooms, tea rooms and other leisure and entertainment places, and establishing a direct connection between the new building and the renovated courtyard, providing tourists and local residents with a different new landscape perspective in the hutong, allowing people to walk in the building, walk on the overpass, and truly feel the traditional architectural culture of the hutong. The renewal project changes people's traditional impression of hutongs, brings a new perspective to traditional culture, and the building is not only used as a building, but a new product of the neighborhood culture of hutongs. People can stroll to the sky bridge, walk in the corner of the hutong, inherit the traditional culture in the renewal, and carefully appreciate the beauty of the traditional architecture in the Baitasi area [8].

Comparative study of traditional building renewal cases

Related information	Protection ways	Innovative ways	Schematic of the scheme
In view of the problem that the texture of Ju'er Hutong destroys the traditional pattern of the city, the traditional way of "demolition and construction" is changed in the renewal.	1. Make full use of the original space status quo and organically renew 2. Learn from the traditional architectural forms of the north and south	"New Quadrangle"	
Due to the variety of objects used in the Dashilar area, according to the architectural styles of different areas, the functional areas are divided, and the functions of the areas are reasonably updated and replaced.	1. Divide the functional partition 2. For different areas, different architectural styles Feature updates	1. Internal feature updates 2. External function introduction	
Fully explore the cultural value of the old city, let the old residents live in the old buildings, pass on the nostalgia, and at the same time supplement the insufficient functions, bringing more convenient life to the residents.	1. Restore the style of traditional neighborhoods 2. Retain old residents	1. Inject era function 2. Tap into business potential	
While protecting the traditional hutong texture, the Baita Temple area makes rational use of surrounding landscape resources, enriches hutong activities, and creates leisure space for tourists and local residents to share.	1. Create a sight corridor with the White Tower 2. Control the volume and height of the structure	1. Add shared space 2. Increase viewing angle	

4.4. Innovation of new buildings in the old town

Architecture is a product of the times, the result of a specific period, and new buildings should show the corresponding characteristics of the times and reflect the development level of modern society. With the development of the times, new materials, technologies and concepts continue to appear, enriching people's cognitive scope and improving the technical level. Therefore, the new buildings in the old city should not be completely traditional forms and materials, but should be appropriately innovative, using emerging materials or technologies to add vitality to the historic district to a certain extent. Under the premise of respecting the historical environment of the old city, modern elements can be appropriately added to the new building, unique architectural forms and new materials can be adopted, and new design concepts can be used.

4.4.1. National Centre for the Performing Arts

Materials are the most basic elements that make up a building, so when designing a new building, you can start with materials to influence the architectural design. The reasonable selection of materials is of great significance to architectural design, which can not only change the appearance image of the building, but also give people different feelings and experiences in the spatial composition of the building. The innovation of NCPA is reflected in its materials.

The National Centre for the Performing Arts is located in the center of Beijing, located in Chang'an Avenue, the geographical location is very superior, the central axis is located in Tiananmen Square, the Forbidden City, the Bell and Drum Tower

and other important nodes, reflecting the unique architectural art atmosphere and grandeur of Beijing's old city, NCPA as a new building in the old city, as a medium connecting tradition and modernity, NCPA has made bold innovations in materials, its surface is composed of more than 18,000 titanium plates and more than 1,200 pieces of ultra-white transparent glass. Titanium sheet is a metal material mainly used in the manufacture of aircraft and other aircraft, and it is also a building roofing material for the National Centre for the Performing Arts. The two different materials of titanium sheet and transparent glass are cleverly spliced to form an effect that is both opposing and harmonious, creating the visual effect of the stage curtain slowly opening. The whole reflects the characteristics of the world's landmark buildings in the 21st century, which is a perfect combination of tradition and modernity, romance and reality.

This building is known as “the theater in the city, the city in the theater”, with a strange posture of a “pearl in the lake” beyond imagination, in the old city of Beijing, it is a unique existence, but it also shows to a certain extent the old city architecture with the times, with the development of the times of the beauty.

5. CONCLUSION

In the context of the revival of the old city, the relationship and coordination of old and new buildings in the old town has always been a concern. As one of the carriers of traditional culture, the new buildings of the old city need to give full play to their historical value and protect and continue the traditional context. While protecting traditional culture, it is also necessary to keep pace with the times, constantly innovate, give play to the characteristics of the times in the new buildings, inject fresh blood, so that the new buildings can not only integrate into the environment of the entire old city, but also adapt to the development of the times, create new vitality and dialogue with the future. By summarizing and researching the current situation and adaptability of new buildings in the old city of Beijing, this paper analyzes and summarizes the new buildings in the old city from the two aspects of traditional and modern new buildings, hoping to fully understand the connotation of modern architectural culture in the old city of Beijing, demonstrate the architectural spirit and cultural self-confidence, put forward the concepts and strategies of continuous innovation with the development of the times, and promote the further development of the old city revitalization plan [9].

LITERATURE

Bian Lanchun, Wu Hang, Shi Yang, 2019, *Analysis and thinking of problems in the Protection of historical and cultural Block in Beijing Old City*, “Planning and Construction in Beijing”, pp. 34-41.

- Huo Ying Zheng, 2022, *Research on the protection and renewal of residential historical and cultural blocks in Beijing old city based on community construction*, "Beijing University of Civil Engineering and Architecture", pp. 48-49.
- Li Zihao, Wan Shanlin, Liu Yuhan, 2021, *Take Beijing Baitasi Block as an example / China Urban Planning Society, Chengdu Municipal People's Government. Space Governance for High-quality Development*. China Urban Planning Annual Conference proceedings (02 Urban Renewal). Space Governance for High-quality Development. China Urban Planning Annual Conference proceedings (02 Urban Renewal), pp. 54-64.
- Single text, 2017, *Research on the adaptive reuse of existing modern buildings in historical districts*, Southeastern University, pp. 144-145.
- Xie Peiwei, Wei Yichun, 2021, Architectural design methodology and architectural design On the construction mode of architectural space, "Urban Construction in Guangxi", vol. 2 (11), pp. 74-77.
- Yu Jian, 2017, *Application of Chinese Architectural Theory in Modern Architectural Design*, "Knowledge of Architecture", vol. 37 (2), p. 111.
- Zhang Weiwei, Xue Shaorui, Hou Mingjie, 2022, "Harmony without uniformity": a study on the strategy of planting new buildings in historic districts. Take the west section of Worker Street, Yining City as an example, "Urban Architecture", vol. 1.
- Zhao Qi, Zhang Pengju, 2020, *The integration of building suitable strategy multi-effect – the design thinking of several regional buildings*, "Contemporary Architecture", vol. 8, pp. 14-16.
- Zhou Jingni, 2013, *Research on the new building form and its design logic in historical areas*, Nanjing University of Technology, Nanjing, pp. 44-47.

INTEGRACJA I POŁĄCZENIE: BADANIE NOWOCZESNEJ ARCHITEKTURY W REWITALIZACJI STAROŻYTNEGO PEKINU

Streszczenie

Pekin odgrywał wiodącą rolę w promowaniu rewitalizacji starożytnych miast, zgodnie z wysokim poziomem urbanizacji i wytycznymi „połączenia ochrony i innowacji”. Rewitalizacja nie polega na „naprawianiu tego, co jest”; zamiast tego integruje elementy nowoczesnego projektu architektonicznego z budynkami i wykorzystuje innowacyjne strategie poprzez przestrzenne formy zabytkowych bloków. W artykule wykorzystano przegląd literatury i studia przypadków w celu zbadania relacji pomiędzy „starożytnymi blokami” a „nowoczesnymi budynkami” w Pekinie. Zbadano i sklasyfikowano różne formy innowacyjnych tradycyjnych budynków (np. w Nanlouguxiang, Hu'er Hutong i Pekin Square w Dashilar) oraz nowoczesnych, nowych budynków (np. w China Grand Theatre i China Zun). W artykule w szczególności skupiono się na przewidywaniu kolejnego etapu rewitalizacji poprzez analizę różnych funkcji, jakie pełnią zarówno tradycyjne, jak i nowoczesne budynki w zabytkowych blokach oraz ich innowacyjne, nowoczesne projekty. Studium przypadku Pekinu można wykorzystać do zrozumienia kulturowych konotacji nowoczesnej architektury w celu promowania innowacji i rewitalizacji miast.

Słowa kluczowe: architektura nowoczesna, rewitalizacja miasta, typ tradycyjny, typ nowoczesny, fuzja kulturowa

Tomasz JASTRZĄB*

ARCHITEKTURA MIEJSCA. DZIAŁANIA INWESTYCYJNE W STREFACH OCHRONY KONSERWATORSKIEJ NA PRZYKŁADZIE DOŚWIADCZEŃ PROJEKTOWYCH AUTORA

Tematem artykułu są zagadnienia dotyczące działań inwestycyjnych w strefach miejskich objętych ochroną konserwatorską. Autor przedstawia problem ingerencji współczesnych form architektonicznych w historyczne układy małych miast. Konsekwencje wprowadzania nowych obiektów w istniejące struktury urbanistyczne mogą być pozytywne lub negatywne. Mogą przyczynić się do ich uatrakcyjnienia, do poprawy infrastruktury i podniesienia jakości życia mieszkańców. Mogą także powodować chaos i destrukcję tworzonych przez wieki założeń. Przedmiotem szczególnego zainteresowania autora są ośrodki o charakterze turystycznym. To miejsca, w których mamy do czynienia z procesem dynamicznych przeobrażeń związanych z dużą aktywnością inwestycyjną. Przestrzenie miast są uzupełniane obiektami o zróżnicowanej jakości i skali. W ich tkance pojawiają się rozwiązania z jednej strony oryginalne, a z drugiej obce w kontekście lokalnych uwarunkowań. Często są one oderwane od miejscowej tradycji budowlanej i dziedzictwa kulturowego. Kwestie ładu przestrzennego i ciągłości kompozycyjnej, a także względy estetyczne są w wielu przypadkach ignorowane. Klimat miast i ich historyczny charakter nie mają znaczenia. Nie stanowią punktu odniesienia dla projektantów, a tym bardziej dla deweloperów. Liczą się wymierne korzyści finansowe wynikające z maksymalizacji parametrów zabudowy. Tego typu podejście jest niejednokrotnie aprobowane przez lokalne administracje, które walcząc o turystów, przyzwalają na działania przyczyniające się do niszczenia krajobrazu i zaniku tożsamości miejsca. Autor prezentuje własne doświadczenia związane z pracami projektowymi prowadzonymi w przestrzeni małego miasta turystycznego, jakim jest Karpacz. W artykule opisano założenia ideowe dwóch budynków o funkcji turystycznej. Porównano różne warianty koncepcyjne w kontekście zastosowanych rozwiązań formalnych i uwarunkowań konserwatorskich. Podkreślono znaczenie „architektury miejsca” w kreowaniu zrównoważonego środowiska miejskiego.

Słowa kluczowe: transformacje przestrzeni miejskiej, proces inwestycyjny, architektura miejsca

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0001-7634-8909.

1. WPROWADZENIE

Jednym z najczęściej komentowanych zjawisk towarzyszących rozwojowi współczesnych miast jest chaos przestrzenny. Uzupełnienia i transformacje tkanki miejskiej są przypadkowe i często nie przebiegają w sposób zrównoważony. W wielu sytuacjach mamy do czynienia z niszczeniem lub deformacją kompozycji istniejących założeń. Zauważalny jest brak ciągłości struktur urbanistycznych i architektonicznych. Przyczyny takiej sytuacji są różne. Błędem w planowaniu na poziomie ogólnym towarzyszą błędy w projektowaniu poszczególnych obiektów. Powtarzają się zarzuty o braku całościowych wizji rozwojowych miast. Podejmowane przedsięwzięcia mają incydentalny charakter i ograniczony zasięg. Służą interesom wybranych inwestorów. Władze nie reagują na ewidentnie złe, często niezgodne z zasadami czy prawem działania. W niektórych przypadkach same prowokują sytuacje konfliktowe. Zachowanie ładu przestrzennego w coraz bardziej złożonych i coraz większych ośrodkach miejskich staje się coraz trudniejsze, o ile w ogóle możliwe¹.

W utrzymaniu ich spójności i atrakcyjności potrzebne są konsekwentne, długofalowe działania. Czytelność przestrzeni jest warunkiem sprawnego funkcjonowania miast, czynnikiem decydującym o jakości życia ich mieszkańców. Złe gospodarowanie i zarządzanie przestrzenią może skutkować realnymi stratami w wielu wymiarach – kulturowym, środowiskowym czy ekonomicznym². Jednym z podstawowych zagadnień w kontekście omawianych problemów jest kwestia wprowadzania w tkankę miejską nowych założeń urbanistyczno-architektonicznych. Działania inwestycyjne są szczególnie trudne w przypadku obszarów o wysokich walorach, np. w strefach objętych ochroną konserwatorską. W takich sytuacjach istnieje duże ryzyko popełnienia błędu, niedopasowania do kontekstu i wywołania dysharmonii. Przedmiotem sporów w zakresie urbanistycznym jest wybór odpowiedniej koncepcji projektowej w kontekście spójności struktury miejskiej jako całości. W zakresie opracowań szczegółowych istotna jest kwestia kompozycji budynku, a także rozwiązania materiałowe i kolorystyczne. Naturalne zjawisko stanowi konfrontacja różnych postaw. Architekci niejednokrotnie proponują formy wyraźnie współcze-

¹ Ład przestrzenny staje się w pewnym sensie pojęciem iluzorycznym. F. Springer [2013], opisując ład przestrzenny w kontekście polskich realiów, zauważa, że jest to stan, o którym wszyscy słyszeli i o którym wszyscy mówią, ale nikt nie wie, jak wygląda.

² Zależności te są tematem analiz ekonomistów np. w kontekście wprowadzanych regulacji związanych z ochroną miejskiego krajobrazu. Przykładem mogą być badania pracowników i studentów poznańskiego Uniwersytetu Ekonomicznego na temat skutków wdrożenia uchwały krajobrazowej. Ich celem jest ustalenie, jaki wpływ na budżet oraz wizerunek miast może mieć redukcja zanieczyszczenia wizualnego w przestrzeni. Szacowane są konsekwencje finansowe związane z likwidacją np. reklamy miejskiej. Wyniki badań wskazują, że miasto może stracić jedno źródło dochodów, ale jednocześnie zyskuje na atrakcyjności turystycznej, co w konsekwencji może przynieść dodatkowe wpływy do budżetu [UE Poznań 2023].

sne, nie zwracając uwagi na lokalne uwarunkowania. Pojawiają się również realizacje nawiązujące w mniej lub bardziej dosłowny sposób do historii. Projektanci naśladują rozwiązania tradycyjne, kopiują formy stworzone w przeszłości lub dokonują ich transpozycji. Szukają inspiracji w najbliższym otoczeniu, w relacjach ze środowiskiem przyrodniczym. Rezultatem tego typu działań może być „architektura miejsca”, która w harmonijny sposób uzupełni istniejące struktury miejskie.

2. PROCES PROJEKTOWY A MIEJSCE OPRACOWANIA

Proces projektowy obejmuje wiele etapów, a każdy z nich dotyczy nieco innych zagadnień. Dla architektów najciekawsza, ale i najtrudniejsza jest faza koncepcyjna. To okres działań twórczych, selekcji pomysłów i różnego rodzaju analiz. To także etap poznawania miejsca. Studia stanu istniejącego mogą być mniej lub bardziej szczegółowe. Wstępne projekty koncepcyjne niejednokrotnie przygotowywane są w sposób intuicyjny. Architekci często wzorują się na najnowszych realizacjach, które ich zdaniem są interesujące pod względem formalnym i funkcjonalnym. Nierzadko wprowadzają cytaty znanych dzieł, nie uwzględniając kontekstu. „Przeniesienie” pomysłów z jednego miejsca w inne samo w sobie nie jest właściwe i najczęściej nie przynosi dobrych efektów. Dotyczy to zwłaszcza obszarów wyjątkowych, o szczególnym klimacie, cennych pod względem przestrzennym, historycznym czy krajobrazowym. W takich sytuacjach punktem odniesienia powinny być lokalne zależności urbanistyczno-architektoniczne. Dla wielu projektantów ta droga wydaje się jednak mało atrakcyjna ze względu na swego rodzaju ograniczenia kreatywne. Ich ambicją jest tworzenie obiektów współczesnych, wykorzystujących aktualnie modne rozwiązania stylistyczne. Historyczne i kulturowe uwarunkowania mogą na to nie pozwalać lub w dużym stopniu utrudniać.

Warto przypomnieć, że proces inwestycyjny to umiejętność podejmowania właściwych decyzji przy uwzględnieniu różnych kryteriów. Według zasad wielokryterialnego wspomaganego zarządzania nie istnieje optymalnie najlepsze rozwiązanie ze wszystkich punktów widzenia jednocześnie. Najczęściej sugerowane jest podejście kompromisowe [Żak 2022]. W zakresie decyzji o charakterze ogólnym zalecane jest zachowanie równowagi pomiędzy preferencjami inwestora, wizjami architekta i umiejętnościami wykonawcy. W odniesieniu do kwestii szczegółowych pod uwagę brane są różne czynniki, od kompozycji budynku po efektywność energetyczną i ekonomiczną. Zdarzają się jednak przypadki, w których niektóre aspekty stają się zdecydowanie ważniejsze od pozostałych. Dotyczy to m.in. projektowania w strefach ochrony konserwatorskiej. W takich sytuacjach zagadnienia, które zwykle odgrywają pierwszoplanowe role, np. oczekiwania inwestora dotyczące parametrów zabudowy, tracą na znaczeniu. Wstępne wymagania co do nowoprojektowanej zabudowy w kontekście ochrony konserwatorskiej często mają charakter dość

ogólny. Niejednokrotnie budzą wątpliwości i stwarzają możliwości zróżnicowanej interpretacji. Nie zawsze ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego czy decyzji o warunkach zabudowy dają odpowiedzi na wszystkie pytania nurtujące projektantów. Szczegółowe wytyczne i zalecenia pojawiają się na późniejszym etapie, już po wykonaniu projektu. Weryfikacja rozwiązań następuje przy okazji wnioskowania o pozwolenie na budowę. Zdarza się, że zastosowane pierwotnie rozwiązania są kwestionowane. Wymagają uzupełnień, a nawet zmiany koncepcji architektonicznej. Proces podejmowania decyzji znacznie się wydłuża i komplikuje. Taki przebieg wydarzeń może zniechęcać inwestorów do kontynuacji działań.

Etap uzgodnień to okazja do przemyśleń na temat jakości nowych realizacji w kontekście zachowania tożsamości środowiska miejskiego. Niezależnie od wielkości i zakresu projektu wytyczne konserwatorskie dotyczą oddziaływania obiektu w szerokim zakresie, w skali dzielnicy, miasta czy nawet regionu. Przedmiotem dyskusji są m.in. problemy dotyczące ciągłości struktury miejskiej, możliwości stosowania elementów kontrastujących, akcentujących wybrane obszary. Interesującym zagadnieniem jest kwestia starzenia się architektury, przemijalności mody na nowe formy, zmiany upodobań społecznych, a tym samym zmiany oceny inwestycji. Przytaczane są pozytywne i negatywne przykłady. Komentowane są błędy popełniane przez lokalne administracje, inwestorów i architektów, które w wielu przypadkach doprowadziły do degradacji struktur miejskich, spadku jakości krajobrazu i obniżenia atrakcyjności przestrzeni.

3. MAŁE MIASTA TURYSTYCZNE – TRANSFORMACJE PRZESTRZENNE

Interesującym przykładem ingerencji nowych inwestycji w istniejący układ urbanistyczno-krajobrazowy są małe miasta, których głównym źródłem dochodu jest turystyka. Miejscowości te w ostatnich latach dynamicznie się rozwijają. Ze względu na ograniczoną wielkość błędy w zagospodarowaniu są tam wyjątkowo wyraźnie widoczne. W wielu przypadkach wizje rozwojowe są dostosowywane do potrzeb konkretnych inwestorów. Ważne są wymierne korzyści ekonomiczne, które można osiągnąć np. przez maksymalizację wskaźników zabudowy. Często odbywa się to kosztem jakości przestrzeni. Władze, które walczą o turystów i przedsiębiorców, niejednokrotnie przymykają oko na nieprawidłowości, przyzwalają na sytuacje niezgodne z zasadami ochrony środowiska miejskiego i przyrodniczego. Kwestie estetyczne i kompozycyjne mają trzeciorzędne znaczenie. Niejednokrotnie realizowane są założenia, do których miasta nie są w pełni przygotowane, np. w zakresie infrastruktury. Efektem tego typu podejścia może być kumulacja błędów, a negatywne konsekwencje takiej polityki szybko się ujawniają. Powodują straty trudne lub wręcz niemożliwe do naprawy. Przyczyniają się do degradacji układu urbanistycznego

i zachwiania jego równowagi. Zaburzone zostają nie tylko kształtowane przez dekady czy stulecia relacje przestrzenne, ale i relacje społeczne. Złe rozwiązania generują chaos, który zostaje z mieszkańcami na kolejne pokolenia [Gzell 2020].

Przykładem miasta turystycznego, w którym kwestie ładu przestrzennego stały się tematem publicznej dyskusji, może być Karpacz, miejscowość wyjątkowa ze względu na uwarunkowania krajobrazowe oraz specyficzne tradycje architektoniczno-budowlane. Rozwój Karpacza, podobnie jak innych tego typu ośrodków, był związany z przemianami społeczno-gospodarczymi w drugiej połowie XIX w. To właśnie w tym okresie wzrosło zainteresowanie wyjazdami rekreacyjnymi i leczniczymi. Pierwotnie ograniczone do wąskiego grona osób uprzywilejowanych, wraz ze wzrostem zamożności społeczeństwa i zmianą obyczajowości, stały się bardziej powszechne i ogólnodostępne. W wielu tego typu miejscach szybko zaczęła powstawać odpowiednia infrastruktura: drogi, pensjonaty, hotele i obiekty sanatoryjne. W Karpaczu pod koniec XIX w. istniały pojedyncze budynki mieszkalne i cztery gospody. Natomiast tuż przez I wojnę światową było już 10 hoteli, 69 pensjonatów i jedno sanatorium [Potocki 2004]. Rozwój budownictwa związanego z turystyką w Karkonoszach został przyhamowany w latach 20. i 30. ubiegłego wieku.

Po II wojnie światowej i włączeniu terenów do Polski nastąpiły zasadnicze zmiany. Prawie całkowicie została wymieniona ludność regionu. Ruch uzdrowiskowy i turystyczny znacjonalizowano. Nieruchomości przejęło państwo. Wiele domów wczasowych zostało zmienionych na mieszkania komunalne. Niektóre schroniska zniszczono, a mienie rozgrabiono. Proces dewastacji został powstrzymany w latach 60. [Łaborewicz 2013]. Stopniowo zaczęły powstawać nowe obiekty, a jednocześnie remontowano i modernizowano starsze budynki. Zdecydowany skok inwestycyjny miał miejsce w ostatniej dekadzie XX w. Wraz z przemianami ustrojowo-gospodarczymi pojawiło się wiele nowych inicjatyw. Można wśród nich wyróżnić działania polegające na rewitalizacji historycznej zabudowy, a także realizacje zupełnie nowych, dużych obiektów. Karpacz ma typową dla Karkonoszy strukturę przestrzenną. Dominuje luźna zabudowa o charakterze willowym, pochodząca w większości z przełomu XIX i XX w. Architektura miasta nie jest jednorodna stylistycznie. Stanowi mieszkankę wielu różnych wpływów, m.in. alpejskich, tyrolskich czy skandynawskich. Sposób jej kształtowania był uwarunkowany czynnikami praktycznymi, względami klimatycznymi i topografią terenu. Podstawową zasadą było organiczne łączenie budynków ze środowiskiem przyrodniczym. W Karpaczu, podobnie jak w zdecydowanej większości innych małych miast turystycznych w regionie, o pozytywnym wizerunku i atrakcyjności decydują dobrze zachowane obiekty historyczne. To właśnie architektura pochodząca z XIX i pierwszej połowy XX w. nadaje miejscowościom niepowtarzalny klimat, decyduje o oryginalnym charakterze przestrzeni.

Późniejsze realizacje wypadają w tym zakresie znacznie gorzej. Założenia modernistyczne z lat 60. i 70. XX w. w wielu przypadkach należy ocenić negatywnie.

Można stwierdzić, że przyczyniły się raczej do degradacji środowiska niż do pozytywnych zmian.

Rys. 1. Tradycyjna architektura Karkonoszy [źródło: Łaborewicz 2013]

Podobnie oceniane są najnowsze obiekty. Ich największe mankamenty to szeroko rozumiane niedostosowanie do kontekstu. W wymiarze krajobrazowym mamy do czynienia ze zbyt dużą skalą, a w skrajnych przypadkach z przykładami gigantomanii. Pod względem urbanistycznym dochodzi do ingerencji w układy przestrzeni publicznych i deformacji struktury zabudowy. W zakresie architektonicznym problemem są zmiany typologiczne polegające na wprowadzaniu rozwiązań obcych dla lokalnych uwarunkowań. Kontrowersje wywołują budynki o współczesnych formach lokalizowane obok istniejących, historycznych obiektów. Tego typu zestawienia często stanowią rażące dysonanse i tworzą niepotrzebną konkurencję. W nowoprojektowanych budynkach stosowane są rozwiązania oceniane jako zbyt ekstrawaganckie. Proponowane regionalizmy nie są związane z miejscem opraco-

wania. W Karkonoszach pojawiają się np. elementy stylu zakopiańskiego. Powszechnym zjawiskiem jest dążenie do nadmiernej intensyfikacji parametrów zabudowy. Najczęściej popełniane błędy są związane ze zwiększeniem powierzchni, kubatury oraz wysokości. Działania tego typu mają negatywne konsekwencje dla formy, niekorzystnie wpływają na proporcje budynków. Efektem jest deformacja kompozycji, a tym samym zanik specyficznych dla regionu relacji przestrzennych. W projektach modernizacji i rewitalizacji pojawiają się zbyt agresywne i kontrastowe rozwiązania kolorystyczne.

Rys. 2. Negatywne przykłady architektury uzupełniającej w Karkonoszach
[źródło: Łaborewicz 2013]

W trakcie przebudowy i rozbudowy obiektów historycznych projektantom niejednokrotnie nie udaje się zachować ciągłości stylistycznej. Może to wynikać z braku talentu, nietypowych wymagań inwestorów lub uproszczeń dokonywanych przez

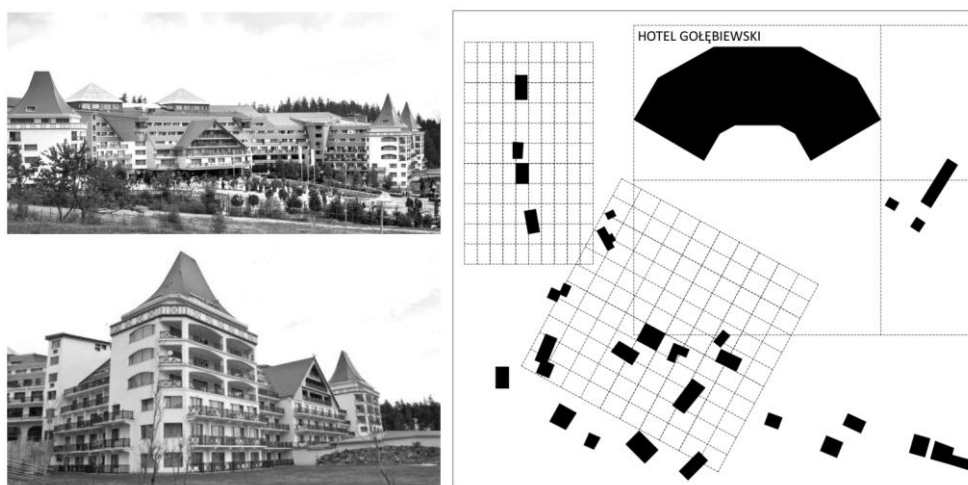
wykonawców. Często spotykanym zjawiskiem jest ingerencja urządzeń technicznych i reklam zewnętrznych w bryłę budynku³.

Powszechnie znanym przykładem ignorancji funkcjonujących w danym środowisku zasad kształtowania przestrzeni jest realizacja hotelu Gołębiewski w Karpaczu. Obiekt jest synonimem braku szacunku dla kontekstu, łamania prawa, przedkładania własnych interesów nad wspólne dobro. To kumulacja wszystkich błędów, jakie można popełnić przy tego typu inwestycji. Skutkiem takiego podejścia jest przeskalowanie, pseudonowoczesność i pseudoregionalizm. Hotel wyjątkowo źle wpisuje się w krajobraz 5-tysięcznego miasteczka. Jest powszechnie krytykowany przede wszystkim za niewłaściwe parametry, które są nieadekwatne do wielkości miejscowości. Bryła budynku ma złe proporcje i przypadkową kompozycję. Tworzą ją dziesiątki dachów, daszków, strzelistych hełmów czy przeszklonych piramid. Zastosowane detale pochodzą z różnych architektonicznych konwencji i nie mają nic wspólnego z lokalną tradycją budowlaną. Mimo wielu zabiegów formalnych próba harmonijnego wpisania 8-kondygnacyjnego giganta w krajobraz Karpacza zdecydowanie się nie udało. W trakcie realizacji przekroczona została prawie o pięć metrów dopuszczalna wysokość budynku określona w planie miejscowym. Mamy więc do czynienia z przykładem degradacji przestrzeni spowodowanej wprowadzeniem w tkankę miejską nowego obiektu o złych założeniach. Efektem jest chaos i ingerencja w wartościowe pod względem krajobrazowym i kulturowym środowisko. Hotel budzi wiele kontrowersji nie tylko z powodów estetycznych, ale i ekonomiczno-gospodarczych⁴. Z pewnością nie jest przykładem „architektury miejsca”. Sposób jego oddziaływania na otoczenie jest zdecydowanie negatywny i w dużym stopniu odbija się na wizerunku całej miejscowości. Zła architektura narusza przestrzeń w sposób nieodwracalny i dotyka całej społeczności. Zdaniem dr Bocheńskiej-Skałeckiej z Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, specjalistki od architektury Karkonoszy i Sudetów, to nieudolne naśladowanie architektury uzdrowskiej, które przy tak dużej kubaturze jest niedopuszczalne [Mozga-Górecka 2011].

³ W przestrzeni polskich miast brakuje ciągłości urbanistycznej, jest wiele kiczowatej architektury, chaotycznej reklamy, samowolek budowlanych, nowobogackich willi, pomalowanych na pastelowo elewacji wieżowców [Sarzyński 2012].

⁴ Kilka lat po otwarciu hotelu Gołębiewski właściciele mniejszych obiektów z Karpacza napisali petycję do władz miasta z prośbą o obniżenie stawki podatkowej. Ich zdaniem wybudowanie tego obiektu spowodowało poważny kryzys na rynku hotelarskim. Winą za ten stan obarczany jest nie tyle sam T. Gołębiewski, co lokalne władze, które prowadzą politykę sprzyjającą dużym inwestorom. Krytycy zauważają, że goście tego typu molochów nie korzystają z restauracji, kawiarni i innych atrakcji w mieście, mając to wszystko u siebie, pod jednym dachem. W ich opinii takie inwestycje nie przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju miejscowości, tylko wybranych przedsiębiorców [Sale biznesowe 2023].

Realizacji podobnych do hotelu Gołębiowski w Karpaczu jest więcej. Jednoznaczna krytyka tego typu obiektów pokazuje, że coraz wyraźniej budzi się w społeczeństwie potrzeba zmian i zmęczenie tym, co jest. Tak jak kiedyś rodziła się świadomość ekologiczna, tak teraz rośnie świadomość estetyczna [Sarzyński 2012]. Coraz bardziej zdajemy sobie sprawę z tego, jak duże znaczenie dla naszej egzystencji ma bliższe i dalsze otoczenie, jaką wartością w naszym życiu jest jakość przestrzeni.

Rys. 3. Hotel Gołębiowski w Karpaczu – widoki [źródło: Łaborewicz 2013]. Porównanie skali zabudowy hotelu Gołębiowski z budynkami sąsiednimi [oprac. autora]

4. PROJEKT – WARIANTY KONCEPCYJNE

Autor prezentuje własne doświadczenia w zakresie projektowania obiektów w strefie podlegającej ochronie konserwatorskiej. Opisany przykład dotyczy dwóch budynków o funkcji turystycznej położonych w Karpaczu. Miejsce, w którym są planowane obie inwestycje – rejon Karpacza Górnego – wpisano do rejestru zabytków w 1980 r. Tym samym zostały określone zasady kształtowania przestrzeni w kontekście różnego rodzaju lokalnych uwarunkowań. Ustalono m.in. konieczność zachowania najcenniejszych elementów historycznego rozplanowania oraz kompozycji obszaru. Celem było utrzymanie w niezmiennym kształcie układu ulic i placów, ich przebiegu oraz przekroju, a także gabarytów zabudowy, proporcji budynków, detali i kolorystyki. Warto zwrócić uwagę, że mimo przyjętych reguł w mieście powstało wiele obiektów z nimi niezgodnych. Najbardziej znanym przy-

kładem jest wspomniany wcześniej hotel Gołębiwski. Fala krytyki, która spadła na władze po serii złych decyzji, przyniosła jednak skutek. Jest to wyraźnie widoczne w aktualnych działaniach lokalnej administracji. W wydawanych obecnie postanowieniach urzędnicy sami przyznają, że wcześniejsze zgody na realizację budynków, które pod względem skali i formy nie nawiązywały do historycznej zabudowy, należy traktować jako niebezpieczne precedensy, które nie powinny mieć miejsca i których nie należy powielać. Zwracają uwagę, że powstanie wielu inwestycji doprowadziło do zaburzeń w ukształtowaniu przestrzennym i deformacji zabytkowej tkanki miejskiej. Jednocześnie przyjmują zdecydowaną, sztywną postawę w zakresie respektowania prawa miejscowego i wytycznych konserwatora zabytków. Projekty są poddawane szczegółowej analizie. Standardem jest drobiazgowo weryfikacja wszystkich zapisów planistycznych, a przede wszystkim zaleceń konserwatorskich. Tym samym lokalna administracja przejmuje w dużym stopniu odpowiedzialność za sposób kształtowania przestrzeni w mieście. W wydawanych pozwoleniach wyraźnie preferowane są rozwiązania nawiązujące do tradycyjnej architektury, a tym samym nieco zachowawcze.

Projektowane przez autora budynki turystyczne zostały przygotowane w dwóch wariantach. Oba różniły się pod względem formy architektonicznej. Układy funkcjonalne (rzuty budynków), a także ogólne parametry wielkościowe (szerokość, długość, wysokość, kubatura, powierzchnie) pozostały niemal takie same. Pierwszą wersję można określić jako współczesną, a drugą jako tradycyjną. Warianty zostały przedstawione wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Wersja współczesna, która miała charakter wstępnej koncepcji i była próbą sprawdzenia chłonności terenu, została oceniona negatywnie. W skali urbanistycznej problemem okazało się niedostateczne wyeksponowanie istniejącego w pobliżu zabytkowego hotelu Vivaldi przez dodanie dwóch nowych brył o stylistyce nienawiązującej do istniejącej zabudowy historycznej. W opinii znalazły się uwagi dotyczące osiedlowego, modułowego charakteru nowych budynków oraz uproszczeń formalnych charakterystycznych dla nowoczesnych założeń wielkomiejskich. Proponowany układ budził wątpliwości w kontekście zachowania rozproszonej zabudowy willowej połączonej z istniejącymi terenami parkowo-leśnymi. Za niewłaściwy uznano sposób ukształtowania brył, które zdaniem konserwatora były za mało zróżnicowane wysokościowo. Zakwestionowana została propozycja architektury opartej na powtarzalności elementów (wykusze i loggie), wprowadzeniu szklanych balustrad balkonów, stolarki okiennej w formie dużych przeszkleń bez podziałów czy ażurowych żaluzji. Za niewłaściwe uznano multiplikowanie modernistycznych detali, które nie pasują do lokalnego krajobrazu i zabudowy sąsiedniej. Źle oceniono bezokapowe dachy kryte blachą na rąbek przechodzącą na ściany boczne loggii.

W podsumowaniu uzasadniono, że przyjęte rozwiązania prowadzą do dysharmonii w zastanym układzie urbanistycznym oraz ingerują w naturalnie ukształtowany teren, przyczyniając się do zniekształceń obrazu zabytkowego górskiego miasta.

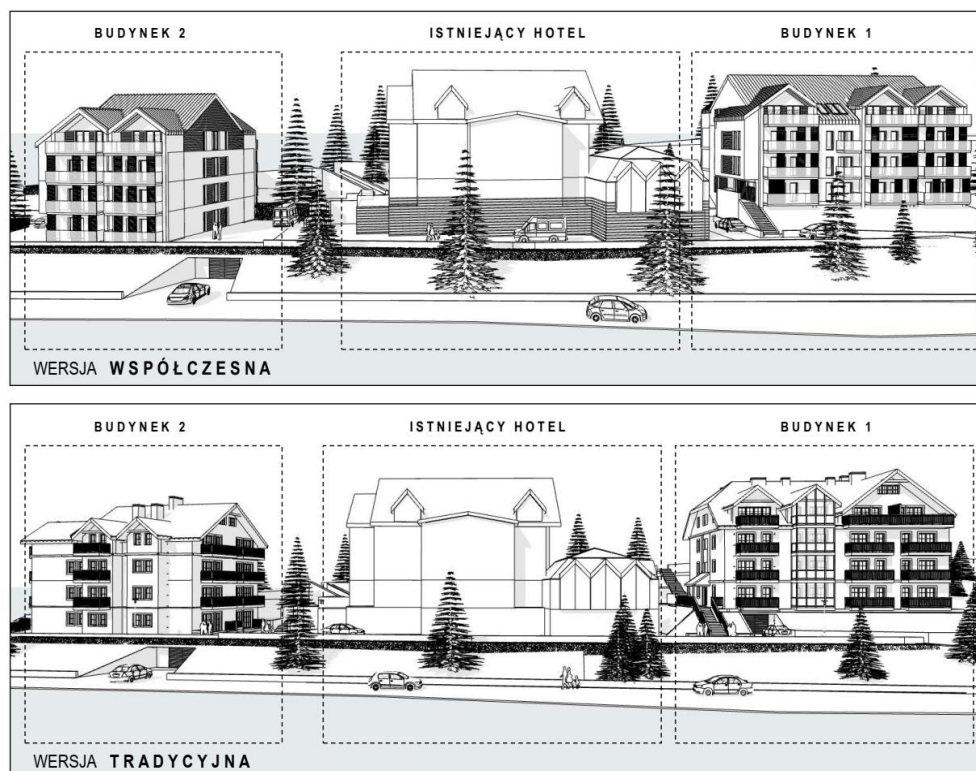

Rys. 4. Porównanie wariantów budynków usług turystycznych w Karpaczu przy ul. Olimpijskiej 4, 2023 r.; autor: arch. T. Jastrząb [oprac. autora]

Wariant drugi to przykład nawiązujący wprost do rozwiązań tradycyjnych – historycznych. Przed jego przygotowaniem autor przeprowadził konsultacje z konserwatorem, uzyskując szczegółowe zalecenia. Ponadto przeprowadzone zostały analizy istniejących obiektów zabytkowych oraz studia detalu. W efekcie powstały koncepcje mające typowe cechy architektury miejsca.

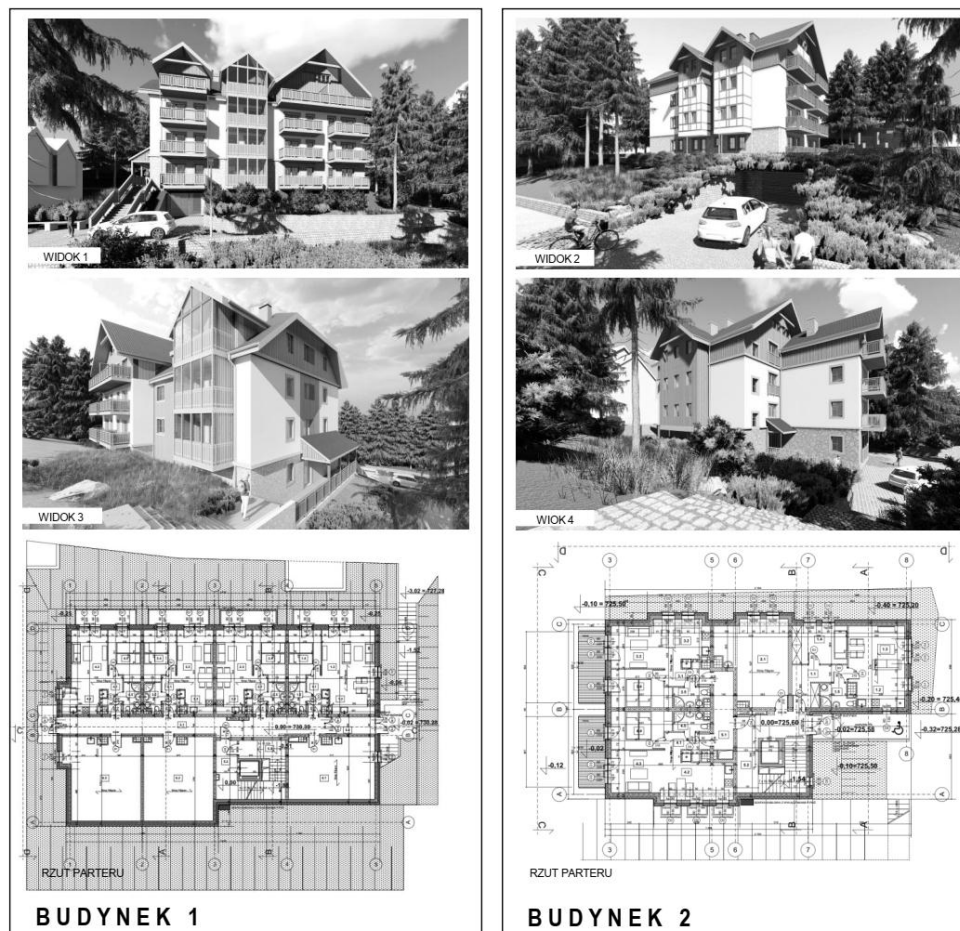
Nowa zabudowa została dostosowana do kontekstu w zakresie sposobu ukształtowania formy, detali oraz rozwiązań materiałowych. W zakresie urbanistycznym starano się harmonijnie wpisać budynki w otoczenie. W zagospodarowaniu działek nawiązano do typowego dla Karpacza układu rozporozzonego, zdominowanego przez zabudowę wolnostojącą. Zróżnicowano bryły budynków i wprowadzono wielospadowe dachy o zmiennej wysokości kalenicy. Zaproponowano charakterystyczne dla regionu elementy: werandy, balkony, wykusze. Części wejściowe i klatki schodowe zaakcentowano ryzalitami i zadaszeniami. Wyraźnie wyeksponowano partery budynków, które wykończono okładziną kamienną. Dachy zaprojektowano jako strome o symetrycznych układach połączy z wyraźnie zaznaczonymi okapami. Uzupełniono je lukarnami i szczytami. Do pokrycia połączy zaproponowano dachówkę ceramiczną w kolorze grafitowym. Na elewacjach pojawiły się deskowania ścian szczytowych i ostatniej kondygnacji, drewniane balustrady balkonów, przeszkłone

werandy. Fasady wykończono tynkiem. Wokół otworów okiennych zaprojektowano ozdobne opaski. Same okna zaplanowano jako prostokątne w układzie pionowym, podzielone szprosami.

Rys. 5. Porównanie wariantów z uwzględnieniem istniejącego hotelu Vivaldi, autor: arch. T. Jastrząb [oprac. autora]

Projekt uzyskał pozytywne opinie konserwatora. W tym przypadku nie było żadnych zastrzeżeń do sposobu wpisania w teren, do formy architektonicznej i zastosowanych detali. Powstała koncepcja, której największym walorem jest to, że nie wyróżnia się na tle kontekstu. Projektowane obiekty wyglądem przypominają te pochodzące z lat 20. i 30. ubiegłego wieku. Razem z bryłą istniejącego hotelu tworzą spójny zespół o podobnej stylistyce i skali. Porównanie obu wariantów rzeczywiście wypada korzystniej dla wersji historyzującej. Pozostają jednak wątpliwości, czy tego typu podejście jest słuszne. Czy promowanie projektów polegających w dużej mierze na naśladowaniu rozwiązań tradycyjnych jest właściwą drogą? Czy zbyt radykalna postawa lokalnych władz w zakresie egzekwowania zaleceń konserwatorskich nie ogranicza zanadto możliwości kreatywnych architektów?

Rys. 6. Projekty budynków usług turystycznych w Karpaczu przy ul. Olimpijskiej 4, wersje ostateczne, autor: arch. T. Jastrzǎb [oprac. autora]

5. WNIOSKI

Problematyka jakości przestrzeni miejskiej w kontekście wprowadzania nowych form architektonicznych jest znana i niezmiennie aktualna. Zagadnienie jest wyjątkowo ważne w obecnych czasach, w których traci na znaczeniu wspólne dobro na rzecz indywidualizmu, kiedy zamiast deklarowanej równowagi zauważalne jest dążenie do rywalizacji, powierzchownej atrakcyjności wizualnej, maksymalizacji parametrów zabudowy. Wartością miast jest ich różnorodność. Każde jest inne, a ich wyjątkowość związana jest z odmienną lokalizacją, historią czy kulturą. Troska

o zachowanie indywidualnych cech poszczególnych ośrodków powinna być jedną z najważniejszych zasad planistycznych. Niepowtarzalny charakter struktur miejskich, stanowiący efekt symbiozy architektury ze środowiskiem naturalnym, odgrywa ważną rolę w procesie promocji mniejszych i większych miejscowości. Decyduje o ich pozytywnym wizerunku, o atrakcyjności inwestycyjnej, o popularności. Naśladowanie czy oryginalność nowej architektury uzupełniającej stają się mniej istotne, kiedy ważna jest spójność całego układu miejskiego. Rozwój nie powinien być dziełem przypadku, efektem presji inwestorów, wynikiem incydentalnych działań, które nie uwzględniają miasta jako kompozycyjnej i organizacyjnej całości. Rezultaty tego typu podejścia ujawniają się bardzo szybko i najczęściej są negatywne. Błędne decyzje nawarstwiają się, a efektem jest chaos w zagospodarowaniu przestrzeni. Zdecydowana i powszechna krytyka złych realizacji z pewnością pozytywnie wpływa na poprawę jakości struktur miejskich. Celem działań wszystkich stron procesu inwestycyjnego powinno być szukanie kompromisu między rozwojem a utrzymaniem w dobrym stanie tego, co stanowi o tożsamości miast. Jeżeli ograniczenie „swobody twórczej” projektantów i inwestorów oraz promocja bardziej tradycyjnych rozwiązań w duchu tzw. architektury miejsca mają się do tego przyczynić, to wyjdaje się, że jest to właściwy kierunek.

LITERATURA

- Łaborewicz I., 2013, *Typowa architektura Karkonoszy i Gór Izerskich. Poradnik inwestora*, Wydawnictwo Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego, Jelenia Góra.
- Potocki J., 2004, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, Wydawnictwo PLAN, Jelenia Góra.
- Sarzyński P., 2012, *Wrzask w przestrzeni. Dlaczego w Polsce jest brzydko?*, Wydawnictwo Polityka, Warszawa.
- Springer F., 2013, *Wanna z kolumnadą. Reportaże o polskiej przestrzeni*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Żak J., 2022, *Wielokryterialne wspomaganie decyzji w architekturze i urbanistyce*, wykład na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej, Poznań 16.05.2022.

Źródła internetowe

- Mozga-Górecka M., 2011, *Hotel Gołębiowski – gargamel w Karpaczu*, <https://www.rp.pl/kultura/art14789501-hotel-golebiewski-gargamel-w-karpaczu>.
- Sale biznesowe, 2023, <https://www.salebiznesowe.pl/aktualności/walka-o-hotel-golebiewski-ciagle-trwa>.
- UE Poznań, 2023, <https://ue.poznan.pl/aktualności/studenci-ocenili-skutki-ekonomiczne-wdrozenia-projektu-uchwaly-krajobrazowej>.

**ARCHITECTURE OF THE PLACE. INVESTMENT ACTIVITIES
IN CONSERVATION PROTECTION ZONES BASED ON THE AUTHOR'S
DESIGN EXPERIENCE**

Summary

The subject of the article are issues related to investment activities in urban zones under conservation protection. The author presents the problem of the interference of contemporary architectural forms in the historical layout of small towns. The consequences of introducing new facilities into existing urban structures may be positive or negative. They can contribute to making cities more attractive, improving their infrastructure and improving the quality of life of residents. They can also increase chaos and cause the destruction of assumptions created over the centuries. The author is particularly interested in tourist centers. These are places where we are dealing with a process of dynamic transformations related to high investment activity. City spaces are supplemented with objects of various quality and scale. In their tissue, there are original solutions on the one hand and foreign ones in the context of local conditions on the other. They are often detached from the local building tradition and cultural heritage. The issues of spatial order and compositional continuity as well as aesthetic considerations are in many cases ignored. The climate of the cities and their historical character do not matter. They are not a point of reference for designers and even more so for developers. What counts are measurable financial benefits resulting from maximizing the parameters of the development. This type of approach is often approved by local administrations, which fighting for tourists, allow activities that contribute to the destruction of landscape and the loss of the identity of the place. The author presents his own experience related to design works carried out in the space of a small tourist town which is Karpacz. The article describes the ideological assumptions of two buildings with a tourist function. Different conceptual variants were compared in the context of applied formal solutions and conservation conditions. The importance of the so-called "place architecture" in creating a sustainable urban environment.

Keywords: transformation of urban space, investment process, architecture of the place

Adam NADOLNY*, Marcin GIEDROWICZ**

ADAPTACJA I ROZBUDOWA MODERNISTYCZNEJ WILLI NA PRZEDPOLU DZIELNICY „ABISYNIA” W POZNANIU. ZAGADNIENIA KONTEKSTUALNE, KONSERWATORSKIE I BUDOWLANE W UJĘCIU WSPÓŁCZESNYM

W artykule opisano proces estetycznej modernizacji wraz z renowacją modernistycznej willi z roku 1932 zlokalizowanej na granicy poznańskiej dzielnicy „Abisynia”, powstałej w latach 30. XX w. Budynek nie został w pełni ukończony, a jego planowany pierwotny wygląd zewnętrzny do dziś pozostaje niewiadomą. Tym samym proces badawczy stanowi połączenie rekonstrukcji oraz hipotezy badawczej co do zamierzonej formy budynku. Wobec braku materiałów źródłowych podjęto decyzję o opracowaniu autorskiej metody badawczej. Metoda ta, dalej zwana katalogiem cech, została implementowana do projektu rekonstrukcji willi. Opracowany katalog i metoda badawcza wykazały zgodność propozycji projektowej (A) na poziomie 67% i 19% dla (B). Uzyskane wyniki sprawiły, że koncepcja (B) została odrzucona, natomiast koncepcja (A) udoskonalona do poziomu 86%. Podsumowanie artykułu wskazuje wyższość statystycznych metod badawczych nad tradycyjnymi metodami badania architektury historycznej.

Słowa kluczowe: modernizm, rekonstrukcja, modernizacja, metoda badawcza, parametryzacja, katalog cech

1. WPROWADZENIE

Współczesna architektura, ale także modernizacja istniejącej substancji budowlanej, odgrywa kluczową rolę w historycznym środowisku miejskim, działając jako połączenie przeszłości z teraźniejszością i przyszłością. Architekci, modernizując, przebudowując istniejące struktury, często starają się zachować harmonię z otacza-

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury. ORCID: 0000-0003-3766-7020.

** Politechnika Poznańska, Wydział Architektury. ORCID: 0000-0002-3055-9222.

jącym historycznym kontekstem [Stone 2020]. Poprzez przemyślane wykorzystanie kształtów, materiałów oraz stylów tworzą dzieła, które nie tylko spełniają współczesne potrzeby, ale również wpisują się w bogatą tkanę urbanistyczną epok minionych [Douglas 2006].

W przypadku Poznania tematem działań projektowych związanych z modernizacją są obiekty położone na obszarze modernistycznych osiedli [Małachowicz 1994], powstałych w pierwszej połowie lat 30. XX w. m.in. w dzielnicy Grunwald. Zabudowa willowa na tych obszarach na przestrzeni kilkunastu lat stała się tematem działań projektowych, mających na celu z jednej strony przywrócenie stanu pierwotnego obiektów oraz zachowanie funkcji mieszkaniowej, a z drugiej zaproponowanie nowej formy użytkowania dla tych obiektów, m.in. biurowej lub użyteczności publicznej.

Działania takie z jednej strony pozwalają na przedłużenie funkcjonowania obiektów spełniających kryteria ochrony dziedzictwa [D'Agostino 2022], z drugiej są wyzwaniem dla zespołów projektowych, dla których działanie w historycznym środowisku przestrzennym [Kadłuczka 2019] może być trudne z uwagi na współpracę z organami odpowiedzialnymi za ochronę dziedzictwa. W wielu przypadkach działania projektowe stają się przyczynkiem do poszukiwania odpowiedniej drogi przeprowadzenia modernizacji obiektu z jednoczesnym krytycznym spojrzeniem na zagadnienie jedności stylowej oraz postrzegania obiektu z historią jako wyzwania projektowego.

2. LOKALIZACJA OBIEKTU OBJĘTEGO BADANIAMI

Przedmiotem badań jest budynek mieszkalny położony w Poznaniu na ul. Grochowskiej. Willa nosząca znamiona i cechy modernizmu powstała ok. 1932 r. na terenie, który w okresie międzywojennym rozwijał się dynamicznie pod względem zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej. Była to dzielnica Grunwald położona po zachodniej stronie Poznania. Rozwój budownictwa jednorodzinnego na tym terenie podyktowany był brakiem tego typu zabudowy o wysokich standardach w mieście. Zabudowa willowa w przypadku Poznania w pierwszej połowie lat 30. XX w. stała się dobrem pożądanym, świadczącym o statusie społecznym [Przybylski 2021].

Rozwój miasta skierowany w tym kierunku podyktowany był brakiem w międzywojennym Poznaniu obszarów przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe [Grzeszczuk-Brendel 2022], m.in. o charakterze willowym. Przekształcenia miasta, jakie miały miejsce w okresie reformy budowlanej w latach 1902-1918 [Grzeszczuk-Brendel 2018], prowadzonej pod patronatem władz pruskich [Kodym-Kozaczko 2005], nie przewidywały takiej formy zainwestowania dla obszaru, na którym powstała willa.

Rys. 1. Widok lotniczy dzielnicy Grunwald oraz ul. Grunwaldzkiej w drugiej połowie lat 40. XX w. W górnym lewym rogu modernistyczne osiedle willowe „Abisynia”. W prawym górnym rogu kwartał zabudowy przy ulicach Podstolińskiej i Cześnikowskiej. W panoramie bloki na osiedlu Grunwald przy ul. Grochowskiej z pierwszej połowy lat 60. XX w. [Cyryl 2023]

Na rys. 1 ukazano charakter założenia osiedla na Grunwaldzie. Były to duże działki, na których systematycznie od początku lat 30. XX w. wznoszono wolnostojące wille, którym towarzyszyły ogrody. Forma budynków w większości ograniczała się do kubicznych brył, przykrytych dachem czterospadowym lub płaskim. Rytm budynków urozmaicały zaokrąglone narożniki i charakterystyczna okładzina klinkierowa. Budynek znajduje się w zwartej zabudowie fragmentu osiedla w dzielnicy Grunwald, otoczony jest obiektami o funkcji mieszkaniowej jednorodzinnej, część budynków sąsiednich posiada także funkcje dodatkowe w postaci biur lub lokali usługowych w parterach lub piwnicach budynków (rys. 2).

Elewacja budynku willi nie została ukończona przed rokiem 1939, jej stan nie wskazuje na jakiegokolwiek działania w tym zakresie w okresie powojennym, aż do czasów współczesnych. Należy zwrócić uwagę na kwestię braku zachowania większości stolarki okiennej oraz detali architektonicznych.

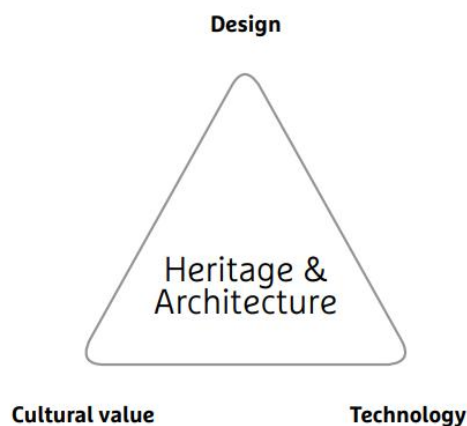
Rys. 2. Willa, widok od strony ul. Grochowskiej, stan aktualny [opracowanie autorów]

Detale balustrad, biorąc pod uwagę ich formę, plastykę oraz zastosowane materiały, mogą pochodzić z drugiej połowy lat 60. XX w. Stolarka okienna, z wyjątkiem klatki schodowej, została wymieniona prawdopodobnie na przełomie lat 70. i 80. XX w.

3. ROLA ARCHITEKTA W PROCESIE MODERNIZACJI OBIEKTU ZABYTKOWEGO

Specjalistyczna wiedza oraz zestawy umiejętności są potrzebne architektowi w działaniach związanych z projektowaniem adaptacyjnym, a także ponownym wykorzystaniu i transformacji struktur budowlanych, które są częścią naszego dziedzictwa kulturowego. Wyobraźnia i pomysłowość projektanta to pierwsze i najważniejsze wymagania, jakie należy postawić przed osobą, która podejmuje się działań w budynku o historycznej proveniencji. Każda skuteczna interwencja architektoniczna o odniesieniu do budynku zabytkowego musi rozpocząć się od tych elementów.

Efektywne i odpowiedzialne wykorzystanie istniejących atrybutów budynku jest podstawą udanych projektów. Architekt powinien posiadać wysoko rozwinięte umiejętności zawodowe i pełną świadomość historii architektury, w tym wiedzę o tym, jak koncepcyjne pomysły projektowe ewoluowały w całej historii. Ważnym czynnikiem jest także kwestia technologii budowlanej (rys. 3).

Rys. 3. Trzy podstawowe elementy łączenia architektury z koncepcją ochrony dziedzictwa. Pierwszy to projektowanie, drugi – wartości kulturowe, trzeci – technologia [opracowanie autorów na podstawie: Kuipers, de Jong 2017: 11]

Katalogując i segregując te wszystkie informacje, a jednocześnie łącząc je z wyobraźnią, architekt przyczynia się zarówno do rozwoju wartości dla historycznych nieruchomości, jak i do ciągłości historycznej w szeroko pojętym tego słowa znaczeniu. Zamiast tworzyć konflikt pomiędzy obecnymi potrzebami i istniejącymi wcześniej cechami, niezależnie od tego, czy są one historyczne, architektoniczne, czy technologiczne, można znaleźć inspirującą synergię między starym a nowym poprzez dążenie do kompatybilności i zrównoważonego kontrastu.

Architekt powinien pracować w wielobranżowym zespole i współpracować z konsultantami, a nie koniecznie być najlepszym specjalistą. Rolą specjalistów jest oferowanie wskazówek na temat np. badań historycznych, fizyki budowli, projektowania zrównoważonego czy techniki i technologii budowlanej. Dodatkowo, czasami wymaga to współpracy z innymi architektami, którzy mają kompetencje i doświadczenie z innych obszarów wiedzy technicznej. Zamiast być tradycyjnym dyrygentem orkiestry architekt pełni funkcję lidera wielobranżowego zespołu projektowego (na wzór zespołu muzycznego), w którym każdy członek gra na jakimś instrumencie i dlatego jest równie ważny jak pozostali członkowie grupy. Niemniej ktoś w tym zespole musi określić ton i jest nim przede wszystkim architekt.

Jako podsumowanie tej części rozważań chcielibyśmy przywołać słowa zawarte w książce autorstwa Marieke Kuipers i Wessela de Jonge, którzy w ten sposób definiują potrzebę ponownego wykorzystania historycznej materii we współczesnych miastach: „Nie może to być architektura, która powstaje w wyniku niekontrolowanego rozwoju społecznego i technicznego, ale architektura, która oparta jest na analizie i teorii, w ten sposób osiąga niezależną pozycję na nowo” [Kuipers, de Jonge 2017: 5].

4. METODA BADAWCZA

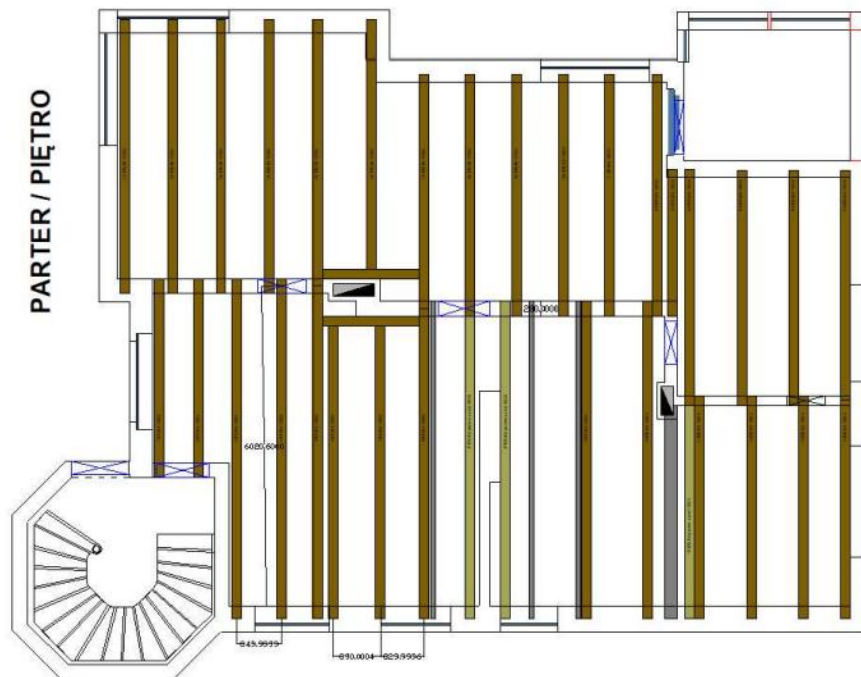
4.1. Przykłady pytań dotyczących dziedzictwa architektonicznego

W ramach działań przedprojektowych, tak jak w przypadku wielu budynków posiadających cechy i walory związane z koncepcją ochrony dziedzictwa, postanowiono przeanalizować jego główne cechy w odniesieniu do kryteriów przedstawionych w pracy Kuipers i de Jonge [2017].

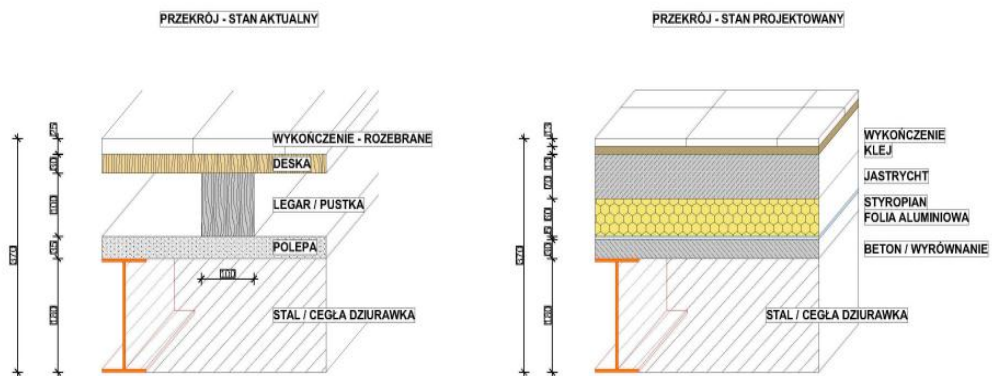
Tab. 1. Pytania dotyczące koncepcji ochrony dziedzictwa dla budynku willi z roku 1932 położonej w Poznaniu przy ul. Grochowskiej [opracowanie autorów]

Pytania dotyczące koncepcji ochrony dziedzictwa dla budynku mieszkalnego jednorodzinne z roku 1932 w Poznaniu	
Pytania	Cel/działanie wspierające
Na jaki budynek/budowę/miejsce dziedzictwa patrzymy? – Budynek mieszkalny jednorodzinny – Dwie kondygnacje nadziemne – Jedna kondygnacja podziemna	Gromadzenie danych administracyjnych i ilościowych. – Wystąpienie o decyzję o warunkach zabudowy do Urzędu – Pozwolenie na budowę
Jaka jest jego wartość i czy zmienił się w miarę upływu czasu? – Budynek mieszkalny jednorodzinny jest częścią większego założenia – osiedle mieszkaniowe z lat 30. XX w. w Poznaniu – Forma budynku od chwili powstania nie uległa zmianie – Funkcja budynku od chwili powstania nie uległa zmianie – Kubiczna bryła charakterystyczna dla obiektów mieszkalnych z lat 30. XX w. – Charakterystyczna klatka schodowa na rzucie wielokąta	Gromadzenie danych wizualnych i użytkowania oraz pomiarów. – Sporządzenie fotografii budynku z zewnątrz – Sporządzenie fotografii budynku we wnętrzach – Kwerenda archiwalna w Miejskim Archiwum Budowlanym – Kwerenda materiałów fotograficznych w prasie lokalnej
Z czego jest wykonany i z jakich technik budowlanych? – Cegła pełna – Stropy nad konsygnacjami drewniane – Stropy nad piwnicą typu „Klein”	Gromadzenie danych budowlanych i materiałowych. – Ekspertyza budowlana dotycząca kwestii konstrukcji budynku – Badania gruntowe

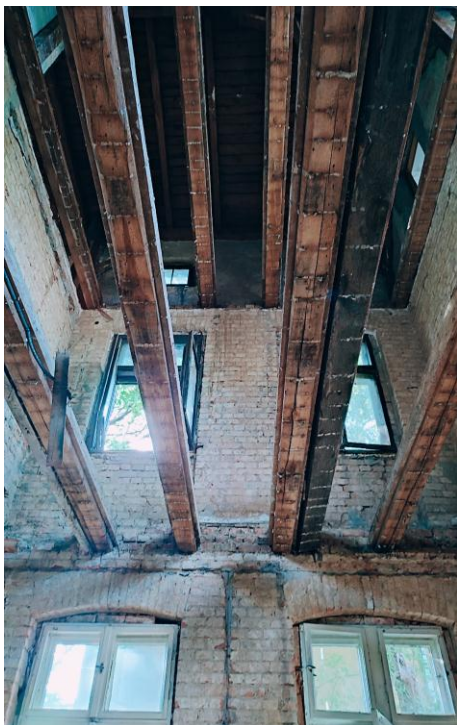
Zebranie materiału badawczego w zestawieniu tabelarycznym pozwoliło na ukazanie cech budynku przewidzianego do modernizacji. Zwrócono uwagę na walory architektoniczne, które wpisują się w standardową definicję budynków o cechach modernistycznych z lat 30. XX w. Dla nowego programu użytkowego oraz w odniesieniu do stanu technicznego [Doran, Cather 2014] i pytań zawartych w tab. 1 sporządzono ekspertyzę budowlaną dla elementów konstrukcyjnych (rys. 4-5).

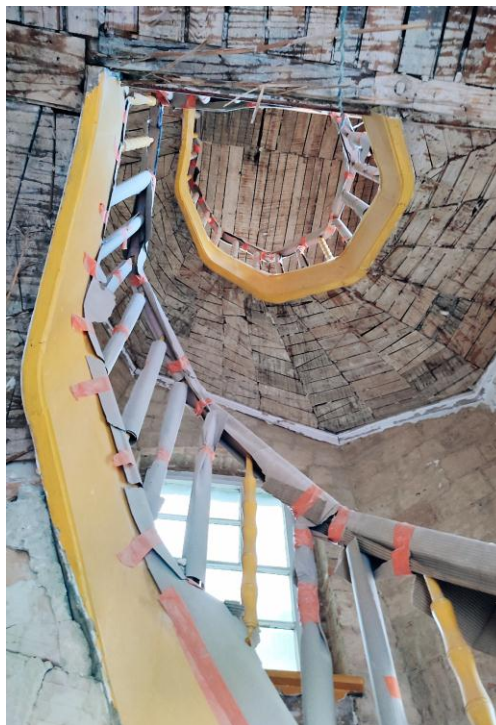
Rys. 4. Inwentaryzacja układu konstrukcyjnego budynku (belki stropowe nad parterem), ukazująca istniejące belki drewniane i stalowe oraz belki drewniane do uzupełnienia [opracowanie autorów]

Rys. 5. Inwentaryzacja stanu istniejącego stropów. Propozycja zachowania oryginalnej konstrukcji stropów uzupełnionej o nowe elementy wynikające z potrzeb modernizacyjnych [opracowanie autorów]

Rys. 6. Inwentaryzacja stanu istniejącego belek stropowych [opracowanie autorów]

Rys. 7. Inwentaryzacja stanu istniejącego drewnianej klatki schodowej [opracowanie autorów]

4.2. Opis materiału badawczego

Materiałem badawczym jest realizacyjny projekt obiektu użyteczności publicznej, mieszczącej prywatną placówkę opieki zdrowotnej, w całym spektrum procesu inwestycyjnego – projekt koncepcyjny, budowlany, wykonawczy oraz nadzór autorski nad procesem budowy. Materiał badawczy stanowią: dokumentacja projektowa, wirtualny model budynku oraz obiekt w trakcie budowy.

Kluczowym materiałem badawczym jest istniejący budynek willowy, którego budowa datowana jest na rok 1932. Co szczególnie istotne, budynek ten nigdy nie został w pełni ukończony, a jego docelowa forma pozostaje niewiadomą. Oryginalna dokumentacja projektowa nie została odnaleziona. W części zasadniczej badań wykorzystano dwa odmienne projekty koncepcyjne budynku, stanowiące przypuszczenie badawcze wobec projektu oryginalnego. Pierwszy z nich opracowano w taki sposób, aby spełniał ogólne założenia architektury modernistycznej lat 30. XX w. Drugi

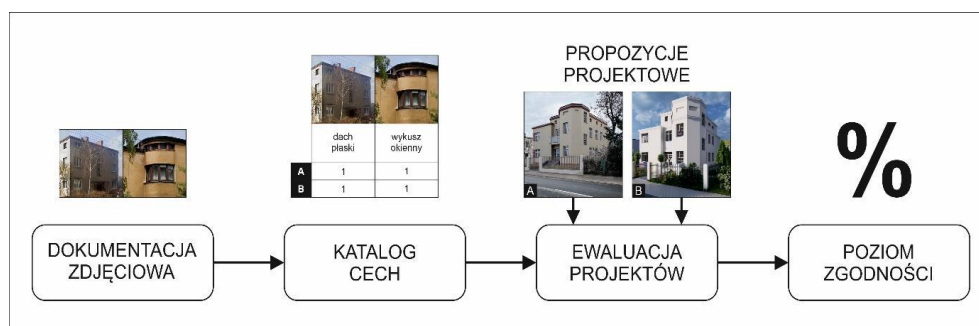
projekt stanowi przypuszczenie, iż budynek miał być wykończony w stylu eklektycznych kamienic, charakterystycznych dla poznańskiej zabudowy willowej z początku XX w.

4.3. Opis wykorzystywanych narzędzi badawczych

Do przeprowadzenia badań wykorzystano podstawowe metody statystyczne oraz sporządzoną dokumentację zdjęciową.

4.4. Opis procedury badawczej

Badanie podzielono na cztery etapy (rys. 8). Pierwszy polegał na zgromadzeniu dokumentacji zdjęciowej, inwentaryzującej cechy charakterystyczne dla budynków zlokalizowanych w poznańskiej dzielnicy „Abisynia”. Budynki należało poddać selekcji – z badania wykluczono te budynki, które nie zostały zmodernizowane z zasadami konserwacji zabytków, stanowiące przykład negatywnej ingerencji w historyczną tkankę.

Rys. 8. Graficzny schemat procedury badawczej [opracowanie autorów]

Selekcja odbyła się w oparciu o wytyczne zaczerpnięte ze źródeł historycznych, gdzie najistotniejsze z nich opisano w polskim prawie budowlanym [Bratkowski 2013] z roku 1928. Na podstawie dokumentów budowlanych można było zdefiniować warunki brzegowe, jakie powinna spełniać architektura mieszkaniowa okresu międzywojennego. Opisane założenia precyzują cechy geometryczne, dobór materiałów, kolorystykę oraz wymiary poszczególnych części budynków, wznoszonych w tej lokalizacji w latach 30. ubiegłego wieku (rys. 9).

Rys. 9. Negatywne przykłady modernizacji budynków modernistycznych zlokalizowanych w dzielnicy „Abisynia” [opracowanie autorów]

Drugi etap badawczy polegał na stworzeniu katalogu cech charakterystycznych brył obiektów, reprezentujących modernistyczny styl dzielnicy. Posłużono się autorską metodą badawczą, będącą rozwinięciem metody badawczej opisanej przez Marieke Kuipers i Wessela de Jonge [2017]. Wyodrębniono 21 cech formy. Wszystkie przyjęte cechy podzielono na trzy grupy, takie jak: geometria, artykulacja oraz materiały, tworząc usystematyzowany zestaw rozwiązań formalnych.

W grupie „GEOMETRIA” znalazły się takie cechy, jak: zadaszone wejście, okna rządowe, wykusz okienny. W najliczniejszej grupie „ARTYKULACJA” umieszczono m.in. naroże glazurowane, pas przyokienny, pas międzyokienny, balustradę pasmową poziomą, natomiast w grupie „MATERIAŁY” kwestie związane z materiałami gzymsu, ogrodzenia, cokołu, jak również z kolorem tynku. Podążając za koncepcją badawczą zaprezentowaną w publikacji *Metody wspomagania projektowania architektury mieszkaniowej – od metod systemowych do gramatyki form* [Asanowicz 2009], zbiór cech zebrano w tabeli wraz z ilustracjami (rys. 10).

		GEOMETRIA											
		dach płaski	wykusz okienny	okna rządowe	zadaszone wejście								
A		1	1	1	1								
B		1	1	1	0								
		A = 14/21 = 67%											
		B = 4/21 = 19%											
		ARTYKULACJA											
		naroże glazurowane	glazurowany pas przyokienny	cegłany detal pasowy	cegłany pas międzyokienny	cegłany pas podokienny	glazurowane słupy międzyokienny	cokół glazurowany	ściana wejściowa glazurowana	balustrada pasmowa pozioma	lirak detalu okna	cegłany komin	cegłany portal/schodkowy
A		1	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0
B		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
		MATERIAŁY											
		cegłany gzyms	węsnowa płytka elewacyjna	cegłane ogrodzenie	furtka stal i płytka	piaskowy boazer tynk							
A		1	1	0	0	1							
B		0	0	0	0	0							

Rys. 10. Ewaluacja dwóch odmiennych propozycji projektowych w przyjętym systemie oceny [opracowanie autorów]

Trzeci etap badania polega na ewaluacji dwóch odmiennych koncepcji projektowych, zgodnie z przyjętym schematem. W sytuacji, gdy dana koncepcja projektowa spełnia określone kryterium cechy, wówczas w tabeli odnotowana jest wartość 1. W przeciwnym razie dana propozycja projektowa otrzymuje wartość 0. Otrzymane wyniki zbierane są w tabeli i przekazywane do dalszych kalkulacji. W etapie czwartym, przy użyciu standardowych metod statystycznych (średnia), dla każdej propozycji projektowej z osobna określa się procentowy udział zgodności z katalogiem cech.

5. WYNIKI BADAŃ

Koncepcja modernistyczna (A) uzyskała 14 cech zgodnych na 21 możliwych, dając zaokrąglony wynik 67% zgodności z katalogiem cech. Koncepcja w stylu początku XX w. (B) uzyskała 4 cechy zgodne na 21 możliwych, dając zaokrąglony wynik 19% zgodności z katalogiem cech (poziom „SKRAJNIE NIEZGODNY”). Wobec uzyskanych wyników za prawidłową uznano koncepcję A. Zgodność na poziomie 67% dla koncepcji A uznano za satysfakcjonującą (poziom „ZGODNY”) w przyjętym systemie oceny (rys. 11), jednak możliwą do poprawy.

Rys. 11. Przyjęty system oceny wraz z zaznaczonymi wynikami dla poszczególnych propozycji projektowych [opracowanie autorów]

6. DECYZJE PROJEKTOWE WOBEC WYNIKÓW BADAŃ

Badanie wykazało skrajną niezgodność koncepcji (B) z katalogiem cech. Uznano, że propozycja ta nie daje szans na poprawę i w konsekwencji została zupełnie odrzucona. Wobec koncepcji (A), mimo że wykazała akceptowalny poziom zgodności, podjęto działania korekcyjne. Badanie wykazało pewne cechy niezgodności propozycji projektowej z przyjętym katalogiem cech. Koncepcja A nie spełniła

m.in. takich cech, jak występowanie: balustrady pasowej poziomej, słupka międzyokiennego z okładziną z glazurowanej płytki ceramicznej, ceglano-ogrodzenia, furtki stal. i płytki.

a)

ELEWACJA POŁUDNIOWO - ZACHODNIA (E)

Rys. 12a. Południowo-zachodnia elewacja, przed zmianami w odniesieniu do kryteriów cząstkowych metody, wyboru zmiennych [opracowanie autorów]

b)

Rys. 12b. Południowo-zachodnia elewacja, po zmianach w odniesieniu do kryteriów cząstkowych metody, wyboru zmiennych [opracowanie autorów]

Wobec stwierdzonych mankamentów podjęto decyzję o wprowadzeniu zmian w projekcie. Dostosowanie materiałów ogrodzenia i balustrad do zasad opisanych w katalogu cech, jak również wprowadzenie słupka międzyokiennego z okładziną z glazurowanej płytki ceramicznej, podnieś zgodność z 14 do 18 cech. Tym samym procentowa wartość zgodności wzrosła do 86%, osiągając poziom „DOSKONAŁY” w przyjętym systemie oceny (rys. 11-13b).

a)

ELEWACJA PÓŁNOCNO - WSCHODNIA (W)

Rys. 13a. Północno-wschodnia elewacja, przed zmianami w odniesieniu do kryteriów cząstkowych metody, wyboru zmiennych [opracowanie autorów]

b)

Rys. 13b. Północno-wschodnia elewacja, po zmianach w odniesieniu do kryteriów cząstkowych metody, wyboru zmiennych [opracowanie autorów]

Wykorzystanie bazy zmiennych w ramach poszukiwania formy obiektu spełniającego założenia oraz współlistnienie nowego budynku z istniejącym historycznym kontekstem przestrzennym zostało w opinii autorów zakończone sukcesem. Z jednej strony powstała klarowna i czysta bryła obiektu, z drugiej zachowano klimat i charakter dzielnicy, w której obiekt się znajduje.

7. PRZYSZŁE KIERUNKI BADAŃ

Specyfika architektury modernistycznej w swojej warstwie estetycznej złożona jest z wielu cech, które są łatwo kwantyfikowalne. Cechy geometryczne, artykularyjne i materiałowe charakterystyczne dla modernizmu są możliwe do sparametryzowania, a co za tym idzie – ich ewaluacja przyjmuje wartości liczbowe. Statystyczne ujęcie oceny zgodności propozycji projektowej z obranym zbiorem zasad estetycznych, z badawczego punktu widzenia, ma przewagę nad powszechnymi metodami badawczymi bazującymi na subiektywnej ocenie projektanta. Takie podejście do zagadnienia stwarza możliwości prowadzenia badań w tym kierunku.

8. PODSUMOWANIE I DYSKUSJA

Badania historyczne ujawniły, że modernistyczna willa na przedpolu dzielnicy „Abisynia”, będąca tematem niniejszego tekstu, ma istotne znaczenie jako kolejny punkt w układzie zachowującej dziedzictwo architektury modernistycznej z okresu międzywojennego. Jej usytuowanie w kontekście urbanistycznym dzielnicy podkreśla jej historyczne znaczenie. Inwentaryzacja i analiza stanu istniejącego ujawniły pewne problemy konstrukcyjne i konieczność przeprowadzenia prac modernizacyjnych w celu zachowania wartości zabytkowych historycznej willi. W ramach badań określono zakres prac niezbędnych do zachowania oryginalnej architektury i detali willi. Wartość kulturowa obiektu została potwierdzona, a dzięki opisywanemu projektowi zyskała na wartości jako element ochrony dziedzictwa kulturowego. Jest jednym z kluczowych aspektów omawianego projektu.

Przeprowadzone badania budowlane uwzględniły analizę konstrukcji oraz propozycje modernizacji, które pozwalają na dostosowanie willi do współczesnych standardów budowlanych i technicznych. Starano się jednocześnie minimalizować wpływ modernizacji na oryginalny charakter budynku.

Projekt adaptacji i rozbudowy uwzględnia współczesne koncepcje zrównoważonego rozwoju, dostępności dla osób niepełnosprawnych oraz efektywności energetycznej [Dawson 2022]. Wykorzystuje także nowoczesne technologie, takie jak inteligentne systemy zarządzania budynkiem, w celu zwiększenia komfortu użytkowników.

Przedstawione w niniejszym tekście badania były przeprowadzane w ścisłej współpracy z lokalnymi władzami, służbami konserwatorskimi oraz ekspertami z różnych dziedzin, co zapewniło pełne uwzględnienie aspektów społecznych [Stone 2023], kulturowych i technicznych projektu.

Rys. 14. Widok perspektywiczny willi od strony ul. Grunwaldzkiej w wersji ostatecznej przeznaczonej do realizacji [opracowanie autorów]

Projekt adaptacji i rozbudowy modernistycznej willi na przedpolu dzielnicy „Abisynia” w Poznaniu stanowi przykład kompleksowego podejścia do ochrony dziedzictwa kulturowego, jednocześnie dostosowując budynek do współczesnych potrzeb i standardów (rys. 14). Realizacja projektu będzie wymagała współpracy wielu specjalistów oraz uwzględnienia zarówno aspektów konserwatorskich, jak i technicznych. Jednakże efekt końcowy będzie stanowił ważny wkład w zachowanie dziedzictwa modernistycznej architektury w Poznaniu.

LITERATURA

Asanowicz A., 2009, *Metody wspomagania projektowania architektury mieszkaniowej – od metod systemowych do gramatyki form*, „ARCHITECTURAE et ARTIBUS”, nr 1.

- Bratkowski A., 2013, *Związki prawa z techniką i sztuką budowlaną (na tle polskiego prawa budowlanego i zabudowania osiedli z 1928 roku)*, „Przegląd Budowlany”, nr 6, s 18-22.
- Dawson M., 2022, *Adaptation and Re-Use: Energy, Communication and Regeneration*, “The Historic Environment: Policy & Practice”, vol. 13, issue 2.
- D’Agostino S., 2022, *Conservation and Restoration of Built Heritage, A History of Conservation Culture and Its More Recent Developments*, CRC Press/Balkema, Amsterdam.
- Doran D., Cather B., 2014, *Construction Materials Reference Book*, Routledge, New York.
- Douglas J., 2006, *Building Adaptation*, Taylor & Francis, New York.
- Grzeszczuk-Brendel H., 2018, *Eine Stadt zum Leben: Ideen der Wohnungsreform um 1900 und ihre Realisierungen in Posen/Poznań in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*, red. B. Strörtkuhl, De Gruyter Oldenbourg, Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Berlin.
- Grzeszczuk-Brendel H., 2022, *Vermittelte Verbindungen. Strasbourg, Poznań und Berlin im Deutschen Kaiserreich w: Wege und Kontaktzonen. Kunstmobilität und -austausch in Ostmittel- und Nordosteuropa*, red. A. Lipińska, U. Nürnberger, B. Strörtkuhl, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s. 167-181.
- Kadłuczka A., 2019, *Ochrona dziedzictwa architektury i urbanistyki doktryny, teoria, praktyka*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Kodym-Kozaczko G., 2005, *Rozwój Poznania w planowaniu urbanistycznym w latach, 1900-1990*, w: *Architektura i urbanistyka Poznania w XX wieku*, red. T. Jakimowicz, Wydawnictwo Miejskie, Poznań.
- Kuipers M., de Jonge W., 2017, *Designing from Heritage – Strategies for Conservation and Conversion*, TU Delft – Heritage & Architecture, Delft, b.m.w.
- Małachowicz E., 1994, *Konserwacja i rewaloryzacja architektury w zespołach i krajobrazie*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.
- Przybylski A., 2021, *Abisynia osiedle na poznańskim Grunwaldzie*, Wydawnictwo Miejskie Poznań, Poznań.
- Stone S., 2020, *Undoing buildings, Adaptive Reuse and Cultural Memory*, Taylor & Francis, New York.
- Stone S., 2023, *Notes towards a Definition of Adaptive Reuse*, Architecture, MDPI, Basel.

**ADAPTATION AND EXPANSION OF A MODERN VILLA IN THE FOREIGN
OF THE “ABISSINIA” DISTRICT IN POZNAŃ. A CONTEMPORARY
APPROACH TO CONTEXTUAL, CONSERVATION, AND CONSTRUCTION
ISSUES**

Summary

The article describes the process of aesthetic modernization along with the renovation of the modernist villa from 1932 located on the border of the Poznań district “Abisynia” built in the 30s of the 20th century. The building was not fully completed, and its planned original form appearance remains unknown to this day. Thus, the research process is a combination of reconstruction and the research hypothesis as to the intended form of the building. In the absence of source materials, it was decided to develop an authorship research method.

This method, further referred to as the characteristics catalogue, was implemented in the villa reconstruction project. The developed catalogue and test method showed the conformity of the design proposal (A) at 67% and 19% for (B). In view of the results obtained, concept (B) was rejected, while concept (A) was improved to 86%. The summary of the article indicates the superiority of statistical research methods over traditional methods of historical architecture research.

Keywords: modernism, reconstruction, modernization, research method, parameterization, catalog of features

Quan WEN*, Mo ZHOU**, Awais SHAH*

CONTEMPORARY ARCHITECTURE DESIGN IN MOUNTAIN CITY WALKWAYS – A CASE STUDY FROM CHONG QING CITY IN CHINA

As the largest mountainous city in the world, Chong Qing boasts of amounts of mountain city walkways in historical areas. Rendered by Ba-Yu culture, immigrant culture, origin of revolution, the mountain city walkway not only becomes the non-motorized system with the most distinctive characteristics of Chongqing, but also a demonstration of urban growth rings, and inheritance of urban culture. It is an important carrier for citizen's travel, enriching citizens' lives, and showcasing the characteristics of mountains and rivers, recording nostalgia and city culture, etc. It is now become Chongqing's name card and attracts architects to attempt to create contemporary architecture in a historic context. Based on the three projects of Chongqing's mountain city walkways conservation and development, this paper sorts out characteristic and elements of mountain city walkways, and analyzes the spatial paths of historical heritages and traditional streets under the natural conditions of mountains and two rivers, to clarify the threads and clues in contemporary architectures construction in a historical context. Plug-in is an innovative form in old context to stimulate the vitality of old communities. Space – darning refers to using a pointwise micro technique to complete the historical fabrics, advocating for “preservation, repair, and continuation”; emphasize starting from its own system and conducting functional repair and weaving from bottom to top. Landscape simulation means taking full use of the original courtyard, flat roof, caves and terrace, connecting and organizing the circulation and function to fit the original topography in a modest attitude.

Keywords: Mountain city; walkways; local construction; contemporary architecture, heritage

* School of architecture, Chongqing Jiatong University, China.

** Poznan University of Technology, Faculty of Architecture. ORCID: 0000-0002-2903-6379.

1. BACKGROUND OF TRADITIONAL ARCHITECTURE BASED ON MOUNTAIN AREA AND INNOVATIVE CONTEMPERARAY ARCHITECTURE TECHNICK IN CHONGQING AREA

Chongqing's urban transportation system may be one of the most diverse in the world. In addition to roads rails cable ways and ferries The Mountain City Walkway has been an important way for Chongqing citizens to live and travel since ancient times. Its twists and turns go up and down which traces the hilly geographic landscape. The huge mountains in southwest China were always barriers isolating this region. In old days, these walkways played significant roles for transportation. At that time the only way of transporting goods was porters and caravans. Huang'ge Ancient Trail, one of the oldest city walks began during the Tang dynasty is where the ancient merchants brought their goods up. As a resting spot and the roads ancient merchants delivered the goods down the roads by horseback. For their convenience a relay station was set up here. The Huang Ge Ancient Trail is a logistic channel and the main commodities are living essentials such as tea and medical herbs from Yunnan and Guizhou and silk Shu embroidery, bronze ware and porcelain from Sichuan and Chongqing. Gone are the days of the caravans and the vendors who used to walk down these roads. Now it's here to welcome local tourists and soon open up to the international market.

In downtown there exit numerous urban city walks that are mainly for daily travel for convenient life. They are mainly located in urban areas with high population density large terrain height difference insufficient road network density and inconvenient bus connections. The steps the ramps and the alleys in the old city connect the blocks to a network and forms an urban experience route. They connect the hustle and bustle of the Central Business District and effectively relieves the congestion of the commercial area. There are 31 Urban City Trails in Chongqing 467 kilometers in total.

Rendered by Ba-Yu culture, immigrant culture, origin of revolution, the mountain city walkway not only becomes the non-motorized system with the most distinctive characteristics of Chongqing, but also a demonstration of urban growth rings, and inheritance of urban culture. It is an important carrier for citizen's travel, enriching citizens' lives, and showcasing the characteristics of mountains and rivers, recording nostalgia and city culture, etc. It is now become Chongqing's name card and attracts architects to attempt to create contemporary architecture in a historic context. It emphasizes the need of humanity and experiences the natural and cultural landscapes of Chongqing from the perspective of people. It improves its green transportation by bringing people so close to nature. It symbolizes the tenacity and the positive spirit of Chongqing people to succeed.

Chongqing mountain city walkways in historical area displays various three-dimensional green public spaces, diverse characteristics of green ecology, multi-dimensional, rich levels, and diverse experiences, creating an aesthetic atmosphere.

The characteristics of Chongqing mountain city walkways are summarized from the four aspects of “people, land, landscape and production”, which are the inspiration and motivation. Historical heritage and its’ place, composing as an intact system, reflect the historical politics and economy, science and technique, religion and belief, folk and custom so on so forth. In the process of its’ existing and evolving process, historic place reflects variety of information, such as site selecting, Fengshui theory, living backgrounds, etc. Focusing on place construction in the process of historical heritage conservation, is not only a decisive factor of integrity of Chinese historical heritage, but also the demand of appreciation of historical value of the heritage. There are three strategies of contemporary architectures design in historical city walkways context.

2. THE SPECIAL FORM OF INTRODUCING CONTEMPERORAY ARCHITECTURE ‘PLUG IN

This is an innovative form in old context to stimulate the vitality of old communities. The architect views history as a continuous and constantly overlapping process, with newly introduced elements maintaining respect for the existing environment while avoiding attachment and adhesion to it in a clear and recognizable way, forming a comparative juxtaposition relationship with it. The purpose of architecture is not only to encompass the past, but also to turn these past into the future. Based on the understanding of the site conditions of Shuitu Old Street, the design team makes the Shuitu Old Street Rock Hand Climbing Rock Café root in the old street with a modest attitude by means of local construction and low-tech tactics. The design aims to create a public place that can serve visitors and be shared by residents. Therefore, the external and internal space exchanges and interactions of will imperceptibly promote the sustainable and gradual development of the old street.

Fig. 1. The Shuitu Old Street Rock Hand Climbing Rock Café Source: taken from the authors

In the current practice of micro-renewal in old cities, design teams are faced with dilemma whether to display a contemporary building distinctively or to blend it into the environment, which is the most important decision at the beginning of the design process. Since Shuitu Old Street is located at the edge of Chongqing's main city center, micro-regeneration and gradual transformation is a realistic means to promote the revitalization of the old city. Micro-renewal of old cities is usually based on "acupuncture-type mediation". However, it should be noted that local construction activities exist in the macro-environment, and the replacement and accumulation of any local elements should be placed in the context of the overall framework. The relationship between the local and the whole in this practice needs to be treated with caution. So, under the many constraints, it becomes a breakthrough for the design to find a way for the architecture and the environment to coexist. Also in order to stimulate the old community vitality as well as create some open space in the crowded old mountain trail, the architect choose this almost abandoned house yet situated in a special position of the whole street, aiming to make something new plugging in (Fig. 1). Technology and low-cost construction conditions need to adopt strategies.

The site and the neighboring multi-story houses imply the low-rise form of the building. The cafe's function is limited to a single-story volume of only 120 m². Therefore, how to utilize the limited space to create a multilayered experience was the challenge of this design. The building is precisely divided into two spaces: the large-scale space accommodates the cafe with a free layout, including operation counters, auxiliary spaces, seating areas and the small-scale space houses a 20 m² meeting room (Fig. 2).

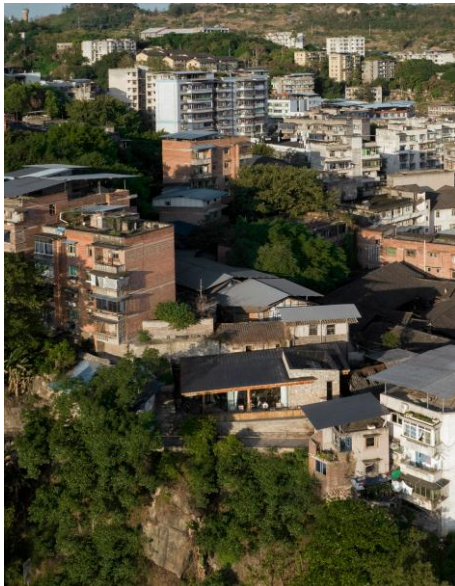

Fig. 2. Café and its' environment drawn from the authors

The building chooses to sacrifice part of the indoor area to give way to the square at the corner of the entrance, so as to eliminate the sense of constriction at the entrance by positively opening up the area (Fig. 3). In order to maximize the landscape value, the building adopts floor-to-ceiling glass windows on the river side. The interiors are superimposed with the physical space, pushing the view further into the distance and creating a unique visual experience for the cafe creates a unique visual experience. Reinterpreting and translating traditions from a contemporary perspective, which is a major demand for the continuation of regional culture is a major demand for the continuation of regional culture. The subtle differences between the contemporary and the traditional tend to make the architecture more cohesive. The building adopts two single-slope roofs of contrasting sizes in the interlocking and overlapping, the building outlines a contemporary and localized sloped roof, which is modestly inclined roof – a slope that modestly avoids the walkway in front of the site.

The mountainous terrain does not support too much intervention by modern industry. During the construction process, all building materials had to be carried by hand. The construction team even brought in mules for transportation. Therefore, the design takes full account of the realities of the old street, adopting a low tech strategy, taking inspiration from local building materials and construction techniques, and exploring their potential for shaping the space so that it can serve as the design takes full account of the real conditions of the old street, adopting a low tech strategy, taking inspiration from local building materials and construction techniques, and exploring their potential to shape the space so that they can be used to serve new spaces. The designer collected the old ceiling wood board dissembled from the old houses of the neibourhood and then used them as ceilings and curtain wall in the new context. The warm and historic texture are displayed and when sitting in the cozy coffee the neighborhood can feel a sense of belonging (Fig. 4).

Fig. 3. Entrance of the Café (taken by the authors)

Fig. 4. Combination of modern and local materials by the authors

Plug-in methodology for the activation of the old street, creating an open and inclusive public space that attracts tourists and residents alike tourists and residents alike, serving both visitors and it serves the visitors and is shared by the local residents, thus injecting a constant flow of vitality into the old street. The author's team believes that the café will be a good place for visitors and residents to come and enjoy the café and there will be many more public spaces in ShuiTu Old Street.

3. THE SPECIAL FORM OF INTRODUCING CONTEMPERORAY ARCHITECTURE “SPACE DARNING”

This is a methodology using a pointwise micro technique to complete the historical fabrics, advocating for “preservation, repair, and continuation”; emphasizing starting from its own system and conducting functional repair and weaving from bottom to top. As one of the main preservation sites for the cultural relics of the Palace Museum relocated to the south in the 1930s, the historical complex of Anderson & Co. was now set up as the “Palace Museum Cultural Relics Relocation South Memorial” and the Forbidden City College (Chongqing). Architect Yonghe Zhang completed the protective renovation of a total of 8 buildings. For different historical buildings of different grades, various ways such as thorough restoration, original basement reconstruction, and reconstruction on the original site have been adopted respectively to stitch the gaps in history. A new structural form is introduced into the new functions such buildings' interior where the new functions such as exhibition, workshop, education are included. The dialogue between old and the new and the organic renewal process are both realized with respect, implicit and rational innovative attitude, and clear construction logic. The renovated complex has established original historical city walks context and its extraordinary role in the changing time and urban space, adding a contemporary cultural place with profound architectural significance to Chongqing.

In 1891, the Andersen Trading Company, located on the south bank of the Yangtze River in Chongqing, was built through different batches of construction and was originally used as an office and warehouse for a Swedish trading company. During the Anti Japanese War, the cultural relics of the Forbidden City were relocated to the south and stored and protected here. Although it has been in disrepair for a long time, it basically retains the original architectural features. There are currently eight individual buildings, divided into three categories based on the level of cultural heritage protection. There are four cultural heritage protection buildings that need to maintain their original structure, materials, and craftsmanship; One excellent historical building and three traditional style buildings. One of the challenges of this project is to handle the relationship between old and new, and stitch together buildings of different eras and styles (Fig. 5).

Fig. 5. Bird view of the site (from the authors)

Fig. 6. new structure employed
(from the authors)

The selection of patchwork fragments in this project mainly determines the cultural core (8 historical buildings) within the region, and activates it by optimizing its external space, functional replacement, and other methods, thereby forming patchwork points; The “weaving skeleton overlap” is based on the cultural weaving points mentioned above, and is extended within the system through linear elements such as roads, structural green spaces, and visual corridors to construct the weaving skeleton; At the same time as forming the internal cultural fabric network of the system, the fabric skeleton is extended to achieve the overlap between the cultural space system and the external space system of the city. Through the radial roads on the periphery, the “fabric network coupling” is achieved. Ultimately, a cultural space weaving system of “core activation, skeleton overlap, and external coupling” will be formed.

The design first continues and updates the style of the building complex. There are various types of original building materials and usage methods: the structure consists of a mixed structure of wood and brick wood, the walls consist of clear brick walls, hollow brick walls, and rammed earth walls. The doors and windows are made of wood, the roof is made of small green tiles, and the building base is made of stone. The design continues the characteristics of diverse materials. For buildings with a cultural relic protection level, blue brick walls and green tile roofs have been restored, and rammed earth walls have been reconstructed using modern technology. For excellent historical grade buildings, restore small green tile roofs, retain blue brick hollow walls and red brick structural columns, and transform the walls facing the square and entrance into more transparent floor to ceiling glass doors. A new glued wood truss structure has been introduced in the design, which uses multi-stage braces to ensure uniform and reasonable force distribution and reduce component size. The interior of Building 1 and the collapsed part of Building 3 and Building 5 both use this new structural system, maintaining the original appearance. Inside Building 3 and Building 5 the new wooden structure can form a con-

trast with the rebuilt traditional wooden structure. Building 6, 7 and 8 use a steel curved column beam to realize the shape of its round ridge roof. The Chongqing Branch of the Palace Museum College and the South Relocation Cultural Relics Memorial Hall will be settled here. Relevant exhibition activities, cultural lectures, children's education, cultural and creative product displays, and workshop experiences will all be held here. The old buildings themselves also possess the nature of exhibits due to their accompanying cultural attributes and stylistic features (Fig. 6).

In order to better connect the future display function with the surrounding environment, the design creates a harmonious transition with the urban external space system through transportation spaces such as walkways, transportation stairs, squares, and parking lots in the overall planning. In the streamline design of the site, it also considered the perspective of viewing the building and created an observation platform. The eaves of the building protrude greatly, forming multiple semi outdoor eaves spaces, providing shelter for transportation routes and outdoor activities. Remaining cable car tracks and stones on site. The conservation of blocks' space pattern is well integrated to the surroundings. Originally those buildings were scattered at different level. To integrate the groups the designer well organized the circulation and utilize the platforms as "darning tools" for circulation and functional zoning. The context of the traditional space such as step lane, mountain trails, and the existing street are remained (Fig. 7).

Fig. 7. Section of the buildings (drawn by the authors)

It is obvious that different types of construction structure are employed in the project. From conservation observation aspect, separation of old and new, maintaining the necessary authenticity of historical heritage authenticity, enabling new additions to be clearly 'identified' for reconstruction purposes was achieved; also integration of form and structure, overall production of structure and space structures are not only hidden skeletons that support buildings and transmit forces, but also becoming a part of spatial construction. The architect furthermore continues

construction logic and new design inheritance. Here time is used as a daring tool allowing the integration of old and new to be traced back to time.

The original path and paving, the retaining walls and the ancient trees are preserved. These scenes setting remind people a sense of time and space and historical life. Although the existing image is already evolved, but through the sketch of the setting, the internalization of the cognitive image of the environment and deeply engraved in the memory of the public. The landscape design of mountain trails and based on the concept of "behavioral scene". This space and according to certain rules of distribution of the elements that together form the physical environment, support specific behavioral patterns, for the mountain people provide in place of leisure, communication, commerce, and trade. Places like the stage of social life, in one of the activities of people like playing the roles of the corresponding actor, despite the actors continue to replace, but a fixed pattern of behavior within a period of repeated, actress and performing and place characteristics in ecological constitute interdependent whole, forming a vivid scene of scenes. Design and analysis of the environmental characteristics of the site, through the setting of the sketch to create the space atmosphere. Old folks, old neighbors gather together again, searching for signs of past legacy, or is chatting and dinner, found that although there is a great change in the building, but the original place of residence and pleasant living environment has not changed.

Fig. 8-10. Buildings and steps integrated to surrounding (drawn by the authors)

Moutain trails are carefully preserve and organize to increase node retention space. The new path with distinct angles coexists with the old path that has been polished and rounded by time formed a compact and dense yet connected three-dimensional walking system. Observators can choose different up and down paths

to reach a destination of different functional areas (from bottom to top, including the Palace Museum Corner Cafe and Digital Classroom, the Palace Museum Bookstore, the Forbidden Academy, and the Annals of Cultural Relics). Due to the opening of both ends of the gable walls in some buildings, it is becoming a visual corridor, looking directly into today's city (Fig. 8-10).

4. LANDSCAPE SIMULATION BASED ON THE MOUNTAIN CITY WALKWAYS PLACE COMBINING THE CONTEMPORARY ARCHITECTURE

The strategy refers to taking full use of the original courtyard, flat roof, caves and terrace, connecting and organizing the circulation and function to fit the original topography in a modest attitude. Landscape in mountain city walkways place an important role in displaying the historical and cultural value of heritage. Influenced by intact value concept in Chinese historical heritage, it accounts a lot in site selecting, utilizing and construction. The integrity of traditional architecture, landscape and its' surroundings, make decisive factor in focusing on place construction. It points to the natural context and social backgrounds. Otherwise, landscape inviting is also an alternative to acquire the heritage's historical and cultural values. According to phenomenology, the sensory to place and environment can be transferred to life experience and historical memories. Thus, in the process of historic conservation, place can be experienced by reappearance of living factors, simulation of life context, and aesthetical and technical value can also be understood.

The "Zao" space is in the historical area of Shancheng Lane, Yuzhong District, Chongqing, and was completed in July 2021. Shancheng Lane known as Chongqing's "Architecture Museum" has a typical mountain city space and traditional Ba Yu style, which is a microcosm of Chongqing's historical culture and landscape characteristics. Shancheng Lane was once prosperous with "thousands of people bowing in the daytime and ten thousand bright lights at night". The main street carries the honor and disgrace of the ancient town, still maintains its original appearance. The slopes around the steps accommodate unevenly distributed suspended building clusters and nurture a system of slope and ridge streets and alleys. Worn by times, they are still full of vigor. In this section representative of the lower half, commerce was very active. As a residential mountain region featuring folk life, it is a typical carrier of the traditional Bayu culture of Chongqing.

The designer fully utilizes the geographical characteristics of traditional mountainous streets and alleys, inheriting the living wisdom of residents in striving to use space in high-density historical street and alley environments, utilizing characteristic spaces such as rooftop platforms, air raid shelters, and step (Fig. 11). Because of uneven topography conditions, the local habitants once use all kinds of

construction methods to settle here and strive for more living space, such as building on stilts, platform, caving, etc. The existing remains displayed as a coexisting setting with nature. The architect perceived that there may not be a need for a building here, but rather for three-dimensional site that can change the spatial structure of the entire site, allowing the site to be connected with surroundings, allowing people to walk off the ground, observe the sites of different eras and the cities outside the site in the air, and achieve a synchronicity that connects the present and old through the gaze of different eras. The architect repaired the house, preserved the imprint of the times, and reinforced the structure. He also implanted new interfaces, integrated new functions, and built new spaces. The combination of new and old not only respects the historical memory coordinates of the site, but also endows the region with new vitality. The courtyard meets the functional requirements of serving as a city living room, public exhibition hall, and cultural interaction and creativity (Fig. 12).

Fig. 11. Bird view of Zao space in Shancheng Lane (from the authors)

Fig. 12. Layout of the buildings (from the authors)

The two blocks of the house have good landscape resources and cultural heritage, but in the unidirectional urbanization process, they are gradually forgotten. Based on the successful model of transforming the house into a “Service and tourism integration” project, the house is designed to provide a unique experience based on the air-raid shelter hidden in the house. The design of this public space will activate the endogenous potential of the old city walkways and create possibilities for the next stage of micro-renewal. Its location is kind of microscope of typical mountain street with undulating heights, narrow alleys, deep air-raid shelter, and steep slopes. Such memory places are not only the characteristics of the cityscape, but also an important carrier of the city's culture. The rebirth of the house has naturally become an opportunity for its development. The remodeling of public nature and the reconstruction of community (social space) are the core values of community building. Planning, spatial empowerment, and even business guidance and promotional Program need to be considered in advance. The designers aimed

to create a public exhibition space to show the development and change of the Shancheng Lane to the public, and to meet the needs of the public.

The site is located on a three-meter-high cliff made of stones. The area of the site is only about 150 m², but it needs to fulfill the diversity of spatial composites. In the face of the constraints of the site and the complexity of the terrain and elevation difference, how to respond to the topography of the site? This is an issue that needs to be considered repeatedly in the early stage of design. The projected volumes form a number of gray spaces, enriching the spatial hierarchy and façade composition. Glass maximizes the viewpoint overlooking the river (Fig. 13).

A curved glasswall played as a connection with two houses and also an entrance to the air-raid shelter. The building envelope is mainly made of cement fiber boards, and part of the walls are made of traditional green bricks. Materials and colors of the surrounding buildings, and the hollowed out parts not only ensure the internal lighting inside the building, but also create a unique light and shadow effect.

Fig. 13. Building section

Fig. 14. Terrace at different levels

Fig. 15. Vivid activities [source: pictures were taken by the authors]

The design also aims to recreate the experience of climbing uphill in the mountainous areas of Chongqing through “walking”, and at the same time to gradually realize the architecture through the process of changing scenery. The roof of an old

house is renovated and used as the balcony of the public center. Also some “wooden theater seats” are launched near the house to facilitate public activities (Fig. 14). The Zao space has begun to be reborn under the impetus of the Shancheng Lane renovation. Many people come to visit this characteristic building and experience the various landscape of mountainous city walkways (Fig. 15).

5. CONCLUSION

Mountain city walkways plays the drama of a splendid rebirth and attaches the profound cultural vision of the new Chongqing to the historic cultural bloodlines of the cradle of the city. Special memory sites are revived by protecting the original topography; the essence of Bayu is replayed by inheriting traditional layout of streets and alleys: and comfortable and convenient urban spaces and architectural spaces are developed to reinvigorate diverse cultural activities.

The contemporary architecture design in historical context is actually the protection and construction of its natural environment and social environment. The environment in fact is a variety of historical elements in organization and can accurately express the historical heritage value and the place atmosphere. The methodology plug-in, space-darning and landscape simulation, in order to emphasize the space perception, and to shape historical environment, or reflect the historical context, are crucial to express historical value and emotional value. Heritage is not only a static material remains, but also contains the relevant social life system. The construction of these may help to reflect the cultural connotation of the built heritage, on the other hand, it may also have a variety of effects on the maintenance and preservation of the physical form of the heritage. This requires appropriate policies and measures to incorporate these intangible and dynamic factors into the general framework of the protection of the heritage, and guide the direction of heritage conservation to the direction of sustainable development.

LITERATURE

- Chu D., Yang R.. 2020, *Line-so: Spatio-temporal paths and practical characteristics of urban micro-renewal in Chongqing*, “Journal of Architecture”, vol. 10, pp. 72-79.
- Han D., 2014, *How Building on the Ground Becomes a Problem*, “New Architecture”, vol. 1, pp. 34-35.
- He Y., 2017, *Exploration of Village Renewal Based on the Construction of Public Facilities and the Sorting of Public Space – The Practice of Zhejiang Placebo Village*, “Architectural Techniques”, vol. 1, pp. 68-71.
- He Y., 2019, *Talking about Basic Architecture Again – Analysis of Three Works of Architect Meng Fanhao*, “Times Architecture”, vol. 4, pp. 84-95.

- Li J., Tian Q., Lin L., 2020, *An Exploration of Rural Micro-Renewal beyond the Ontology of Construction – Taking the Public Space Creation of Chongqing Sanhe Village as an Example 2020*. New Architecture, vol. 2, pp. 76-81.
- Li X., Hou X., 2020, *Stone House in Wanfeng Forest: Xingyi Luna Camping Service Center*, Guizhou, "Times Architecture, Tongji University", vol. 3, pp. 82-91.
- Ling S., Sun J., 2014, Pan Y., *On-site architecture: the intervention and anchoring of architectural anchoring – A Case Study of Regeneration of Traditional Commercial Space in Shapaowei Sheltered Dock*, "Chinese and Foreign Architecture", vol. 6, pp. 95-99.
- Tian Q., Wang C., 2022, *New Life and Prosperity: Practice and Thoughts on Architectural Renewal in Urban Fringe Areas. Practice and Reflection in Urban Fringe Areas*, "Contemporary Architecture", vol. 2, pp. 49-53.
- Tian Q., Weng Y., 2021, *Standing on the Riverbank, Melting in the City: Chongqing Beibei Sansheng Chongqing Beibei Sansheng Chedu Service Station*, "New Architecture", vol. 4, pp. 62-65.
- Zheng L., Wu J., 2020, *The Production of Community Public Space – Taking Big Fish Community Creation Development Center's Community Creation Practice on Xinhua Road in Shanghai as an Example*, "New Architecture", vol. 4, pp. 81-85.

WSPÓŁCZESNE ARCHITEKTONICZNE PASAŻE MIEJSKIE JAKO ELEMENT KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GÓRSKIEGO MIASTA CHONG QING W CHINACH

Streszczenie

Chong Qing to miasto położone na terenie współczesnych Chin. Charakteryzuje się ciekawym ukształtowaniem krajobrazu zabudowanego za pomocą licznych kamiennych pasaży, które dostosowują się kształtem do otoczenia. Ich historia jest elementem bogatej przeszłości terenu, m.in. działań kultury Ba-Yu. Historyczna tkanka miasta stała się polem działań, na którym starano się stworzyć nowe obiekty architektoniczne w odniesieniu do historycznego kontekstu miasta. Przedstawione w artykule badania odnoszą się do trzech projektów, których celem było ponowne wykorzystanie górskich terenów miasta na cele działań przestrzennych, które miały pomóc w procesie rewitalizacji. Wykorzystanie narzędzi cyfrowych do symulacji powiązań pomiędzy istniejącymi dziedzińcami, uliczkami, placami, jaskiniami i przestrzeniami publicznymi stało się przyczynkiem do rozważań, w jaki sposób można ponownie wykorzystać historyczne dziedzictwo na potrzeby nowych użytkowników.

Słowa kluczowe: górskie pasaże, budownictwo lokalne, współczesna architektura, dziedzictwo historii

Izabela PIKLIKIEWICZ-CZARNECKA*

WSPÓŁCZESNA FUNKCJA BIUROWA W OBIEKCIE NAZNACZONYM HISTORIĄ MIASTA

Każdy kontekst urbanistyczny naznaczony jest czasem i duchem miejsca. Zadaniem współczesnej architektury jest nie tylko spełnienie bieżących i przyszłych potrzeb użytkowników, ale również korespondowanie z przeszłością miejsca do niej przynależnego. Celem artykułu jest zbadanie okoliczności powstania wybranej nowoczesnej architektury biurowej, które wynikają z jej autonomicznego kontekstu społecznego lub charakterystyki tożsamości miejsca. Do analizy wybrano pięć biurowców o niekonwencjonalnym wyglądzie oraz formie lub unikalnym i nieoczywistym programie funkcjonalnym. W procesie badawczym wykorzystano analizę literatury i dokumentów planistycznych, dokumentację fotograficzną, plany budynków oraz opisy dostarczone przez autorów obiektów. Zebrane dane poddano dogłębnej analizie architektonicznej, funkcjonalnej i urbanistycznej. Badania mają za zadanie ukazanie oryginalności wybranej architektury biurowej powstałej w wyniku ingerencji czynników egzogenicznych związanych z ich historią, strukturą urbanistyczno-społeczną i uwarunkowaniami lokalnymi. Wyniki badań mają na celu podkreślenie istoty znajomości szeroko pojętego kontekstu historii miejsca dla nowo powstających obiektów biurowych. Ostatecznym wynikiem badań jest wyznaczenie roli egzogenicznych czynników historycznych w procesie projektowania architektury biurowej.

Słowa kluczowe: nowoczesna architektura biurowa, kontekst historyczny, egzogeniczne czynniki miastotwórcze

1. WPROWADZENIE

Współczesna architektura biurowa mierzy się z licznymi wyzwaniami projektowania zrównoważonego. Projektowanie takie rozumiane jako kształtowanie architektury odpowiadającej potrzebom współczesnych i przyszłych pokoleń zderza się z niedoścignionymi wzorcami generowanymi na potrzeby rozwiązywania proble-

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego. ORCID: 0000-0002-5370-9027.

mów społecznych, środowiskowych oraz kulturowych. Dodatkową siłą napędu dla projektowania biurów oraz miejsc pracy jest obecnie panująca era turbokapitalizmu (Krajewska 2022). Wynikające z tych uwarunkowań narastające oczekiwania wobec architektury biurowej spotęgowały poszukiwanie nowych narzędzi projektowych oraz rozwój już istniejących. Dynamiczny zasięg powszechnie dominującej problematyki w środowiskach architektonicznych naukowych i zawodowych zauważalny jest w projektowaniu energooszczędnym, ze szczególnym uwzględnieniem kultywacji i ochrony środowiska naturalnego. Intensywnie podkreśla się również istotę świadomości dziedzictwa kulturowego zapisanego w architekturze i urbanistyce zbudowanej. Rozwijanie wskazanych dyskursów w środowiskach naukowych oraz branżowych często skutkuje powstawaniem pobocznej problematyki zakorzenionej w konkretnym kontekście urbanistycznym, środowiskowym i społeczno-kulturowym. Wspomniany kontekst bez wątpienia wiąże się z istniejącą tkanką urbanistyczną, wynikającą z historii danej struktury osiedleńczej. Odpowiednia analiza przedprojektowa oraz świadomość kontekstu lokalnej historii może skutkować powstawaniem unikalnej architektury biurowej, ukształtowanej za pomocą idei architektonicznej. Istota idei projektowej często jest upraszczana lub pomijana w szczególności w projektowaniu biurów w erze turbokapitalizmu. Mnogość dostępnych materiałów budowlanych oraz technologii może stanowić nie tylko szansę na innowacyjne rozwiązania architektoniczne, ale również stać się narzędziem sprzyjającym zaspokajaniu coraz wyższych ambicji projektantów i inwestorów. Stwarza to warunki do ignorowania lokalnych wartości wynikających z szeroko pojętych uwarunkowań historyczno-przestrzennych i społeczno-kulturowych. Na potrzeby analizy wybrano obiekty biurowe powstałe w strukturach miejskich o zróżnicowanej problematyce projektowej.

1.1. Cel badań

Badania mają na celu identyfikację egzogenicznych czynników determinujących powstawanie współczesnej architektury biurowej o niekonwencjonalnym wyglądzie oraz formie lub unikalnym i nieoczywistym programie funkcjonalnym. Zadaniem analizy jest ocena wpływu zewnętrznych czynników związanych z historią danego miasta na kształtowanie współczesnej architektury biurowej. Ostateczny wynik procesu badawczego stanowi podkreślenie istoty znajomości lokalizacji nowej architektury w relacji z jego otoczeniem zbudowanym i kontekstem społeczno-kulturowym.

1.2. Metodologia badawcza

Proces badawczy oparto na analizie literatury pod kątem wybrania obiektów referencyjnych, które zostały poddane badaniom. Obserwacją objęto kilkadziesiąt obiektów

tów biurowych, które zostały docenione przez krytyków i publicystów architektury przez publikację na renomowanych stronach branżowych polskich i zagranicznych. Spośród nich wyłoniono do dalszych badań pięć biurowców, charakteryzujących się szczególną formą zewnętrzną lub programem funkcjonalnym wynikającym z ich uwarunkowań lokalnych (tab. 1). Jeden z obiektów stanowi przykład architektury hybrydowej [Gyurkovich 2016], łączącej w sobie funkcje biurowe, produkcyjne oraz kulturowe (Future Stitch Smart Factory). Dalszej analizie poddano plany budynków oraz opisy dostarczone przez ich autorów. Biurowce były budowane w okresie od 2018 do 2022 r. W celu przybliżenia skali wybranych miast, w których zlokalizowane są badane budynki, zestawiono w tabeli 1 podstawowe informacje dotyczące powierzchni oraz gęstości zaludnienia danego miasta. Dla porównania zestawiono dane dotyczące Poznania. Prezentowane dane stanowią istotne odniesienie w poruszaniu problematyki dotyczącej m.in. suburbanizacji.

Tab. 1. Zestawienie wybranych obiektów wraz z wybranymi danymi, dotyczącymi gęstości zaludnienia miast. Dla porównania danych podano również dane Poznania

Biurowiec	Cecha referencyjna	Miasto	Pow. km ²	Populacja (Rok*)	Gz os/km ²
Carlsberg Group Central Office	Niekonwencjonalny rzut obiektu biurowego, przecięty istniejącą drogą	Kopenhaga	179,8	644 431 (2022)	3584
Home Office Tower	Nietypowy program funkcjonalny, architektura hybrydowa	Pekin	16 410	21 893 095 (2020)	1334
Future Stitch Smart Factory	Nietypowy program funkcjonalny, architektura hybrydowa	Jiaxing	3 915	3 748 457 (2022**)	957
Elementum	Przykład architektury w nurcie „urban forest”	Monachium	310,7	1 487 708 (2021)	4788
Glass Mural	Niekonwencjonalny wygląd zewnętrzny budynku	Detroit	370,1	620 376 (2022)	1676
–	–	Poznań	261,9	546 859 (2021)	2088

Gz – gęstość zaludnienia, *dane [Citypopulation 2023], **dane [Jiaxing 2023]

2. WYNIKI BADAŃ

W procesie badawczym wzięto pod uwagę najbardziej kluczowe egzogeniczne czynniki miastotwórcze każdego z badanych miast. Charakterystyka omawianych badań opiera się na determinantach urbanistyczno-historycznych, które mają istot-

ny wpływ na współczesne problemy i wyzwania urbanistyczno-społeczne w kontekście projektowania architektonicznego. W wyniku analizy wyszczególniono wybrane cele planowania przestrzennego danego miasta, które następnie zostały zestawione z koncepcją i ideą projektową badanych obiektów.

2.1. Urbanistyka a historia miasta

Proces badawczy pozwolił na wyłonienie czynników urbanistycznych związanych z historią danego miasta, które mają istotny wpływ na współczesne wyzwania projektowania architektonicznego i urbanistycznego (tab. 2). Analizowany obiekt biurowy Carlsberg Group Central Office zlokalizowany jest w Kopenhadze. Jest to zdecydowanie najpopularniejsze miasto europejskie sprzyjające transportowi rowerowemu. W 2017 r. zyskało tytuł najbardziej przyjaznego miasta rowerowego na świecie [Nilsson 2019]. Miasto w drugiej połowie XIX w. podjęło działania związane z tym rodzajem transportu w celu utworzenia alternatywy dla transportu samochodowego [Ploeger, Oldenziel 2020].

Rys. 1. Biurowiec Carlsberg Group w Kopenhadze [Archdaily 2023d]

Przemieszczanie się rowerem miało pozytywnie wpływać na ochronę środowiska, polepszenie jakości powietrza i życia w mieście. Konsekwencją tych działań było podpisanie w 1991 r. Rowerowego Masterplanu (Masterplan Fiets) promującego bezpieczną jazdę rowerową oraz zredukowanie ruchu samochodowego [Ploeger, Oldenziel 2020]. Współcześnie przytoczona ideologia transportu rowerowego wciąż jest aktualna i poszerzana m.in. o turystykę rowerową. Realizacja kształtowania miasta dostępnego rowerzystom wiąże się z problematyką występującą na kilku szczeblach: usługach rowerowych, komunikacji, *place makingu* oraz planowaniu przestrzennym [Nilsson 2019]. Analiza wykazuje istotną rolę dostępności przestrzeni miejskich dla ruchu rowerowego w projektowaniu urbanistycznym współczesnej Kopenhagi.

Problematyka transportu w kontekście projektowania urbanistycznego jest jednym z podstawowych i kluczowych tematów w procesie miastotwórczym. Jest ona ściśle związana z historią danego miasta, jego rozwojem, rozrostem i wpływem na jakość życia jego mieszkańców. System szybkiej kolei rozwija się gwałtownie w Chinach od 2000 r. [Ren et al. 2023]. Inwestycje w transport kolejowy w celu szybkiego przemieszczania się na olbrzymich strukturach tkanki miejskiej Jiaying przyczyniły się do rozwoju suburbanizacji [Ren et al. 2023]. Przyczyną rozwoju stref podmiejskich jest lokalizacja linii kolejowej i dworców z dala od centrum miasta. Obszary położone wzdłuż trasy kolejowej stanowią atrakcyjniejsze miejsca do zamieszkania ze względu na łatwość przemieszczania się oraz szybkość, którą oferuje pociąg poruszający się z prędkością ponad 300 km/h. Problem suburbanizacji dotyczy również Pekinu, w którym zlokalizowany jest badany obiekt biurowy Home Office Tower. W konsekwencji decyzji urbanistyczno-transportowych miasto Jiaying zmaga się z kryzysem identyfikacji przestrzennej i potrzebą wizualnego odwołania do lokalnej historii [Ren et al. 2023], które mają ukierunkować rozwój tkanki miejskiej. Zahamowaniu suburbanizacji Pekinu ma służyć m.in. kształtowanie obszarów i obiektów zróżnicowanych funkcjonalnie, które bliskie jest idei urbanistyki hybrydowej [Gyurkovich 2016]. Oba miasta w wyniku rozwoju stref podmiejskich zmagają się ze zjawiskami *sleeping town* i *sleepers town*, a zróżnicowanie funkcjonalne stref wzdłuż linii kolejowych podlega ciągłym badaniom [Shuai et al. 2023].

Decyzje planistyczne będące konsekwencją historii miasta i jego rozwoju dotyczą również Monachium, w którym planowana jest budowa biurowca Elementum (rys. 2). Miasto zmaga się z typowymi problemami największych miast europejskich, takimi jak ruchliwe ulice ubogie w zieleń oraz dostępność przestrzeni publicznych. Dlatego współczesne strategie planistyczne Monachium opierają się na projektowaniu zrównoważonym, odzysku energii oraz otwartości dla wszystkich mieszkańców [Department of Urban Planning 2023]. Centrum miasta ukształtowane jest na typowym module urbanistycznym połowy XIX w., charakteryzującym się małymi działkami i wąskimi dziedzińcami [Herzog, de Meuron 2019]. Realizacja wyznaczonych celów przez zarząd miasta w takim obszarze zabudowanym stanowi zaawansowane zagadnienie architektoniczno-przestrzenne.

Rys. 2. Wizualizacja biurowca Elementum w Monachium [Archdaily 2023e]

Miastem o interesującej historii jest z pewnością Detroit, które obecnie pomimo swojej reputacji miasta kryzysowego stało się atrakcyjnym obszarem dla inwestorów i przedsiębiorców [Berglund 2020]. W Detroit zlokalizowany jest Eastern Market, największy historyczny obszar targowy w Stanach Zjednoczonych. Obiekt o tak silnej wartości społeczno-historycznej mocno oddziałuje na planowanie przestrzenne dzielnicy, w której planuje się utrzymanie jej jako aktywnego centrum targowego. Planowana jest również ochrona lokalnej sztuki oraz pamięci jako jednego z najbardziej charakterystycznych miast USA [MVRDV 2023a].

Tab. 2. Czynniki egzogeniczne urbanistyczno-historyczne wpływające na współczesne cele planowania przestrzennego

Biurowiec	Miasto	Egzogeniczny czynnik urbanistyczno-historyczny (ECH)	Współczesny problem/wyzwanie urbanistyczno-społeczne	Wybrane cele planowania przestrzennego
Carlsberg Group Central Office	Kopenhaga	1988 r., deklaracja rozwijania infrastruktury rowerowej	Transport	Turystyka rowerowa, miasto sprzyjające transportowi rowerowemu
Home Office Tower	Pekin (Tianton-gyuan)	Suburbanizacja w monofunkcyjnych strefach mieszkaniowych	Miasto duch, senne miasto (<i>sleepers town</i>)	Urbanizacja wielofunkcyjna, hybrydowa
Future Stitch Smart Factory	Jiaxing	Idea łatwo dostępnego kolejowego transportu publicznego	Miasto duch, senne miasto (<i>sleepers town</i>)	Zahamowanie suburbanizacji
Elementum	Monachium	Typowy moduł urbanistyczny połowy XIX w.: małe działki, wąskie dziedzińce i ruchliwe ulice ubogie w zieleń	Silne natężenie ruchu kołowego, niewystarczająca liczba mieszkań	Budownictwo zrównoważone, odzysk energii, inwestycja w tereny zieleni, łatwa dostępność przestrzeni publicznych
Glass Mural	Detroit	Bezpośrednie sąsiedztwo historycznego założenia architektoniczno-ekonomicznego – największego marketu żywnościowego w USA	Utrzymanie dzielnicy jako regionalnego, aktywnego centrum żywnościowego (<i>food hub</i>) po 130 latach	Ochrona lokalnej sztuki oraz pamięci o jednym z najbardziej charakterystycznych miast USA

Źródło: opracowanie własne.

2.2. Idea projektu a historia miasta

Mając na uwadze wybrane cele planowania przestrzennego miast, w których zlokalizowane są badane obiekty (tab. 2), poddano analizie tożsamość bezpośredniego otoczenia biurowców oraz idee projektowe udostępnione przez autorów obiektów (tab. 3). Wyniki badań prezentują ścisłą relację pomiędzy procesem projektowania współczesnej architektury a tożsamością miejsca oraz jego dziedzictwem historycznym. Badane obiekty w kontekście swojej reprezentacji wizualnej oraz funkcjonalnej są ściśle związane z otoczeniem, w którym są lokalizowane.

Biurowiec Carlsberg ściśle koresponduje układem funkcjonalnym z otaczającym go zabytkowym parkiem, który historycznie związany jest z założycielem browaru Carlsberg. Obiekt poprzez swoją formę zewnętrzną zachowuje możliwość przejazdu rowerom oraz samochodom pod budynkiem (rys. 1), nie naruszając istniejącego układu komunikacyjnego dzielnicy.

Przebudowa budynku mieszkalnego w Tiantongyuan (rys. 3) na funkcje biurowe ściśle podyktowana jest potrzebami lokalnej społeczności. Dzięki dodatkowym funkcjom lokalizowanym w biurowcu mieszkańcy mają możliwość korzystania z lokalnej kawiarni, sali gimnastycznej, a także mogą zacieśniać kontakty między sobą w celu budowania przyjaznej społeczności.

Rys. 3. Przebudowany budynek mieszkalny na biurowiec Home Office Tower
[Archdaily 2023f]

Analiza obiektu Future Stitch Smart Factory (rys. 4) napotkała niespodziewane komplikacje. Obiekt powstał dla znanej marki zajmującej się produkcją skarpetek i współpracującej m.in. z gwiazdami sportu o światowej sławie. Pomimo tego zlokalizowanie budynku na mapach jest bardzo trudne. Nie jest on oznaczony również na mapach portali chińskich. Stanowi to nietypowy wynik badań ze względu na funkcję galerii artystycznej, która znajduje się w budynku. Autorzy obiektu oraz źródła również deklarują, że obiekt jest projektowany nie tylko pod funkcje biurowe, ale także kulturowe. Pomimo napotkanych trudności budynek został zlokalizowany

na mapach Google (30°31'29.1"N 120°38'54.6"E). Analiza wykazała, że budynek Future Stitch Smart Factory w sposób szczególny i unikalny nawiązuje do historii i kultury chińskiej w procesie realizacji współczesnej architektury miejsc pracy. W obiekcie wykorzystano schody i ideę przemieszczania się jako dosłowne i przenośne nawiązanie do historycznego miejsca Maiji Mountain. Jest to znakomity przykład płynnego dialogu między zewnętrzną bryłą obiektu a jego układem funkcjonalnym przy jednoczesnym zachowaniu czytelności formy oraz oddaniu nowoczesności budynku.

Rys. 4. Biurowiec i fabryka Future Stitch Smart Factory [Archdaily 2023g]

Tab. 3. Idea projektowa badanych obiektów a tożsamość miejsca

Biurowiec / data / architekt	Tożsamość miejsca	Idea projektu	Działania architektoniczno-przestrzenne
Carlsberg Group Central Office / 2021 / C.F. Møller Architects	historyczna dzielnica browaru Carlsberg, bezpośrednie sąsiedztwo z zabytkową XVIII-wieczną willą i parkiem Carla Jacobsena	wspieranie dynamicznego i nowoczesnego miejsca pracy w harmonii z historycznym otoczeniem zewnętrznym	<ul style="list-style-type: none"> – układ funkcjonalny utworzony w relacji z otoczeniem, otwarcie na zabytkowy ogród przeszkleniem na całej wysokości elewacji, utworzenie wewnętrznej atrialnej przestrzeni półpublicznej – formowanie bryły w relacji z istniejącą komunikacją rowerową, pieszą i samochodową, podcięcie centralnej bryły obiektu na poziomie dwóch najniższych kondygnacji, umożliwienie przejazdu i przejścia pod budynkiem

Tab. 3. – cd.

Biurowiec / data / architekt	Tożsamość miejsca	Idea projektu	Działania architektoniczno-przestrzenne
Home Office Tower / 2021 / People's Architecture Office	Titantongyuan znane jako największe sennie miasto na świecie	przebudowa istniejącego, nieużytkowanego budynku mieszkalnego na obiekt biurowy z funkcjami publicznymi	<ul style="list-style-type: none"> – utworzenie na poziomie parteru przestrzeni publicznej – zapewnienie dodatkowych funkcji publicznych: kawiarni, sali gimnastycznej, marketu oraz cafeterii – poszerzenie układu funkcjonalnego dla zaspokojenia potrzebnej lokalnej społeczności
Future Stitch Smart Factory / 2018 / AZL Architects	lokalizacja w strefie ekonomicznej Haining	promocja chińskiej kultury, wizualna inspiracja i bezpośrednie nawiązanie do schodów Maiji Mountain Grottoes w Gansu	<ul style="list-style-type: none"> – połączenie funkcji produkcyjnych, biurowych, rekreacyjnych i kulturowych w obiekcie hybrydowym – budowa klatki schodowej jako dominującego elementu w bryle oraz w układzie funkcjonalnym, klatka pełni funkcje komunikacyjne zewnętrzne i wewnętrzne, przenika do środka budynku
Elementum / project 2019, planned completion 2026 / Herzog & de Meuron	Bezpośrednie sąsiedztwo dworca głównego, planowana rozbudowa obszaru dworca na wysoką skalę, dzielnica z powodu swojej charakterystyki nazywana jest <i>Orientalischer Viktualienmarkt</i> (orientalny food market)	<ul style="list-style-type: none"> – modernizacja istniejącego budynku Postbank z lat 90. XX w. – ożywienie dzielnicy – dążenie do tworzenia atrakcyjnego i przyjaznego do życia miejsca – wykorzystanie istniejącej struktury budynku zgodnie z zasadami budownictwa zrównoważonego 	<ul style="list-style-type: none"> – budowa wewnętrznego, zielonego dziedzińca (<i>urban forest</i>) dostępnego dla lokalnej społeczności – poszerzenie układu funkcjonalnego biurowca o funkcje gastronomiczne i mieszkaniowe – kształtowanie bryły w celu wykorzystania światła dziennego oraz cyrkulacji powietrza pomimo proporcji działki – wyeksponowanie na elewacji istniejącej struktury konstrukcyjnej
Glass Mural / 2020 / MVRDV	Sąsiedztwo historycznego marketu Eastern Market, największego publicznego marketu w USA	<ul style="list-style-type: none"> – ochrona lokalnej sztuki i pamięci poprzez architekturę i technologię – podkreślenie lokalnego charakteru dzielnicy 	<ul style="list-style-type: none"> – wizualne zachowanie murala autorstwa docenionego lokalnego artysty Deniala – rekreacja dzieła artystycznego poprzez technologię nadruku na szkle

Źródło: opracowanie własne.

Innowacyjność technologiczna została wykorzystana w biurowcu Glass Mural w celu zachowania lokalnego charakteru historycznej dzielnicy Detroit. Biurowiec w sposób dosłowny i bezpośredni nawiązuje do ulicznej sztuki artystycznej otoczenia, w którym jest zlokalizowany. Dzięki prostej bryle odtworzenie na elewacji dzieła artystycznego było możliwe do zrealizowania. Biurowiec Glass Mural stanowi znakomity przykład kreowania architektury, której idea powstawania zakorzeniona jest w miejscu, do którego przynależy.

2.3. Wnioski z badań

Zebrane dane podczas analizy wybranych obiektów zostały poddane dalszej weryfikacji. Oceniono wpływ historycznych czynników egzogenicznych na układ funkcjonalny, zastosowane materiały, bryłę obiektu oraz jego elewację (tab. 4). Podczas badań biurowca Carlsberg Group wykazano nawiązanie budynku do otoczenia historycznego nie tylko poprzez kształtowanie układu funkcjonalnego, ale również poprzez użyte materiały wykończeniowe. Elewacja obiektu została pokryta listwami miedzianymi, które mają przypominać dawne zabudowania browarne oraz miedziane detale. Ponadto budynek zaprojektowano zgodnie z ideą projektowania zrównoważonego wykorzystując materiały recyklingowane, korzystając z energii odnawialnej oraz stosując nowoczesne technologie wentylacyjne [CF Møller 2023].

Lokalne uwarunkowania społeczne, generujące potrzebę urozmaicenia programu funkcjonalnego biurowca Home Office Tower wpłynęły na potrzebę wzmocnienia bryły budynku na poziomie parteru. W tym celu wykorzystano dodatkowe elementy konstrukcyjne o żywej, intensywnie pomarańczowej barwie, która wyróżnia obiekt na tle otoczenia. Oprócz funkcji konstrukcyjnych elementy tworzą wielofunkcyjną przestrzeń publiczną, dostępną dla lokalnej społeczności.

W procesie budowy biurowca Elementum zdecydowano się na zachowanie i odsłonięcie betonowego korpusu przebudowywanego obiektu Postbank. Ma to na celu ukazanie charakterystycznej zabudowy Monachium przy jednoczesnym wykorzystaniu nowoczesnych materiałów elewacyjnych [Herzog, de Meuron 2019].

W biurowcu Glass Mural (rys. 5) wykorzystano horyzontalny, prostopadłościenny moduł budynków znajdujących się w jego otoczeniu. Obiekt składa się z trzech modułów, które ustawione są kolejno na sobie, tworząc trzykondygnacyjny biurowiec. Podział funkcjonalno-przestrzenny, znajdujący się wewnątrz budynku, podzielono odpowiednio na strefę sprzedaży, lokale biurowe oraz przestrzenie pracy [MVRDV 2023a]. Prostopadłościenny rzut biurowca pozwala na swobodne projektowanie przestrzeni wewnętrznej, bez ścisłego nawiązania do istniejącego układu zewnętrznego.

Rys. 5. Biurowiec Glass Mural w Detroit [MVRDV 2023b]

Tab. 4. Ocena wpływu historycznych czynników egzogenicznych na proces kształtowania obiektów

Biurowiec	Ocena wpływu historycznych czynników egzogenicznych (ECH) na:				
	Układ funkcjonalno-przestrzenny	Zastosowane materiały wewnętrzne i zewnętrzne	Bryłę obiektu	Elewację obiektu	Stopec %
Carlsberg Group Central Office	+	+	+	+	100
Home Office Tower	+	-	+	+	75
Future Stitch Smart Factory	+	-	+	+	75
Elementum	+	+	+	+	75
Glass Mural	-	+	+	+	75

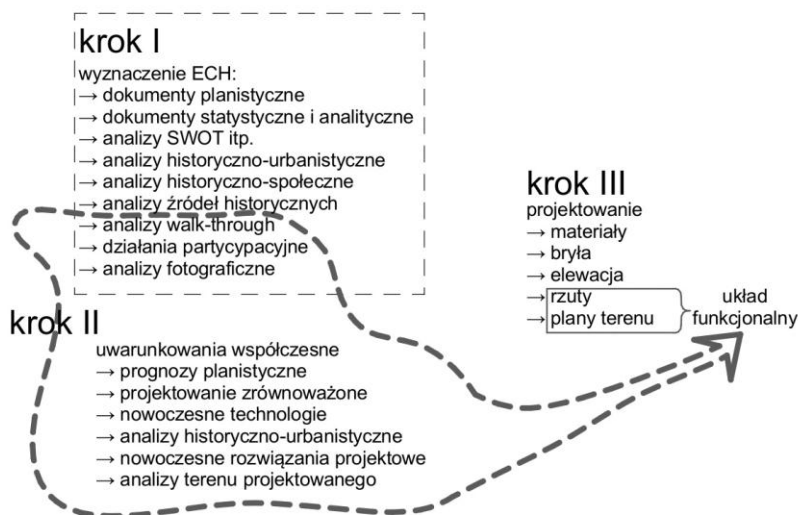
+ wpływ; - brak wpływu

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4 prezentuje wnioski z wyników badań oceny wpływu egzogenicznych czynników historycznych na kształtowanie współczesnej architektury biurowej. 100% oznacza, że czynniki wpłynęły na wszystkie badane aspekty: układ funkcjonalno-przestrzenny, zastosowane materiały, bryłę obiektu oraz jego elewację.

3. PODSUMOWANIE

Proces badawczy doprowadził do identyfikacji egzogenicznych czynników historycznych (ECH) determinujących powstawanie współczesnych biurowców, które wyróżniają się niekonwencjonalnym wyglądem oraz formą lub unikalnym i nieoczywistym programem funkcjonalnym. Analiza wybranych obiektów pozwoliła na ocenę wpływu zewnętrznych czynników (ECH) związanych z historią danego miasta na kształtowanie współczesnej architektury biurowej. Badania wykazały istotny wpływ ECH na kształtowanie układu funkcjonalnego, bryły obiektu, jego elewacji oraz wybór zastosowanych materiałów. Wyniki podkreślają istotną rolę w identyfikacji egzogenicznych czynników historycznych w procesie projektowania architektonicznego współczesnej architektury biurowej. Oznacza to, że kształtowanie biurowców, które charakteryzują się nowoczesnością oraz wyróżniają się na tle napływu architektury powstającej w dobie turbokapitalizmu [Krajewska 2022], jest ściśle związane z historią danego miasta oraz jego kontekstem społeczno-kulturowym. Tworzenie budynków przy wykorzystaniu ECH gwarantuje formowanie nie tylko innowacyjnej budowli, ale również kreuje i podtrzymuje istniejącą więź nowych obiektów z lokalną społecznością oraz zbudowaną strukturą urbanistyczno-kulturową danego miasta.

Rys. 6. Wpływ ECH na projektowanie architektoniczne nowoczesnej architektury biurowej [opracowanie własne]

LITERATURA

- Archdaily, 2023a, *Carlsberg Group Central Office / C.F. Møller Architects*, https://www.archdaily.com/957432/carlsberg-group-central-office-cf-moller?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (dostęp: 4.03.2023).
- Archdaily, 2023b, *Home Office Tower / People's Architecture Office*, https://www.archdaily.com/994646/home-office-tower-peoples-architecture-office?ad_source=search&ad_medium=projects_tab [dostęp: 2.05.2023).
- Archdaily, 2023c, *Future Stitch Smart Factory / AZL Architects*, https://www.archdaily.com/915654/future-stitch-smart-factory-azl-architects?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (dostęp: 2.02.2023).
- Archdaily, 2023d, https://www.archdaily.com/957432/carlsberg-group-central-office-cf-moller/6033e831f91c81fdce000576-carlsberg-group-central-office-cf-moller-photo?next_project=no (dostęp: 5.08.2023).
- Archdaily, 2023e, https://www.archdaily.com/921288/herzog-and-de-meuron-reveal-urban-forest-office-in-munich/5d2ec8aa284dd11187000037-herzog-and-de-meuron-reveal-urban-forest-office-in-munich-photo?next_project=no (dostęp: 5.02.2023).
- Archdaily, 2023f, https://www.archdaily.com/994646/home-office-tower-peoples-architecture-office/63b6a3673caff30170715ae9-home-office-tower-peoples-architecture-office-image?next_project=no (dostęp: 22.06.2023).
- Archdaily, 2023g, <https://www.archdaily.com/915654/future-stitch-smart-factory-azl-architects/5cbee5c6284dd16f60000065-future-stitch-smart-factory-azl-architects-photo> (dostęp: 15.06.2023).
- Berglund L., 2020, *The shrinking city as a growth machine: Detroit's Reinvention of Growth through Triage, Foundation Work and Talent Attraction*, „International Journal of Urban and Regional Research”, volume 44, issue 2, pp. 219-247.
- Carlsber Foundation (2023). *Historic Restoration of Brewer J.C. Jacobsen's Villa Celebrated with New Book*, <https://www.carlsbergfondet.dk/en/News/News-from-the-Foundation/News/Historic-restoration-of-Brewer-JC-Jacobsens-villa-celebrated-with-new-book> (dostęp: 12.08.2023).
- C.F. Møller Architects, 2023, *Carlsberg Central Office*, <https://www.cfmoller.com/p/Carlsberg-Central-Office-i3295.html#> (dostęp: 10.08.2023).
- Chen Y., Zhou J., Qian J., 2023, *Comprehensive exploration of spatial planning in Zhejiang Province*, „Frontiers of Urban and Rural Planning”, vol. 1, issue 1, pp. 1-9.
- Citypopulation (2023), <https://www.citypopulation.de/en/search/> (dostęp: 5.05.2023).
- Department of Urban Planning (Monachium), 2023, *Urban form and public space in Munich*, Monachium.
- Detroit Historical Society, 2023, *Eastern Market Historic District*, <https://detroithistorical.org/learn/encyclopedia-of-detroit/eastern-market-historic-district> (dostęp: 10.07.2023).
- Grzeszczuk-Brendel H., 2022, *Private Memory in Public Space*, „Acta Poloniae Historica”, vol. 126, pp. 123-142.
- Gyrkovich M. (red.), 2016, *Hybrid Urban Structures*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Harrout Ch., 2020, *MVRDV Reveals Glass Mural, an Office and Retail Building in Detroit's Active Food Hub*, <https://www.archdaily.com/948811/mvrdv-reveals-glass-mural-an-office-and-retail-building-in-detroits-active-food-hub> (dostęp: 11.06.2023).

- Herzog J., de Meuron P., 2019, *489 Elementum*, <https://www.herzogdemeuron.com/projects/489-elementum/> (dostęp: 25.08.2023).
- Jiaxing, 2023, https://www.jiaxing.gov.cn/art/2023/4/6/art_1591179_59574768.html (dostęp: 2.04.2023).
- Krajewska J., 2022, *Architektura w turbokapitalizmie. Przypadek biurowca Walkie Talkie w Londynie*, "Journal of Urban Ethnology", vol. 20, pp. 55-76.
- Liu C., 2011, *China's New Urban Plan – Buy a Car, but Don't Use It*, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/cwire/2011/02/09/09climatewire-chinas-new-urban-plan-buy-a-car-but-dont-use-36267.html?ref=energy-environment> (dostęp: 29.08.2023).
- MVRDV, 2023a, *Glass Mural*, <https://www.mvrdv.com/projects/441/glass-mural> (dostęp: 24.08.2023).
- MVRDV, 2023b, <https://www.mvrdv.com/projects/441/glass-mural> (dostęp: 5.03.2023).
- Nilsson J.H., 2019, *Urban bicycle tourism: path dependencies and innovation in Greater Copenhagen*, "Journal of Sustainable Tourism", vol. 27, no. 11, pp. 1648-1662.
- Ploeger J., Oldenziel R., 2020, *The sociotechnical roots of smart mobility: Bike sharing since 1965*, "The Journal of Transport History", vol. 41(2), pp. 134-159.
- Ren T., Huang H.J., Luo S., Nie Y., 2023, *High-speed rail in China: Implications for inter-city commuting and urban spatial structure*, "Sustainable Cities and Society", 97, pp. 1-24.
- Shuai S., Jie A., Ting L., 2023, *Functional Characteristic of the Surrounding Area of Beijing Metro Line 5 Based on POI Data*, "Journal of Landscape Research", vol. 15(1), pp. 27-38.
- Walsh N.P., 2019, *Herzog & de Meuron Reveal „Urban Forest” Office in Munich*, https://www.archdaily.com/921288/herzog-and-de-meuron-reveal-urban-forest-office-in-munich?ad_source=myad_bookmarks&ad_medium=bookmark-open (dostęp: 4.05.2023).

MODERN OFFICE FUNCTION IN BUILDING MARKED BY HISTORY OF THE CITY

Summary

Every urban context is marked by time and the spirit of the place. The task of contemporary architecture is not only to meet the current and future needs of its users, but also to correspond with the past of the space belonging to it. The aim of the article is to examine the circumstances of the creation of selected modern office architecture, which result from its autonomous social context or characteristics of the identity of the place. Five office buildings with an unconventional appearance and form or a unique and non-obvious functional program were selected for analysis. The research process used an analysis of literature and planning documents, photographic documentation, building plans and descriptions provided by the authors of the objects. The collected data was subjected to an in-depth architectural, functional and urban analysis. The aim of the research is to show the originality of selected office architecture created as a result of the interference of exogenous factors related to their history, urban-social structure and local conditions. The results of the study are

intended to emphasize the essence of knowledge of the broadly understood context of the history of the place for modern office buildings. The final result of the research is to determine the role of exogenous historical factors in the design process of office architecture.

Keywords: modern office architecture, historical context, exogenous urban factors

Michał CHODOROWSKI*

KULTURA DIALOGU JAKO PUNKT WYJŚCIOWY DO TWORZENIA WSPÓŁCZESNEJ ARCHITEKTURY W MIEŚCIE HISTORYCZNYM

Artykuł podejmuje temat zagadnień metod dydaktycznych w podejściu do tkanki historycznej ze szczególnym zwróceniem uwagi na formę dialogu. Rozważania na ten temat podjęto na podstawie poczynionej przez autora obserwacji procesu dydaktycznego uczelni Sint-Lucas (Belgia) oraz studiów dostępnej literatury na temat dydaktyki z zakresu konserwacji zabytków, jak i wiedzy studentów architektury do szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego.

Autor stawia tezę, że dialog i metoda dydaktyczna dialogu powinny być rozważone w przypadku nauczania architektonicznego. Dialog czy dyskusja wymaga od stron zachowania jej kultury oraz szacunku do innych dyskutantów. Potrzeba zrozumienia jest jej podstawą. W obecnej kulturze mass mediów, informacji skrótowej i systemu edukacji, który powierzchownie dotyka wielu zagadnień, coraz większym problemem jest poziom wiedzy studentów opuszczających mury uczelni i nie dotyczy to tylko architektury.

Na podstawie doświadczeń w edukacji architektonicznej autor jako uczestnik programu Erasmus+, mając kilkunastoletnie doświadczenie w pracy ze studentami zagranicznymi, wskazuje na różne podejście studentów do nauczyciela/profesora w zależności od regionów, gdzie studenci odbierają edukację. Podejście studentów w krajach Europy Zachodniej, Ameryki Południowej stawia nauczyciela w roli tutora – opiekuna, przewodnika. W krajach Europy Środkowej, Wschodniej i na wschód od niej jako mentora – niepodważalny autorytet. W jednym systemie dialog jest obecny, w drugim zbędny.

Rozważania na temat dialogu nabierają szczególnego znaczenia w przypadku działań na tkance historycznej, a w skali większej w realizacjach uzupełniających tkankę historyczną. Przestrzeń miasta historycznego staje się miejscem dialogu wielopokoleniowego. Wymaga on szacunku do zastanej przestrzeni, zrozumienia aspiracji społeczności, które je tworzyły, oraz architektów, którzy w niej już działali.

Słowa kluczowe: metody dydaktyczne, ochrona dziedzictwa kulturowego, architektura, urbanistyka

* Politechnika Białostocka, Wydział Architektury, Instytut Architektury i Urbanistyki, Pracownia Urbanistyki i Planowania Przestrzennego. ORCID: 0000-0001-7675-5782.

1. WPROWADZENIE

1.1. Architektura jest formą dialogu

Architektura jest formą dialogu między kolejnymi pokoleniami architektów, może być powtórzeniem idei, rozwinięciem ich, ale też ich negacją. Wciąż jednak poruszamy się wokół stałego wątku dyskusji. Obecnie przypomina to klub dyskusyjny, wypełniony wielowątkowymi nurtami, co jest charakterystyczne dla współczesnego świata.

Tym abstrakcyjnym wstępem rozpoczyna się polemika nad sposobem kształcenia młodych architektów w projektowaniu współczesnej architektury rozumianej jako dialog z przeszłością, szczególnie istotnej w mieście historycznym.

1.2. Przestrzeń dialogu – wspomnienia autora

Wydział architektury w Ghencji mieści się w budynku dawnego klasztoru. Sercem wydziału jest kafeteria mieszcząca się w dawnym refektarzu, w którym spotykają się w porze lunchu studenci i nauczyciele akademicy. Co jest specyficzne – nauczyciele nie separują się od studentów, a spożywają posiłki z nimi, dyskutując, i w ten sposób przełamują dystans.

Rys. 1. Budynek wydziału architektury w Gandawie – Hogeschool Voor Wetenschap & Kunst – Campus Sint-Lucas [ze zbiorów autora]

Dyskusje potrafią wyjść poza jeden stół i stać się debatą między profesorami, której uczestnikami są studenci, również czynnymi. Te nieformalne dyskusje były czymś niespotykanym w innych ośrodkach akademickich, a zarazem niezwykle inspirujące. Aktywny udział studenta w dyskusjach był inicjowany przez formę zajęć, treści nie były narzucane odgórnie jako autorytarne, ale tłumaczone i zakładające, że studenci będą mieli pytania i wątpliwości, które należy wyjaśnić. Studenci zagraniczni byli zaskoczeni tą formą, przyzwyczajeni do roli profesora/nauczyciela i jego niepodważalnego autorytetu. Ten rodzaj kontaktów wykładowca/nauczyciel wymagał jednak szacunku obu stron, który nie w każdym środowisku kulturowym może być powtórzony. Takie podejście pozwalało na stworzenie przestrzeni dialogu.

2. EDUKACJA

2.1. Eksperymentalne, nowatorskie modele nauczania architektonicznego

Relacja mistrz–uczeń, która najczęściej występuje w procesie dydaktycznym na uczelniach architektonicznych, jest formą wymiany doświadczeń nauczyciela akademickiego ze studentem. Efektem jest dzieło – praca studenta, która powstaje w procesie kreacji. Janusz Poznański [2022] określa dydaktykę akademicką na kierunkach architektonicznych jako „grę dydaktyczną”. W opisanej relacji to mistrz wyznacza kierunek, „przenosi i rzutuje na odbiorców [...] próbując przekonać ich w otwartej i wolnej wymianie myśli oraz obrazów do rozpoczęcia i realizacji wyznaczonego procesu tworzenia” [Poznański 2022: 48]. W budowaniu programów nauczania obowiązują wytyczne instytucji nadzorujących, w przypadku Polski rozporządzenia z 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta [Dz.U. z 2019].

Niektóre ośrodki próbowały przełamać tradycyjny system nauczania, kierując się potrzebą nastawienia na bardziej innowacyjne metody. W latach 90. XX w. eksperymentowano z nową metodą Problem-Based Learning (PBL). Pomaga ona studentowi w zdobywaniu praktycznych umiejętności, uczeniu się samodzielnego myślenia i kreatywności, rozwijaniu kompetencji społecznych, poszerzaniu wiedzy w konkretnej dziedzinie, planowaniu samodzielnej pracy. PBL stawia wykładowcę w roli mentora/tutora. E. Graaff i R. Cowdroy [1997] opisali w swoim artykule problemy, jakie napotkało systemowe wprowadzenie tej metody na uczelniach w Delft i Newcastle (Australia), które podjęły się ich wprowadzenia, i jakie trudności pojawiły się przy realizacji zmian. Jednym z wielu problemów była niechęć części wykładowców z przejścia z roli mistrza w rolę mentora. Kolejny problem stanowiła zmiana ukierunkowania procesu dydaktycznego stawiającego studenta w jego

centrum, która z kolei była trudna do przyjęcia dla studentów. Obie uczelnie w latach 90. borykały się z problemami z programami nauczania, włącznie z negatywnymi opiniami instytucji kontrolujących. Co prawda nie udało się przeprowadzić zmian systemowych, ale oba wydziały poprawiły swoje wyniki i otworzyły się na innowacje. W 2022 r. wydział architektury w Newcastle znajdował się w pierwszej pięćdziesiątce QS World University Ranking, a Delft od wielu lat jest w pierwszej piątce.

2.2. Dialog jako narzędzie dydaktyczne w nauczaniu architektury

Od czasów Sokratesa dyskusja/dialog jest wskazana jako forma przekazania wiedzy. W metodzie majeutycznej uczeń w sposób samodzielny dąży do odkrycia wiedzy pod opieką i poprzez rozmowy z nauczycielem mentorem, którego zadaniem jest wskazanie właściwej drogi. Drugą metodą jest metoda elenktyczna, w której nauczyciel początkowo przyjmuje tezę ucznia, ale zadając kolejne szczegółowe pytania, sprawia, że uczeń dochodzi do wniosku, że jego wnioskowanie i teza są błędne.

Najczęstszą i wciąż stosowaną metodą jest forma wykładu monologu, zakładającego, że nauczyciel jest niepodważalnym autorytetem. W wersji bardziej przyjaznej monolog przechodzi w formę pogadanki. Założeniem jej jest „uzyskanie od odbiorców jedynej właściwej odpowiedzi przewidzianej wcześniej przez prowadzącego” [Rybska et al. 2014].

Warto w tym miejscu przytoczyć metodę modelowania dialogów QtA (Questioning the Author) opisaną przez Elizę Rybską i Annę Basińską [2014] i kluczowe pytanie: „o co tutaj chodzi?”. W metodzie tej najważniejsze jest postawienie pytania otwartego, które to uczniowie/studenci mają rozwinać. Techniki wspomagające metody QtA to: podkreślenie, powracanie, parafrazowanie, modelowanie, podsumowanie i adnotacja. W podsumowaniu autorki, bazując na ankietach wśród uczniów i nauczycieli, przytaczają opinie m.in. o nauczaniu wyrażania swoich opinii i słuchania się wzajemnie; zwiększonego zaangażowania uczniów poprzez stosowanie ich języka, rozwinięcie procesu analitycznego, twórczego myślenia naukowego; uczniowie odważniej wypowiadali się na tematy naukowe; chętniej wypowiadali się i zadawali pytania. Rybska i Basińska określają jako niełatwe początki wdrożenia metody na zajęciach ze studentami. Autor nie znalazł wzmianek o próbach zastosowania tej metody w nauczaniu architektonicznym.

2.3. Zróżnicowanie metod kształcenia studentów architektury w odniesieniu do studentów programu Erasmus+ na podstawie doświadczeń z prac dydaktycznych autora

W swoim doświadczeniu w pracy ze studentami zagranicznymi autor sięgał po doświadczenia nauczania w Sint-Lucas. Pierwszym założeniem było zróżnicowanie poziomów kursów niezależnie od stopnia studiów i rocznika. Drugim przyjęcie, że studenci pochodzą z różnych ośrodków i różnych szkół projektowych oraz warsztatowych. Trzecim, że tylko poprzez nauczenie ich dialogu i słuchania się siebie nawzajem będą w stanie współpracować w zespołach projektowych. Problemem było różne podejście do nauczyciela/prowadzącego. Studenci z Hiszpanii i Portugalii traktują nauczyciela jako tutora, pozostają samodzielni, nie próbują się dopasować do prowadzącego. Przyjmują uwagi, ale nie bezdyskusyjnie, zachowując szacunek do drugiej strony. Studenci z Europy Środkowej i krajów bałkańskich są autonomiczni, ale w momencie pojawienia się uwag automatycznie przyjmują je jako wyznaczniki. Zakładają, że bezpieczniej wycofać się ze swojej pozycji. Nie oznacza to zawsze odejścia od swoich poglądów i uznania ich za błędne. Kłopotliwa w tym zachowaniu jest rezygnacja z dyskusji. Kolejną grupą są studenci z obszaru Azji, Bliskiego Wschodu, Azji Południowo-Wschodniej. Pozycja nauczyciela/profesorstwa ma charakter niepodważalnego autorytetu. Występuje nawet nie szacunek, ale czasami strach i uniżenie, które jest wprost krępujące. Zmieszanie tak różnych grup daje różne efekty i zależy od indywidualnych cech studentów, ale celem jest znalezienie uniwersalnych prawd o architekturze, poznanie i zaakceptowanie swoich różnic i nauczenie się współpracy opartej na wzajemnym szacunku.

2.4. Metody dydaktyczne w nauczaniu projektowym w odniesieniu do tkanki historycznej

Tematyka nauczania ochrony dziedzictwa na kierunkach architektonicznych w Polsce była m.in. tematem jednej z obszernych publikacji Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS [2014]. Wśród autorów, którzy podjęli temat analizy koncepcji, zakresu i formy nauczania, byli Piotr Molski [2014], Krystyna Gutowska, Zbigniew Kobyliński i Jacek Wysocki [2014], Zbigniew Paszkowski, Izabela Kozłowska, Jakub Gołębiowski [2014] oraz prof. Jan Tajchman [2014]. P. Molski zwraca uwagę na przyszłościowy charakter twórczej działalności absolwentów kierunków architektonicznych, a tym samym wyjście poza ramy wiedzy konserwatorskiej i wypracowanie umiejętności zachowania zabytkowych wartości w modernizowanych budynkach, strukturach funkcjonalno-przestrzennych, zmieniającym się środowisku i krajobrazie [Molski 2014]. Tak jak w Europie Zachodniej [Clarke et al. 2019], tak i w Polsce architekci stają przed zadaniem dostosowania istniejących

zasobów do obecnych potrzeb i standardów. Owe „zarządzanie zmianami” stało się kluczową koncepcją zarządzania dziedzictwem kulturowym [Gutowska et al. 2014]. Studenci kierunków architektonicznych stają nie tylko przed problemem ingerencji w zabytkową tkankę, ale też rewitalizacji obszaru, w tym obszarów miast historycznych [Paszkowski et al. 2014]. Niestety, praktyka pokazuje, że często wyrwane z historycznego kontekstu współczesne realizacje degradują krajobraz kulturowy. Z kolei decyzje konserwatorskie o charakterze eksperckim zbyt często pozbawione są „jednoznacznego i zrozumiałego powszechnie uzasadnienia” [Molski 2014]. Prawdą jednak jest, że to projektanci są odpowiedzialni za poprawność konserwatorską projektu, a nie pracownicy urzędów konserwatorskich, jak uzasadnia J. Tajchman [2014]. P. Molski stwierdza, że przyszli architekci powinni być świadomi, że „trafne rozpoznanie i hierarchizacja wartości uzasadniają dopuszczalny zakres przekształceń zabytkowych struktur i ich otoczenia, a w efekcie – pozwalają na podejmowanie właściwych decyzji projektowych i planistycznych” [Molski 2014: 20]. Analiza programów nauczania wydziałów architektury w Polsce dokonana w artykułach wcześniej wspomnianych omawia ich szczegóły i stosowane techniki uczenia.

Czy w takim obszarze wiedzy jest miejsce na eksperymentowanie z metodami i technikami? Na to pytanie próbowali odpowiedzieć nauczyciele ze zespołu odpowiedzialnego za dziedzictwo i architekturę (Heritage and Architecture) z Uniwersytetu w Delft [Kuipers et al. 2017; Clarke et al. 2019]. Podjęty eksperyment dydaktyczny miał na celu rewitalizację istniejących budynków i przystosowanie ich do potrzeb współczesnego pokolenia. Problemem było wielokulturowe środowisko studentów zagranicznych i kwestia tradycyjnego wartościowania dziedzictwa opartego na wiedzy źródłowej (osadzonej w kręgu kulturowym). Waloryzacja dziedzictwa stanowiła w tym przypadku kluczowy aspekt. Wcześniej rozpatrywanymi założeniami były transdyscyplinarność wartości kulturowych [Gutowska et al. 2014] oraz kwestia stanu wiedzy, jaką studenci architektury powinni uzyskać w stosunku do wartości kulturowych i historycznych (które są domeną archeologów i konserwatorów). Poza standardowymi narzędziami analitycznymi, którymi studenci 3.-5. roku operują, w Delft wprowadzono metodę matrycowania i metodę „chrono-mapping” [Kuipers et al. 2017; Clarke et al. 2019]. Ta ostatnia pozwala na zbadanie interwencji w czasie, zaś matryca pozwoliła na późniejszą syntezę i interpretację wyników. Od strony dydaktycznej założono wprowadzenie studentów w zagadnienia wartości dziedzictwa kulturowego, wizytację miejsca, studia własne indywidualne, wymianę wiedzy (metoda *peer to peer*), chrono-mapping, metodę *peer review*, cotygodniowe spotkania z tutorem. Eksperyment dydaktyczny przeprowadzony w Delft był monitorowany, pozwalając na analizę jego wyników. Studenci docenili nowe metody analiz i wartościowania badanych obiektów, natomiast mieli wątpliwości co do metody *peer to peer*, z kolei tutorzy musieli interweniować w momencie pominięcia istotnych elementów przez studentów. Sami autorzy artykułu podsumowują, że pomysł wymaga dopracowania.

3. PODSUMOWANIE

3.1. Dialog w przestrzeni miasta historycznego

Rys. 2. Kampus Tweekerken Uniwersytetu w Ghencji, Xaveer de Geyter Architects, ul. Tweekerken [ze zbiorów autora]

Rys. 3. Wnętrze, w tle kościół jezuicki Sint-Pieterskerk van Gent [ze zbiorów autora]

Rys. 4. Realizacja budynku atelier Hogeschool St Lucas in Gent, Xaveer de Geyter Architects: widok wzdłuż ulicy Ingelengad [ze zbiorów autora]

Rys. 5. Wkomponowanie bryły w widok prostopadłej ul. Jonkvrouw Matterstraat [ze zbiorów autora]

Przestrzeń miast historycznych jest zapisem kulturowych zmian społecznych, które znalazły odzwierciedlenie w urbanistyce i architekturze. W artykule został podjęty temat zagadnień z zakresu nauczania architektury nie bez powodu. Doświadczenie autora z uczelni Sint-Lucas we flandryjskim Ghencji (Gandawie)

towarzyszą mu w pracy ze studentami polskimi i zagranicznymi. Przestrzeń miasta o takich tradycjach i historii inspiruje oraz onieśmiela. Powstaje pytanie: czy w takim mieście jest miejsce na architekturę współczesną? Oczywiście, że tak.

Sukces tych realizacji znalazł swój początek już na etapie nauczania. Metody nauczania bardzo różniły się od realiów polskich. Bazowały na rozumieniu przestrzeni i problemów, jakie w niej się pojawiały, dyskusji oraz samodzielności myślenia. Przestrzeń miasta historycznego jest przestrzenią dialogu, którego musimy jako pedagodzy studentów nauczyć, jak i szacunku do „przestrzennych wypowiedzi innych”, ale też odwagi i umiejętności dopowiedzenia czegoś nowego.

LITERATURA

- Clarke N., Kuipers M.C. Stroux S., 2019, *Embedding built heritage values in architectural design education*, “International Journal of Technology and Design Education”, vol. 30, pp. 867-883. <https://doi.org/10.1007/s10798-019-09534-4>.
- Graaff E., Cowdroy R., 1997, *Theory and Practice of Educational Innovation through Introduction of Problem-Based Learning in Architecture*, “International Journal of Engineering Education”, vol. 13, no. 3, pp. 166-174.
- Gutowska K., Kobyliński Z., Wysocki J., 2014, *Nauczanie zarządzania dziedzictwem kulturowym w ramach różnych kierunków studiów wyższych*, w: *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa*, red. B. Szmygin, Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków, Warszawa, s. 125-138.
- Kuipers M.C., de Jonge W., 2017, *Designing from Heritage: Strategies for Conservation and Conversion*, Delft University of Technology, pp. 867-883. <https://doi.org/10.7480/isbn.9789461868022>.
- Molski P., 2014, *Wprowadzenie do ekonomiki mediów*, w: *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa*, red. B. Szmygin, Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków, Warszawa, s. 19-25.
- Paszkowski Z., Kozłowska I., Gołębiowski J., 2014, *Problematyka ochrony i konserwacji zabytków architektury w nauczaniu wyższym na Wydziale Budownictwa i Architektury Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie*, w: *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa*, red. B. Szmygin, Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków, Warszawa, s. 171-180.
- Poznański J., *Rola dydaktyki w kształtowaniu kreatywności studentów architektury*, „Builder”, t. 305 (12), s. 48-51.
- Rybska E., Basińska A., 2014, *Dialog, który ma wartość edukacyjną. O metodzie Questioning the Author*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa”, nr 4.
- Tajchman J., 2014, *Analiza zakresu kształcenia i innych czynników mających wpływ na działania architektów i inżynierów budowlanych w dziedzinie konserwacji i restauracji zabytków architektury w Polsce*, w: *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa*, red. B. Szmygin, Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków, Warszawa, s. 191-204.

Dz. U. 2019, poz. 1359. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu architekta.

A CULTURE OF DIALOGUE AS STARTING POINT FOR CREATING CONTEMPORARY ARCHITECTURE IN HISTORIC CITY

Summary

The article addresses the issue of didactic methods in the approach to the historical fabric with particular attention to the form of dialogue. It is based on the author's observation of the didactic process at the university of Sint-Lucas (Belgium) and on a study of the available literature on didactics in the field of historic preservation as well as on the knowledge of architectural students towards cultural heritage in its broadest sense.

The author's thesis is that dialogue and the didactic method of dialogue should be considered when teaching architecture. Dialogue or discussion requires the parties to maintain its culture and respect for other discussants. The need for understanding is its basis. In the current culture of mass media, abbreviated information and an education system that superficially touches on many issues, the level of knowledge of students leaving the walls of universities is an increasing problem, and this does not only apply to architecture.

On the basis of his experience in architectural education, the author, as a participant in the Erasmus+ programme and with several years of experience working with foreign students, points out the different attitudes of students towards the teacher/professor depending on the regions where the students receive their education. The approach of students in Western European, South American countries puts the teacher in the role of a tutor – a guardian, a guide. In central, eastern European countries, and eastern direction as a mentor – an unquestionable authority. In one system dialogue is present in the other unnecessary.

Keywords: didactic methods, heritage conservation, architecture, urban design

Katarzyna SŁUCHOCKA*, Borys SIEWCZYŃSKI**

GRAFICZNY PRZEKAZ IDEI ARCHITEKTONICZNEJ W PROCESACH PROJEKTOWANIA W KONTEKŚCIE HISTORYCZNYM

Wizualizacja projektowa jako ogólna nazwa graficznych metod tworzenia, analizy i przekazywania informacji w procesie projektowania przestrzeni architektonicznej oraz urbanistycznej pełni funkcję wspomagającego narzędzia projektowego, jak i marketingowego. Środki wizualne stanowią pomocne narzędzie w przedstawianiu nieistniejącej tkanki historycznej i obrazowaniu historycznego kontekstu, służą wymianie idei na wcześniejszych etapach procesu, obrazują projektowane wizje, są też elementem konkurencyjnej „sprzedaży” produktu, jakim każdorazowo jest nowo projektowana przestrzeń. Graficzne metody prezentacji przestrzeni, niezależnie od użytego narzędzia i osadzenia w epoce historycznej, mają wpływ na charakter prowadzonych prac badawczych i projektowych. Wizualizacja służy celom poznawczym, a także archiwizacyjnym oraz dydaktycznym. Pojmowana jako środek wyrazu artystycznego, zaliczana może być również do autonomicznej kategorii sztuk plastycznych.

Słowa kluczowe: graficzny przekaz idei, historyczny kontekst, prezentacja przestrzeni, wizualizacja

1. WPROWADZENIE

Proces projektowy związany z przestrzenią architektoniczną oraz urbanistyczną rządzi się swoimi zasadami, które to, chociaż wypracowywane i modyfikowane przez lata, mają wspólny szkielet zasadzający się na rozpoznaniu tematu, przeprowadzeniu odpowiednich badań, wykonaniu niezbędnych analiz i obserwacji *in situ*, właściwej części projektowej oraz ostatecznie „sprzedaży projektu”. W całym tym

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego. ORCID: 0000-0002-0492-2761.

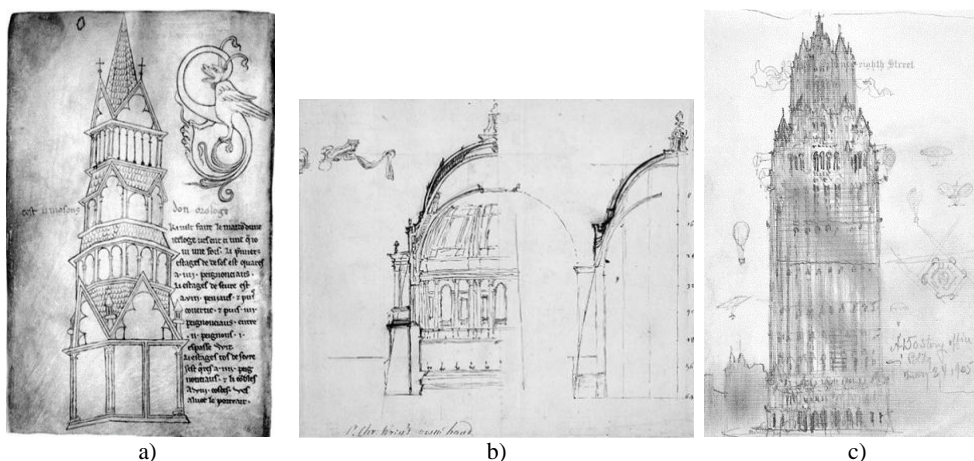
** Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego. ORCID: 0000-0003-0192-7003.

przedsięwzięciu niezmiernie istotnym elementem są także dobra komunikacja, jak i odpowiednio przygotowana część marketingowa. Nadrzędnym narzędziem, którym posługują się wszystkie uczestniczące w procesie projektowym strony, jest obraz, traktowany jako podstawowy język ułatwiający porozumiewanie się pomiędzy architektem a branżystami i inwestorem, będący jednocześnie podstawową metodą oraz podmiotem materializującym proponowaną ideę. Niezależnie od wybranej techniki obrazowanie projektowanej przestrzeni wpisane jest w sposób pracy, co można było zauważyć już w przypadku wczesnych zapisów wykonywanych ręką architektów pochodzących od Villarda de Honnecourt'a z XIII w., który to stawiany jest jako przykład autora pierwszych graficznych przedstawień obiektów architektonicznych, planów, urządzeń czy motywów dekoracyjnych, zapisanych w uznawanym za jedno z najwcześniejszych zachowanych dzieł zawierających rysunki architektoniczne. W obecnych czasach graficzne metody prezentacji przestrzeni wykraczają dalece poza klasyczne wydanie rysunku, sięgając po środki wyrazu mogące potęgować ostateczne wrażenie odbioru. Obszar stricte rysunkowy pozostaje nadal w polu wykorzystywanych metod i często jest podstawową płaszczyzną aktywności, służącą generowaniu dalszych poczynań w sferze wizualizacji danych przestrzeni. Niewątpliwie produktem każdej fazy procesu projektowego jest obraz, dzięki któremu w wygodny i czytelny sposób zaprezentować można wybrany fragment przestrzeni czy detalu. Służy on również za podstawę prowadzenia graficznego dialogu, polegającego na nanoszeniu uwag bezpośrednio na prezentowanych planszach, pojedynczych wizualizacjach czy innego rodzaju graficznych przedstawieniach. Gottfried Boehm celnie definiował obraz w swoim opracowaniu, mówiąc, że jest to: „proces przedstawiania, zachodzący w medium zmysłów” [Boehm 2006: 25], co, zważywszy na płynące z obrazu ewentualne korzyści i siłę oddziaływania, wydaje się zrozumiałym pretekstem, by uznawać go jako podstawowe narzędzie, wykorzystywane w procesach projektowania architektonicznego i urbanistycznego. Niezależnie też od sposobu powstawania modelowego obrazu mówić możemy o wizualizacji danych, których według Friedmana [2008] głównym celem jest skuteczny i zrozumiały przekaz zawartych w nich treści.

2. METODY WIZUALIZACJI KIEDYŚ

Od XIII do XIX w. projektanci realizujący swoje wizje prezentowali je w sposób analogowy. Przyglądając się rys. 1a-1c, dostrzec możemy znaczące różnice pod względem jakości przedstawiania idei projektowych w odniesieniu do obecnie stosowanych metod i narzędzi. Wczesne zapisy wykonywane ręką architektów pochodzące w przypadku Villarda de Honnecourt'a z XIII w., sir Christophera Wrena z lat 1632-1723 i Cassa Gilberta z 1905 r. skupiały się na suchych faktach projektowych, zwracały uwagę na detal, dając ogólny pogląd na charakter nowo

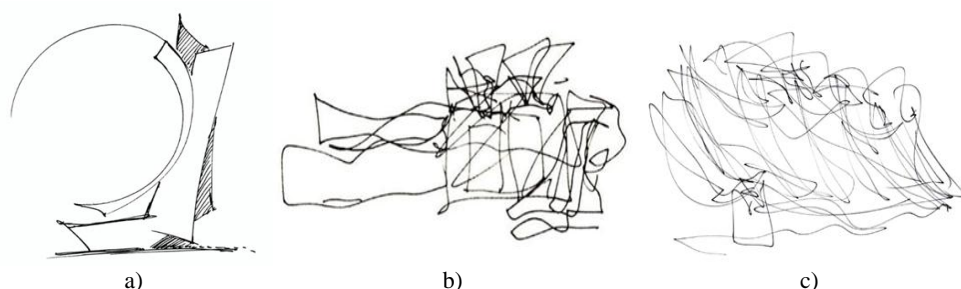
projektowanego obiektu czy jego fragmentu. Głównym celem przekazu był możliwie jak najwierniejszy obraz konkretnych obiektów czy ich fragmentów. Mogły z pewnością stanowić dowód na nowatorskie prezentowanie, dokumentowanie ówczesnej architektury, w trakcie realizacji której ciężar projektowy mocno skupiony był na inżynierii i udoskonalaniu konstrukcji.

Rys. 1. Szkice architektury a) Clock tower, Villard de Honnecourt - Sketchbook [Wikiwand 2023]; b) Design for the cupola of St Paul's Cathedral, London, Sir Christopher Wren [British Museum 2023]; c) Cass Gilbert, 150-piętrowy biurowiec, szkic, 24.05.1905 [Bingham 2013: 17]

W dzisiejszych procedurach projektowych nie brakuje dbałości o bezpieczeństwo, lecz różnice polegają na tym, że skok technologiczny daje obecnie architektom i konstruktorom zupełnie inne narzędzia zmieniające sposób produkcji materiałów budowlanych, prefabrykatów, detali, co pozwala na niewyobrażalne kilka wieków wstecz sposoby realizacji projektów. Zapoznając się ze szkicami wcześniejszych projektów, trudno było dostrzec swobodę interpretacyjną w zapisie, co odzwierciedlała przestrzeń pełna zespołów obiektów o uporządkowanej, zwartej zabudowie kwartalnej, przewidywalnych w swoich układach. Współcześnie wykonywane szkice ideowe, zapisy myśli projektowych przedstawiane są zróżnicowanymi środkami wyrazu (ołówek, tusz, akwarela, akryl, techniki mieszane, zapis cyfrowy). Wydawałoby się, że to zabawa linią, stanowiąca charakterystykę zewnętrzną ich autorów, znak rozpoznawczy. Daniel Libeskind pisał: „nie bogactwo surowców jest ważne, a bogactwo idei” [Libeskind 2008: 173] i doskonale jego sposób myślenia obrazują szkice, podobnie wybrzmiewające również u innych współczesnych twórców. Pełne ekspresji szkice załączkowe [Fikus 1999] Daniela Libeskinda, Zahy Hadid, Franka O. Gehry'ego i wielu innych wyśmienitych kreatorów to ascetyczne notatki często szalonych wizji, materializowane na arenie na-

szego życia w tempie tak szybkim, jak i jego pęd [Słuchocka 2022: 155-165]. W tym kontekście interesująca jest kwestia powiązania współczesnego sposobu prezentowania architektury i jej realnego obrazu (rys. 2a-2c). Czy analizując szkice, notatki koncepcyjne, możemy być pewni, że nowo projektowana architektura będzie trwała, użyteczna i piękna? Czy awangardowe w charakterze zapiski wizji architektury XXI w. przedstawiają ścisły charakter obiektów, czy to pięknie zapisane linią wizje?

Rys. 2. Szkice architektury a) szkic projektowanego obiektu, „Złota 44” w Warszawie, Daniel Libeskind [Architekci 2023], b) szkic do projektu Muzeum Guggenheima w Bilbao, Frank O. Gehry [Szkola Zalubowski 2023], c) Frank Gehry, szkic do projektu Fundacja LVMH [Publica 2023]

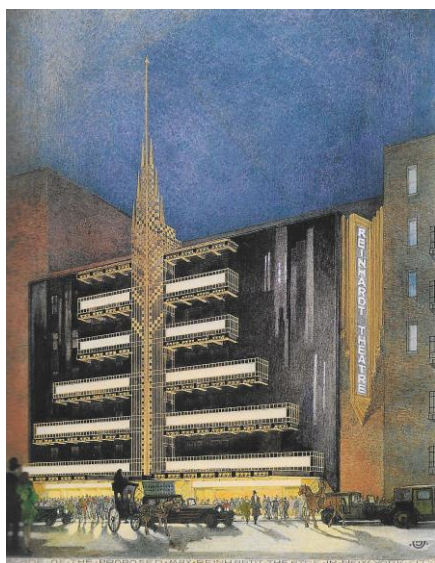
Daniel Libeskind wskazywał także: „architektura zaczyna się od szkicu, wiele projektów zaczyna się od pomysłu, który wydaje się niemożliwy, a jednak powstaje z niego budynek. Budowla powstaje z rysunku, a nie materiałów budowlanych, które zwozi się na miejsce i próbuje uzyskać jakiś efekt” [Szlaz 2017]. Pozostaje niewiadomą, na ile nowo powstająca w przestrzeni forma spełni oczekiwania odbiorców, w jaki sposób rzeczywiście wpisze się w zaistniałą tkankę miasta, która w dużej mierze stanowi historyczną wartość, wymagającą tylko uzupełnienia. Celnie brzmią słowa Le Corbusiera: „zmysł porządku, spójna intencja, wycucie relacji: architektura operuje ilością. Namiętność przekuwa martwe kamienie w dramat” [Le Corbusier 2012: 185]. Wybór powinien być dokonany zgodnie przez projektanta i użytkownika, by w nastawieniu na baśń w tej epoce spektaklu nie skończyć w tragedii pełnej spektakularnych, neofuturystycznych realizacji.

3. WIZUALIZACJA W PROCESIE PROJEKTOWYM

Skuteczność działania w procesach projektowych w dużym stopniu zależna jest od jakości i charakteru wizji, czyli przedstawienia idei założenia na każdym etapie pracy projektowej. Graficzne metody tworzenia i ich sposoby podania uwarunkowane są czynnikami obiektywnymi, jak i subiektywnymi. Pierwsze, czyli ogólne trendy i stosowane, możliwe do użycia narzędzia, systematyzują charakter powstają-

cych obrazów przedstawiających dane dzieło, oferując określony zestaw jakościowy popularnej w danym przedziale czasowym stylistyki (odpowiednie zestawy kolorystyczne, wybrane formy zapożyczone do modelowania sztafażu itp.). Do czynników subiektywnych w głównej mierze zaliczyć możemy indywidualne uzdolnienia osoby czy osób pracujących nad daną wizualizacją, a także ścieżki wykorzystywania, czyli tor pracy, nakreślający/wyznaczający ściśle potrzeby na wskazany etap podejmowanych działań. Tor pracy nie jest ściśle zdefiniowany i rutynowo powtarzalny. Może się zmieniać w zależności od samego tematu opracowania, z reguły nie wykracza jednak poza schemat jednostki/zespołu, który to porusza się w obrębie ściśle wypracowanych metod tworzenia, analizy i przekazywania informacji. W tym cząstkowym etapie procesu projektowego zindywidualizowanie środków wizualnych może wpływać na skuteczność wymiany informacji, prezentacji idei, optymalizując komunikację i przebieg całości. Kolejnym istotnym elementem wspierającym mechanizmy projektowe jest „efekt przeniesienia”.

2.1. Efekt przeniesienia

a)

b)

Rys. 3. Wizualizacje wykonane metodami tradycyjnymi; a) Max Reinhardt Theatre, Nowy Jork, USA, rysunek perspektywiczny, 1927, tusz, gwasz, złota farba, lawowane, Joseph Urban (1872-1933) [Bingham 2013]; b) Dom Braansa, Kraainem, Belgia; założenia kolorystyczne, ok. 1952, gwasz, tusz na papierze mocowanym na desce, Renaat Braem (1910-2001) [Bingham 2013]

Elementem wyróżniającym w obszarze działań graficznych jest stopień zindywidualizowania środków wyrazu w przedstawieniach projektowanych przestrzeni, obiektów, detali. Przyjęty schemat, wypracowywany często latami przez zespół, stanowi markę ułatwiającą rozpoznanie autorów, stając się jak w przypadku charakteru i sposobu rysowania wizytówką autora czy znakiem tożsamościowym [Słuchocka 2015: 43-49] (rys. 3a-3b).

Graficzne opracowania znanych zespołów projektowych służą nie tylko za materiały pomocnicze i ułatwiające pracę. Zdarza się też, że bywają pożądanym dziełem, które ostatecznie gości na ścianach nowo zrealizowanych obiektów. Wizualizacje jako środek wyrazu artystycznego nabierają wówczas zupełnie innego znaczenia. Stają się dziełami sztuki i tak są traktowane.

2.2. Typologia – podobieństwa i różnice

Traktowana jako podstawowe narzędzie projektowe wizualizacja w swoich możliwościach wariantowania rozpatrywana może być pod kątem funkcji (rodzaj przeznaczenia pod dane potrzeby), a także użytych środków wyrazu (rodzaj techniki). W kwestii podziału funkcjonalnego wizualizacje podzielić możemy na:

- a) wykonywane w sposób analogowy (metody klasyczne);
- b) wykonywane przy pomocy narzędzi cyfrowych.

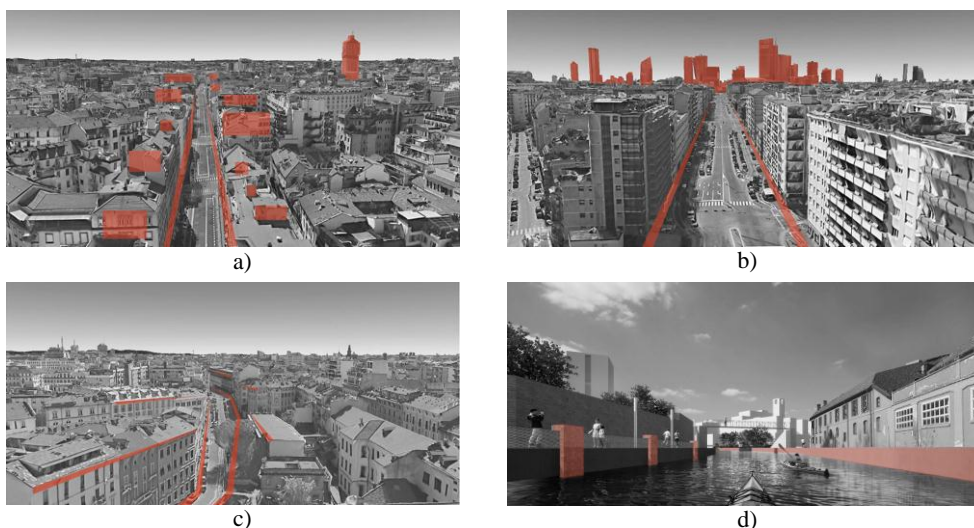
W obszarze działań analogowych wyróżnić możemy: szkic monochromatyczny, rysunek z użyciem koloru, wizualizację odręczną w technice akwareli lub akrylu, rysunek aksonometryczny, techniki mieszane.

W obszarze działań cyfrowych obserwujemy przede wszystkim precyzyjne obrazowania linearne, kolorowe oraz wizualizacje fotorealistyczne, pojawiają się obrazowania będące kolażem fotografii i rzutowanych brył trójwymiarowych, jednak możemy odnaleźć również symulacje technik analogowych, w tym: szkic monochromatyczny i z użyciem koloru, wizualizację z wykorzystaniem efektu akwareli lub farb akrylowych czy olejnych, technik mieszanych [Siewczyński 2014].

Możliwości multiplikowania sposobów prezentacji idei czy projektów znajdujemy generalnie tyle, ilu jest interpretatorów danej metody. Z pewnością warto zaznaczyć, że: „Każdy rodzaj wykonywanej pracy twórczej z zakresu wypowiedzi graficznej jest czynnikiem bezpośrednio wpływającym na rozwój myślenia abstrakcyjnego, na kształtowanie wyobraźni, pogłębianie wrażliwości” [Słuchocka 2015: 44]. Sama czynność zapisu fragmentów obserwowanej przestrzeni jest istotnym czynnikiem procesu poznawczego, w trakcie którego obserwujący potrafi dostrzec zdecydowanie więcej szczegółów niż bierny przechodzień. Wynika to z selekcji danych, które składają się na wybrany obraz przestrzeni. Rozwój umiejętności korzystania z informacji zawartych w szkicach, rysunkach już wykonanych, ułatwia i przyspiesza proces kreowania nowych form.

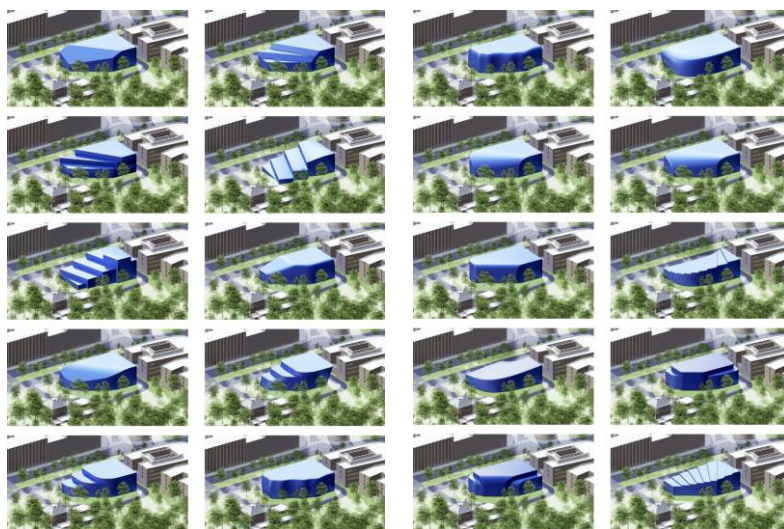
Interwencje projektowe zachodzą z reguły w środowisku architektury już istniejącej. Tak jak cenne są przeprowadzane na etapie przedprojektowym analizy *in situ*

mające na celu skuteczne i prawidłowe wpisanie się w kontekst, tak w tkance historycznej wszelkie działania dotyczące kreacji nowych form wymagają szczególnej uwagi. Nowe technologie obrazowania oraz modelowania trójwymiarowego ułatwiają w dużej mierze wariantowanie formy, jak również usprawniają proces zapisu tak powstałych wariantów zarówno w formie modeli trójwymiarowych, jak i ich płaskich reprezentacji. Ułatwia to odtwarzanie i interpretowanie na bazie już istniejących detali, elementów konstrukcyjnych, szczegółów budowlanych. Zauważyć jednak należy, że nawet przy użyciu najbardziej zaawansowanego oprogramowania służącego do modelowania form przestrzennych autorzy stają przed problemem przekazania kompleksowej i rzetelnej informacji o zaprojektowanej strukturze, co w przypadku dokumentacji projektowej lub koncepcyjnej sprowadza się do konieczności sporządzenia serii rysunków technicznych przekazujących informacje geometryczne na drodze rzutowania i zamknięcia jej w płaskim rysunku. Współczesne technologie opierające się na przekazie interaktywnym nie są w stanie sprostać wymaganiom w 100%, w związku z tym narzędzie informatyczne staje się jedynie bardziej sprawnym kreatorem znanych już wcześniej, sprawdzonych form obrazowania. Dobrym przykładem takiego działania mogą być szkice koncepcyjne ilustrujące dochodzenie do formy, ukazujące kolejne jej stadia rozwoju bądź kierunki myślenia. Zarówno przy użyciu technik tradycyjnych, jak i cyfrowych na drodze poszukiwania formy schematy te wyglądają podobnie, ukazując czasowe następstwo twórczych poszukiwań w niezwykle zbieżnej formie (rys. 4a-4d).

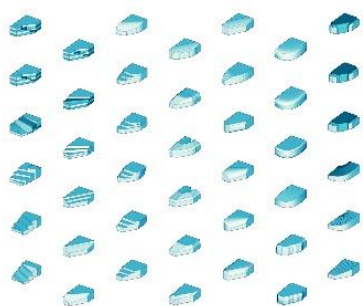

Rys. 4. Przykłady wspomagania komputerowego w procesie ingerencji architektoniczno-urbanistycznych w historycznej tkance Mediolanu; a) poszukiwanie ważnych w przestrzeni miasta punktów węzłowych [Ławniczek 2022]; b) linie prowadzące i powierzchnie zatrzymujące wzdłuż kanału Navigli [Ławniczek 2022]; c) wyznaczenie korytarzy widokowych w historycznej tkance miasta [Ławniczek 2022]; d) wizualizacja nowo projektowanej drogi wodnej – Canal Navigli [Ławniczek 2022]

Uwagę zwraca jednak sposób podania tego rodzaju grafiki projektowej. Techniki komputerowe nie wprowadzają nowych rozwiązań estetycznych, zestawy kolejnych szkiców komponowane są według sprawdzonych, rozwiniętych już dawniej w formie analogowej wzorców. Pozostają w mocy zasady kompozycji, domniemanej kolejności obserwacji (od prawej i od góry), zasady kompozycji kolorystycznej, interwałów, interlinii, rytmów, równowagi kompozycyjnej na arkuszu (rys. 5a-5b).

a)

b)

c)

Rys. 5. Wizualizacja komputerowa jako narzędzie poszukiwania formy w istniejącej sytuacji przestrzennej: a) warianty formy w kontekście [Pęczak 2021], b) poszukiwanie formy na drodze szybkiego bryłowego modelowania 3D [Pęczak 2021], c) wpisanie bryły w model terenu [Pęczak 2021]

Opierają się na regułach projektowych funkcjonujących według ustalonych, niezmiennych zasad, podobnie jak w przypadku przedstawień manualnych. Zarówno w przypadku grafiki komputerowej, jak i tradycyjnej stoimy przed zagadnieniem dostosowania przekazu do percepcji człowieka lub wpojonych i usankcjonowanych tradycją kulturową zasad sporządzania dokumentacji, stąd np. spotykane we wszystkich rodzajach opracowań przestrzenne schematy wyjaśniające sposób strefowania i rozkładu funkcji z ich oznaczeniem kolorystycznym.

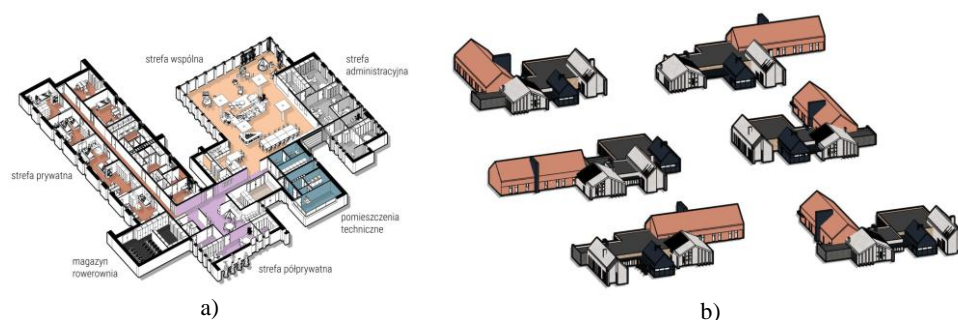
W warstwie techniki graficznej obserwujemy jedynie taką różnicę, że rysunki sporządzone w technice komputerowej charakteryzują się większą dokładnością i poprawnością geometryczną, co ma zasadnicze znaczenie w procesie wiernego odtwarzania obiektów o wartości historycznej, gdzie detal, jego szczegółowa forma, wymiary, proporcje odgrywały i odgrywają istotną rolę (rys. 6). Materiał ilustrowany w sposób odrębny jest w odbiorze unikatowym dziełem, niepowtarzalnym, z założenia traktowanym jako praca, w której dopuszczalne są „niedociągnięcia, niedopowiedzenia”. W odniesieniu do techniki komputerowej wszelkiego rodzaju niedopowiedzenia zasadniczo zaliczane są do błędów, braków w opracowaniu. Cyfrowa precyzja dyktuje warunki i determinuje pole działania jako wytyczony zakres do pełnego opracowania.

Rys. 6. Przykład obrazowania terenu objętego projektowaniem; uwagę zwracają wiernie przedstawienia zastanego kontekstu, jego rzeźby i detalu [Steblewska, Strózczyńska 2020]

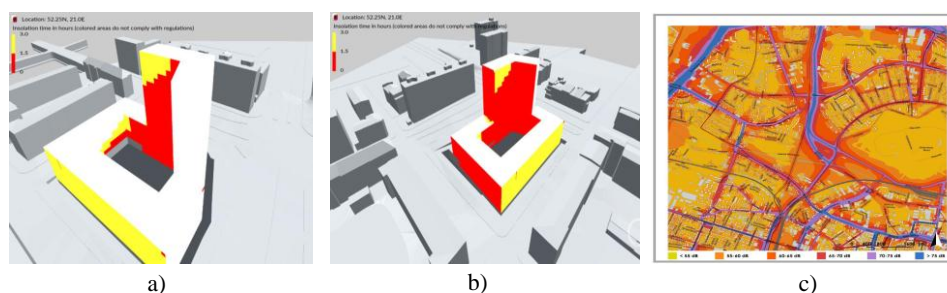
Rzeczywistą wartością dodaną w tym kontekście wydaje się przede wszystkim możliwość sprawnego sporządzenia niezwykle skomplikowanych obrazowań, idealnych geometrycznie, nieosiągalnych (niewykonalnych w tradycyjnych technikach plastycznych i kreślarskich) ukazujących niezwykle skomplikowane struktury współczesnych budynków. Jednak metoda rzutowania wykorzystana w celu sporządzenia informacji 2D pozostaje niezmienna. Nowe technologie znajdują swoje pełne zastosowanie w parze ze współczesnymi mediami – VR, AR, animacją, interaktywną wizualizacją *in situ* itp. Jednak nawet w tym przypadku, w celu uwypuklenia

interesujących obserwatora elementów, zastosowane będą znane metody plastyczne: kontrast, wyróżnienie kolorem, grubość kreski, zastosowanie kolorystyki zwracającej uwagę, ukazanie przestrzenności dzięki zastosowaniu perspektywy powietrznej itp. (rys. 7a-7b).

Rys. 7. Przykłady projektu dyplomowego *Dom dla dziecka* M. Góry, 2021; a) Schemat funkcjonalny obrazujący podział na strefy w nowo projektowanym obiekcie; b) Aksonometria brył zewnętrznych modułów z uwzględnieniem pełnionej funkcji [opracowanie własne]

Dzięki zastosowaniu technik komputerowych pojawiają się jednak również nowe rodzaje obrazowań, np. techniczne i analityczne schematy ukazujące rozkład nasłonecznienia i zacieniania budynków, analizy nasłonecznienia i oświetlenia wewnątrz i wyposażenia w formie przestrzennych wykresów opartych na tworzonych strukturach przestrzennych (rys. 8a-8c).

Rys. 8. Graficzne przedstawienie przeprowadzanych analiz; a) analiza zacienienia nowego obiektu w kontekście historycznej zabudowy – wizualizacja danych obliczeniowych [Gieralczyk 2022]; b) analiza natężenia hałasu [Borkowski 2023]

Tu jednak również obserwujemy naturalne dla percepcji człowieka formy wyrazu plastycznego (np. duża radiacja słoneczna – ciepłe barwy, mała radiacja – zimne barwy). Cenna jest też możliwość analizy obiektu poprzez precyzyjne, wsparte

interaktywnym aparatem obliczeniowym badanie jego zmienności w czasie. Dobry przykład stanowi sporządzenie serii rysunków ukazujących światłocien na elewacji. Jest to znakomity materiał analityczny na każdym etapie projektowania, szczególnie w kontekście historycznym.

W przypadku sporządzania rysunków analitycznych należy zauważyć, że autorska forma takich opracowań jest ograniczona przez możliwości zastosowanego oprogramowania. Środki wyrazu są limitowane graficznym schematem przyjętym przez twórców oprogramowania. Indywidualizacja przekazu autorskiego w zakresie środków plastycznych jest tu niezwykle utrudniona, jeśli nie niemożliwa, gdyż może spowodować nieczytelność rysunku.

4. WNIOSKI

Na podstawie poczynionych rozważań można zaproponować następujące wnioski:

1. Zdolność narzędzi cyfrowych do sprawnego sporządzania obrazowań umożliwia szybkie wariantowanie, a co za tym idzie – stwarza potencjał dla bardziej trafnych rozwiązań w zakresie wyboru optymalnej wersji spośród dostępnych wariantów lub bardziej wiarygodnej konsultacji specjalistycznej.
2. Na bazie modelu trójwymiarowego możliwe jest sporządzanie szeregu obrazowań wykonywanych w różnych technikach plastycznych, dopasowanych do celu i odbiorcy (wykonawca, projektant, konsultant, urzędnik, konserwator zabytków, mieszkańców w procesie partycypacji społecznej itp.).
3. Wspomniane cechy wizualizacji opartej na narzędziach cyfrowych otwierają szczególne możliwości aplikacyjne w kontekście historycznym. Są to z reguły interwencje, w których liczą się szczególnie precyzja i trafność rozwiązań ze względu na bezwzględną konieczność uszanowania kontekstu lub materii, w której dokonywana jest interwencja projektowa. Wizualizacja będąca precyzyjnym, sprawnym narzędziem podejmowania decyzji jest tu niezwykle cenna.
4. W kontekście wykonawczym projekt będący w istocie różnorodną wizualizacją obiektu można szybko dopasować zarówno pod względem ujęcia, zawartości, jak i metody przekazu plastycznego (poziom schematyczności, rodzaj rzutowania, poziom realizmu obrazu, zawartość środków artystycznych itp.) i w krótkim czasie przekazać na budowę.
5. W przypadku wystąpienia problemów realizacyjnych możliwe jest dokonanie szybkiej wizualizacji z różnych ujęć w celu ewaluacji jakości estetycznej i wykonalności rozwiązań zamiennych, dopasowując znów środki wyrazu (np. rys linearny, pełnokolorowy, fotorealistyczny) do aktualnych potrzeb. Szczególnie w środowisku zurbanizowanym lub krajobrazowym zdolność do sporządzania serii ujęć z różnych kadrów przestrzeni odgrywać może niebagatelną rolę.

6. Stosowanie narzędzi cyfrowych wykracza poza zakres autorskich realizacji plastycznych, lecz pozwala na działania charakteryzujące się wysokim poziomem dokładności, precyzji oraz powtarzalności odtworzeń.

5. PROPOZYCJE DALSZYCH BADAŃ

Dla rozwinięcia podjętych działań istotne byłoby przeprowadzenie dalszego etapu badań mających stanowić poszerzenie spektrum dostępnych materiałów oraz obszaru zainteresowań. Cennym doświadczeniem byłoby przeprowadzenie badań opartych na opracowaniu wspólnego tematu, lecz z użyciem zróżnicowanych środków wyrazu plastycznego i graficznego. Pozwoliłoby to ocenić jakość i przydatność wszystkich zastosowanych narzędzi w procesie projektowym, jak i rozpoznać właściwy sposób interwencji projektowych we współczesnych i historycznych obszarach miasta. Interesujące byłoby również podjęcie próby przeprowadzenia badań ankietowych, mogących wskazać preferencje uczestników w branży projektowej, związanych z czytelnością i dostępnością stosowanych narzędzi. Dodatkowo możliwe byłoby sprawdzenie, w jakim stopniu wykorzystywany rodzaj narzędzia służącego wizualizowaniu projektowanych przestrzeni przekłada się na poziom aktywizacji środowisk przyszłych użytkowników, umożliwiając jednocześnie rozpoznanie poziomu partycypacji społecznej w podejmowanych aktywnościach projektowych, niezbędnych do optymalnego prowadzenia gospodarki planowania przestrzeni w mieście.

LITERATURA

- Bingham N., 2013, *100 lat rysunku architektonicznego 1900-2000*, Top Mark Centre, Londyn.
- Boehm G., 2006, *O obrazach i widzeniu, Antologia tekstów*, Universitas, Kraków.
- Borkowski K., 2023, Praca dyplomowa inżynierska, repozytorium Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Fikus M., 1999, *Przestrzeń w zapisach architekta*, Politechnika Poznańska i Agencja Wydawnicza Zebra, Poznań.
- Friedman V., 2008, *Data Visualization and Infographics*, „Graphics”.
- Giernalczyk M., 2022, Praca dyplomowa magisterska WAPP 2022; repozytorium Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Góra M., 2021, *Dom dla dziecka*, projekt dyplomowy, repozytorium Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Le Corbusier, 2012, *W stronę architektury*, Centrum Architektury, Warszawa, s. 185.
- Libeskind D., 2008, *Przełom: przygody w życiu i architekturze*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa, s. 173.

- Ławniczek K., 2022, Praca dyplomowa magisterska, repozytorium Politechniki Poznańskiej, Poznań.
- Siewczyński B., 2014, *Projektowa grafika architektoniczna i cyfrowa nostalgia*, w: „*Arche i Psyche*”: *Seminarium Naukowo-Badawcze Zakładu Urbanistyki i Planowania Przestrzennego WAPP*, red. R. Ast, Poznań, s. 80-87.
- Słuchocka K., 2015, *Drawing – the autograph of spatial sensivity*, “*Technical Transactions*”, vol. 112, no. 4A.
- Słuchocka K., 2022, *Shock and Show – Architecture Today*, w: *Defining the Architectural Space – Avant-Garde Architecture*, vol. 2, Politechnika Krakowska, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław, pp. 155-165.
- Stebleska N., Strózczyńska M., 2020, Praca dyplomowa magisterska, repozytorium Politechniki Poznańskiej, Poznań.

Źródła internetowe

- Architekci, 2023, *Zajrzyj do świata mistrza architektury – szkice Daniela Libeskinda wystawione w Warszawie*, <https://www.architekci.pl/pl/aktualnosci/zajrzyj-do-swiatea-mistrza-architektury-szkice-daniela-libeskinda-wystawione-w-warszawie> (dostęp: 30.08.2023).
- British Museum, 2023, https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1881-0611-203 (dostęp: 24.08.2023).
- Górska R., Sulwiński S., 2000, *Wizualizacja oraz estetyka techniki jako nowe obszary badań naukowych*; w: *Materiały Seminarium Geometrii i Grafiki Inżynierskiej*, Polskie Towarzystwo Geometrii i Grafiki Inżynierskiej, Gliwice, <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-fc7b902e-6c22-41f4-9052-fd149b1ba1a7> (dostęp: 24.09.2023).
- Kulik Z., Niedźwiedzki J., Wujek A., 2018, *Co łączy przemysł gier komputerowych z branżą architektoniczną – czyli nowe technologie prezentacji projektów*, 10. *Ogólnopolskie Seminarium Naukowe Studentów Architektury: zobaczyć, dotknąć, doświadczyć, przeżyć, opowiedzieć*, Repozytorium Politechniki Łódzkiej, Łódź, <http://212.51.210.149/handle/11652/2778> (dostęp: 20.09.2023).
- Publica 2023, <https://publica.pl/wp-content/uploads/2014/02/Frank-Gehry-Fundacja-LVMH-szkic-architekta-%C2%A9-Fondation-Louis-Vuitton.png> (dostęp: 30.08.2023).
- Szkoła Zalubowski, 2023, <https://szkola.zalubowski.pl/2022/03/16/architekci-i-ich-rysunki-czesc-1/> (dostęp: 22.08.2023).
- Szlaz M., 2023, *Zajrzyj do świata mistrza architektury – szkice Daniela Libeskinda wystawione w Warszawie*, <https://www.architekci.pl/pl/aktualnosci/zajrzyj-do-swiatea-mistrza-architektury-szkice-daniela-libeskinda-wystawione-w-warszawie> (dostęp: 23.09.2023).
- Wikiwand, 2023, https://www.wikiwand.com/pl/Villard_de_Honnecourt (dostęp: 24.08.2023).

**GRAPHICAL TRANSMISSION OF THE ARCHITECTURAL IDEAS
IN DESIGNING PROCESSES IN A HISTORICAL CONTEXT****Summary**

Design visualization as a general name for graphic methods of creating, analyzing, and transmitting information in the process of designing architectural and urban space, serves as a tool supporting design and marketing. Visual means are helpful in presenting the non-existent historical tissue and in depicting the historical context. As a specific graphic language, they are used to exchange ideas at earlier stages of the process, They illustrate the designed visions, and they are also an element of the competitive “sale” of the product, i.e. a newly designed space each time. Graphical ways of presenting space, regardless of the tool used and location in the historical era, have an impact on the nature of research and design work. Visualization has a cognitive, archiving, and didactic function. Conceived as a means of artistic expression, it can also be classified as an autonomous category of fine arts.

Keywords: graphical message of ideas, historical context, presentation of space, visualization

Mieczysław KOZACZKO*,
Koło Naukowe Historii Architektury i Urbanistyki**

DUCH MINIONYCH CZASÓW W MIASTACH WSPÓŁCZESNYCH

Pytanie o *genius loci* jest fundamentalne dla rozważań o przemianach form urbanistycznych. Jakie cechy miast należy chronić, a które z form można bez żalu oddać na pastwę przemian? Pośredniej odpowiedzi na to pytanie udziela etologia, która pozwala – w pewnym sensie – wartościować piękno kształtowanej przestrzeni, obiektywizując je na gruncie zdobyczy ewolucji. „Piękne jest to, co czyni nas lepszymi” – jakkolwiek naiwnie brzmiałoby to stwierdzenie, można wykazać jego prawomocność w sensie filogenetycznym. *Ab ovo* więc: ewoluująca z biegiem ludzkich dziejów anatomia oka wyposażała nasz „aparat optyczny” w strefową strukturę pola widzenia. Obserwowane formy są w procesie percepcji niejako rozdzielane pomiędzy odpowiednie strefy na siatkówce oka, dostarczając mózgowi zoptymalizowane dawki informacji przygotowanych do obróbki – tzw. integracji sensorycznej. Części widzianych form, rzutowane przez soczewkę oka na jego siatkówkę precyzyjnie wypełniają poszczególne anatomiczne strefy pola widzenia. Efekt tego automatycznego rozkładu wywołuje różne odczucia estetyczne. Jeśli obserwowane formy są harmonijne, wówczas rezonują z posiadaną „w głębi duszy” intuicją formy idealnej. W ten sposób wywołują poczucie *Kunstgenuss* – estetycznej przyjemności i duchowego, chwilowego spełnienia. Ten mechanizm estetycznego rezonansu pozwala na ocenę jakości obserwowanych form. Jakości te nie ograniczają się wyłącznie do stwierdzenia lub nie abstrakcyjnej – i przez to uniwersalnej – wizualnej harmonii obowiązującej „wszędzie”, więc zarazem także i „nigdzie”. Mechanizm ten umożliwia odkodowanie „formalnego klimatu” – ducha konkretnego miejsca. Bowiem to właśnie odstępstwa od idealnej harmonii stanowią o charakterystycznym *genius loci*.

Słowa kluczowe: strefowa budowa formy, strefy anatomiczne oka, *genius loci*

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0003-1252-8796.

** Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, studenci, członkowie Koła Naukowego Historii i Urbanistyki: Julia Kopańska, Gabriela Łapińska, Mikołaj Marciniak, Natalia Marczyńska, Jagoda Milczewska, Weronika Nykiel, Joanna Śliwińska, Żaklina Pawelczak, Jakub Wolski, Joanna Krzemińska, Katarzyna Woźniak.

1. GENIUS LOCI WSPÓLCZEŚNIE

Duch jest tym dla ciała, czym jest wzrok dla oka. To zdanie Arystotelesa – esencja naturalizmu – zawęza pole badań zjawiska *genius loci*. Sprowadza poszukiwania do takich materialnych przejawów miejskiej kompozycji, które – po pierwsze – każdy może dostrzec, a po drugie – zinterpretować. Mechanizm takiego postrzegania musi więc być zakorzeniony w naszej psychofizjologii. Trzeba więc zacząć od zmysłu wzroku.

Budowa oka jest wynikiem ewolucyjnej presji – to powierzchowny banał. Wnikając więc nieco głębiej: mechanizm odczytu i interpretacji impulsów pochodzących z otoczenia doskonalili się przez tysiące pokoleń, a struktura ludzkiego oka dopasowywała się do egzystencjalnych wyzwań. Od zawsze człowiek, napotykając nieznaną wcześniej formę (zwłaszcza żywą), musiał natychmiast ocenić płynące od niej zagrożenie: oszacować jej budowę, zamiary i ewentualne rezultaty nieoczekiwanego spotkania. Ocena taka miała sens, o ile była dokonywana z odległości jeszcze umożliwiającej ucieczkę (ta atawistyczna, choć nadal istotna odległość to tzw. krytyczny dystans ucieczki [Hall 1984: 234-271; Hall 2001: 22, 157])¹. Co oczywiste – mechanizm percepcji formy nieznannej działał niezależnie od tego, czy była ona żywa, czy nieożywiona (bowiem ruch formy jest wykrywany dopiero po uzmysłowieniu jej spójności i odrębności, a więc już po pierwszym „rzucie oka”). Jeśli więc informacje zawarte w spostrzeżonej formie nie wywoływały egzystencjalnego niepokoju, to widzący mógł odczuć „harmonię bytu”: chwilowe poczucie braku zagrożeń. Forma ta, początkowo nieznaną, stawała się uprzedmiotowieniem, czy nawet wręcz podmiotem-przyczyną tej harmonii. Tę tajemniczą, tkwiącą w formie podmiotowość „wykazywały” w oczach pierwotnego człowieka prehistoryczne dzieła sztuki. Wytwory te – różnego rodzaju antropomorficzne lub zoomorficzne bóstwa – miały ludzką (w każdym razie organiczną, żywą) budowę „ciała”, natomiast ich status ontologiczny cechowała nieśmiertelność, gdyż ciała te były „zakłete” w wieczystą materię, np. w kamień. W ten sposób, zamiast przemijania,

¹ Przykładowo: nasz odległy przodek, patrząc z krytycznego dystansu ucieczki na przypadkiem napotkanego drapieżnika (a najgroźniejszym z nich był inny przedstawiciel naszego gatunku) jednym rzutem oka musiał wizualnie „rozłożyć go na części” i w okamgnieniu dostrzec cztery składowe jego stanu: pobudzenie (z krytycznego dystansu, w kącie $0,04^\circ$ mieści się wielkość źrenic: widać więc, czy nagły napływ adrenaliny je rozszerzył), dalek, nastawienie (w kącie $1,66^\circ$, obejmowanym przez dołek środkowy oka widać układ i siłę dłoni), ponadto potencjalne zagrożenie (żółta plamka oka – $7,04^\circ$ „widzi” układ kończyn i umięśnienie barku, natomiast kąt widzenia ostrego – $29,2^\circ$ obejmuje całą sylwetkę nieznanego) i ostatnia składowa stanu – przestrzenny kontekst całego spotkania (co uzmysławia widzenie stereoskopowe obejmujące kąt 96°). Ewolucji zawdzięczamy fakt, że anatomiczne części oka dopasowały się do „kalibru” tych zagrożeń, determinując proces percepcji formy [Kozaczko et al. 2020; Wykowska 1994].

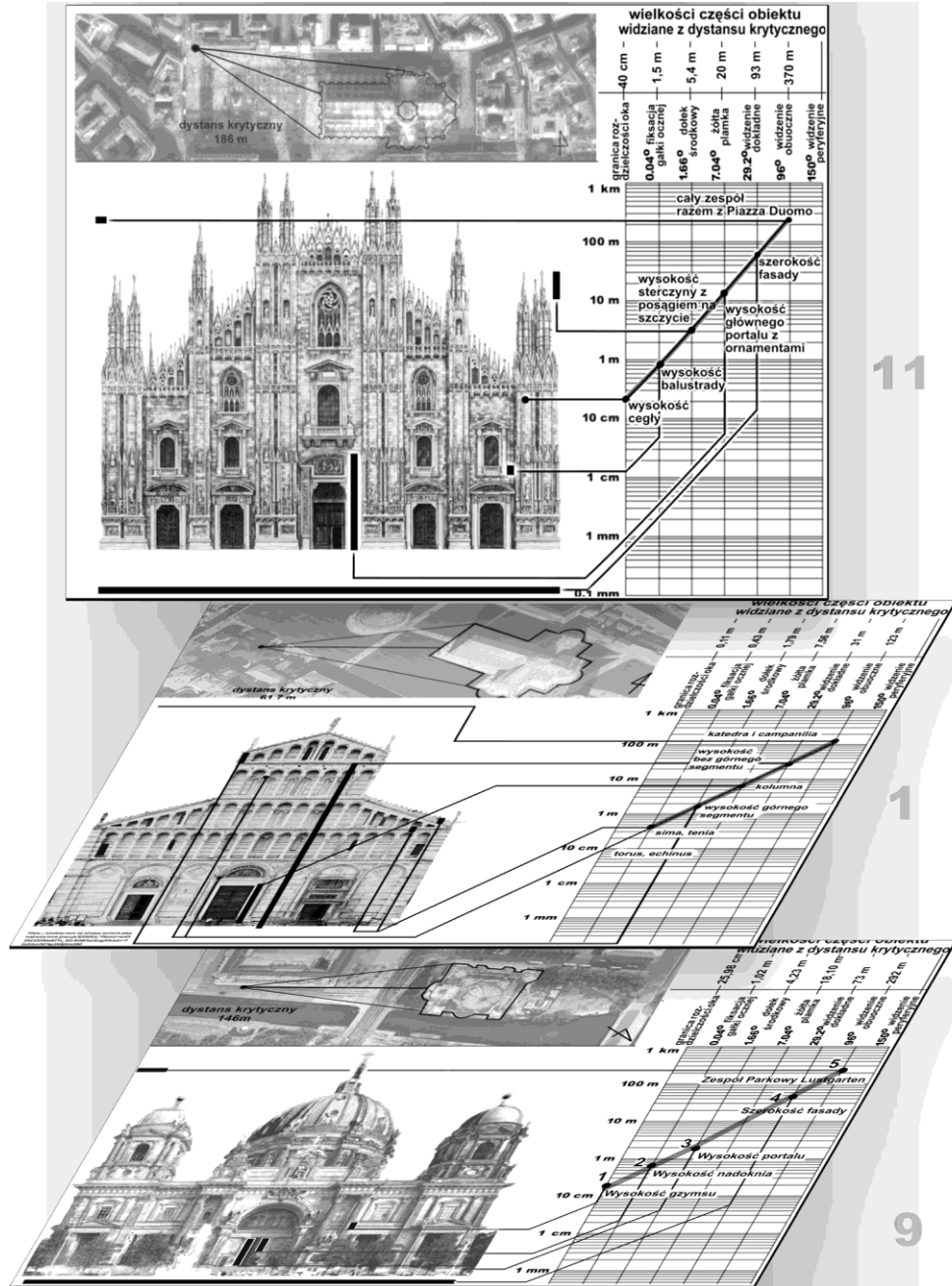
trwały ponad czasem. Jakoś panowały więc nad nim i – w domyśle – także nad innymi prawami bytu. Panujące nad światem bóstwo o „dobrej” formie (jego dobre intencje dają się odczytać z „bogobojnej” odległości ucieczki) może okazać proszącemu swą dobroć – jeśli ten czyni akty prześlągalne, stosowne w jego mniemaniu. Nade wszystko daje mu poczucie sprawczości, panowania nad swoim losem. To właśnie w harmonijnych, „dobrych” formach człowiek odnalazł wspomnienie – dźwignię dla swej sprawczości: mechanizm człowiek – forma (bóstwo) – egzystencja. Piękno dobrej formy architektonicznej wynika z poczucia harmonii, bezpiecznego bytowania, trwania pobawionego zagrożeń. *Genius loci* zawarty w formie jest „dobry” wówczas, gdy układ jej części da się odczytać jako „przyjazny”. Tkwi w niej też „naprawdę”, bo obraz tej formy na siatkówce oka potwierdza posiadaną już w strefach pola widzenia „prawdę natury”. Jeśli forma jest prawdziwa i zarazem dobra, to jest także piękna².

1.1. W poszukiwaniu ducha architektury. Materiał empiryczny

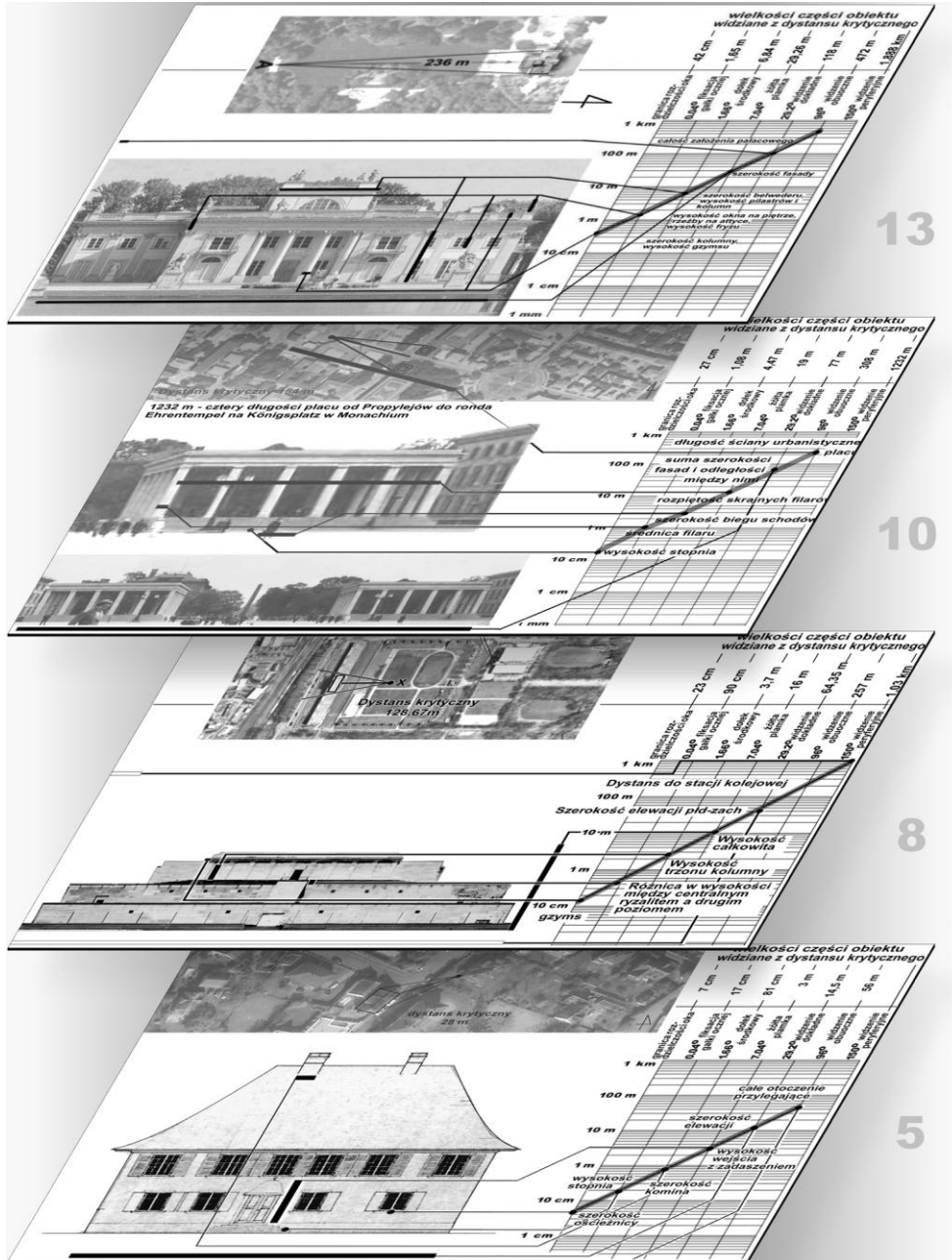
Po tym zaczerpniętym z ontologii wyprowadzeniu genezy *genius loci* sprawdzono ją metodami doświadczalnymi. Oto – w skrócie – ich założenia: krytyczny dystans ucieczki jest fizjologiczną podstawą estetyki, a anatomiczna budowa oka stanowi jego następstwo. W każdym ważnym akcie percepcji podświadomie ustawiamy się w krytycznym dystansie od obiektu obserwacji. Z tej odległości obserwowane formy przemawiają do nas swą strukturalną harmonią. Wykonano ponad 100 analiz strefowych. Dla każdego z analizowanych obiektów wyznaczono dystans krytyczny i dokonano odpowiednich pomiarów. Wszystkie analizy wykazują współzależność między przedmiotem obserwacji a obserwującym (ściślej, anatomią ludzkiego oka). Wielkości istotnych części badanych obiektów architektonicznych, ukazane w fizjologicznym układzie współrzędnych³ tworzą rodzinę prostych harmonijnych (dowodząc strukturalnego ładu intuicyjnie wytypowanych form). Dalej przedstawiono opracowania wykonane w 2023 r.

² Według filozofii idei [Tatarkiewicz 1982] każde dzieło sztuki wciela trzy tzw. Wielkie Idee: Prawdę, Dobro i Piękno. Dzieło sztuki objawia tym samym ideę najwyższą: Jednię. Pojęcie Jedni teorie estetyczne interpretują dziś na gruncie tzw. trójjednej podstawy kognitywno-afektywno-wolicjonalnej [Pytlak 1979: 30], tłumacząc psychologiczne zjawisko tzw. olśnienia (*peak experience*), towarzyszące m.in. percepcji sztuki.

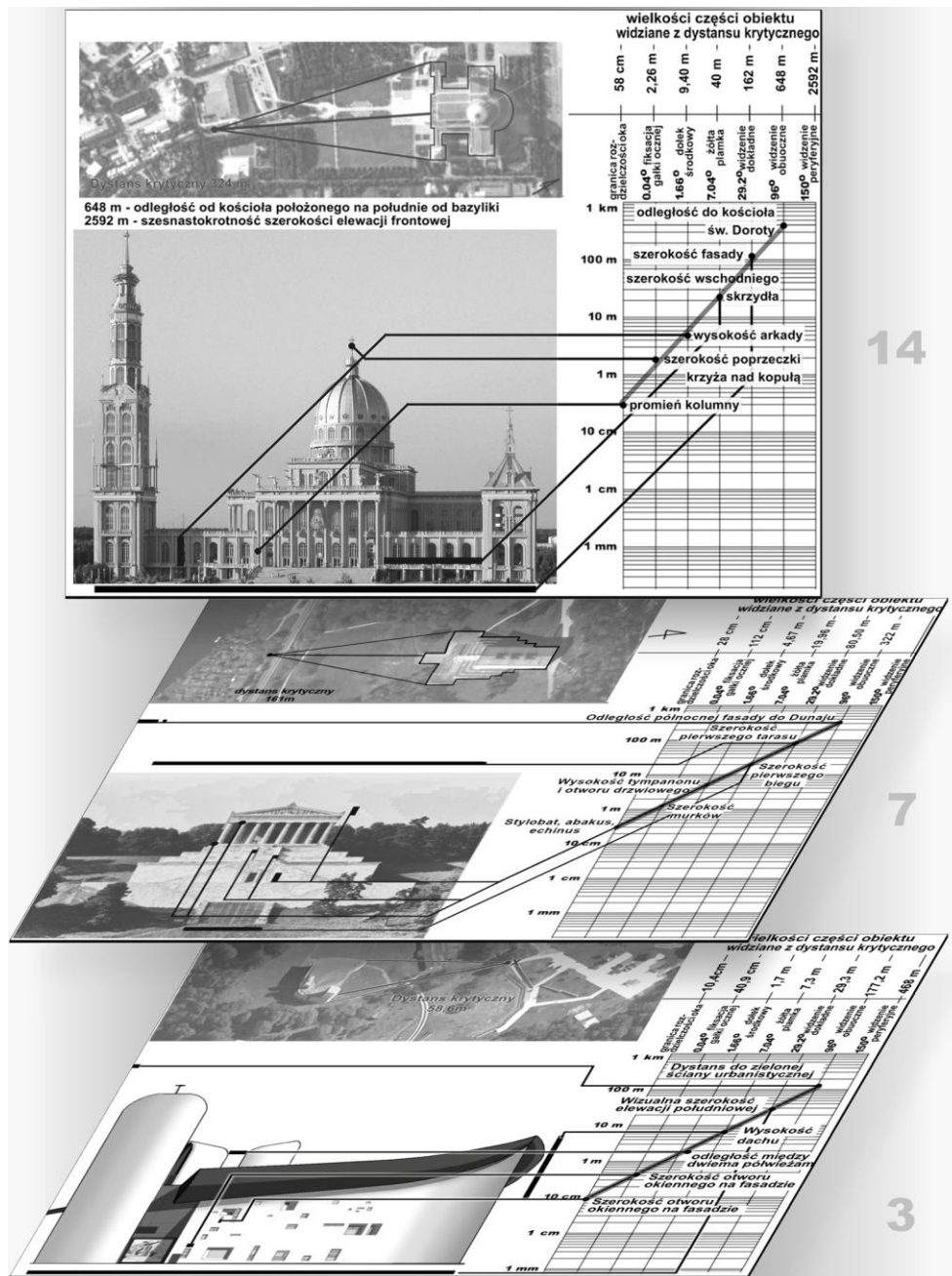
³ Układ ten ma budowę logarytmiczną. Odpowiada ona własnościom mechanizmu percepcji wizualnej, ściślej – prawu Webera-Fechnera [Fechner 1966], zgodnie z którym siła wrażenia estetycznego W jest wprost proporcjonalna do logarytmu bodźca o sile B , wywołującego to wrażenie: $W=c \cdot \log B$.

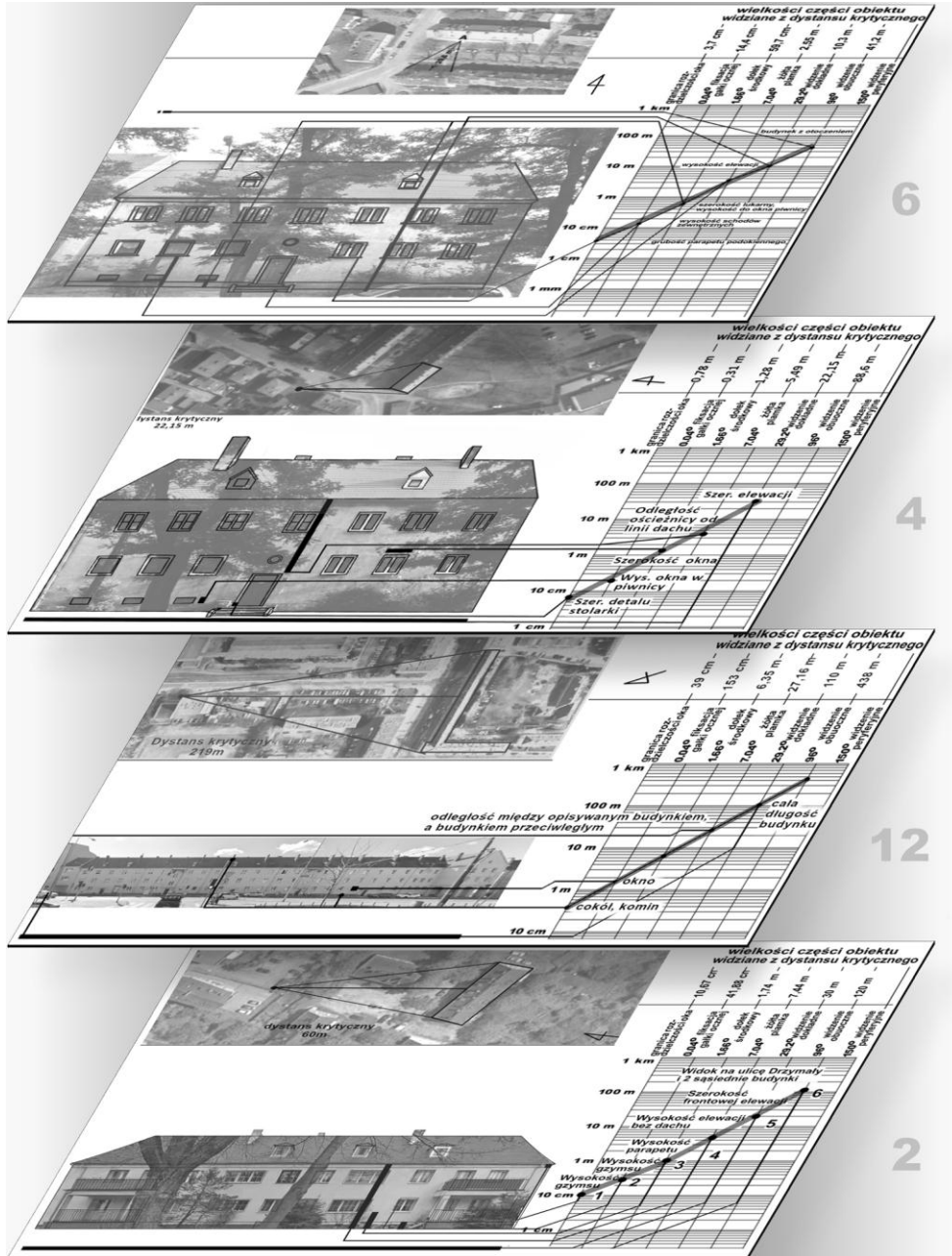
Rys. 1. 11 – Katedra w Mediolanie, 1 – Katedra w Pizie, 9 – Katedra w Berlinie

Rys. 2. 13 – Łazienki (Warszawa), 10 – Ehrentempel (Monachium), 8 – Hauttribune Zeppelfinfeld (Norymberga), 5 – Dom mieszkalny (Ruprechtsau)

Rys. 3. 14 – Bazylika w Licheniu, 7 – Walhalla (Donaustauf), 3 – Notre Dame du Haut (Ronchamp)

Rys. 4. 6 – Akacjowa 11 (Poznań), 4 – Akacjowa 11 (2) (Poznań), 12 – Dąbrowskiego 104-114 (Poznań), 2 – Drzymały 10 (Poznań)

1.2. Wyniki pomiarów

1.2.1. Łazienki Królewskie – Warszawa

Dystans krytyczny 236 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	42,0 cm szerokość kolumny, wysokość gzymsu
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	1,65 m wysokość okna na piętrze, rzeźby na attyce, wysokość fryzu
3 Dołek środkowy	1,66°	6,84 m szerokość belwederu, wysokość pilastrów i kolumn
4 Żółta plamka	7,04°	29,26 m szerokość fasady
5 Widzenie dokładne	29,2°	118 m całość założenia pałacowego

1.2.2. Notre Dame du Haut – Ronchamp

Dystans krytyczny 58,6 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	10,4 cm szerokość okienka w fasadzie
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	40,9 cm szerokość okna w fasadzie
3 Dołek środkowy	1,66°	1,7 m odległość między dwiema półwieżami
4 Żółta plamka	7,04°	7,3 m wysokość strefy dachowej
5 Widzenie dokładne	29,2°	29,3 m szerokość fasady
6 Widzenie obuoczne	96°	177,2 m dystans obiektu od lizjery zwartej zieleni

1.2.3. Budynek mieszkalny, ul. Akacjowa 11 – Poznań

Dystans krytyczny 20,6 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	3,7 cm grubość parapetu podokiennego
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	14,4 m wysokość schodów zewnętrznych
3 Dołek środkowy	1,66°	59,7 m szerokość lukarny, wysokość do okna piwnicy
4 Żółta plamka	7,04°	2,55 m brak
5 Widzenie dokładne	29,2°	10,3 m wysokość elewacji
6 Widzenie obuoczne	96°	41,2 m budynek z otoczeniem

1.2.4. Ehrentempel – Monachium

Dystans krytyczny 154 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	27,0 cm wysokość stopnia
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	1,08 m średnica filaru
3 Dołek środkowy	1,66°	4,47 m szerokość biegu schodów
4 Żółta plamka	7,04°	19,0 m rozpiętość skrajnych filarów
5 Widzenie dokładne	29,2°	77,0 m suma szerokości fasad i odległości między nimi
6 Widzenie obuoczne	96°	308 m kontekst: długość ściany urbanistycznej placu

1.2.5. Ul. Dąbrowskiego 104-114 – Poznań

Dystans krytyczny 219 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	39,0 cm wysokość cokół, szerokość komina
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	1,53 m wysokość okna
3 Dołek środkowy	1,66°	6,35 m brak
4 Żółta plamka	7,04°	27,16 m odległość między budynkiem badanym i przeciwległym
5 Widzenie dokładne	29,2°	110 m cała długość budynku

1.2.6. Walhalla – Donaustauf

Dystans krytyczny 161 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	15,5 cm stylobat, abakus, echinus
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	60,8 cm szerokość murków
3 Dołek środkowy	1,66°	2,52 m wysokość tympanonu, wysokość otworu drzwiowego
4 Żółta plamka	7,04°	10,8 m szerokość pierwszego biegu
5 Widzenie dokładne	29,2°	43,5 m szerokość pierwszego tarasu
6 Widzenie obuoczne	96°	174 m odległość północnej fasady od Dunaju

1.2.7. Budynek mieszkalny, ul. Drzymały 10 – Poznań

Dystans krytyczny 60 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	10,67 cm wysokość gzymsu
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	41,88 m wysokość gzymsu
3 Dołek środkowy	1,66°	1,74 m wysokość parapetu
4 Żółta plamka	7,04°	7,44 m wysokość elewacji bez dachu
5 Widzenie dokładne	29,2°	30 m szerokość frontowej elewacji
6 Widzenie obuoczne	96°	120 m widok na ulicę Drzymały i 2 sąsiednie budynki

1.2.8. Katedra – Berlin

Dystans krytyczny 146 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	25,98 cm wysokość gzymsu
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	1,02 m wysokość nadoknia
3 Dołek środkowy	1,66°	4,23 m wysokość portalu
4 Żółta plamka	7,04°	18,10 m brak
5 Widzenie dokładne	29,2°	73 m szerokość fasady
6 Widzenie obuoczne	96°	292 m zespół Parkowy Lustgarten

1.2.9. Dom mieszkalny – Ruprechtsau

Dystans krytyczny 28 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	7 cm szerokość ościeżnicy
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	17 cm wysokość stopnia
3 Dołek środkowy	1,66°	81 cm szerokość komina
4 Żółta plamka	7,04°	3 m wysokość portal z zadaszeniem
5 Widzenie dokładne	29,2°	14,5 m szerokość elewacji

1.2.10. Budynek mieszkalny, ul. Akacyjowa 11 – Poznań

Dystans krytyczny 22,15 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego
1 Rozdzielczość oka	0,01°	7,8 cm szerokość detalu stolarki
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	31 cm wysokość okna w piwnicy
3 Dołek środkowy	1,66°	59,7 m szerokość okna
4 Żółta plamka	7,04°	2,55 m odległość ościeżnicy od linii dachu
5 Widzenie dokładne	29,2°	10,3 m szerokość elewacji

1.2.11. Katedra – Piza

Dystans krytyczny 61,7 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓ wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego	
1 Rozdzielczość oka	0,01°	11,0 cm	torus, echinus
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	43,0 cm	sima, tenia
3 Dołek środkowy	1,66°	1,79 m	wysokość górnego segmentu
4 Żółta plamka	7,04°	7,56 m	kolumna
5 Widzenie dokładne	29,2°	31 m	wysokość bez górnego segmentu
6 Widzenie obuoczne	96°	123 m	katedra i Campanilia

1.2.12. Haupttribüne, Zeppelinfeld – Nürnberg

Dystans krytyczny 128,67 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓ wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego	
1 Rozdzielczość oka	0,01°	23 cm	grubość gzymsu
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	90 cm	różnica wysokości między centr. ryzalitem a 3. poziomem
3 Dołek środkowy	1,66°	3,7 m	wysokość kolumny na 3 poziomie
4 Żółta plamka	7,04°	16 m	wysokość całkowita
5 Widzenie dokładne	29,2°	64,35 m	szerokość elewacji pd-zach

1.2.13. Bazylika NMP – Licheń

Dystans krytyczny 324 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓ wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego	
1 Rozdzielczość oka	0,01°	58,0 cm	promień kolumny
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	2,26 m	szerokość poprzeczki krzyża nad kopułą
3 Dołek środkowy	1,66°	9,40 m	wysokość arkady
4 Żółta plamka	7,04°	40,0 m	szerokość wschodniego skrzydła
5 Widzenie dokładne	29,2°	162 m	szerokość fasady
6 Widzenie obuoczne	96°	648 m	odległość do kościoła św. Doroty

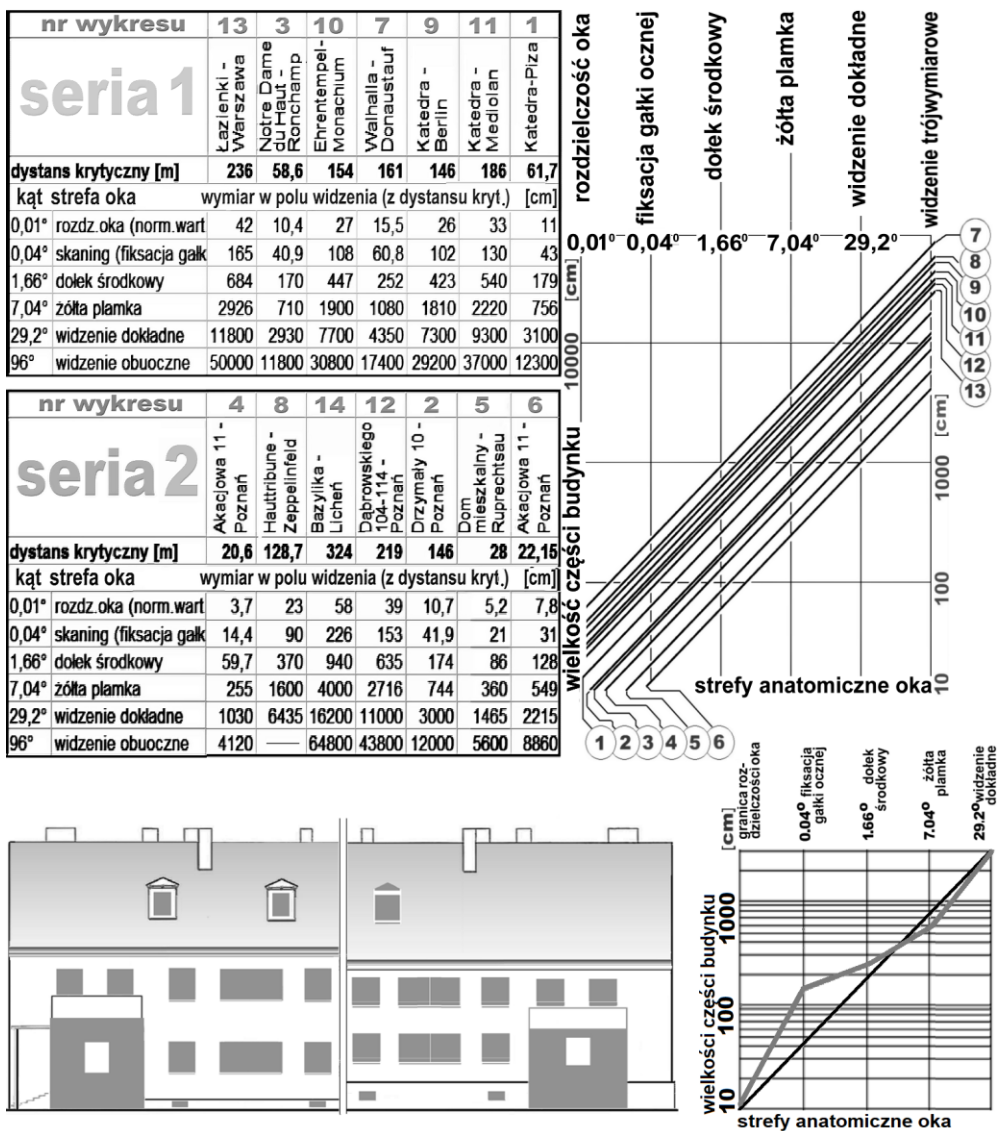
1.2.14. Katedra – Mediolan

Dystans krytyczny 186 m

↓ Pole widzenia	↓kąt	↓ wielkości części obiektu widziane z dystansu krytycznego	
1 Rozdzielczość oka	0,01°	33 cm	wysokość elementu ściennego
2 Fiksacja gałki ocznej	0,04°	1,5 m	wysokość balustrady na piętrze
3 Dołek środkowy	1,66°	5,40 m	wysokość sterczyny z posągami na szczycie
4 Żółta plamka	7,04°	20,0 m	wysokość głównego portalu z ornamentami
5 Widzenie dokładne	29,2°	93 m	szerokość fasady
6 Widzenie obuoczne	96°	370 m	cały zespół razem z Piazza Duomo

2. DLACZEGO ISTNIEJE COŚ, SKORO ŁATWIEJSZE JEST NIC?

W śródtytułach zacytowano tzw. dylemat Leibniza, odnosząc go do efektów przeprowadzonych badań empirycznych. Na rys. 5, w jego górnej części, ujęto w fizjologicznym układzie współrzędnych wszystkie wykresy – efekt opisanych tu badań. W dolnej części rysunku umieszczono jeden z analizowanych budynków (ul. Drzymały 10). Jego elewację rozdzielono na część istniejącą (po lewej) oraz wirtualną (część prawa), w której zmieniono niektóre wymiary, nie pogarszając walorów funkcjonalnych budynku.

Rys. 5. Wykresy w górnej prawej części: 1 – Katedra (Piza), 2 – Drzymały 10 (Poznań), 3 – Notre Dame du Haut (Ronchamp), 4 – Akacyjowa 11 (Poznań), 5 – Dom mieszkalny (Ruprechtsau), 6 – Akacyjowa 11 (Poznań), 7 – Walhalla (Donaustauf), 8 – Hauttribune (Zeppelinfeld), 9 – Katedra (Berlin), 10 – Ehrentempel (Monachium), 11 – Katedra (Mediolan), 12 – Dąbrowskiego 104-114 (Poznań), 13 – Łazienki (Warszawa), 14 – Bazylika (Licheń); wykresy zostały przeniesione z poszczególnych analiz na rys. 1-4. Dolny pas rysunku: Budynek w Poznaniu, ul. Drzymały 10 (por. rys. 4, nr 2 oraz tab. 7). [z archiwum KWAPP]

Obok umieszczono odpowiadające obu częściom wykresy: tej lewej odpowiada prosta harmonijna, prawą charakteryzuje linia łamana. Nie wydaje się, żeby prawa elewacja była wariantem gorszym. Dlaczego więc w rzeczywistości kiedyś zaprojektowano formę dopasowaną do „oczekiwań” oka, skoro można było zbudować formę pozbawioną tej harmonii? Oto kierunek dalszych poszukiwań.

LITERATURA

- Hall E.T., 1984, *Poza kulturą*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
 Hall E.T., 2001, *Ukryty wymiar*, MUZA, Warszawa.
 Kozaczko M. et al., 2020, *Compositional zones of architectural form. Works of the science club [phi]*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej”, nr 1.
 Kozaczko M. et al., 2022, *Formy spójne – przyszłość zakorzeniona w przeszłości*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej”, nr 10.
 Pytlak A., 1979, *Wartości i kryteria oceny dzieła muzycznego*, PWM, Kraków.
 Tatariewicz W., 1982, *Dzieje sześciu pojęć*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
 Wykowska M., 1994, *Ergonomia*, Wydawnictwo AGH, Kraków.

Źródła internetowe

- Dąbrowskiego 104-114: https://earth.google.com/web/search/D%c4%85browskiego+104,+Pozna%c5%84/@52.41579369,16.89396832,80.3465788a,442.00131625d,35y,109.9234026h,0t,0r/data=CigiJgokCfh6JO4iNUpAEcu-L2uOM0pAGSas0_PN7DBAic2_VOIWc6DBA (dostęp: 18.07.2023).
- Drzymały 10: Mapy Go <https://www.google.pl/maps/place/Drzyma%C5%82y+10,+60-613+Pozna%C5%84/@52.4221504,16.9099162,442m/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x470444b27659b28b:0x38a1ae2354bc2ff6!8m2!3d52.4221472!4d16.9124965!16s%2Fg%2F11cs8fppnj!5m1!1e4?entry=ttuogole> (dostęp: 14.07.2023).
- Ehrentempel: <https://www.google.com/maps/place/K%C3%B6nigsplatz/@48.1450906,11.5672962,547a,35y,22.15h/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x479e75e54cf1073b:0x1d910816edf49349!8m2!3d48.1457089!4d11.5652836!16zL20vMGRiODVu?authuser=0&entry=ttu> (dostęp: 11.07.2023).
- Haupttribüne Zeppelinfeld: <https://www.google.com/maps/@49.4274337,11.1218374,1137m/data=!3m1!1e3?entry=ttu> (dostęp: 18.07.2023).
- Katedra Berlin: Katedr, <https://www.google.pl/maps/place/Katedra+Berli%C5%84ska/@52.519064,13.3984977,439m/data=!3m2!1e3!5s0x47a851def7ef9763:0xfa6f9f3631793267!4m6!3m5!1s0x47a851def3c2d14b:0x780e68d5b02f8afc!8m2!3d52.5190608!4d13.401078!16zL20vMDJoN3Nf!5m1!1e4?entry=ttua> Berlińska (dostęp: 12.07.2023).
- Licheń, <https://www.google.com/maps/place/Sanktuarium+Matki+Bo%C5%BCej+Liche%C5%84skiej/@52.3233124,18.3552783,723m/data=!3m2!1e3!4b1!4m6!3m5!1s0x471b49b891aaafe9:0xc576ea214e960b96!8m2!3d52.3233124!4d18.3578532!16zL20vMDQ4M3Bq?authuser=0&entry=ttu> (dostęp: 11.07.2023).

Milan-cathedral, <https://www.google.com/maps/@45.4639242,9.1907565,223m/data=!3m1!1e3!5m1!1e4?hl=pl&entry=ttu> (dostęp: 11.07.2023).

Pisa-cathedral, https://maps.app.goo.gl/UWUfPS2JCChjkcLG8?g_st=ic (dostęp: 6.07.2023).

Ronchamp, <https://i.pinimg.com/originals/e3/3e/cf/e33ecfbd30cf02f8b8e9b3dbca82fecc.jpg> (dostęp: 14.07.2023).

Ruprechtsau, <https://www.google.com/maps/@48.6091859,7.7882438,82m/data=!3m1!1e3!5m1!1e4?hl=pl&entry=ttu> (dostęp: 11.07.2023).

Walhalla, <https://www.stbar.bayern.de/hochbau/projekte/B32H.E1535800.01.html> (dostęp: 25.07.2023).

THE SPIRIT OF PAST TIMES IN CONTEMPORARY CITIES

Summary

The question about the spirit of the place is fundamental for considerations about the transformation of urban forms. So, what features of cities should be protected, and which forms can be surrendered without regret to changes? An indirect answer to this question is provided by ethology, which allows – in a sense – to evaluate the beauty of the shaped space, objectifying it on the basis of evolutionary achievements. “Beautiful is what makes us better” – even if that statement looks like naive, its validity can be demonstrated in the phylogenetic sense.

The observed forms are automatically distributed among the appropriate zones on the retina. The effect of this automatic decomposition evokes various aesthetic sensations. Parts of visible harmonious forms (including parts of buildings), projected by the lens of the eye onto his retina, fill individual anatomical zones of the visual field, thus evoking a sense of *Kunstgenuss* – aesthetic pleasure and spiritual, temporary fulfillment. This mechanism makes it possible to decode the “formal atmosphere” – the spirit of a particular place. Because it is precisely the deviations from perfect harmony that constitute the characteristic *genius loci*. The article discusses the research carried out since 2019. The research concerned the analysis of the form of buildings.

Keywords: form’s zonal structure, eye’s anatomic structure, *genius loci*

Katarzyna SŁUCHOCKA*, Adrian CHRUSZCZEWSKI**

KONTRAST I KONTEKST – TRADYCYJNE I NOWOCZESNE FORMY W PRZESTRZENI MIASTA. WYBRANE PRZYPADKI

Architektura współczesna w mieście historycznym stanowi naturalny element przeplatającej się symboliki epok. Jest znakiem czasów pozwalającym zdefiniować charakter współbrzmienia w kontekście, dając przy tym pretekst do analizy zjawiska wzajemnego oddziaływania form historycznych i tych powstałych współcześnie. W ogólnym rozumieniu miasta-przestrzeni, która powinna być postrzegana jako *utilitas, firmitas, venustas* (użyteczność, trwałość, piękno), podjęto badania związane z kompozycją wybranych przestrzeni placów i rynków w Poznaniu, których charakter został zmieniony w ostatnich 20 latach. Celem przeprowadzonych badań jest znalezienie odpowiedzi na pytanie: czy ingerencja formalna w kontekście historycznej tkanki miasta może wykraczać poza ogólnie przyjęte zasady dobrej kontynuacji, czy powinna stanowić wpisującą się w kontekst trwałości kompozycyjnej kompozycję przestrzenną? Działania badawcze oparto na indywidualnych obserwacjach, ocenie konkretnych przypadków oraz wybranych pozycjach naukowych. Istotnym narzędziem w badaniach okazały się również metoda analizy formy, związana z oceną pojedynczych elementów kompozycyjnych i rozpatrywana pod kątem działania artefaktów z obszaru sztuk plastycznych. Całość opracowania jest też próbą określenia, jak dalece projektant może odbiegać od zastanego charakteru przestrzeni, by odbiorca-użytkownik przestrzeni mógł egzystować w poczuciu stabilności i tożsamości miejsca.

Słowa kluczowe: kontekst, kontrast, przestrzeń miasta, tkanka historyczna

1. WPROWADZENIE. TEMAT PRZESTRZENI MIAST W LITERATURZE

„Miasto powstało jako miejsce spotkań i przestrzeń wolności” [Bielecki 1996: 17] i ta różnorodnie rozumiana wolność manifestowana jest najczęściej w przestrzeniach

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego. ORCID: 0000-0002-0492-2761.

** Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, student w latach 2023-2024.

placów, skwerów, rynków. Fenomen koncentracji społecznej właśnie na obszarach wydzielonych ścianami budynków był i jest wielokrotnie potwierdzony. Już w starożytności w centralnym punkcie urbanistycznego układu toczyło się życie społeczne, handlowe i polityczne [Szolginia 1982: 3]. To właśnie przestrzeń publiczna stwarzać ma dobre środowisko do aktywności społecznej. Kwestie jakości publicznych przestrzeni otwartych omawia J. Gehl w monografii *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych* [Gehl 2009], a istotny temat związku wyobrażeń z terytorium wspólnego zamieszkiwania i dziedzictwa porusza P. Marciniak w opracowaniu *Architektura nowoczesna a tożsamość miasta. O identyfikacji z perspektywy antropologicznej i socjologicznej* [Marciniak 2007: 85-95]. Tematem charakteru, kondycji miast współczesnych i prognozach ich przyszłości zajmuje się D. Sudjic w pracy *Język miast*, głosząc: „Dobrze pomyślane miasto jest tworem, który podlega bezustannym rekonfiguracją, zmienia swoją strukturę społeczną i sens, nawet jeśli jego kontury pozostają zasadniczo niezmiennie. A kiedy przyjmuje radykalnie nowe formy, miarą sukcesu jest stopień, w jakim zachowało swojego ducha” [Sudjic 2017: 263]. M. Krupa i A. Rybka podejmują kwestie współczesnego charakteru ingerencji budowlanych w historycznej strukturze miast, analizując wybrane cztery realizacje architektoniczne w historycznych centrach miast europejskich [Krupa, Rybka 2017: 151-160]. Próbują w ten sposób wskazać prawidłowość w podejmowanych decyzjach kompozycyjnych, formalnych i materiałowych, bez widocznego nawiązywania do elementów już istniejących w zastanym kontekście, potwierdzając jednocześnie, że wprowadzenie współczesnej architektury do zabytkowej tkanki urbanistycznej może być udaną realizacją. Swoje stanowisko w tym temacie wyrażają B. van Berkel i C. Bos słowami: „Nowoczesne miasto wydaje się nacechowane brakiem spójności, fragmentacją i dezorientacją” [van Berkel, Bos 2000: 39]. Interesującą pozycją traktującą o strukturze miejskiej w odniesieniu do historii i współczesności jest monografia Rema Koolhaasa pt. *Śmieciowa przestrzeń*, w której czytamy: „jeśli architektura pozostanie depozytariuszką historii, współczesna populacja rozerwie w końcu i nadwyreży odziedziczoną substancję. Tożsamość postrzegana jako tego rodzaju forma współużytkowana przeszłości jest skazana na porażkę” [Koolhaas 2017: 67]. W dyskurs ten wpisuje się E. Rewers, pisząc o subiektywnym i intersubiektywnym doświadczeniu miasta: „miasto [...] jest doświadczone, przeżywane i rozumiane po części intuicyjnie. Kulturowe podstawy tego doświadczenia stanowią fragment myślowego klimatu danego miejsca i czasu i nie zawsze dają się w pełni odtworzyć” [Rewers 2005: 298]. Jaki zatem kierunek obrać, by przestrzeń miast, zachowując swoją historyczną tożsamość, mogły skutecznie odpowiadać na potrzeby współczesności i w kontekście wizualnym i komfortu użytkownika przestrzeni. W jaki sposób kreować zróżnicowany kontekst naszej codzienności, by nie utożsamiać się ze słowami I. Calvino: „podróżując spostrzegasz, że różnice zanikają: każde miasto upodabnia się do wszystkich miast, miejsca wymieniają ze sobą formy kolejność odległości, drobny, bezkształtny pył zasypuje kontynenty” [Calvino 2005: 116].

Zmiany są jednak nieuniknione. Budynki, ulice oraz obszary miejskie ewoluują i zmieniają się zgodnie z potrzebami ich mieszkańców, trendami ogólnoswiatowymi i potrzebami gospodarczymi. Dlatego ważne jest, aby określić rolę architektów, jak i urbanistów oraz sposób kształtowania współczesnej architektury, by ingerencje w zastany kontekst tkanki miejskiej mogły chronić i podkreślać szczególny charakter i jakość historycznego środowiska, ważnego dla społeczeństwa, pogłębiania tożsamości, świadomości i zachowania dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.

2. KRYTERIA OCENY I EWALUACJI PRZESTRZENI WSPÓLNYCH W MIEŚCIE – ZASTOSOWANE METODY BADAWCZE

Artykuł podejmuje badania wybranych przestrzeni Poznania znajdujących się w kontekście historycznej zabudowy i stanowiących istotne punkty społeczne, komunikacyjne, urbanistyczne w strukturze miasta. Wyboru dokonano na podstawie zastosowanej metody obserwacyjnej oraz case study, prowadząc wstępną identyfikację problemu badawczego, zasadzając się na względnej ocenie zastanych warunków oraz przeprowadzanej w ostatnich 10 latach realizacji związanej z wprowadzeniem znaczących zmian w modelowej przestrzeni (renowacja nawierzchni, zmiany w PZT, wprowadzenie nowych elementów stałych w istniejące środowisko). Ponadto w procesie badawczym wykorzystano metodę porównawczą, heurystyczną, badanie teoretyczne, przegląd literatury. Celem przedmiotowych badań jest zwrócenie uwagi na problem kształtowania przestrzeni wspólnych w odniesieniu do współczesnych realizacji odbiegających charakterem i formą od historycznej tkanki miejskiej, w którą zostały wpisane. Biorąc pod uwagę nowo powstające realizacje, poddano ocenie następujące wytyczne badawcze: sposób nawiązania do najbliższego kontekstu architektonicznego, przystosowanie nowo oferowanej przestrzeni do potrzeb mieszkańców (zasady projektowania uniwersalnego), wpływ realizacji projektowych na środowisko przyrodnicze (formowanie przestrzeni i obiektów użyteczności publicznej z uwzględnieniem zasad projektowania zrównoważonego). Nacisk położony został na wnikliwą analizę wszystkich aspektów badawczych, poczynając od wstępnej oceny i założeń, a skończywszy na opisie efektów końcowych, mogących zwrócić uwagę na potrzebę uwzględnienia wielostronnych kryteriów i czynników, mających wpływ i przełożenie na jakość przestrzeni, będącej podstawą i tłem dla życia człowieka.

3. CASE STUDY – OPIS PRZYPADKÓW

Wybrane do analizy przestrzenie to trzy place o istotnym dla miasta znaczeniu, których charakter oraz funkcja w ostatnich latach uległy zmianie. Znaczący wpływ

na zaistniałe zmiany miały przeprowadzone roboty rewaloryzacyjne, wprowadzające do wskazanych obszarów nowe elementy kompozycyjne. Badania przeprowadzone *in situ* pozwoliły podjąć próbę oceny danych przestrzeni w aspektach funkcji, formy i wpisania się w zastany kontekst architektoniczno-urbanistyczny, by wykazać, czym podjęte realizacje poskutkowały dla mieszkańców i użytkowników.

3.1. Rynek Łazarski

Plac noszący nazwę rynku Łazarskiego umiejscowiony jest w dzielnicy Łazarz na poznańskim Grunwaldzie. Z głównej w tym rejonie ul. Głogowskiej wprowadza do niego obszar zwany niegdyś Lejkiem Łazarskim, który pełnił funkcję skweru w dużej części pokrytego zielenią. Całość przestrzeni rynku, w kształcie nieregularnego czworoboku wraz z trójkątnym klinem, tworzy wnętrze urbanistyczne, zamknięte wielopiętrowymi kamienicami z przełomu XIX i XX w. i z lat powojennych. Rynek Łazarski od lat pełnił funkcję przestrzeni handlowej, w obrębie której można było zaopatrzyć się głównie w świeże owoce, warzywa oraz pieczywo, wypełniając zapotrzebowanie na podstawowe produkty spożywcze (rys. 1a-1b).

a)

b)

Rys. 1. Rynek Łazarski w Poznaniu; a) przestrzeń przed rewaloryzacją; widok rynku z górnych kondygnacji budynku mieszkalnego (D-art 2023]; b) malownicze stragany z kolorowym asortymentem warzywno-owocowym (D-art 2023]

Częściowo fragmenty rynku wydzielone były pod drobny handel odzieżą nową i używaną, a także sprzedaż „staroci”. Funkcjonalności dopełniały zlokalizowane w parterach dookoła placu lokale użytkowe (sprzedaż).

W roku 2020 rozpoczęta została przebudowa rynku Łazarskiego, według wyłonionego w konkursie architektonicznym projektu autorstwa APA Jacka Bułata (roboty zakończono w 2022 r.). Generalna funkcja placu miała pozostać zachowana. Nad targowiskiem zamontowany miał być dach z jedną z największych na świecie jednokomorowych poduszek z folii ETFE (rys. 2). W konsekwencji zapro-

ponowano mieszkańcom Łazarza całkowicie nową formułę, wyróżniającą się wyrazistą okrągłą formą zadania targowiska, uzupełnioną o tzw. część rekreacyjno-wypoczynkową z placem zabaw oraz miejscem na ogródki gastronomiczne.

Rys. 2. Koncepcja rewaloryzacji rynku Łazarskiego w Poznaniu; proj. APA Jacek Bułat [Poznań 2023]

Uporządkowany został także ruch kołowy, który wyprowadzono na obrzeża rynku (zlikwidowano przejazd przez środek płyty rynku). Na prośbę użytkowników i mieszkańców bez zmian pozostawiono liczbę miejsc parkingowych (rys. 3a-3b).

Rys. 3. Koncepcja zwycięskiego projektu na rewitalizację rynku Łazarskiego; a) wizualizacja fragmentu przestrzeni placu z widocznym projektem zadania projektowanego targowiska [Wielkopolska 2023a]; b) wizualizacja obrazująca targowisko oraz fragment „lejka” [Wielkopolska 2023b]

Teoretycznie jakość przestrzeni podniosła się. Zdewastowana nawierzchnia i stare stragany zyskały nowe oblicze w postaci granitowych płyt i kostki oraz nowej formy targowiska. Ilustracje prezentują obecną przestrzeń rynku Łazarskiego w Poznaniu (rys. 4a-4d).

a)

b)

c)

d)

Rys. 4. Dokumentacja fotograficzna dzisiejszego rynku Łazarskiego w Poznaniu; a) widok rynku od strony południowo-zachodniej; b) widok rynku od strony północno-wschodniej; c) fragment targowiska na rynku; d) zadaszenie targowiska na rynku Łazarskim [fot. K. Słuchocka]

„Trudno jednak nie zgodzić się z zastrzeżeniami społeczników i mieszkańców twierdzących, że na Rynku jest nieco za mało zieleni” [Głaz 2022]. Faktycznie główna płyta rynku Łazarskiego została „zabetonowana”. Mimo użycia szlachetnego granitu przestrzeń odczytuje się jako wypełniająca po brzegi płaszczyznę z gdzieniegdzie wkomponowanymi donicami z zielenią. Podobnie nowo powstała realizacja, rysująca się jako spodek, może budzić kontrowersje, zwłaszcza że funkcjonalność targowiska pogorszyła się. Handlowcy skarżą się na nieodpowiedni rozmiar stoisk oraz wprowadzony zakaz osłaniania ich przed wiatrem, zacinającym

śniegiem czy deszczem, zwłaszcza w pobliżu otworu w centralnej części dachu służącego wentylacji, a także na rezygnację z umieszczenia w obrębie „spodka” toalet (sprzedających kieruje się do ustępu ulokowanego wiele lat temu w parterze jednej z kamienic). W kwestii formy i odpowiedzi na właściwe działanie w historycznym kontekście nowa całość znacząco zdominowała zastany obszar. Scalono kolorystycznie i charakterem forma nawierzchni w odbiorze wydaje się anektować przestrzeń, a okrągła forma zadaszenia zdecydowanie skupia na sobie uwagę. Znajdujące się dookoła zabudowania nie współgrają z nową realizacją, tracąc w odbiorze wizualnym.

3.2. Plac Kolegiacki

Plac Kolegiacki w Poznaniu utworzony został w 1802 r. po rozbiorze ruin spalonej po tragicznym pożarze w 1773 r. kolegiaty pw. św. Marii Magdaleny. W średnio-wieczu poznańska kolegiata uchodziła za jedną z największych świątyń w Polsce, a jej ponad 100-metrowa wieża była najwyższą budowlą miasta oraz jedną z najwyższych budowli ówczesnej Polski i Europy, stanowiąc jednocześnie największy symbol miasta.

Położenie placu w bliskiej odległości od Starego Rynku – reprezentacyjnego, najważniejszego placu w mieście – sprzyja odwiedzinom turystów. Przy Placu Kolegiackim zlokalizowany jest cenny i ważny obiekt w mieście, czyli Urząd Miasta, w gmachu dawnego kolegium jezuickiego, graniczącego z barokowym kościołem farnym. W zachodniej części placu znajduje się pomnik poznańskich koziołków.

a)

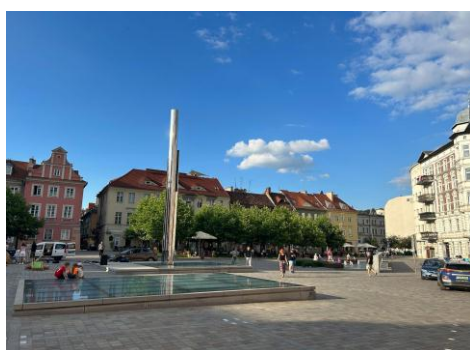

b)

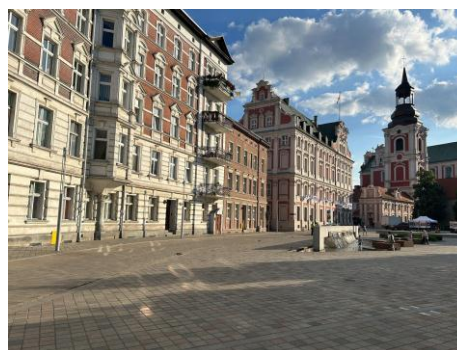
Rys. 5. Dokumentacja fotograficzna przestrzeni Placu Kolegiackiego w Poznaniu; a) widok na północną pierzeję placu [Wikimedia 2023]; b) widok na powierzchnię placu [Wpimg 2023]

W latach 2019-2022 przeprowadzono rewitalizację placu (projekt zespołu Krzysztofa Urbaniaka), o konieczności której decyzję podjęto i zapisano w 2002 r. w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego „Obszar Staromiejski w Pozna-

niu” (Uchwała nr XCIII/1055/III/2002 Rady Miasta Poznania z dnia 9.07.2002 r.). Zgodnie z zapisami tego dokumentu zmienić się miała funkcja placu na publiczną przestrzeń otwartą i przyjazną z preferencją dla ruchu pieszego. Plac Kolegiacki miał stanowić kontynuację komunikacyjną wiążącą sąsiednie wnętrza urbanistyczne, tj. skwer przed przychodnią lekarską, dziedziniec główny Urzędu Miasta Poznania oraz dziedziniec sąsiadujący z parkiem Chopina. W trakcie prowadzonych szeroko zakrojonych prac budowlanych podjęto również badania archeologiczne, w ramach których odkryto fragmenty konstrukcji dawnej świątyni oraz liczne pochówki i artefakty. Część z odsłoniętych w trakcie prac fragmentów świątyni zostało wyeksponowanych w zaprojektowanych na ten cel przeszkleniach, które wieńczy wykonany z polerowanej, nierdzewnej stali 12-metrowy obelisk – Zegar Historii, oraz elementy obrazujące w przestrzeni zarys dawnej świątyni. Wygospodarowana została także strefa mająca pełnić funkcję rekreacji, gdzie znajdują się fontanna i donice z zielenią niską i wysoką. Pozostała przestrzeń przeznaczona została na organizację wydarzeń kulturalnych, jarmarków i festynów (rys. 6a-6b).

a)

b)

Rys. 6. Dokumentacja fotograficzna Placu Kolegiackiego w Poznaniu po przeprowadzonych pracach rewaloryzacyjnych; a) widok na plac od strony północno-zachodniej; b) widoczna nawierzchnia z naturalnego porfiru [fot. K. Słuchocka]

Po rewitalizacji z przestrzeni placu usunięte zostały miejsca parkingowe, które do tej pory zajmowały znaczną jego część. Ruch kołowy został ograniczony do minimum, zabezpieczając dojazd do Urzędu Miasta od strony południowej. Pozyskana wolna nawierzchnia pokryta została kostką wykonaną z naturalnego porfiru. Nowe oświetlenie w postaci minimalistycznych słupów zaprojektowano wzdłuż układu komunikacyjnego, fasady okolicznych budynków, elementy przestrzenne takie jak Zegar Historii, fontanna, drzewa i zieleń również zostały objęte projektem iluminacji.

W „mediach społecznościowych pojawiają się informacje, że mimo iż plac dopiero co przeszedł rewitalizację, to już nadaje się do remontu. Drewniane ławki pod wpływem wilgoci się pokrzywiły, listwy LED nie działają, fontanna się zapycha,

a z chodnika wystają rury” [Jankowska 2022]. Poznaniacy określają przestrzeń mianem „kamiennej pustyni, betonowy, patelni”, co potwierdza się w odbiorze wizualnym. Nowo wkomponowane elementy małej architektury (fontanna, obelisk) wydają się ginąć w obliczu równo pokrytej powierzchni. Sprzyja temu ich delikatna forma niekonkurująca z zabytkowym kontekstem, co akurat zasługuje na uznanie.

3.3. Plac Bernardyński

Plac Bernardyński zlokalizowany jest w śródmieściu Poznania, w centralnej części Garbar (dawniej Piaski). Jego forma kształtowała się już w XV w., wraz z lokacją zespołu klasztorного Bernardynów (obecnie Franciszkanów). Południowa pierzeja placu wykształciła się po powstaniu zespołu klasztorного bernardynek, na przełomie XVI i XVII w. W latach 1804-1805, według projektu Ferdynanda Triesta, uregulowana została całość wraz z częścią śródmieścia. Podjęto także regulację dotąd krętej ul. Garbary (prace do 1823 r.) i wytyczono ulicę Długą. Oś widokowa ul. Garbary z obu stron kieruje na dominantę, którą stanowi kościół Bernardynów. Porządkowanie układu urbanistycznego zakończyła budowa Liceum Marii Magdaleny i zespołu mieszkaniowego projektu Ludwika Frankiewicza (1900-1902).

Główną funkcję Placu Bernardyńskiego od lat stanowił targ warzywno-owocowy. Przeniesiony w 1945 r. ze Starego Rynku, a od 2011 r. targ żywności ekologicznej. Do 1939 r. na placu sprzedawano słomę i siano dla koni.

W ostatnich latach przed przeprowadzeniem robót rewitalizacyjnych Plac Bernardyński prezentował się jako przestrzeń sprzedażowa zlokalizowana na zniszczonych już płytach kamiennieo-betonowych. Nieliczne drzewa znajdowały się od strony północnej i zachodniej placu (rys. 7a-7b, 8).

a)

b)

Rys. 7. Plac Bernardyński przed rewitalizacją; a) widok na plac od strony północnej [D-art 2023]; b) widok na targowisko i znajdujące się tam stragany w klasycznej formie [D-art 2023]

Rys. 8. Plac Bernardyński przed rewaloryzacją; widoczne stragany i zniszczona płyta kamienno-betonowa [Blogspot]

W październiku 2021 r. decyzją Rady Osiedla Stare Miasto podjęto uchwałę pozytywnie opiniującą projekt rewitalizacji placu Bernardyńskiego. Przygotowany przez Urząd Miasta projekt miał zmienić wizerunkowo i jakościowo przestrzeń placu. Faktycznie załatano nawierzchnię i usunięto rozpadające się puste stragany, a ich miejsce zajęły donice mające w przyszłości zazielenić się. Stan faktyczny prezentuje dokumentacja fotograficzna wykonana w lipcu 2023 (rys. 9a-9b i 10).

a)

b)

Rys. 9. Widok na Plac Bernardyński po zakończonych pracach rewitalizacyjnych; a) przestrzeń placu zabezpieczono donicami z zielenią usytuowanymi na nawierzchni wymagającej dalszych prac remontowych; b) plac w godzinach porannych nie przyciąga ludzi [fot. K. Słuchocka]

Rys. 10. Widok na Plac Bernardynów od strony ul. Garbary [fot. K. Słuchocka]

Ingerencja w zastany kontekst historyczny była niewielka. Uznać można, że przestrzeń została uporządkowana. Niestety, zaistniałe zmiany nie przyniosły większych korzyści dla mieszkańców, korzystających z targowiska, gdyż jego różnorodność została zmniejszona, a w zamian za to społeczność nie otrzyma rekompensaty. Swego rodzaju zadośćuczynienie mogłyby stanowić np. nowe nasadzenia w gruncie stałym, sporej wielkości skwer z krzewami, ławkami, miejscem do rekreacji. W chwili obecnej zaobserwować można kilka straganów, kilka starych kontenerów sprzedażowych i rozrzucone, jakby bez namysłu donice z zielenią, która w kontekście zapotrzebowania na roślinność nie wypełni luki w tym miejscu i docelowo nie będzie zaciemniać utwardzonej nawierzchni przestrzeni. Nowo zaprojektowana przestrzeń placu nie jest przestrzenią zapraszającą. Nie zauważa się również jej pozytywnego oddziaływania na otaczający ją kontekst. Plac Bernardyński w odbiorze wydaje się tymczasowo umeblowaną przestrzenią, oczekującą na realizację konkretnego projektu, mogącego przyczynić się do pozytywnej zmiany w tej okolicy.

4. WNIOSKI

Analizy przeprowadzone w obrębie wyznaczonych obszarów pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków, mogących wskazać kierunek prowadzonych zmian w przestrzeniach o podobnym charakterze i funkcji. Dwie z badanych przestrzeni poddane zostały rewitalizacji w znaczącym stopniu. Nastąpiła zmiana organizacji ruchu drogowego: z Placu Kolegiackiego wyprowadzono parking samochodowy i zminimalizowano strefę komunikacji kołowej, a na rynku Łazarskim, zgodnie z życzeniami mieszkańców, zachowano strefy parkowania, ale zlikwidowano pas komunikacji kołowej biegnący przez środek przestrzeni. Obie przestrzenie wyposażone zostały o nowe elementy małej architektury, których kompozycja miała dopełnić realizacji projektu dzielącego główne płyty placów na kilka stref funkcjonalnych. Na rynku Łazarskim utworzone zostało nowe targowisko, o kontrastującej z kontekstem historycznej zabudowy formie, na Placu Kolegiackim zlokalizowana została nowoczesna w formie fontanna, obelisk, tzw. Zegar Historii, i powiązana z nim stała ekspozycja pozostałości po istniejącej tam ówczynie świątyni. Roboty rewitalizacyjne na Placu Bernardyńskim obejmowały naprawę nawierzchni, usunięcie starego targowiska i wprowadzenie zieleni w dużych donicach o zróżnicowanych wymiarach.

We wszystkich przypadkach zieleni umiejscowiona jest na ograniczonym terenie, w wyznaczonych formach. Niewielki fragment zieleni gruntowej, na prośbę społeczności lokalnej, został zrealizowany na rynku Łazarskim. W efekcie końcowym na wszystkich placach zdecydowaną przewagę mają nawierzchnie pokryte płytami kamiennymi lub betonowymi (na rynku Łazarskim płyty i kostka granitowa, na Placu Kolegiackim znajduje się kostka z naturalnego porfiru). Zestawienie danych przedstawiają tab. 1 i .2.

Tab. 1. Zestawienie wyników analizy przeprowadzanych zmian na badanych obszarach

Nazwa przestrzeni	Rodzaj przeprowadzonych zmian	Zmiany funkcjonalne	Zmiany wizualne
Rynek Łazarski	całkowita rewitalizacja przestrzeni; wprowadzenie nowego obiektu o funkcji targowiska; wprowadzenie elementów małej architektury	zmiana organizacji ruchu; zmniejszenie powierzchni sprzedażowej; podział na strefy: handlową i rekreacyjną	znaczące zmiany w odbiorze wizualnym;
Plac Kolegiacki	całkowita rewitalizacja przestrzeni; wprowadzenie nowych elementów małej architektury: fontanna, obelisk; wyeksponowanie fragmentów dawnej świątyni	zmiana organizacji ruchu drogowego – wyprowadzenie parkingu poza obszar placu	znaczące zmiany w odbiorze wizualnym;
Plac Bernardyński	częściowa renowacja płyty placu; wprowadzenie elementów małej architektury w postaci donic z zielenią	wyprowadzenie starego targowiska z przestrzeni	niewielkie zmiany w odbiorze wizualnym

Tab. 2. Zestawienie wyników analizy przeprowadzanych zmian dotyczących rodzaju nawierzchni i charakteru zieleni w zaistniałym kontekście architektoniczno-urbanistycznym

Nazwa przestrzeni	Rodzaj nawierzchni	Charakter zieleni	Interakcja z zaistniałym kontekstem architektoniczno-urbanistycznym
Rynek Łazarski	płyty granitowe kostka granitowa	zielen niska donicowa	nowoczesna, wyróżniająca się forma targowiska o sporych rozmiarach
Plac Kolegiacki	płyty porfirowe kostka porfirowa	formowana zielen wysoka w donicach	nowoczesne formy fontanny, obeliski i ekspozycji fragmentów starej świątyni
Plac Bernardyński	płyty betonowe	zielen w donicach (głównie krzewy)	nowoczesne, prostopadłościennne formy donic z zielenią

W obszarze wszystkich badanych przestrzeni nastąpiła ingerencja w zaistniały kontekst historyczny. Miało to miejsce ze zróżnicowanym natężeniem, z czego najmniejsze zmiany formalne zostały wprowadzone w obrębie Placu Bernardyńskiego. W odbiorze zarówno funkcjonalnym, jak i wizualnym zdecydowana modyfikacja objęła rynek Łazarski. Na całkowicie przebudowanej, poddanej modernizacji ruchu kołowego powierzchni placu zlokalizowano odmienną w charakterze formę architektoniczną, mającą pełnić funkcję targowiska. Obiekt zdominował całe wnętrze placu, dopełniając nowo wprowadzony porządek kompozycyjny. Plac Kolegiacki zyskał nową formę fontanny i obelisku wieńczącego przeszkloną platformę, pod spodem której oglądać można pozostałości po świątyni. Elementy wpisują się skalą w całość założenia, pełniąc wiodące role w nowo zaprojektowanej strefie aktywności (strefa rekreacji znajduje się po przeciwnej, północnej stronie placu). Plac Bernardyński objęty został modernizacją w niewielkim stopniu, choć wprowadzone zmiany są dobrze widoczne. Po usunięciu starej formy targowiska i naprawach nawierzchni wstawione zostały prostopadłościennie formy donic, w których zasadzone zostały krzewy i małe drzewa. Na placu funkcjonuje sprzedaż w postaci kilku straganów umiejscowionych od południowej strony placu. Zmiany wpłynęły na zmniejszenie przestrzeni handlowej, tym samym plac wydaje się opustoszały. Wprowadzone elementy zieleni w donicach stanowią zestawienie pojedynczych form, które wydają się bezładnie zapełniać opustoszały rynek.

Zmiany wprowadzone na rynku Łazarskim, Placu Kolegiackim i Placu Bernardyńskim oraz widok omawianych przestrzeni w okresie sprzed rewitalizacji ilustruje dokumentacja fotograficzna (rys. 11a-11d).

Uwagę zwraca podobny, całościowy charakter nawierzchni w przypadku dwóch pierwszych oraz pozbawienie funkcji sprzedażowej, tym samym znamiennego życia miejskiego na Placu Bernardyńskim.

Biorąc pod uwagę porównawczą analizę dokumentacji fotograficznej, uznać można, że działania mające na celu ożywienie historycznej tkanki miasta w większości przypadków przyniosły negatywne skutki. Nowe obiekty nie stanowią nawiązania do zaistniałego kontekstu, wyłączając przestrzeń Placu Kolegiackiego, gdzie fontanna i obelisk wraz z platformą prezentującą artefakty podkreślają znaczenie historii w danym miejscu.

W obrębie wszystkich przestrzeni poddanych analizie nie zauważono także zdecydowanej ingerencji dotyczącej nowych nasadzeń w gruncie. Nowo wprowadzone elementy zieleni umiejscowione są głównie w ograniczających ich rozrost donicach, odcinających dopływ wody do gruntu. Działania te nie minimalizują efektu pustyń miejskich, przyczyniają się natomiast do wzrostu temperatur w mieście w sezonie letnim. Natomiast wyprowadzona z przestrzeni Placu Bernardyńskiego funkcja obszernego targowiska przyczyniła się do opustoszenia placu (zamieranie życia), do braku pogłębiania tożsamości lokalnej, do kreacji przestrzeni odpychającej).

a)

b)

c)

d)

Rys. 11. a) Przestrzeń rynku Łazarskiego przed dokonanyimi zmianami i po nich [Łazarz 2023]; b) Plac Kolegiacki po wykonanych pracach rewitalizacyjnych oraz stan przed rewitalizacją [OCDN 2023]; c) i d) widok na Plac Bernardyński przed wprowadzonymi zmianami oraz po modernizacji [Lepszy Poznań 2023, Dart 2023]

4.1. Zastosowanie nowoczesnych rozwiązań w przestrzeniach historycznych

Wszystkie analizowane przestrzenie zostały poddane zmianom, które miały na celu dostosowanie ich do współczesnych potrzeb mieszkańców i użytkowników. Jednakże nie zawsze te zmiany były odpowiednie dla charakteru danego miejsca. Wprowadzenie nowoczesnych elementów, takich jak nowe formy architektoniczne czy elementy małej architektury, może być korzystne, pod warunkiem wcześniej przeprowadzonych dogłębnych badań i analiz mających wskazać, w jaki sposób przeprowadzić ingerencję w zastany, historyczny kontekście. W przypadku rynku Łazarskiego i Placu Kolegiackiego nowoczesne elementy wprowadzone zostały w sposób, który zakłóca harmonię przestrzeni, podczas gdy na Placu Bernardyńskim zachowano bardziej konserwatywne podejście, ostatecznie skutkujące mniej inwazyjnym wpisaniem w historyczny charakter miejsca.

4.2. Znaczenie zieleni w przestrzeni miejskiej

Zieleń w przestrzeni miejskiej pełni wiele ważnych funkcji, takich jak poprawa jakości powietrza, redukcja hałasu, tworzenie miejsc wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców oraz estetyczne urozmaicenie krajobrazu miejskiego. W analizowanych przestrzeniach zieleń została wprowadzona w ograniczonym zakresie, głównie w formie donic. Nie jest to optymalne rozwiązanie, ponieważ ogranicza naturalny rozwój roślin i nie przyczynia się do poprawy mikroklimatu miejsca. Wprowadzenie większej ilości zieleni gruntowej, zwłaszcza drzew i krzewów, mogłoby przynieść wiele korzyści dla mieszkańców i użytkowników tych przestrzeni.

5. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone analizy i badania pozwalają zauważyć, że ingerencja w zastany kontekst historycznej tkanki miasta wymaga pogłębionych przedprojektowych badań, z użyciem nowoczesnych metod porównawczych czy alternatywnych badań interdyscyplinarnych. Działania takie są kluczowe dla zrozumienia unikalnego charakteru i wartości historycznej miejsca. Przestrzenie poddane modernizacji zmienione zostały w różnym stopniu, od gruntownie przeprowadzonych zmian nawierzchni, organizacji ruchu, zmiany stref funkcjonalnych, do naprawy starej nawierzchni i wprowadzenia donic z zielenią po usunięciu strefy handlu. W większości przypadków tereny zostały „uporządkowane”, tak w odbiorze użytkowym, jak i funkcjonalnym. Niestety, nie wszystkie aspekty konieczne do właściwej modernizacji zostały odpowiednio uwzględnione. Warunki i zasady zrównoważonego

rozwoju i poszanowania zasad ochrony środowiska nie zostały dopełnione. Wpływ inwestycji na poprawę klimatu i dbałość o ekosystem jako całość jest niezauważalny (kwestia nasadzeń w donicach, utwardzenia stałego całych powierzchni placu). Nowo zaistniałe obiekty wprowadziły „nową jakość”, lecz nie wpłynęły na scale nie wizerunku globalnego z danymi przestrzeniami (wyłączając obszar Placu Kolegiackiego, gdzie skala nowych realizacji przestrzennych nie wykracza znacząco poza ramy całości). Również decyzje wyprowadzenia funkcjonującej dotąd strefy handlu (Plac Bernardyński) w konsekwencji przyczyniły się do pustoszenia placu i obumierania tzw. życia społecznego przestrzeni. Jak podkreśla środowisko ekspertów i naukowców, olbrzymią rolę odgrywa troska o potrzeby obecnego oraz przyszłych pokoleń w sposób zrównoważony i z uwzględnieniem środowiska naturalnego. Warto zatem, podejmując zdecydowane działania w obszarach starzejących się przestrzeni miast, rozważać charakter inwestycji, rodzaj wprowadzanych zmian z uwzględnieniem efektów nie na teraz, lecz na przyszłe lata. Postawa taka może prowadzić do bardziej odpowiedzialnego i zrównoważonego rozwoju, odbywającego się z poszanowaniem zarówno dziedzictwa historycznego, jak i potrzeb jednostki, społeczności oraz środowiska.

6. PROPOZYCJE DALSZYCH BADAŃ

Dla pogłębienia podjętych działań wskazane jest przeprowadzenie dalszego etapu badań, które pomogłyby rozpoznać charakter optymalnych aktywności projektowych w obszarach historycznych przestrzeni miasta. Cennym doświadczeniem byłoby przeprowadzenie badań ankietowych, mogących wskazać kierunek prowadzenia przyszłych realizacji. Próba obiektywnej oceny środowisk najbardziej zainteresowanych problemem, czyli użytkowników danych przestrzeni, stanowiłaby konstruktywny zbiór danych, niezbędnych do prowadzenia gospodarki planowania przestrzeni w mieście, a wyniki badań określiłyby faktyczne potrzeby mieszkańców.

LITERATURA

- Van Berkel B., Bos C., 2000, *Niepoprawni wizjonerzy*, Biblioteka Architekta, Wydawnictwo Murator, Warszawa.
- Bielecki C., 1996, *Gra w miasto*, Fundacja Dom Dostępny, Warszawa.
- Calvino I., 2005, *Niewidzialne miasta*, Collegium Columbinum, Kraków.
- Gehl J., 2009, *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków.
- Koolhaas R., 2017, *Śmieciowa przestrzeń*, CA Centrum Architektury, Warszawa.

- Krupa M., Rybka A., 2017, *Współczesna architektura w zabytkowej tkance urbanistycznej – na wybranych przykładach*, „Czasopismo Inżynierii Lądowej, Środowiska i Architektury”, t. z. 64, nr 3/II.
- Marciniak P., 2007, *Architektura nowoczesna a tożsamość miasta: O identyfikacji z perspektywy antropologicznej i socjologicznej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Architektura i Urbanistyka”, z. 10.
- Rewers E., 2005, *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków.
- Sudjic D., 2017, *Język miast*, Wydawnictwo Karakter, Kraków.
- Szolginia W., 1982, *Architektura i budownictwo*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa.

Źródła internetowe

- Blogspot, 2023, <https://1.bp.blogspot.com/-82DyowNb9o4/VN-r-zDGnWI/AAAAAAAAAgug/EKh9seJCAto/s1600/P1310406.JPG>.
- D-art, 2023, [d-art.ppstatic.pl](https://d-art.ppstatic.pl/kadry/k/r/1/ef/8f/5e189918a0293_o_large.jpg); https://d-art.ppstatic.pl/kadry/k/r/1/ef/8f/5e189918a0293_o_large.jpg.
- Głaz J. 2022, *Rynek Łazarski w Poznaniu – bilans otwarcia*, <https://www.architekturaibiznes.pl/rynek-lazarski-poznan-bilans-otwarcia,10174.html> (dostęp: 2.08.2023).
- Jankowska N., 2022, *Nowo posadzone drzewa na placu Kolegiackim chorują*, <https://poznan.tvp.pl/61529575/nowo-posadzone-drzewa-na-placu-kolegiackim-choruja> (dostęp: 2.08.2023).
- Lepszy Poznań, 2023, <https://www.lepszypoznan.pl/wp-content/uploads/2014/07/9diLcj.jpg>.
- Łazarz, 2023, <https://www.lazarz.pl/aktfoto/15000/15158/00.jpg>.
- OCDN, 2023, <https://ocdn.eu/pulscms-transforms/1/t-7k9kpTURBXy8xZWY5NmY5MDA4Y2FjOTc2OWZiMD>.
- Poznań, 2023, <https://www.poznan.pl/mim/rewitalizacja/pictures/rynek-lazarski,pic1,1017,82012,170659,show2.jpg>.
- Wielkopolska, 2023a, wielkopolskamagazyn.pl; https://wielkopolskamagazyn.pl/wp-content/uploads/2018/07/rynek-lazarski-przejdzie-kompleksowy-remontpic11016120949203154-with-ratio16_9-800x445.jpg.
- Wielkopolska, 2023b, wielkopolskamagazyn.pl; https://wielkopolskamagazyn.pl/wp-content/uploads/2018/07/rynek-lazarski-przejdzie-kompleksowy-remontpic11016120949203155-with-ratio16_9.jpg.
- Wikimedia, 2023, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/Plac_Kolegiacki_Pozna%C5%84_RB1.JP.
- WPIMG, 2023, https://i.wpimg.pl/1200x/i.wp.pl/a/f/jpeg/36818/plac_kolegiacki_urzadz_miasta_poznania_625.jpeg.

**CONTRAST AND CONTEXT – TRADITIONAL AND MODERN FORMS
IN THE CITY SPACE. SELECTED CASES**

Summary

Contemporary architecture in a historical city is a natural element of intertwining symbolism of epochs. It is a sign of the times that allows defining the character of resonance in context, while providing a pretext for analyzing the phenomenon of mutual interaction of historical forms and those created contemporarily. In the general understanding of the city – a space that should be perceived as *utilitas, firmitas, venustas* (utility, durability, beauty) – research was undertaken related to the composition of selected spaces of squares and markets in the city of Poznań, whose character has changed in the last two decades of the 20th century. The aim of the conducted research is to find an answer to the question of whether formal intervention in the context of the historical fabric of the city can go beyond the generally accepted principles of good continuation, or should it constitute a composition that fits into the context of compositional durability? The research activities were based on individual observations, assessment of specific cases, and selected scientific positions. An important tool in the research also turned out to be the method of form analysis, related to the assessment of individual compositional elements and considered in terms of the operation of artifacts from the field of visual arts. The entire study is also an attempt to determine how far a designer can deviate from the existing character of space so that the space user-recipient can exist with a sense of stability and identity of the place.

Keywords: context, contrast, urban space, historical fabric

Julia KOPAŃSKA*, Mikołaj MARCINIAK**

ADAPTACJA CENTRÓW HANDLOWYCH DO NOWYCH FUNKCJI NA PRZYKŁADZIE GALERII MALTA W POZNANIU

W Polsce w latach 90. XX w. pojawiła się tendencja budowania coraz większej liczby centrów handlowych. Obserwując ostatnie lata, można zauważyć, że nastąpiło przesylenie liczbą wznoszonych obiektów o tej funkcji. Centrum handlowo-usługowe Galeria Malta w Poznaniu, będące głównym obiektem badania, z czasem traciło klientów, co skutkowało stopniowym zamykaniem kolejnych punktów usługowych wewnątrz niej. Jedynym sposobem na uchronienie budynku przed popadnięciem w stan pustostanu jest zaadaptowanie go do innej funkcji. Zagadnieniem badanym w artykule jest poszukiwanie alternatywnych rozwiązań adaptacji obiektów o tak ściśle określonej funkcji jak centrum handlowo-usługowe. Jedną z metod badawczych wykorzystanych w badaniu było przeprowadzenie analiz urbanistycznych. Analizie poddano również już zaadaptowane centra handlowe i domy towarowe do nowych funkcji.

Słowa kluczowe: martwe centrum handlowe, adaptacja, handel, usługi, Galeria Malta, Galeria Posnania

1. WPROWADZENIE

Wraz z rozwojem urbanistycznym liczba mieszkańców miast stale rosła, a wskaźnik gęstości zaludnienia ulegał zmianie. Następstwem było również zapotrzebowanie na większą liczbę usług, a przede wszystkim ich zagęszczenie w miejskich przestrzeniach. Pozwalało to na dokonywanie zakupów różnego rodzaju przedmiotów i jednocześnie konkurowanie ze sobą handlarzy. Zarówno w czasach współczesnych,

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, studentka studiów II stopnia na kierunku architektura w latach 2023-2024.

** Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, student studiów II stopnia na kierunku architektura w latach 2023-2024.

jak i w przeszłości budynki typu halowego pełniły nie tylko funkcję handlową. W czasach starożytnych odbywały się tam również np. rozprawy sądowe, dyskusje polityczne i przemówienia. W nowoczesnych centrach handlowych, oprócz zakupów, można skorzystać ze strefy gastronomicznej lub rozrywkowej.

Problemem współczesnych centrów handlowych jest ich zbyt duża liczba w stosunku do zapotrzebowania. Obserwowany dziś trend zakupów przez internet wyparł potrzebę chodzenia do sklepów stacjonarnych. Można zauważyć rosnącą tendencję do zamykania wielkokubaturowych galerii handlowych. Wynikające stąd problemy przestrzenne oraz ekonomiczno-społeczne wymagają zdecydowanych rozwiązań – np. poszukiwania nowej funkcji dla pustoszejących budynków (naturalnie jeśli ekonomiczny bilans takiego przedsięwzięcia na to pozwoli).

2. RYS HISTORYCZNY

Dawne społeczności zamieszkujące tereny skaliste były dobrze zaopatrzone w surowce mineralne, ale nie były w stanie zapewnić odpowiednich dóbr rolnych, tak jak osady położone na bardziej urodzajnych gruntach [Matera 2003]. Jedynym sprawiedliwym rozwiązaniem dla obu grup społecznych było ustanowienie handlu między nimi. Miejsca wymiany towarów wymagały przygotowanej infrastruktury, takiej jak magazyny, spichlerze, przestrzenie komunikacyjne, obiekty celne i administracyjne.

Wraz z ekspansją świata i rozwojem rzemiosła handlowano bardziej zróżnicowaną gamą produktów. W związku z tym potrzebne były coraz większe przestrzenie handlowe. Na obszarach z wpływami greckimi centralną część miasta stanowiła agora [Camp, Mauzy 2009]. Był to otwarty plac, na którym gromadzili się ludzie. Przestrzeń ta była wykorzystywana do handlu, manifestacji politycznych, procesji religijnych, ćwiczeń wojskowych oraz wydarzeń kulturalnych. Agorę domykały obiekty użyteczności publicznej, w których mieściły się biura administracyjne, punkty handlowe, sale sądowe, miejsca kultu i inne usługi. Podobne wielofunkcyjne przestrzenie planowano w późniejszych wiekach w granicach Imperium Rzymskiego [Jasiński 2004]. Tam wszelkiego rodzaju usługi oraz wydarzenia kulturalne i społeczne odbywały się na forach. O wielkościach tych przestrzeni mogą świadczyć fora cesarskie w Rzymie, które powiększały się z każdym stuleciem istnienia miasta. W starożytnych rzymskich miastach ważnymi obiektami publicznymi były termy i bazyliki. Funkcją tych pierwszych było zapewnienie strefy odnowy biologicznej, która obejmowała baseny o zróżnicowanej temperaturze, a także łaźnie suche i parowe. Lokowano tam również sale dydaktyczne, biblioteki i magazyny. W związku z tym można zakwalifikować termy jako obiekty usługowe – wielofunkcyjne. Bazyliki stanowiły wielkopowierzchniowe przestrzenie usługowo-handlowe. Silnie skoncentrowane usługi handlowe były także popularne w krajach

Bliskiego Wschodu [Kozłowski 2014]. Każdy większy ośrodek miejski posiadał wydzielony obszar zwany bazarem (po arabsku sukkiem), na którym znajdowały się stragany, warsztaty i kramy. Oprócz obiektów handlowych sukki posiadały na swoim obszarze meczety, łaźnie, palarnie kawy, restauracje i karawanseraje, czyli miejsca odpoczynku dla podróżujących.

Od średniowiecza do czasów nowożytnych infrastruktura miejsc handlowych w Europie nie była tak rozwinięta jak w poprzednich stuleciach. Handel odbywał się najczęściej na głównych rynkach, zlokalizowanych w centrach miast, w sąsiedztwie budynku władz miejskich. Większe skupiska handlu skoncentrowane w jednym obiekcie zaczęły pojawiać się od XVIII w. we Francji w postaci pasaży przejściowych, a od XIX stulecia w Wielkiej Brytanii jako wielobranżowe domy towarowe [Feinberg 1991]. Za pierwsze centrum handlowe w dzisiejszym rozumieniu można uznać Southdale Center z 1956 r. w Stanach Zjednoczonych. Kompleks był wyposażony w powierzchnie handlowe, usługowe, gastronomiczne, rekreacyjne oraz kryty parking. Założona w 1957 r. Międzynarodowa Rada Centrów Handlowych (ICSC), opierając się na modelu Southdale Center, zdefiniowała centrum handlowe jako zespół detalicznych placówek handlowo-usługowych, wraz z przylegającym parkingiem zarządzanym jako odrębna całość.

3. RYNEK HANDLOWY W POLSCE I POZNANIU

W Polsce po 1989 r. gospodarka stała się wolnorynkowa, przez co znacząco rozwinęła się branża handlu detalicznego. Lata 90. zapoczątkowały tendencję do częstszego pojawiania się sieci dyskontowych w postaci supermarketów i hipermarketów. Symbolem gospodarki wolnorynkowej stało się centrum handlowe Panorama w Warszawie, które zostało otwarte w 1993 r. Był to pierwszy na ziemiach polskich wielkopowierzchniowy kompleks handlowo-usługowy oparty na schemacie wspomnianego Southdale Center.

Według danych statystycznych CBRE w 2018 r. Poznań jako miasto zajmowało drugie miejsce w Polsce pod względem liczby obiektów handlowych, z łączną powierzchnią handlową wynoszącą ok. 690 000 m². Według tych samych danych Poznań jest 4. najbardziej nasyconym miastem pod względem powierzchni handlowej – na 1000 mieszkańców przypada 1268 m² powierzchni handlowej. Oznacza to, że sieć handlowa w stolicy Wielkopolski jest bardzo dobrze rozwinięta na tle całego kraju. Z obserwacji własnych wynika jednak, że rynek w tym mieście na razie się nasycił. Świadczy o tym przede wszystkim niewykorzystana powierzchnia handlowa, której najemcy nie chcą zagospodarowywać.

4. RODZAJE GALERII HANDLOWYCH

Rada ICSC wyszczególniła pięć rodzajów (generacji) centrów handlowych ze względu na funkcje, stosunek powierzchni handlowej oraz okres powstania. [„Rzeczpospolita” 2016]:

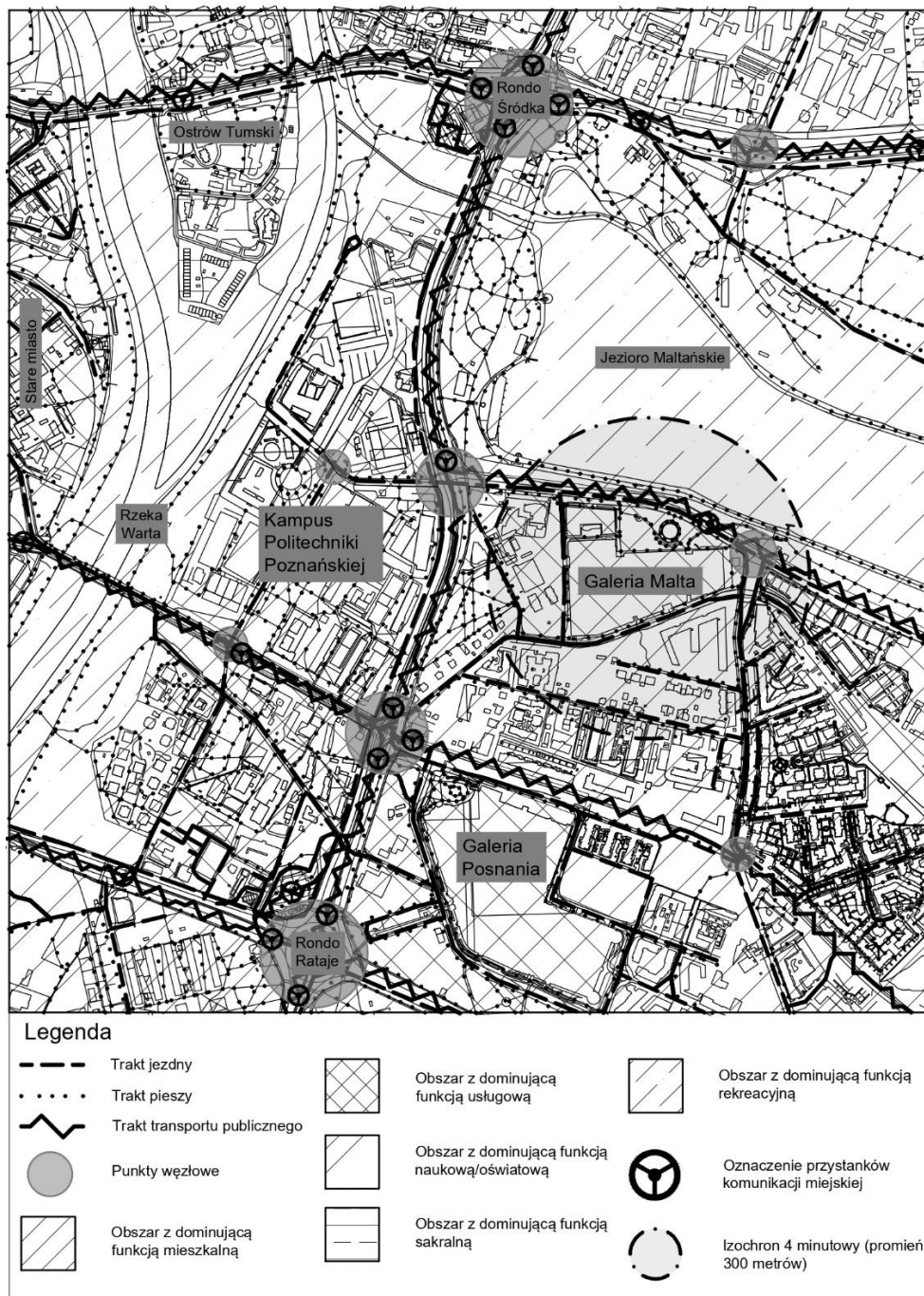
- 1. generacja – największą część przybytku zajmował hipermarket, którego oferta była wzbogacona o zespół kilku kramów świadczących drobne usługi, np. pralnia, usługi ślusarskie, kiosk.
- 2. generacja – hipermarkety wciąż miały dominującą funkcję, lecz powierzchniowo pozostała liczba stanowisk usługowo-handlowych stanowiła większość. Zaczęły się pojawiać sklepy odzieżowe, sportowe itp. Centra 1. i 2. generacji w znacznej części miały na celu zaspokoić jedynie potrzebę zakupową. Przeważnie miały prostą, niewyróżniającą się formę architektoniczną, a cechą rozpoznawczą były głównie logotypy firmowe i reklamy.
- 3. generacja – centra handlowe przewidują dostarczenie konsumentowi rozrywki i rekreacji. Hipermarkety w tym przypadku (o ile w ogóle się znajdują) stają się jednym z wielu dostępnych sklepów i nie stanowią najważniejszego organu galerii. Ten typ galerii handlowych upodobił się do rzymskich bazylik czy greckich agor – klient może w nich spędzić wiele godzin i niekoniecznie muszą być one przeznaczone na zakupy. Konsument może skorzystać z siłowni, spotkać się w celach towarzyskich, pójść na seans filmowy, skorzystać z oferty gastronomicznej, umówić się na wizytę fryzjerską lub wziąć udział w organizowanym wydarzeniu kulturalnym. Centra 3. generacji mają zwykle swój indywidualny niepowtarzalny wygląd. Jako symbole konsumpcjonizmu i dobrobytu XXI w. stanowią niekiedy wizytówkę miasta, dlatego mogą być przedstawione jako nowoczesne formy architektoniczne będące miejską sztuką współczesną. Pomimo że handel generuje wciąż największe zyski, projektanci nie próbują zwiększyć największego współczynnika powierzchni użytkowej. Znaczna część powierzchni wykorzystywana jest na przestrzenie wspólne, szerokie ścieżki komunikacyjne, otwarcia widokowe, przestrzenie wystawowe czy miejsca zgromadzeń. Tej generacji centrami handlowymi są m.in. Galeria Malta oraz Galeria Polesna w Poznaniu.
- 4. generacja – w jej skład wchodzi usługi oferowane w 3. generacji oraz dodatkowo miejsca pracy biurowej lub hotele. Wówczas osoby zatrudnione w biurach korzystałyby z możliwości, jakie dostarcza im galeria, w której pracują. Zabieg ten jest stosowany m.in. w wysokich budynkach – wówczas niższe piętra przeznaczone są dla galerii, a wyższe poświęcone na pokoje hotelowe lub biura jak np. w Złotych Tarasach w Warszawie.
- 5. generacja – stanowi mniejszość na świecie i jest idylliczną formą obiektu samowystarczalnego. Cały budynek stanowi miejsce pracy, miejsce zamieszkania, miejsce handlu, podstawowych usług (w tym medycznych i oświatowych), rekreacji, a nawet większe przybytki kultury jak teatry. Obecnie w Polsce takich

miejsce nie ma, ale projekty samowystarczalnych miasteczek powstają w innych krajach, nawet w Europie.

5. ANALIZA URBANISTYCZNA I SYTUACYJNA

Poddając analizie urbanistycznej obszar otaczający wybudowaną w 2009 r. w Poznaniu Galerię Małą (rys. 1), opisano w tekście trakty jezdne, piesze i transportu publicznego, główne węzły komunikacyjne, a także podzielono tereny na dominujące funkcje mieszkaniowe, usługowe, naukowe, sakralne i rekreacyjne. Centrum handlowe korzystało z atrakcyjności krajobrazu miasta ze względu na lokalizację nad Jeziorem Maltańskim. Konsumenci wykazywali chęć połączenia rekreacji nad jeziorem z odwiedzaniem sklepów zlokalizowanych w Galerii Mała. Strefa gastronomiczna była również niezwykle atrakcyjną częścią budynku z uwagi na przeszklenia wychodzące na jezioro i las, co pozwalało ludziom zjeść posiłek, obserwując piękny krajobraz. Centrum handlowe oferowało wiele rodzajów usług związanych ze sportem, wystawami, salonami gier, modą czy urodą, co urozmaicało jego ofertę i przyciągało klientów. Obiekt otoczony jest również budynkami wielorodzinnymi, których liczba stale się zwiększa. Jednak wraz z nadejściem 2016 r., kiedy otwarto oddaloną o 15 minut spacerem Galerię Poźnania, Galeria Mała zaczęła tracić klientów (rys. 2).

Analizując mapę (rys. 1), należy zwrócić uwagę na doskonałą lokalizację Galerii Poźnania pod względem dostępności komunikacyjnej. Wejście do budynku znajduje się dwie minuty od skrzyżowania, przez które przebiega ponad sześć linii tramwajowych, przecinających się w różnych kierunkach, natomiast zajezdnia autobusowa oddalona jest od drzwi obiektu o sześć minut spacerem. Centrum handlowe oferuje również podziemny parking, który może pomieścić 3300 samochodów [Poźnania 2023; Galeria Mała 2023]. Lokalizacja Galerii Poźnania jest strategiczna, zarówno pod względem komunikacyjnym, jak i ilości okolicznej zabudowy mieszkaniowej. Galeria Mała spotyka się z problemem blokowania możliwości rozrostu otaczającej zabudowy z jednej swojej strony ze względu na istniejące Jezioro Maltańskie. Ponadto Galeria Poźnania ma bogatszą ofertę sklepów pod względem ilościowym. Te trzy czynniki były głównymi, które spowodowały nagły spadek zainteresowania konsumentów Galerią Małą. Od najbliższego przystanku autobusowego do centrum handlowego dystans pieszy wynosi ok. sześć minut krótszą, ale mniej przyjemną drogą, jak wykazały nasze badania. Gdyby potencjalny klient chciał dojść do obiektu spokojniejszą, ładniejszą ścieżką, biegnącą wzdłuż brzegu Jeziora Maltańskiego, musiałby iść dwa razy dłużej.

Rys. 1. Analiza urbanistyczna obszaru wokół Galerii Malta [oprac. własne]

Rys. 2. Aktualne zdjęcie opustoszałego wnętrza Galerii Malta [oprac. własne]

Zgodnie z uchwałą radnych Warszawy z 2006 r. w sprawie planowanego uprzywilejowania komunikacji publicznej w śródmiejskiej strefie (zgodnie z uchwałą zarówno ruch samochodowy, jak i liczba miejsc parkingowych mają być ograniczone, a transport zbiorowy powinien być priorytetowy) odległość piesza do przystanku komunikacyjnego nie powinna przekraczać 300 m (ok. 4 minut) [Dybalski 2014]. W pozostałej części miasta o zwartej zabudowie oraz w strefie podmiejskiej odległości te powinny wynosić odpowiednio 400 i 500 m (ok. 5-6 minut). Wydłużający się czas dojścia do budynku jest nie tylko problemem pod względem komfortu, ale także tworzy barierę, z którą musi się zmierzyć wiele osób mających problemy z poruszaniem się. Bezpośrednio przy Galerii Malta znajdują się dwa przystanki autobusowe, skierowane w przeciwnych kierunkach. Autobusy, które się tam zatrzymują, kursują co 20 i 40 minut oraz dojeżdżają do bardzo bliskich miejsc od centrum handlowego, co stanowi problem dla osób z dalszych części miasta, gdyż muszą się przesiadać w trakcie podróży, aby skorzystać z tych linii autobusowych. Analizując 4-minutowe izochrony, można zauważyć, że poznańska Galeria Malta niestety nie posiada w bezpośrednim sąsiedztwie żadnych istotnych udogodnień, biorąc pod uwagę komunikację, zabudowę mieszkaniową czy inne miejsca skupia-

jące dużą liczbę osób. W obecnej lokalizacji jedyną zaletą budynku jest piękny widok rozpościerający się zza jego okien.

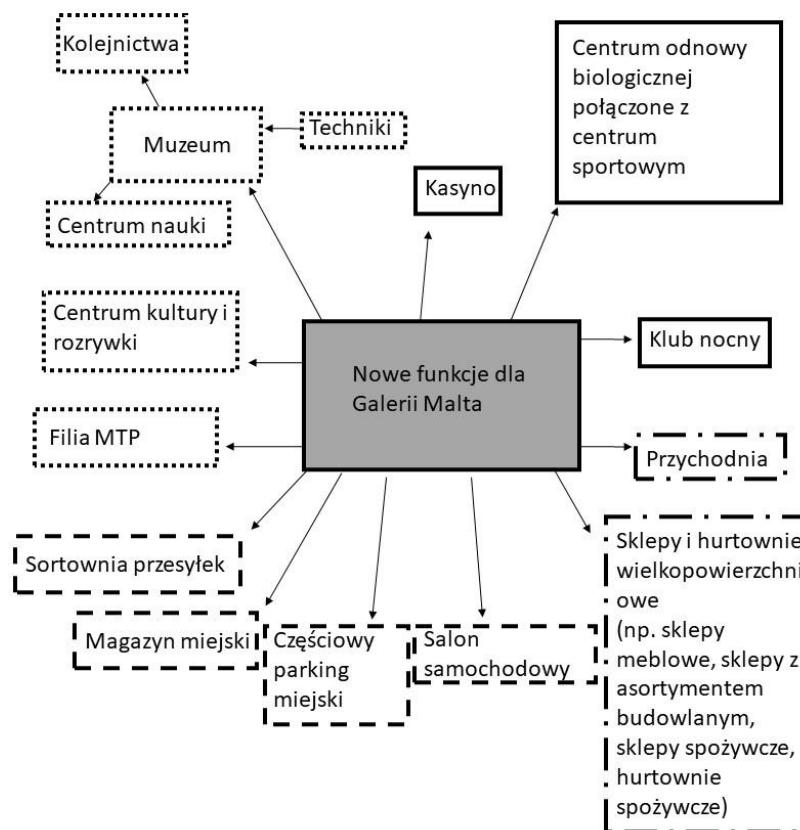
Pomimo dobrze zlokalizowanej działki Galeria Malta okazała się niewystarczająco atrakcyjna w stosunku do swojego konkurenta, którym stała się Galeria Poznania. Większa możliwość wyboru spośród szerokiej gamy marek sklepów, lepszy dostęp do komunikacji miejskiej oraz większa koncentracja zabudowy mieszkaniowej wokół nowego centrum handlowego spowodowały spadek zainteresowania klientów Galerii Malta i ich stopniową relokację do nowego obiektu.

6. ADAPTACJA WIELKOPOWIERZCHNIOWEJ GALERII MALTA

Galeria Malta to kolejny przykład martwego centrum handlowego, które staje się coraz częstszym zjawiskiem. Poza wymienionymi w części analitycznej przyczynami załamania się funkcji obiektu kolejnym powodem stała się sprzedaż internetowa produktów oferowanych przez sklepy. W szczególności problem nasilił się w latach 2020-2022, kiedy panowała pandemia, ograniczająca możliwość bezpośredniego handlu. Obecnie Galeria Malta jest całkowicie pusta, bez aktywnych lokali handlowych i usługowych. Aby nie doprowadzić do tragedii ekonomicznej i ekologicznej w postaci pozostawienia budynku jako pustostanu lub jego wyburzenia, przedstawione zostaną propozycje zmiany adaptacji do nowych funkcji budynku.

Szukając alternatyw dla zastąpienia starej funkcji obiektu nową, warto przywołać przykład budynku Okrągłak w Poznaniu, który przez wiele lat od momentu powstania pełnił funkcję domu towarowego. Po wielu latach użytkowania funkcja budynku musiała zostać zmieniona ze względu na niedostosowanie rozwiązań użytkowych do współczesnych warunków. Jednak po remoncie i adaptacji budynku na nową funkcję biurową Okrągłak ponownie odżył. Jest to idealny przykład budynku o funkcji handlowo-usługowej, dla którego znaleziono rozwiązanie pozwalające uniknąć wyburzenia lub pozostawienia pustostanu.

W ramach omawianych badań przeprowadzono analizę możliwych nowych funkcji, które zastąpiłyby lub połączyły poprzednią funkcję handlu i usług. Na rys. 3 wymieniono możliwe nowe funkcje, a następnie uszeregowano je w podobne lub ewentualnie łączące się kompatybilne grupy. W ten sposób wymieniono funkcje o podobnych zastosowaniach, takie jak zgrupowanie kilku muzeów w połączeniu z dodatkowymi obszarami wystawienniczymi lub centrum rekreacji i wypoczynku z nocnym życiem rozrywkowym.

Rys. 3. Schemat propozycji rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych [oprac. własne]

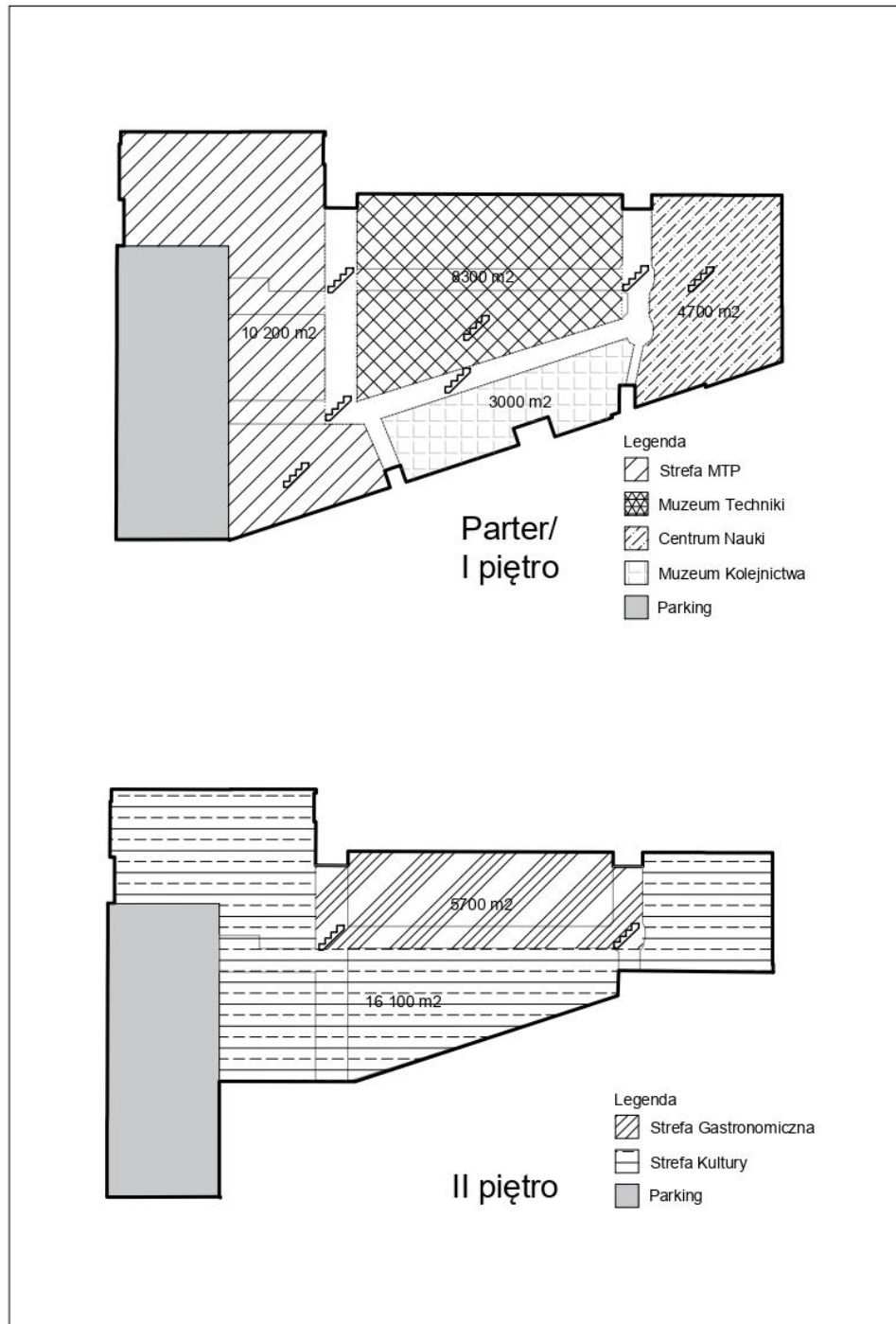
Jeziro Maltańskie uznawane jest za jedną z głównych atrakcji turystycznych Poznania, dlatego pierwszą propozycją zagospodarowania Galerii jest stworzenie kompleksu muzealnego, który zwykle stanowi też cel podróży dla odwiedzających nowe miasta. Po rozeznaniu zauważono, że w Poznaniu brakuje muzeów takich jak Muzeum Kolejnictwa czy Muzeum Techniki, z których tematyką miasto jest silnie związane historycznie. W pobliżu Galerii Malta przebiega historyczna trasa Średzkiej Kolei Powiatowej. Również historia Poznania związana jest z koleją za sprawą fabryki H. Cegielskiego, która produkowała pojazdy szynowe. Ponadto dużą popularnością cieszy się trasa Kolejki Parkowej Maltanka biegnąca wzdłuż Jeziora Maltańskiego. Organizując Muzeum Techniki, warto wtedy wspomnieć także o zakładach H. Cegielskiego ze względu na ogromną skalę przedsiębiorstwa, które produkowało także inne wyroby związane z przemysłem maszynowym. Strefą komplementarną do tej propozycji jest interaktywne centrum nauki, którego partnerami mogłyby być poznańskie uczelnie. Najbliższą uczelnią znajdującą się przy opisywanym obiekcie jest Politechnika Poznańska, usytuowana niecały kilometr od budynku.

Miasto Poznań znane jest również z Międzynarodowych Targów Poznańskich (MTP), które stale się rozwijają. W związku z tym propozycją wykorzystania przestrzeni Galerii jest przeznaczenie jej części na oddział MTP. Dawne sale kinowe oraz znaczna część górnej kondygnacji miałyby zostać przeznaczone na strefę kulturalno-rozrywkową, w skład której wchodziłyby: kino, teatr, dom kultury czy sale warsztatowo-szkoleniowe. W przypadku adaptacji najwyższej kondygnacji na pomieszczenia na stały pobyt ludzi nie jest to bariera ze względu na świetliki, które doświetlają bardzo dobrze powierzchnię światłem naturalnym. Wszystkie wymienione nowe funkcje budynku są spójne i wzajemnie się uzupełniające (rys. 4).

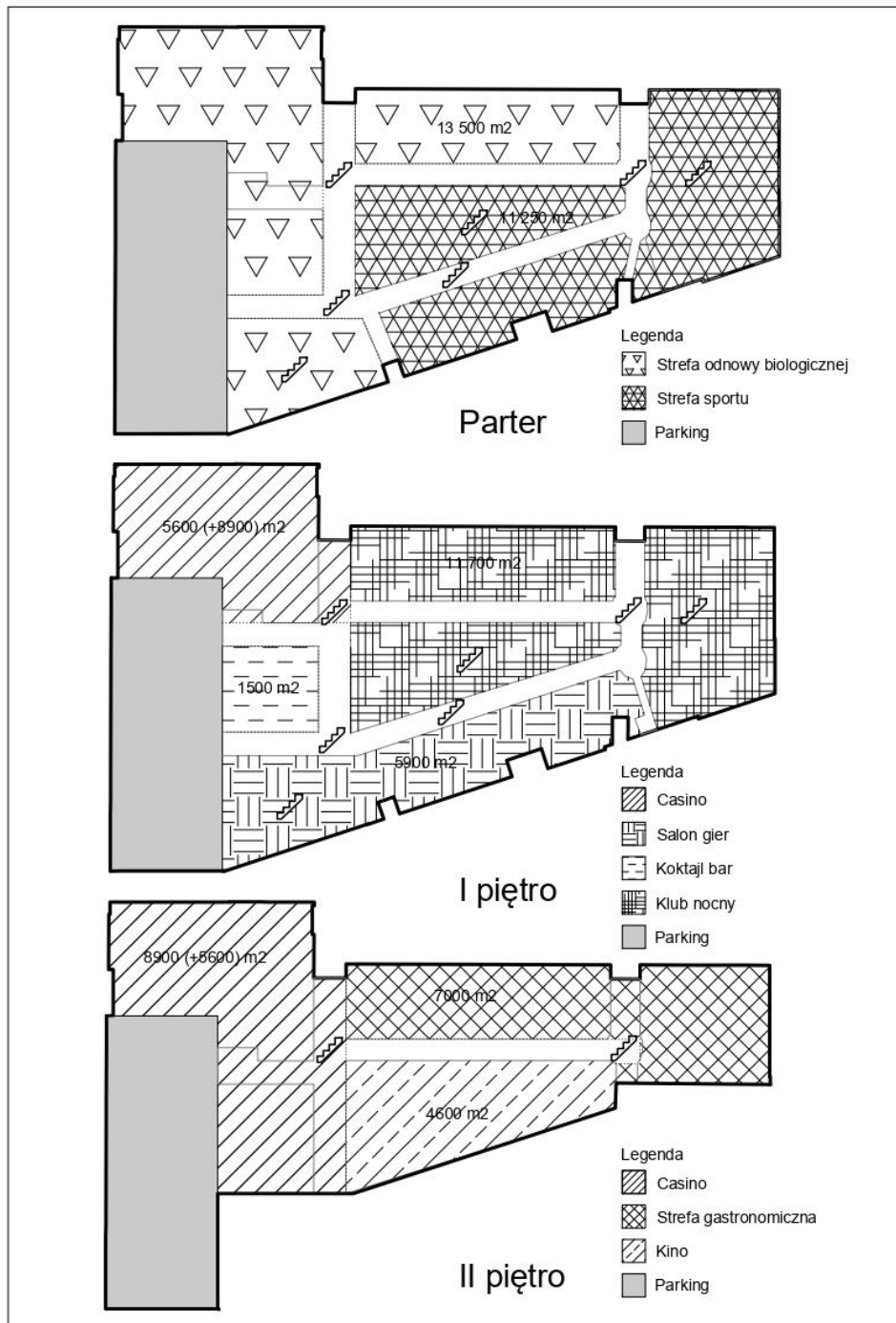
Propozycją, która umożliwi codzienne i nocne życie w Galerii Malta, jest połączenie centrum odnowy biologicznej i centrum sportowego z klubami nocnymi, kasynem i salonem gier (rys. 5). Centrum odnowy biologicznej zostało zlokalizowane na pierwszym piętrze, co stanowiłoby uzupełnienie usług świadczonych przez Termy Maltańskie po drugiej stronie jeziora. Centrum sportowe, również zlokalizowane na pierwszym piętrze, ze względu na dużą powierzchnię może pomieścić wiele różnych sektorów, takich jak sala gimnastyczna, siłownia, korty do squasha, kręgle, bilard, a nawet kryte boisko do gier zespołowych. Na górnym piętrze znajdują się kluby nocne, sala gier i kasyno. Na najwyższym piętrze umieszczono również strefę gastronomiczną i kino. Takie rozwiązanie jest przyszłościowe, ponieważ w Poznaniu nie powstało jeszcze żadne miejsce o podobnym charakterze. Wymienione funkcje sprawdziłyby się ze względu na bliskość Kampusu Politechniki Poznańskiej, silnie zurbanizowany teren za Galerią Malta oraz fakt, że w bezpośrednim sąsiedztwie nie ma podobnych funkcji.

Dzielnica Łacina i Nowe Miasto, w której znajduje się Galeria Malta, to silnie rozwijający się obszar pod względem mieszkaniowym. Szybki rozwój budownictwa mieszkaniowego staje się problemem ze względu na niewystarczającą liczbę innych obiektów użyteczności publicznej, takich jak szkoły, przedszkola, sklepy spożywcze czy przychodnie zdrowia. Wykorzystując naturalnie doświetlone przestrzenie budynku, możliwe jest stworzenie przychodni lub małego przedszkola. Pozostała część budynku może być przeznaczona na sklepy wielkopowierzchniowe i hurtownie. Sugerowane usługi to sklepy spożywcze, meblowe, budowlane lub hurtownie spożywcze.

Ze względu na wielkopowierzchniowy charakter obiektu możliwe jest stworzenie kompleksu skoncentrowanego na funkcjach związanych z powierzchniami magazynowymi, sortowaniem paczek i centrami logistycznymi, ponieważ Galeria znajduje się przy jednej z głównych tras tranzytowych w Poznaniu. Przy nowym przeznaczeniu warto również dodać obiekty takie jak salony samochodowe ze względu na bliskość w okolicy innych salonów, co pozwoliłoby konsumentowi na większy wybór. Możliwe jest zwiększenie powierzchni parkingu, aby stworzyć parking buforowy dla miasta i zapewnić parking dla osób przyjeżdżających nad Jezioro Maltańskie. Przed wprowadzeniem zmian należy dokładnie przeanalizować warunki pożarowe.

Rys. 4. Schematy przykładowych rozwiązań funkcjonalnych – wariant I [oprac. własne]

Rys. 5. Schematy przykładowych rozwiązań funkcjonalnych – wariant II [oprac. własne]

7. PODSUMOWANIE

Poszukiwanie nowej funkcji dla centrów handlowych jest wyzwaniem ze względu na dostosowanie do norm i ich przeskalowanej powierzchni. Klucz do uniknięcia tragedii ekologiczno-finansowej, jaką jest zmuszenie właściciela do wyburzenia obiektu lub pozostawienia pustostanu, stanowi znalezienie nowej funkcji. Proponowanymi funkcjami mogą być muzea, centra wystawowe, ośrodki rekreacyjne, magazyny, parkingi buforowe lub inne. Przedstawiona w artykule idea podlega szerszej analizie i próbie stworzenia dla niej wstępnych układów funkcjonalnych, a także propozycji ewentualnej zmiany wewnętrznych przegród poziomych i pionowych budynku. Centra handlowe albo dostosują się do nowych funkcji, albo zostaną wyburzone lub też pozostaną pustostanami. Z czasem będziemy świadkami zaniku pierwotnego zjawiska *genius loci*, co oznacza istotę miejsca. Nadmierna liczba takich wielkoskalowych budynków może doprowadzić do poważnego problemu w XXI w.

LITERATURA

- Biuro prasowe CBRE, 2018, *W Warszawie, Poznaniu i Gdańsku jest najwięcej galerii...*, <https://biuroprasowe.cbre.pl/42942-w-warszawie-poznaniu-i-gdansk-u-jest-najwiecej-galerii-ale-w-zgorzelcu-opolu-i-rzeszowie-przypada-najwiecej-powierzchni-handlowej-namieszkanca> (dostęp: 7.07.2023).
- Camp II J. McK., Mauzy C. A., 2009, *The Athenian Agora. New Perspectives on an Ancient Site*, American School of Classical Studies At Athens, New Jersey.
- Dybalski J., 2014, *Przestrzeń. Jak daleko do przystanku to za daleko*, <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/jak-daleko-do-przystanku-to-za-daleko-2440.html> (dostęp: 7.07.2023).
- Feinberg R.A., 1991, *A Brief History of the Mall*, NA – Advances in Consumer Research Volume 18, Chandigarh.
- Galeria Malta, 2023, *O galerii*, <https://galeriamalta.pl/o-galerii> (dostęp: 7.07.2023).
- Galeria Posnania, 2023, *O nas*, <https://posnania.eu/o-nas/> (dostęp: 7.07.2023).
- Icsc.com, 2017, International Council of Shopping Centers, <https://www.icsc.com/> (dostęp: 7.07.2023).
- Jasiński J., 2004, *Architektura rzymska*, <https://imperiumromanum.pl/>.
- Kapuściński R., 2008, *Szachinszach*, Biblioteka „Gazety Wyborczej”, Warszawa.
- Kozłowski P., 2014, *Bazary Bliskiego Wschodu*, <http://www.dziennikipodrozne.com/bazary-bliskiego-wschodu/> (27.02.2019).
- Matera R., Skodlarski J., 2003, *Gospodarka i handel dalekosiężny w starożytności*, „Przeгляд Nauk Historycznych”, r. II, nr 1(3).
- Poznań.pl, 2023, *Fakty i liczby – gospodarka – handel*, <https://www.poznan.pl/mim/s8a/handel,p,24996,24997,54229.html> (dostęp: 7.07.2023).

Rzeczpospolita, 2016, *Której generacji jest twoja galeria*, <https://www.rp.pl/nieruchomosci/art3677671-ktorej-generacji-jest-twoja-galeria#ap-2> (dostęp: 7.07.2023).

Strefa biznesu, 2021, *Centra handlowe w Polsce obecne są już ponad ćwierć wieku.*, <https://strefabiznesu.pl/centra-handlowe-w-polsce-obecne-sa-juz-ponad-cwierc-wieku-tego-o-nich-na-pewno-nie-wiesz/ar/c3-15931185> (dostęp: 7.07.2023).

Twardzik M., 2017, *Centrum handlowe w procesie kształtowania struktury miasta (przykład Katowic)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 344.

ADAPTATION OF SHOPPING CENTERS TO NEW FUNCTIONS ON THE EXAMPLE OF GALERIA MALTA IN POZNAN

Summary

In Poland, a tendency to build more and more shopping centres emerged in the 1990s. Observing recent years, there has been an oversaturation in the number of facilities with this function being built. The shopping centre Galeria Malta in Poznan, which was the main object of the study, was losing customers over time which resulted in the progressive closing of further stores inside it. The only way to prevent the building from falling into a state of vacancy is to adapt it to another function. The issue investigated in this paper is the search for alternative solutions for the adaptation of buildings with such a well-defined function as a shopping and service centre. One of the research methods used in the study was urban planning analyses. Already adapted shopping centres and department stores to new functions were also analysed.

Keywords: dead mall, adaptation, retail, services, Galeria Malta, Galeria Posnania

Xia WEI*

MODERN ARCHITECTURE IN A HISTORIC CHINESE CITY: OPPORTUNITIES, CHALLENGES AND STRATEGIES

This paper investigates the interaction of modern architecture with various aspects of urban landscape, heritage conservation and cultural maintenance in Chinese historic cities. In the context of five thousand years of development history, there are many historical ancient cities with unique customs and traditions distributed in the land of China. In the rapid development process of urbanization and modernization, these historical cities are facing the balance and contradiction between the conservation of ancient architectural heritage and the needs of modern economic development. The level development of modern architecture is often seen as criteria for measuring the economic growth of a city. However, when this development demand collides with the traditional goal of environmental protection, modern architecture brings not only opportunities but also challenges. With the slow disappearance of historical sites and the gradual loss of traditional culture, attention is being paid to finding ways to harmonize architectural heritage preservation, traditional culture maintenance and sustainable urban design. This paper analyses modern architecture and its inter-developmental relationship with the urban landscape of historic cities through several case studies of Chinese historic cities in different locations, thus further exploring the potential opportunities, challenges and strategies within this framework.

Keywords: modern architecture, historic city, China

1. INTRODUCTION

China's long history and culture have created a rich and splendid ancient culture and built many heirloom architectural heritages. With rapid urbanization, it has become urgent to find a way to preserve the architectural heritage and develop a way to adapt to modern trends in the construction economy at the same time. This study

* Faculty of Architecture, Institute of Architecture and Physical Planning, Poznan University of Technology. ORCID: 0000-0002-1174-7367.

investigates the opportunities, challenges and strategies arising from this state of historical and cultural collision.

1.1. Historical Importance of China's Ancient Towns and Cities

Historic cities are themselves witnesses to a country's long historical traditions and glorious achievements, and through their architectural heritage, these cities record thousands of years of China's development and stories.

The origins of China's ancient towns can be traced back to the middle of the Neolithic period, when villages of various sizes began to form in the middle and lower reaches of the Yellow River, and towns of a certain size began to appear with the widespread emergence of a productive economy. Settlements at that time developed in combination with climate, land conditions and river basins [Liu 2005]. Over time, these historic cities witnessed the rise of various Chinese dynasties, each of which left its mark on the distinctive architectural style and texture of urban design [Chang 1963]. For example, the Tang Dynasty, as the heyday of ancient China, was the most powerful country in the world at that time. Along with the economic prosperity, the architectural technology and art of the Tang Dynasty also flourished accordingly, and the complete architectural system formed was manifested in the urban design of Changan at that time (Xi'an nowadays) [Wright 1965].

These historic cities are home to many World Heritage Sites, ranging from the Summer Palace in Beijing, which represents a royal garden, and Pingyao in Shanxi, which has the most complete Ming and Qing dynasty city wall in existence, to the ancient city of Lijiang in Yunnan Province, which is a concentration of Naxi architectural art and building styles. Many historic cities were once trade activity centres, such as the port cities of Hangzhou and Quanzhou, famous for the Silk Road. The development of historical cities along the Silk Road shows that economic activities were closely related to urban development and simultaneously created conditions for the collision and continuation of human cultures and civilisations [Du 2011].

The planning of historical Chinese cities usually corresponded to the beliefs and philosophies of the time. Feng Shui played a crucial role in determining ancient cities' masterplan layout and architectural orientation. For example, the Forbidden City in Beijing was designed in full accordance with Feng Shui. The architecture of the Forbidden City fully reflects the idea of "five elements". Feng Shui seeks to create a living environment that is "Unity of Man and Nature", where the human habitat is harmonised with the natural environment.

The enduring appeal of historic cities lies in their ability to bring the past closer to the present. Today, when skyscrapers dominate the city skyline, these well-preserved historical cities are like living fossil museums and are important carriers of the excellent traditional Chinese culture.

In conclusion, the importance of China's historic cities is multi-faceted, including the protection of cultural relics and monuments, the preservation of historic and

cultural districts, the protection and continuation of the ancient city pattern and landscape features, as well as the inheritance and development of outstanding historical and cultural traditions. Protecting historic cities is not only about maintaining old buildings but also through a scientific and intuitive understanding of China's many world cultural and natural heritages. It not only helps people understand this country's traditional culture but also helps to comprehensively and concretely understand the value and status of China as an ancient civilisation in the world [UNESCO 2008].

1.2. Development Trend of Modern Architecture in China

The development of modern architecture in China began in 1994, when excellent buildings of various types began to emerge. Unlike traditional ancient architecture, the design of modern Chinese architecture influenced by Western architectural systems, it has changed dramatically in terms of structure, materials, form and art, etc. In 1992, the economic development brought about by the market economy accelerated, and the development of real estate in China entered into a period of climax. Urbanisation drove large numbers of people to work and live in big cities, and high-rise, ultra-modernist buildings continued to appear in big cities like Beijing and Shanghai. Supertalls and skyscrapers are popping up in the cities, competing to change the city skyline.

Internationality: With the development of globalisation, China has achieved international integration, which has brought about a clash between Chinese and Western cultures along with economic development. This cultural fusion is evident in architectural design. Examples include Beijing's iconic Bird's Nest National Stadium and the CCTV headquarters, which was awarded the "World's Best Tall Building Award" by the World Institute of Tall Buildings in 2013.

The fusion of modernity and tradition: Chinese traditional culture has been developed over the past 5,000 years and has precipitated its own unique cultural heritage and connotation, which is irreplaceable. Traditional culture has also been passed on through architecture, such as the Qiao Family Residence in Shanxi Province, where the traditional idea of "Unity of Man and Nature" in feng shui principles was integrated into the architectural design of the courtyard-style living layout, which is still highly sought after today.

Sustainable Architecture and Urban Design: In the face of worsening global environmental problems, China, the world's second-largest economy, has begun to emphasise ecological construction and the promotion of sustainable urban development. As the world's largest market for solar photovoltaic (PV) and solar thermal energy, China is applying new energy sources to a wide range of urban construction [Europe 2018].

Beautiful countryside construction: in order to achieve rural modernisation, rural revitalization has been proposed and implemented as one of the critical national strategies in China in the new era. Rural landscape construction mainly combines

modern technical standards and norms with nature-based solutions and coordinates the human-land relationship of the rural territorial system based on the national central functional area planning and local land space planning [Guo 2021].

Modern Chinese architecture is a form of presentation of the city's historical lineage, which has the characteristics of the times and reflects the region's cultural heritage. On the one hand, it demonstrates the changing styles and aesthetic trends in the millennium of architectural art, and on the other hand, it reflects the integration of new cultures in the architecture industry in the new century.

Fig. 1. Beijing, a blend of old and new (Author: Meow star man.
Source: <https://699pic.com/tupian-501187694.html>)

1.3. Heritage Conservation Efforts in Modern Times

In its 2020 report “Conservation of Modern Architecture – An Overview of China’s Modern Architecture Conservation Work”, the Professional Committee for the Conservation of Modern Architecture in China suggests that since the late 1980s, China has embarked on a process of expanding and deepening its exchanges with international cultural heritage preservation movements. With the rapid development of urbanisation and construction, conflicts have arisen between modern architecture and the use of historic preservation, and heritage conservation needs to be brought into focus.

Legal framework and policies: From the Law of the People's Republic of China on the Protection of Cultural Relics to the Outline for the Development of Cultural Relics Conservation Equipment (2018-2025), the government has formulated a series of laws and policies to protect architectural heritage.

International cooperation and recognition: Since 1985, when China officially acceded to the Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, China has attached great importance to the conservation of cultural and natural heritage [Huo 2016]. In the past 30 years, China has successfully nominated 55 World Heritage sites, which is one of the fastest-growing World Heritage sites in the world, and has successfully introduced expertise in World Heritage conservation while combining World Heritage with tourism to develop the local economy [Qiu 2023].

Community Participation and Public Awareness Cultivation: Disseminate the significance of modern-built heritage conservation, and disseminate the advanced concepts, knowledge, technologies and research developments in the field of modern-built heritage conservation and utilisation to the community, so as to let the most primitive component of the community, the "human being", to consciously form a sustainable and organic conservation method. Technical advice and training programs should be developed to train residents in conservation skills so that they can become the beneficiaries and protectors of heritage conservation.

In conclusion, China has a large cultural heritage, but the system of cultural heritage protection work started late and is still not well developed. However, China has begun to pay attention to the protection of its cultural heritage and has developed many legal and policy protection strategies.

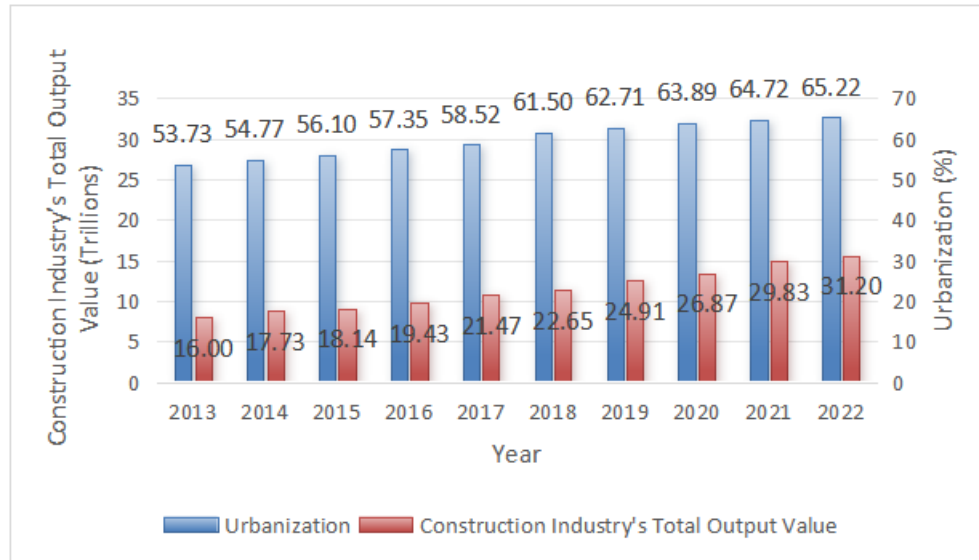
1.4. Impact of Urbanization on Architectural Evolution

Urbanisation is the process of transforming rural areas into cities, and over the past decade, China's urbanisation rate (see Table 1) has increased from 53.73% in 2013 to 65.22% in 2022. According to the urbanisation development data estimation, China's urbanisation level will reach 70.12% in 2030, which means that 190 million people will gather in big cities from rural areas in the future [Sun 2017].

A comparison of China's urbanisation rate and gross construction product over the past ten years shows that to adapt to urbanisation and population growth, the scale of the construction industry has expanded accordingly, and the city's-built environment has evolved accordingly.

Changes in skyline: Changes in a city's skyline can clearly indicate its urbanisation. As the population increases and land becomes expensive, buildings must compete for space in the sky. In 2020, more than 300 super-tall buildings over 300 metres were constructed worldwide, with more than 50 percent built in China [CTBUH 2021].

Table 1. Comparison of changes in China's urbanization rate and total construction output value in the past ten years (Author's work)

Space utilisation and mixed-use development: As urban densities increased, so did the volume ratios of cities. Mixed-use buildings became popular, such as commercial and residential buildings, with commercial buildings on the ground floor and residential functions on the upper part of the building. In contrast, mixed-use residential complex integrating various infrastructures were formed.

Infrastructure and connectivity: Many residential complexes are built at the nodes of urban transport hubs, such as metro stations and bus stops.

Sustainable Urban Environment: In response to the environmental challenges of urbanisation, the government is promoting the design and construction of green buildings and has developed a series of criteria for evaluating green buildings. By mid-June 2022, more than 90 percent of new buildings in China will be green.

Urbanisation has both positive and negative aspects for developing architecture in China. The positive side is that architectural design is becoming more internationalised, introducing new-world architectural design systems and advanced construction methods. On the other hand, the challenges faced by the construction industry are the increasing population in cities, the restriction of the living environment, and the loss of traditional culture.

2. CASE STUDIES OF MODERN CHINESE ARCHITECTURE IN HISTORIC CITIES

In order to deepen the understanding of the mutual integration of Chinese historic cities and modern architecture, three representative Chinese historic cities are used as case studies. Given the vastness and diversity of China's architectural landscape, the three selected historic cities are located in different geographical regions of China to find the influence of different climates, cultures and histories on architectural trends. The three historic cities are Pingyao Ancient City in Shanxi (山西) Province, Lijiang Ancient City in Yunnan Province and Xi'an in Shanxi (陕西) Province.

2.1. Case Studies

Pingyao: Famous Historical and Cultural City of China, World Heritage Site

The Ancient City of Pingyao, located in the centre of Shanxi Province, is one of China's most complete surviving prototypes of an ancient county town. As one of only two cases in China where an entire ancient city has been successfully declared a World Heritage Site, the ancient and modern architecture of this 2,700-year-old city is a unique blend. So, how did Pingyao absorb modern architecture's influence without compromising its rich historical essence?

Fig 2. Pingyao (https://k.sina.cn/article_7044280437_p1a3df307500100lue5.html)

- **Historical value:** The ancient city of Pingyao was built during the reign of King Xuan of the Western Zhou Dynasty, and is an outstanding representative of Han culture in China's Ming and Qing dynasties. The planning layout of Pingyao is a square, facing south from the north, with a 15-degree deviation to the east by the topography and sunlight. The central axis is symmetrical, the buildings are laid out on the left and right, and all the houses strictly adhere to the ancient norms of etiquette with courtyard spaces. All these reflect the architectural ideas of harmony of yin and yang in feng shui design.
- **Challenges:** Some buildings have fallen into disrepair and cannot be restored. There are challenges of over-exploitation and commercialisation due to the influx of tourists due to its listing as a World Heritage Site.
- **Measures to protect and develop simultaneously:** Contrary to some cities that have experienced rapid urbanisation, Pingyao's approach has been prudent and appropriate, without over-exploitation or over-protection.
- **Adaptive reuse:** Some residential areas no longer serve their original purpose. Under the basic principle of ensuring that the original appearance of traditional buildings remains unchanged, some old courtyards and traditional residences have been transformed into boutique hotels, cafes or museums.
- **Infrastructure renovation:** incorporating modern facilities such as underground cabling and plumbing to avoid disturbing the city's visual character.
- **Visitor management:** Regulate restrictions on visitors to specific areas during peak tourist periods and introduce staggered hours for popular attractions to manage the flow of visitors.
- **Restoration work:** Skilled artisans are employed to restore those buildings and components that need to be restored using traditional techniques and materials.
- **Community participation:** The original inhabitants of the old city can be regarded as the inheritors of human history, who are the continuation of the traditional culture. Protecting the original life style of the local inhabitants and inviting them to participate actively in the decision-making process, ensures that their socio-economic needs are met while prioritising conservation.
- **New building design:** The new building will adhere to the traditional Shanxi architectural style while minimising modern elements. Large modern buildings necessary to accommodate economic activities were constructed outside the city walls.

Results: The story of Pingyao proves that historic cities can still be healthy without losing their soul. Historic cities can seamlessly integrate modern and historic architecture through a rational and diversified co-existence, when dealing with urbanisation and through the dual protection of human and physical elements.

Lijiang: The city of romantic encounters where the old meets the new

Fig 3. Lijiang (<https://500px.com/photo/-by-alen-guo>)

The ancient city Lijiang is located in Yunnan Province, southwestern China at an altitude of 2.416 metres above sea level. Lijiang became a World Heritage Site in 1997, and due to the cascading explosion of tourism, it presents its own unique story of architectural evolution in the midst of rapid economic development. A city wrestling with ancient heritage and modern aspirations, Lijiang's journey is full of struggles and contradictions.

- **Historical Overview:** The streets of Old Town were built on the hillside and paved with red conglomerates. The city is densely populated with bridges and has no regular road network or city walls. The dwellings in the ancient city are a synthesis of the skills of the Bai, Tibetans and Han Chinese of the Central Plains, are mostly of earth and wood construction. Small green tiles, wooden frames, and courtyards are the unique styles of Lijiang's architecture [Huibin 2012].
- **Challenges:** The tourism development and the new towns construction have brought economic prosperity to Lijiang, but at the same time, they have also greatly impacted the old town. There has been an influx of tourists, and many old buildings have been converted into commercial spaces to cater for the tourism boom. With the over-exploitation of commercialisation, most of the original inhabitants have been forced to relocate out of the old city, and modern mainstream cultural influences are slowly overshadowing Lijiang's unique Naxi culture. Lijiang is not only a typical case of heritage conservation but also a case of heritage development, which makes it arduous to strike a balance between promoting modern development and preserving the charm of the historic city [Wang 2014].

- Strategies adopted: Separation and Integration: Lijiang has adopted model of “separation of the ancient city”, in which the new urban area is built separately from the ancient city. Like Pingyao, Lijiang has carefully integrated modern infrastructure to ensure the city retains its historic appearance. Modern buildings are located outside the city centre, and are designed to follow the traditional architectural aesthetics of the region, maintaining the same architectural style as the old city.
- Cultural Revival: The folk culture of the Naxi people is a unique cultural heritage unparalleled in Lijiang. Activities to promote Naxi music, art, and dance have been carried out to ensure that the Naxi culture remains vibrant, and is passed on to the younger generation.
- Restoration projects: Restore damaged buildings using traditional techniques rather than opting for modern reconstruction.
- Sustainable tourism: limiting the number of daily visitors and promoting off-peak tourism to address environmental and infrastructure pressures.

The result: Lijiang today is a multifaceted city constantly mixing and influencing each other regarding economy and trade, cultural life and historical preservation. Adhering to the concept that “Ancient city carries culture, culture makes the ancient city”, Lijiang has come out of a path of sustainable development.

Xian: Balancing Act between Old and New

Xi’an, known as Chang’an in ancient times, is one of the four ancient capitals of China. With a long history and unique cultural background, Xi’an was once the capital of thirteen Chinese dynasties. As a city at the crossroad of history and modernity, Xi’an is a city that combines old and new at same time [Li 2019].

Fig 4. Xian Bell Tower in the 1990s (https://www.sohu.com/a/191253217_713066)

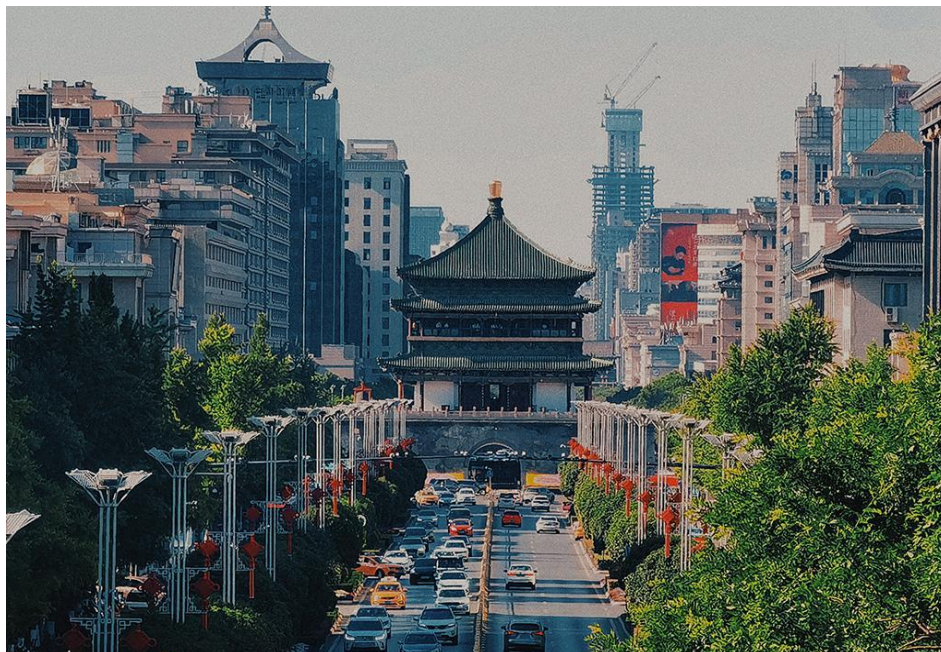

Fig 5. Xian Bell Tower now (<http://pic.people.com.cn/n1/2022/0705/c442119-32466621.html>)

- **Historical Overview:** The ancient city of Chang'an, as the capital, has been the political, economic and cultural centre of the country. Xi'an served as the starting point of the Silk Road in Western Han Dynasty, when it was extended to Europe for the first time [Lin 2021]. As a world-famous historical and cultural city, Xi'an has extremely rich historical relics. Thousands of years of cultural inheritance have given Xi'an architecture a broad and profound historical heritage, telling its glorious past, such as the Terracotta Warriors and Horses of Qin Shihuang.
- **Challenges:** Despite its historical heritage, Xi'an has not been immune to the modernisation winds sweeping China. Economic development and the influx of people as a result of urbanisation have led to increased pressure on cities, and the corresponding need for new infrastructure often conflicts with the protection of monuments.
- **Strategies adopted:** Xi'an has adopted a multifaceted approach to meet these challenges as old and new cultures collide.
- **Zoning regulations:** The city has introduced strict zoning policies that limit building heights and architectural styles to ensure that high-rise development does not affect its historically significant areas.
- **Cultural renaissance:** The city has made great efforts to promote local crafts, arts and traditions so that the essence of historic culture can be kept alive through the changing times.

- **Modern Architecture:** Xi'an's modern architecture perfectly blends the old and the new, creating an interesting symbiosis of ancient artefacts and new symbols in the urban space. Instead of creating conflict, this form of symbiosis creates a unique cityscape that allows people to feel the intertwined historical weight and modern vitality in the same space and time. This new mixed-use architectural development in the city presents a perfect blend of modern design and traditional aesthetics.
- **Skyscrapers and business districts:** The new city highlights Xi'an's status as a modern metropolis. Xi'an's bustling business districts, skyscrapers, busy transport hubs, show Xi'an's vitality and progress as a modern city, but with history.

Results: Although Xi'an is famous for its history and cultural heritage, it is also a city full of charms, stories and vitality. Ancient historical heritage and modern architecture blend together organically in Xi'an, witnessing the symbiosis of the old and the modern. While the balance between the old and the new is intricate, with vision, planning and respect for its historical and cultural roots, the city's new and old can coexist in harmony.

3. DISCUSSIONS

3.1. Opportunities in Merging Modern and Traditional Designs

By blending modern and traditional design, historic cities are a significant scenario for the fusion of modern and ancient architectural preservation. Here, an in-depth exploration examines the multifaceted opportunities that arise when fusing modern and traditional design.

	Opportunity	Example
Cultural Continuity	Incorporate the design concepts of traditional architectural culture into the design, allowing the architecture to speak to the cultural traditions and values of the city.	The China Pavilion at the 2010 Shanghai World Expo is an architectural masterpiece in the modernist style, incorporating traditional Chinese elements.
Architectural Diversity	Fusing old and new designs creates a rich and varied urban architectural landscape that enhances attractiveness and creates a unique urban image.	Shanghai's Bund is lined with buildings of various styles that represent the city's historical and architectural heritage, demonstrating the influence of the fusion of Chinese and Western cultures.
Economic Benefits	Projects incorporating traditional design can be a significant tourist attraction, and tourists are keen to experience famous world heritage sites, increasing the city's revenue.	Hangzhou's West Lake area has achieved economic growth by integrating the design of modern hotels and resorts while retaining traditional garden design and architectural features.

Sustainable and Adaptive Reuse	Modern design methods combined with traditional techniques can create more sustainable buildings, rehabilitate older buildings and bring them back into use.	The “Tianan Sunshine – Thousand Trees” large-scale urban complex in Suzhou is a redevelopment of an old factory building, preserving its historical charm while accommodating new functions.
Enhanced Urban Livability	Integrating traditional ideas into modern design creates a comfortable and livable environment and improves the quality of life for residents.	Many new high-rise residential areas in the South are inspired by traditional Chinese feng shui, where residential buildings are designed with entry gardens for each family.
Technological Integration	Modern technology can enhance traditional designs to ensure that functionality meets contemporary needs while maintaining classic aesthetics.	Modern lighting and room temperature control systems have been integrated into the restoration and renovation of the old building to ensure the preservation of the artefacts and enhance visitor comfort.
Encouraging Innovation	The challenge of blending the old with the new inspires architects on all fronts to innovate technologically, to push the boundaries of what is possible and to bring about ground-breaking designs.	Traditional Chinese landscape paintings inspired MAD’s design for Chaoyang Park Plaza in Beijing.

In conclusion, integrating modern architectural design and tradition is to achieve the inheritance of excellent traditional culture. With the technical advantages of modern architectural design, it meets the diversified needs of people in modern society, enhances the aesthetics and practicability of buildings, and realises the sustainable development of the construction industry.

3.2. Challenges and Potential Mitigation Strategies

Along with the demands of urban economic development, China’s various historic cities face tensions between development and preservation, and various challenges have arisen. However, while addressing the challenges, development opportunities have also emerged. This paper examines some of the challenges that need to be urgently addressed and proposes potential mitigation strategies.

In conclusion, the path of integrating the new with the old is fraught with challenges, but it also presents opportunities for development. Through sound urban planning and architectural design, the development and active participation of the community at large, and with full respect for the historical and cultural heritage, the development of the city will be able to cope with this complex situation and ensure that the historical essence of the historic city is preserved, while at the same time meeting the ever-changing needs of its inhabitants and rationalising the development of a sustainable city.

Challenge	Infrastructure Upgrades vs. Historical Preservation
	The need for modern infrastructure in historic cities conflicts with the desire to preserve historic sites.
Mitigation Strategy	Ensure that a thorough design assessment is carried out before any significant infrastructure development and avoid extensive excavation, e.g., using non-invasive techniques for infrastructure projects.
Challenge	Urban Overcrowding and Tourist Influx
	An influx of tourists can put enormous pressure on the fragile infrastructure of a historic city.
Mitigation Strategy	Introducing advanced smart city management methods such as BIM and other advanced traffic management systems, rational management of visitor numbers during peak tourist seasons.
Challenge	Cultural Dilution
	With the encroachment of foreign cultures, the city is in danger of losing its unique identity and cultural essence.
Mitigation Strategy	Shaping the unique urban image of historic cities and encouraging Aboriginal people to preserve their original traditional cultural heritage, e.g. by organising activities such as traditional handicrafts.
Challenge	Balancing Economic Growth with Preservation
	The attraction of economic growth can sometimes overshadow the importance of preserving historical and cultural assets.
Mitigation Strategy	Promote sustainable tourism by promoting traditional attractions making full use of community outreach.
Challenge	Modern Architectural Integration
	Integrating modern architecture without disturbing historical aesthetics is a big challenge.
Mitigation Strategy	Encourage architects to seek inspiration from local traditional culture, materials and techniques. Establish specific review mechanisms to ensure that new developments are consistent with the city's historic character.
Challenge:	Environmental Sustainability
	Modernised construction can sometimes lead to environmental unsustainability.
Mitigation Strategy	Prioritise green buildings, emphasise the use of local sustainable materials and promote the integration of passive design techniques, green roofs and renewable energy.

3.3. Implications for Urban Livability and Cultural Heritage Preservation

The intricate relationship between urban modernity and cultural heritage preservation has broad and far-reaching implications for the urban landscape.

Urban Livability:

- Improves quality of life: Traditional history and culture are passed on in people's lives, and life satisfaction tends to increase in an urban facility that combines historical elements with modern amenities. Residents enjoy the comforts of modern amenities while still soaking up the city's historical narrative.

- **Enhanced community spaces:** Traditional Chinese design emphasises public areas and open spaces. When integrated into modern urban design, this type of public shared space promotes interaction among community residents, strengthens ties between all aspects of the community, and creates a comfortable public environment.
- **Health and well-being:** Traditional Chinese architecture promotes a natural environment that is “green hills, green water” and “human-centred”. When these elements and cultures are preserved and integrated into modern design, the positive impact of comfort of the urban environment on people's physical and mental health is evident.
- **Adaptive Reuse and Sustainability:** Repurposing historic buildings for modern use, rather than demolishing them, often reduces energy consumption and waste of resources, resulting in a more sustainable urban environment.

Cultural Retention:

- **Reinforcement of the city's image:** A unique image is created for the city by preserving and integrating history and culture. This uniqueness attracts tourists, instils a sense of pride in residents, and deepens the connection between people and the city's heritage.
- **Revival of traditional crafts and skills:** Traditional building methods and crafts are given a new lease of life as historic buildings are restored or their designs integrated into new buildings, ensuring that traditional skills are passed on.
- **Living museums:** Historic cities that blend old and new become living museums so that each modern building with traditional elements tells its unique story.
- **Cultural heritage:** preserving the cultural essence of the historic city so that residents can deepen their understanding and appreciation of their cultural roots by living in it.
- **Economic benefits from cultural tourism:** Tourists can only be attracted if the unique cultural heritage is preserved and integrated with modern life.

In conclusion, the significance of combining modern development with historic preservation goes beyond architectural aesthetics, and it is important to realize that urban development in conjunction with cultural heritage preservation is fundamental.

4. RECOMMENDATIONS AND STRATEGIES

4.1. Policy Recommendations for Heritage Preservation

For cities with a rich historical and cultural heritage, preserving their heritage while developing modernity is essential and complex. Many policy interventions are necessary to successfully integrate the new with the old. The following are some recommendations for urban development policy makers in the field of heritage conservation:

Comprehensive heritage assessment: Conduct regular and comprehensive assessments of historic buildings, especially monuments, sites, etc., to determine whether their current state requires the implementation of certain conservation measures. Understanding what needs to be protected and why is the basis for effective heritage conservation.

Legal Protection: Introduce legal protection provisions for heritage and enforce strict protection for identified heritage sites to restrict unauthorised alteration, demolition or commercial development.

Community participation: Promote community-driven conservation initiatives involving residents in protecting their local cultural heritage, as they are the best custodians of their cultural treasures.

Financial incentives: Economic incentives can encourage stakeholders to align their interests with heritage conservation objectives.

Capacity-building: Organise training on modern conservation techniques for local authorities, artisans and other stakeholders.

Heritage education: emphasise the importance of local history, architecture and culture to instil pride and awareness in younger generations and ensure that heritage conservation is sustained.

Sustainable tourism: Develop policies to promote sustainable tourism and ensure that tourism activities do not damage historic sites.

Technology integration: Technology can bridge the past and present, providing advanced methods of preserving history and culture.

Partnerships: Pooling resources and expertise from different fields can optimise conservation outcomes.

Urban planning integration: Integrating heritage conservation into more comprehensive urban planning ensures that urban development does not undermine historic heritage.

In short, heritage conservation is not a static endeavour but a dynamic one that requires constant attention and innovation.

4.2. Architectural innovation and modernisation

Architectural design techniques continue to improve and innovate in response to technological and societal changes, and these innovations can be used to achieve the twin goals of preserving heritage and ensuring the modernisation and development of cities [Conti 2017]. In essence, combining architectural innovation techniques with modernisation can provide a great deal of viability for heritage buildings.

4.3. Public Awareness and Stakeholder Engagement

The role of public awareness and stakeholder involvement must be considered in the field of heritage conservation and modern architectural development in historic cities. Preserving historic environments and integrating new architectural elements into these environments is not just a matter of new technologies but also of social participation and public awareness. Public awareness and stakeholder involvement form the backbone of successful heritage conservation in modern urbanisation. When the public is involved in architectural development and preservation, historic cities can develop into spaces that honour the past while dynamically engaging with the present and future [Aas 2005].

5. CONCLUSION

While intricate, the relationship between modern architecture and China's historic cities is critical to national identity and heritage preservation. By understanding the challenges faced and taking advantage of the opportunity to develop sound strategies, creating a future that honours the past and embraces the good is possible.

LITERATURE

- Aas C., Ladkin A., Fletcher J., 2005, *Stakeholder collaboration and heritage management*, "Annals of Tourism Research", 32 (1), pp. 28-48.
- Chang S.D., 1963, *The Historical Trend of Chinese Urbanization*, "Association of American Geographers", 53 (2), pp. 109-143.
- Chen M., Zhou Y., Huang X., Ye C., 2021, *The integration of new-type urbanization and rural revitalization strategies in China: Origin, reality and future trends*, "Land", 10 (2), p. 207.
- Conti A., 2017, *Modern heritage and the World heritage convention*, "World Heritage", LXXXV, pp. 8-17.
- C.T.B.U.H., 2021, *Tall buildings in 2020: Covid-19 contributes to dip in year-on-year completions*. CTBUH Journal, pp. 40-47.
- Du Y., 2011, *History of the Maritime Silk Road*, "Social Sciences Literature Press", vol. 60.
- Europe, S., 2018, *Global Market Outlook for Solar Power / 2018-2022* (PDF), Solar Power Europe: Brussels, Belgium.
- Guo Y.Z., Liu Y.S., 2021, *China's Rural Development Process and Rural Revitalization Path*, "Journal of Geographical", 76(6), pp. 1408-1421.
- Huibin X., Marzuki A., Razak A.A., 2012, *Protective development of cultural heritage tourism: The case of Lijiang, China*, "Theoretical and empirical researches in urban management", 7(1), pp. 39-54.

- Huo Z., 2016, *Legal protection of cultural heritage in China: a challenge to keep history alive*, "International Journal of Cultural Policy", 22(4), pp. 497-515.
- Li L.C.A., 2019, *Where the Past Meets the Future: The Politics of Heritage in Xi'an*, vol. 37. LIT Verlag, Münster.
- Lin H., 2021, *Fifteen lectures on Silk Road Archeology*, Beijing Book CO. INC.
- Liu L., 2005, *The Chinese Neolithic: trajectories to early states*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Qiu Q., Zuo Y., 2023, "Intangible cultural heritage" labelling in destination marketing toolkits: does it work and how?, "Journal of Hospitality and Tourism Management", 56, pp. 272-283.
- Sun D., Zhou L., Li Y., Liu H., Shen X., Wang Z., Wang X., 2017, *New-type urbanisation in China: predicted trends and investment demand for 2015-2030*, "Journal of Geographical Sciences", 27, pp. 943-966.
- UNESCO, 2008, *Ancient China, new museums*, Vol. LX, n°1-2 / 237-238 (Online) Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000162037> (accessed: 22.03.2024).
- Wright A.F., 1965, *Function: reflections on Changan and other great cities*, "The Journal of Asian Studies", 24 (4), pp. 667-679.
- Wang H.F., Rao X.J., Chen F., 2014, *Spatial Segregation and Social Marginalisation: on the Transformation of Lijiang's Ancient City*, "City Planning Review", 38 (10), pp. 84-90.

NOWOCZESNA ARCHITEKTURA W HISTORYCZNYM MIEŚCIE CHIŃSKIM: MOŻLIWOŚCI, WYZWANIA I STRATEGIE

Streszczenie

Niniejszy artykuł bada interakcję współczesnej architektury z różnymi aspektami krajobrazu miejskiego, ochrony dziedzictwa i utrzymania kultury w chińskich historycznych miastach. Na terenie Chin (mających 5-tysięczną historię) znajduje się wiele historycznych starożytnych miast o unikalnych zwyczajach i tradycjach. W szybkim procesie urbanizacji i modernizacji te historyczne miasta stoją przed wyzwaniem znalezienia równowagi i rozwiązania sprzeczności między ochroną dziedzictwa architektonicznego a potrzebami współczesnego rozwoju gospodarczego. Poziom rozwoju współczesnej architektury często postrzegany jest jako jeden z kryteriów mierzenia wzrostu gospodarczego miasta. Jednakże gdy ten popyt na rozwój koliduje z tradycyjnym celem ochrony środowiska, współczesna architektura przynosi nie tylko możliwości, ale i wyzwania. Ze względu na powolne zanikanie miejsc historycznych i stopniową utratę tradycyjnej kultury zwraca się uwagę na szukanie sposobów harmonizacji ochrony dziedzictwa architektonicznego, utrzymania tradycyjnej kultury i zrównoważonego projektowania miejskiego. Niniejszy artykuł analizuje współczesną architekturę i jej wzajemne relacje rozwojowe z krajobrazem miejskim historycznych miast poprzez kilka studiów przypadków chińskich historycznych miast w różnych lokalizacjach, badając tym samym możliwości, wyzwania i strategie w ramach tego kontekstu.

Słowa kluczowe: nowoczesna architektura, historyczne miasto, Chiny

Joanna BOGAJEWSKA-DANEK*

WIELKOPOLSKIE MODERNISTYCZNE OŚRODKI WYPOCZYNKOWE W (HISTORYCZNEJ) TKANCIE MIASTA NA PRZYKŁADZIE WĄGROWCA

Wągrowiec jest miastem o średniowiecznym rodowodzie, na którym swoją obecność w przestrzeni miasta odcisnęli Prusacy. Zaborecy, na obrzeżach istniejącego miasta, stworzyli na przełomie XIX i XX w. przestrzeń, która rozmachem architektonicznym miała przesłonić historyczne centrum powiatowego miasta. W wolnej Polsce ul. Kościuszki po 1918 r., aż do czasów współczesnych odgrywa ważną rolę w życiu miasta, pomimo pruskiej w większości architektury. To właśnie tam mieszczą się ważne dla mieszkańców instytucje (urząd miasta, starostwo powiatowe, sąd czy szkoły). W latach 60. XX w. na fali budowy ośrodków wypoczynkowych w Wągrowcu wybudowano modernistyczny ośrodek nad Jeziorem Durowskim oraz amfiteatr w sąsiedztwie historycznej zabudowy. W artykule autorka przedstawia historię Wągrowca, ul. Kościuszki. Omawia modernistyczną architekturę i jej relacje z otoczeniem, analizuje jej wpływ na pierwotny kształt ulicy. Ukazuje obecny wygląd ośrodka.

Słowa kluczowe: Wągrowiec, modernizm, ośrodek wypoczynkowy, Wielkopolska

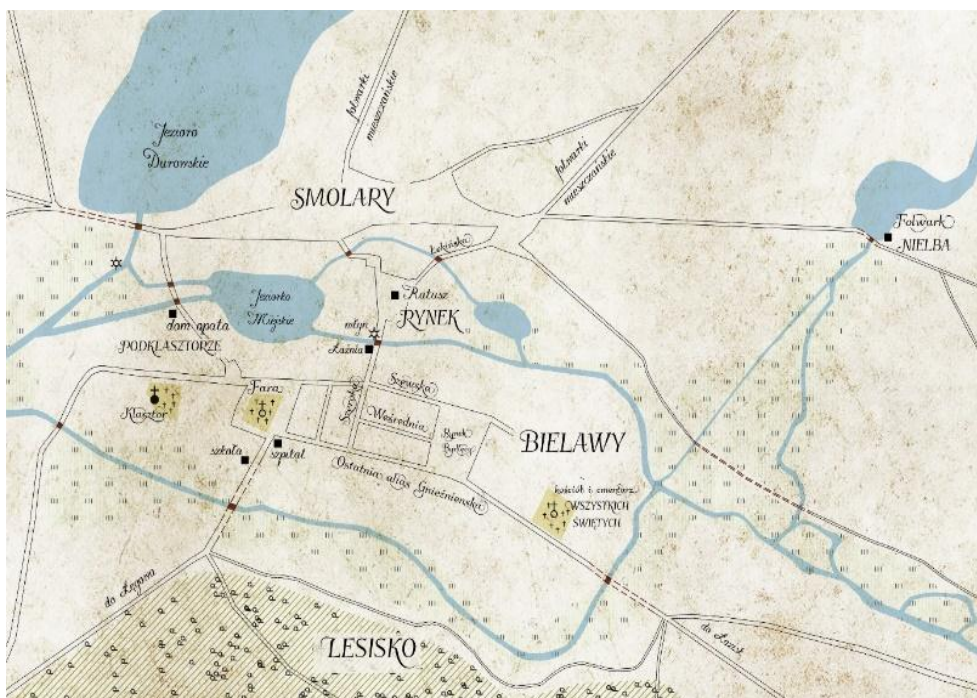
1. HISTORIA WĄGROWCA

1.1. Miasto o średniowiecznym rodowodzie

Wągrowiec powstał na wyspie utworzonej przez dwie rzeki: Nielbę i Wełnę, w pobliżu Jeziora Durowskiego. Najstarsze informacje dotyczące miasta można znaleźć w akcie wydanym 22 grudnia 1381 r. przez opata klasztoru w Łeknie, który m.in. tymi ziemiami obdarowuje plebana wągrowieckiego kościoła św. Jakuba, Piotra. W owym czasie cysterskie Łekno pełni funkcję ważnego ośrodka miejskiego,

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0001-8847-2755.

a probostwo w Wągrowcu, do czasu przeniesienia się tam cystersów, było od niego zależne. Translokacja cystersów w XV w. była procesem, który zakończył się w 1493 r. [Makowski 2014: 45]. Badacze domniemają, że średniowieczny Wągrowiec najpierw był lokowany na prawie polskim, a później na niemieckim (magdeburskim). Miasto mogło się rozwijać dzięki przeprawie na Wełnie, to tutaj przebiegał szlak handlowy na północ. Dzięki przeniesieniu opactwa z Łekna do Wągrowca miasto zyskało na znaczeniu, powstały tam ośrodki nauki i rozwinął się handel. W XVI w. miasto rozwijało się w kierunku północnym w stosunku do wyspy, a także wzdłuż traktów prowadzących do Łekna i Rogoźna, powstała szkoła czy szpital. Wągrowiec będący miastem klasztornym rozwijał się w oparciu o działalność cystersów¹, którzy dbali zarówno o rozwój miasta, jak i mieszkańców, zakładając szkołę czy szpital, dbając o rozwój cechów rzemieślniczych.

Rys. 1. Mapa poglądowa rekonstruowana w oparciu o źródła kartograficzne (XVIII-XIX w.) i pisane (XVI-XVIII w.) [oprac. Marcin Moeglich (Muzeum Regionalne w Wągrowcu)]

¹ W *Dziejach Wągrowca* można przeczytać, że zakon cystersów, który osiadł w Wągrowcu, pochodził z Kolonii nad Renem, co skutkowało silnym związkiem klasztoru w Łeknie, później w Wągrowcu. Początkowo zakonnicy pochodzili z Kolonii, co stanowiło źródło pieniędzy klasztoru (każdy kandydat do zakonu wnosił pewną sumę w „posagu”).

1.2. Miasto w pruskim zaborze

W wyniku II rozbioru Polski (1793 r.) Wągrowiec stał się Wągrowitzem z pruską administracją. W momencie przejścia, w wyniku wielu zaraz i wojen, miasto liczyło kilkuset mieszkańców. W efekcie działań kolonizacyjnych, kiedy to sprowadzano zarówno Niemców, jak i Żydów, w roku 1881 liczba mieszkańców zwiększyła się do 4392 osób [Oficjalny serwis internetowy miasta Wągrowiec].

Postępująca germanizacja społeczeństwa miała także swoje odzwierciedlenie w przestrzeni urbanistycznej. Jednym ze sposobów wyraźnego zaznaczenia swojej obecności przez zaborcę była budowa okazałych pod względem architektonicznym i ważnych dla mieszkańców budynków, tworząc w ten sposób spójną przestrzeń. W Poznaniu na początku XX w. wybudowano Dzielnicę Cesarską z ważnymi dla administracji niemieckiej reprezentacyjnymi budynkami: Zamkiem Cesarskim, Komisją Kolonizacyjną, Akademią Królewską, Domem Ewangelickim, Ziemstwem Kredytowym czy Teatrem Miejskim. Architektura służyła ukazaniu wielkości Cesarstwa Pruskiego, podobnie było w Wągrowcu. W tym mieście powiatowym, którego po konfiskacie dóbr zakonnych właścicielem był król Pruski, a potem cesarz, zdecydowano o wybudowaniu podobnej dzielnicy.

Rys. 2. Mapa Wągrowca z 1893 r., na której jeszcze nie ma zabudowy przy ul. Kościuszki [David Rumser Map Collection]

Rys. 3. Mapa Wągrowca z 1911 r. z zaznaczoną na pomarańczowo ul. Kościuszki oraz z zaznaczonymi na żółto rynkiem, kościołami pocysterskim i farnym [oprac. własne]

W latach 1890-1910 na słabo zabudowanym terenie na północ od starego miasta i dworca kolejowego², wzdłuż drogi prowadzącej do Durowa i równoległej do wschodniego brzegu Jeziora Durowskiego, zaczęto budować stosunkowo imponu-

² Dworzec kolejowy został oddany 12.01.1888 r. Była to linia kolejowa łącząca Inowrocław z Krzyżem. Następnie powstały połączenia z Poznaniem i Bydgoszczą [Raith 2022].

jące budynki (rys. 2 i 3) przy dzisiejszej ul. Kościuszki³. Były one siedzibami ważnych dla funkcjonowania miasta i powiatu instytucji: sądu i więzienia (rys. 5), seminarium nauczycielskiego (rys. 4), starostwa powiatowego (rys. 6).

Rys. 4. Seminarium nauczycielskie w latach 1909-1915, dzisiejsza ul. Kościuszki 49 [Fotopolska.eu 2023a]

Rys. 5. Na pierwszym planie sąd rejonowy, na drugim więzienie w latach 1910-1912, dzisiejsza ul. Kościuszki 18 [Fotopolska.eu 2023b]

Rys. 6. Starostwo powiatowe przed przebudową w 1911 r. [fotopolska.eu 2023c]

Rys. 7. Willa sędziego 1914-1917, dzisiejsza ul. Kościuszki [fotopolska.eu 2023d]

Dzisiejsza ul. Kościuszki, dzięki lokalizacji urzędów, stawała się najważniejszą ulicą w Wągrowcu, co powodowało utratę znaczenia historycznego polskiego centrum z rynkiem, kościołem farnym i pocysterskim (rys. 3). Budynki te zostały wybudowane w sporej odległości od już istniejącej zabudowy miejskiej, prowokując tym samym do zabudowania wolnej przestrzeni pomiędzy nimi. Była to częsta praktyka administracji pruskiej, w ten sposób prowokowano do zakładania nowej dzielnicy, odrębnej od historycznej starówki. W ślad za budową okazałych budynków powstawały również reprezentacyjne wille mieszkalne dla urzędników czy sędziów.

³ W tym samym okresie powstała dzielnica Bobrownicka, ul. Kolejowa oraz rozbudowywano tereny położone wokół drogi Bartodziejskiej, o czym pisze Patro [1990: 8].

Rys. 8. Widok na ul. Kościuszki w stronę południa w 1905-1909 roku, dawną Margoninerstrasse, Weinertsrasse, Margonińska, Adolf Hitler, na dalszym planie po lewej stronie wyraźnie wyróżniający się budynek sądu [fotopolska.eu 2023e]

Rys. 9. Park w Wągrowcu, 1918-1939 [Narodowe Archiwum Cyfrowe]

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. mieszkańcy Wągrowca uczestniczyli w powstaniu wielkopolskim, ostatecznie Wągrowiec został przyłączony do II Rzeczypospolitej. Ulica Kościuszki pozostała bardzo ważną ulicą z wieloma budynkami administracyjnymi. Na skarpie od strony jeziora, równoległe do ulicy, utworzono park z system schodów i ścieżki, która tworzyła promenadę wzdłuż brzegu (rys. 9). Nie jest znany rok założenia parku zlokalizowanego w bezpośrednim sąsiedztwie seminarium nauczycielskiego, najprawdopodobniej było to już po odzyskaniu niepodległości 1918 r. Plan tego parku jest zarysowany na mapie niemieckiej z 1940 r., stąd wydaje się prawdopodobne, że park istniejący wzdłuż brzegu jeziora łączył się z tymże (rys. 10). Przy ul. Kościuszki w czasie wojny wybudował domy związek kolejarzy niemieckich [Patro 1982: 180-181].

Rys. 10. Fragment mapy niemieckiej z 1940 r., przedstawiający park obok seminarium nauczycielskiego [MAPSTER]

Rys. 11. Park wzdłuż wschodniego brzegu Jeziora Durowskiego w 1973 r. [Ośrodek Rekreacyjny... 1973]

1.3. Miasto po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej zabudowa była uzupełniana wzdłuż ulicy budynkami, które miały podobne proporcje jak budynki przedwojenne, jednak były one uboższe w detal architektoniczny (Kościuszki 32, 34, 36) dzięki czemu przestrzeń ta miała spójny charakter. W okresie PRL-u zdecydowano się na zbudowanie dwóch obiektów przy ul. Kościuszki, które nie były zabudową mieszkaniową, obydwa zostały cofnięte dość znacznie w stosunku do ulicy. 22 VII 1966 r. oddano do użytku amfiteatr (wybudowany w czynie społecznym), który został ulokowany w parku przy ul. Kościuszki [Patro 1982: 267]. Amfiteatr (rys. 12) ze sceną skierowaną na południe został usytuowany zarówno równoległe do ul. Kościuszki, jak i Jeziora Durowskiego, obok dawnego seminarium nauczycielskiego. W latach 1987-1988 został przykryty zadaszeniem, a także rozbudowany o część socjalną [Makowski 1994: 294].

W sąsiedztwie amfiteatru wybudowano w latach 1966-1972 ośrodek rekreacyjny, choć znajduje się pod numerem 47, nie został ulokowany w pierzei ul. Kościuszki, w sąsiedztwie budynku numer 45, budynek jest cofnięty i ustawiony równoległe do brzegu jeziora. Projektantem motelu z restauracją był architekt Włodzimierz Staniszewski, a projekt wykonano w Biurze Projektów Budownictwa Komunalnego w Poznaniu [*Ośrodek Rekreacyjny...* 1973: 485].

Budynek posadowiony na skarpie wraz z systemem schodów i pochylni współtworzył krajobraz nadjeziorny, wkomponowując się w istniejącą ścieżkę (park), który utworzony był jeszcze przed II wojną. Trzykondygnacyjny budynek na parterze mieścił restaurację, z której dzięki dużym przeszkleniom rozpościerał się piękny widok na jezioro i zachodni jego brzeg, posiadał charakterystyczne trójkątne tarasy od strony jeziora, którymi można było zejść nad brzeg. Motel stanowił główną składową kompletu składającego się z kąpieliska, pawilonu z szatniami i kawiarnią.

Rys. 12. Amfiteatr miejski w Wągrowcu w 1974 r. [R. Stasiewicz]

Rys. 13. Motel – widok od strony jeziora [*Ośrodek Rekreacyjny...* 1973]

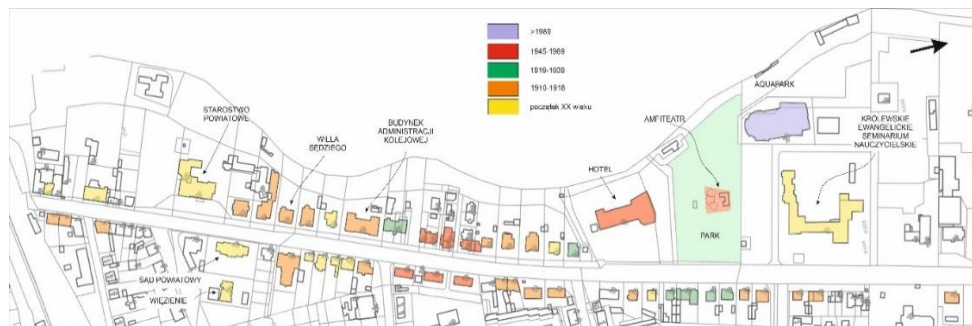
Na początku lat 90. XX w. Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Nocę” w Pile upadło i hotel został przejęty przez spółkę z Łodzi. Efektem tego przejęcia był powolne niszczenie budynku pozostawionego bez opieki, doszło do pożaru. Po wielu nieudanych próbach znalezienia inwestora urzędnikom miasta Wągrowiec w 2002 r. udało się zorganizować przejęcie budynku przez właściciela innych hoteli w Wielkopolsce Jerzego Pietraka. Budynek został odremontowany, a jego kubatura i kształt zostały zmienione. Budynek podwyższono o jedną kondygnację, dobudowując dwuspadowy dach, rozbudowano go o północne skrzydło, zmieniono kształt balkonów od strony zachodniej, zmiana elewacji spowodowała, że stracił on swój modernistyczny charakter.

Rys. 13. Widok z lotu ptaka na hotel oraz zagospodarowanie plaży miejskiej w Wągrowcu [Booking 2023]

2. MODERNISTYCZNE INGERENCJE W HISTORYCZNĄ TKANKE URBANISTYCZNĄ

Ulica Kościuszki, decyzją władz pruskich, była projektowana jako ważna przestrzeń Wągrowca, w której zostały ulokowane budynki publiczne. Zabudowa, która uzupełniała tę przestrzeń przed odzyskaniem niepodległości czy w trakcie dwudziestolecia międzywojennego, swoją architekturą wpisywała się w to założenie. Budynki mieszkalne wybudowane tuż po II wojnie światowej są uboższe w detal architektoniczny, ale ich bryła, ustawienie równoległe kalenicy do osi ulicy i sposób posadowienia wydaje się, że kontynuują pierwotne założenie. Dopiero projektanci budynków amfiteatru i hotelu, powstałych w drugiej połowie lat 60. XX w., nie dostosowują się do historycznych założeń.

Rys. 15. Ulica Kościuszki z zaznaczonymi okresem budowy budynków [oprac. własne]

Analizując plan całej ulicy, wydaje się, że jej kompozycja została przerwana, szczególnie, że pierzeja wschodnia ma swoją ciągłość, a budynki⁴ wybudowane w latach 1919-1939 naprzeciwko ul. Kościuszki 47 i parku tworzyły zwartą ścianę urbanistyczną.

3. PODSUMOWANIE

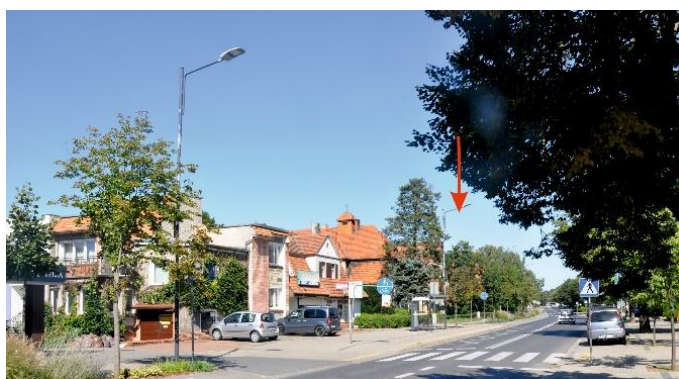
Analizując ul. Kościuszki z punktu widzenia współczesnego uczestnika tej przestrzeni, można zauważyć, że jest ona spójna, pomimo braku zachowania ciągłości pierzei zachodniej. Jedność widokową ulicy, oprócz zbliżonych wielkości budynków, rodzaju dachów zastosowanie kolorystyki czy materiałów, buduje zielen. W pierzei zachodniej to aleja drzew składająca się z różnych gatunków tworzy silnie oddziałującą ścianę urbanistyczną, która tworzy spójną przestrzeń. Dopiero na wysokości budynku hotelu przechodzień odczuwa dysonans wrażeniowy. Budynek hotelu wykonany jest z innych materiałów i w innej kolorystyce niż większość budynków (dominują kolory: białe ściany i grafitowe pokrycie dachu). Można więc uznać, że pomimo „wyrwy” w zabudowie ul. Kościuszki jest przestrzenią, w której człowiek dobrze się czuje.

Z kolei idąc równolegle do ulicy Kościuszki, spacerując parkiem miejskim wzdłuż brzegu jeziora, który właściwie powstawał w tym samym okresie co zabudowa na ulicy, widać budynek hotelu, dominuje on w krajobrazie nadjeziornym. Od tej strony budynek wraz ze schodami i rampami (w większości z białymi wyróżniającymi się balustradami) wyróżnia się na tle otaczającej zieleni na skarpie. Wydaje się, że wersja pierwotna, przed przebudową, lepiej wkomponowywała się w otoczenie.

⁴ Ul. Kościuszki od numeru 48 do 64.

Rys. 16. Pierzeja zachodnia ulicy Kościuszki od numeru 19 [fot. własna]

Rys. 17. Pierzeja zachodnia ul. Kościuszki od numeru 19 z zaznaczoną lokalizacją hotelu [fot. i oprac. własne]

W latach 60. i 70. XX w. w Polsce powstało tysiące ośrodków wypoczynkowych, zarówno tych murowanych, użytkowanych cały rok, jak i bardziej prowizorycznych, z których korzystano tylko w miesiącach letnich. Najważniejszym kryterium doboru lokalizacji był dostęp do jeziora, rzeki lub sztucznie utworzonego zbiornika, stąd też ośrodki w Wielkopolsce powstały w nowotworzonych przestrzeniach urbanistycznych, ale także w historycznych miejscach jak Wągrowiec. Analizując przypadek Wągrowca i modernistycznego motelu nad Jeziorem Durowskim, wydaje się, że autor nie chciał konkurować z historyczną zabudową, a tym samym jego architektura nie miała (i nie jest) konkurencją dla historycznej tkanki.

LITERATURA

Booking 2023, <https://www.booking.com/hotel/pl/pietrak.pl.html?activeTab=photosGallery> (dostęp 6.11.2023).

David Rumser Map Collection, <https://www.davidrumsey.com/> (dostęp: 18.10.2023).

- Fotopolska.eu, 2023a, <https://fotopolska.eu/372637,foto.html?o=b59096> (dostęp: 18.10.2023).
- Fotopolska.eu, 2023b, <https://fotopolska.eu/402706,foto.html?o=b61868> (dostęp: 18.10.2023).
- Fotopolska.eu, 2023c, <https://fotopolska.eu/2284588,foto.html?o=b6201> (dostęp: 18.10.2023).
- Fotopolska.eu, 2023d, <https://fotopolska.eu/2286897,foto.html?o=b401598> (dostęp: 18.10.2023).
- Fotopolska.eu, 2023e, <https://fotopolska.eu/443292,foto.html?o=u142299> (dostęp: 18.10.2023).
- Makowski E. (red.), 1994, *Dzieje Wągrowca*, Wydawnictwo WBP, Poznań.
- MAPSTER, Mapy archiwalne Polski i Europy Środkowej, http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/3169_Wongrowitz_1940.jpg (dostęp: 20.10.2023).
- Moeglich M., 2023, *Park Miejski nad Jeziorem Durowskim w Wągrowcu*, <https://parkmiejski.wordpress.com/o-parku/> (dostęp: 8.11.2023).
- Narodowe Archiwum Cyfrowe, *Park w Wągrowcu 1918-1939*, Sygnatura 3/1/0/9/7444, (dostęp: 18.10.2023).
- Ośrodek Rekreacyjny w Wągrowcu*, 1973, „Architektura” nr 12, s. 485.
- Oficjalny serwis internetowy miasta Wągrowiec” (2023, *Historia*, <https://www.wagrowiec.eu/pl/dla-turysty/miasto/historia>) (dostęp: 10.10.2023).
- Patro G., 1982, *Wągrowiec – zarys dziejów*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Patro G., 1990, *Krótki zarys dziejów Wągrowca*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Pałuckiej Sekcja Historyczna, Wągrowiec.
- Raith S., 2022, „Kapsuła czasu”, czyli ulica Kościuszki w Wągrowcu, <https://pojezierze24.pl/aktualnosci/kapsula-czasu-czyli-ulica-kosciuszki-w-wagrowcu,14700> (dostęp: 17.10.2023).
- „Tygodnik Głos Wągrowiecki”, 2002, nr 4 (462), s. 3.
- ZARZĄDZENIE NR 134/2018 BURMISTRZA MIASTA WĄGROWCA z dnia 8 października 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków dla Miasta Wągrowca.

MODERNIST RESORTS IN WIELKOPOLSKA IN THE (HISTORICAL) FABRIC OF THE CITY ON THE EXAMPLE OF WĄGROWIEC

Summary

Wągrowiec is a city with medieval origins, on which the Prussians made their mark in the urban space. The invaders, on the outskirts of the existing town, created a space at the turn of the 19th and 20th century, which with its architectural grandeur was to overshadow the historic centre of the county town. In the free Poland of 1918, until the present day Kościuszko Street has played an important role in the life of the city, despite its predominantly Prussian architecture. It is there that institutions important to the inhabitants are located (town hall, district office, court or schools). In the 1960s, in the wave of construction of leisure centres in Wągrowiec, a modernist centre was built on Lake Durowskie and an amphitheatre was built in the neighbourhood of the historic buildings. In the article the author presents the history of Wągrowiec, Kościuszko Street. She discusses modernist architecture and its relationship with the surroundings, and analyses its influence on the original shape of the street. She shows the current appearance of the centre.

Keywords: Wągrowiec, modernism, summer resort, Greater Poland